

e-ISSN: 2587-1625

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye Korkut Ata University

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume:4

Sayı/Issue:1

Yıl/Year:2020

Hakemli Dergi

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi (Owner of the Journal)	DANIŞMA KURULU (Advisory Board)
Prof. Dr. Murat TÜRK Rektör	Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Editör (Editor)	Prof. Dr. Ahmet Mete ÇİLİNGİRTÜRK (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim COŞKUN	Prof. Dr. Alkan SOYAK (Marmara Üniversitesi)
Editör Yardımcıları (Editorial Assistants)	Prof. Dr. Altan ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nazan ŞAK	Prof. Dr. A.F.M. Ataur RAHMAN (North South University)
Dr. Öğr. Üyesi Samet EVCİ	Prof. Dr. Beyhan MARŞAP (Gazi Üniversitesi)
Yayın Kurulu (Editorial Board)	Prof. Dr. Burak GÜRİŞ (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nazan ŞAK	Prof. Dr. Bülent ÖZ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Samet EVCİ	Prof. Dr. Dilek ALTAŞ (Marmara Üniversitesi)
İngilizce Redaktör (English Redactor)	Prof. Dr. Ebru ÇAĞLAYAN AKAY (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil UÇAR	Prof. Dr. Erdal DİNÇER (Marmara Üniversitesi)
Sekreteryas (Secretary)	Prof. Dr. Esen YILDIRIM (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. Halenur SOYSAL KURT	Prof. Dr. Fatma Nur TUĞAL (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Arş. Gör. İbrahim SAKİN	Prof. Dr. Flavia Mirela BARNA (West University of Timisoara)
Arş. Gör. Süleyman KALENDER	Prof. Dr. Jiri STROUHAL (Skoda Auto University)
Arş. Gör. Alptuğ AKSOY	Prof. Dr. K. Haldun AKALIN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Arş. Gör. Yasin ÇAM	Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Arş. Gör. Özlem KURU	Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. Ferhat KARADEMİR	Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN (Gazi Üniversitesi)
	Prof. Dr. Murat TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. M. Fedai ÇAVUŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK (Ömer Halisdemir Üniversitesi)
	Prof. Dr. Münevver TURANLI (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
	Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Orhan SEVİLENGÜL (Başkent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selim COŞKUN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Serap ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
	Prof. Dr. Suat OKTAR (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuba BAŞKONUŞ DİREKÇİ (Gaziantep Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuncay CAN (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Zeynep TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Doç. Dr. Atilla ÇİFTER (Altınbaş Üniversitesi)
	Doç. Dr. Miruna Lucia NACHESCU (West Tmisoara University)
	Doç. Dr. Veland RAMADANI (South East European University)
	Yrd. Doç. Dr. Claudiu BOTOC (West University of Timisoara)
	Yrd. Doç. Dr. Joanna HERNIK (West-Pomeranian University of Technology)
	Yrd. Doç. Dr. Sakib Bin Amin (North South University)
	Dr. Alexandra Ileana MUTIU (Babes Bolyai University)

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, elektronik ve basılı olmak üzere Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan bilimsel hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisadi ve idari bilimler alanlarında ve bu alanlarla ilişkili konuları kapsayan makaleler kabul edilmektedir.

Makaleleriyle dergimize katkı sağlayan yazarlarımıza, makale değerlendirme sürecinde desteğini esirgemeyen hakem ve danışma kurulumuza katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Dergimizin tarandığı endeksler;

YAYIN TÜRÜ: Ulusal Süreli

İletişim Adresi / Contact Info

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Karacaoğlan Yerleşkesi, Fakiuşağı Mah., 80000 Osmaniye / Türkiye

<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>

iibfdergi@osmaniye.edu.tr

+90 328 827 10 00

HAKEM KURULU
(Referee Board)

- Prof. Dr. Hasan GÜL (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal Can KILIÇ (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KISAKÜREK (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Doç. Dr. İlksun DİDEM ÜLBEĞİ (Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa KILLI (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman AKMAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali Osman UYMAZ (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Efe YAMAKOĞLU (T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre ÜRKMEZ (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ender DEMİR (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ergün KARA (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Esengül İPLİK (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ferda Kervancı ÜSTÜN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ASLAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İnci DOĞAN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SEYHAN (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meltem CANOĞLU (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meryem Derya YEŞİLTAŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Onur ÇELİK (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Orhan Ersun CİVAN (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem DEMİRKIRAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ERGÜT (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şemsettin ÇİĞDEM (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuba BEKİŞ (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Turgut ÜN (Marmara Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yelda ERÇANDIRLI (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamalarının Performans Üzerindeki Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle Analizi (Alan Araştırması)	1 - 22
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIZ</i>	
Dış Borç - Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2017 Dönemi Türkiye Örneği (Alan Araştırması)	23 - 45
<i>Arş. Gör. Burhan BİÇER</i>	
Yönetim Kurulu Bağımsızlığının Finansal Raporlama Kalitesi Üzerindeki Rolü (Alan Araştırması).....	46 - 55
<i>Doç. Dr. Koray TUAN</i>	
Effect Of Transformational Leadership On Job Performance And Job Satisfaction (Alan Araştırması)	56 - 67
<i>Öğr. Gör. Dr. S. Cem BOZDOĞAN, Arş. Gör. Alptuğ AKSOY</i>	
Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yeteneğine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma (Alan Araştırması)	68 – 86
<i>Hüseyin SARTIK, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İpek KOCA BALLI</i>	
Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması (Alan Araştırması)	87 - 110
<i>Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU, Tahsin İNCİROĞLU</i>	
Tüketicilerin Korsan Ve Orijinal Yazılım Kullanma Niyetlerinin Ve Orijinal Yazılımı Tercih Etme Potansiyellerinin Fiyat Değişkeni Bağlamında İncelenmesi (Alan Araştırması)	111 - 122
<i>Arş. Gör. Alaidin KOŞAR</i>	

Akademik Motivasyon Ve Genel Erteleme Davranışının Öğrencilerin Akademik Erteleme Davranışı Üzerindeki Rolü

(Alan Araştırması)123 - 133

Dr. Öğr. Üyesi Meryem Derya YEŞİLTAS

YEŞİL TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ UYGULAMALARININ PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE ANALİZİ

Geliş Tarihi: 28.03.2020

Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIZ¹

Kabul Tarihi: 26.04.2020

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Bu çalışmada yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının performans üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla 191 firmadan anket ile elde edilen veriler yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Modelde yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarından iç çevre yönetimi, yeşil satın alma, müşterilerle işbirliği ve eko tasarımın çevresel ve ekonomik performans üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analiz neticesinde iç çevre yönetiminin çevresel performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca eko tasarımın çevresel ve ekonomik performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi, Çevresel Performans, Yapısal Eşitlik Modeli.

JEL Kodları: M10, M11, C83.

ANALYSIS OF THE EFFECT OF GREEN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES ON PERFORMANCE WITH THE STRUCTURAL EQUALITY MODEL

Abstract

In this study, the effect of green supply chain management practices on performance was investigated. For this purpose, the data obtained by surveys from 191 firms were analyzed using the structural equation model. In the model, the effects of internal environmental management, green purchasing, cooperation with customers and eco design on environmental and economic performance were analyzed. As a result of the analysis, it has been determined that internal environmental management significantly affects environmental performance positively. In addition, it has been found that eco design significantly affects the environmental and economic performance positively.

Keywords: Green Supply Chain Management, Environmental Performance, Structural Equation Model.

JEL Codes: M10, M11, C83.

¹ Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, dr.yildiz.bulent@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5368-2805

1. GİRİŞ

Günümüzde çevre konusu imalat firmaları için de önemli bir yere sahiptir. Çünkü dünyada herhangi bir yerdeki iklim değişikliği bütün dünyada sorunlara yol açmaktadır. ISO, bu amaçla ürünler ve çevre yönetimi için yeni kaliteli yönetim sistemini önermektedir. Bu sistemdeki ana düşünce, endüstrilerden kaynaklanan çevresel hasarı en aza indirmektir (Paul vd., 2014, s.1644). Günümüzde tüketiciler de çevresel duyarlılık ile ilgili bilinçlerinin artması sonucu çevreye duyarlı ürünler talep edebilmektedir. Bu nedenle firmaların çevre yönetimi de sürdürülebilirlikleri bakımından önemli hale gelmiştir. Bu amaçla sürdürülebilirlik hedefleri birçok firmanın vizyonu haline gelmektedir ve bazı firmalar çevre yönetimini iyi bir iş uygulaması olarak görmekte ve gönüllü olarak çevresel sürdürülebilir uygulamalar başlatmaktadır (Maditati vd., 2018, s.150). Bu uygulamalar arasında tedarik zincirinin çevreye duyarlı olarak yönetilmesi de önemli bir yere sahiptir.

Son yıllarda yeşil tedarik zinciri, çevresel performansın ve uzun vadeli ekonomik karların geliştirilmesinin bir yanıtı olarak ortaya çıkmıştır (Chavoshlou vd., 2019, s.782). Yeşil tedarik, çevre dostu yeşil malzemelerin satın alınmasını ifade etmektedir. Bu yapı, bir tedarik zincirindeki tedarikçi seçimi kriterlerini de değiştirmektedir. Bu doğrultuda tedarikçilerin çevre dostu malzemeler üretme yeteneği, tedarikçi seçim prosedüründe en önemli seçim kriteri haline gelmektedir (Choudhary ve Sangwan, 2019, s.1282). Çünkü çevreye duyarlı ürünler üretebilmek için ürünlerin üretiminde kullanılan mamul ve yarı mamullerin de çevreye duyarlı olarak elde edilmesi de son derece önemlidir. Yeşil tedarik zinciri yaklaşımı, uluslararası ticarete ürün geri dönüşümü, çevre yönetimi ve eko-verimlilik üzerine de odaklanmaktadır (Buzuku ve Kassi, 2019, s.719). Yani sadece tedarikçilerden yeşil mamul elde edilmesi değil aynı zamanda satış sonrası terine lojistik faaliyetleri de yeşil tedarik zincirinde önemli bir yere sahiptir.

Tedarik zinciri yönetimi geçmişte araştırmacılar tarafından kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır, ancak yeşil tedarik zinciri yönetimine (YTZY) odaklanmak 2000'li yılların başına kadar büyüme göstermemiştir (Choudhary ve Sangwan, 2019, s.1652). Günümüzde ise YTZY rekabet edebilirlik için de önemli görülmektedir. Bu amaçla bu çalışmada imalat firmalarında YTZY uygulamalarının performans üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada öncelikle YTZY ile ilgili kuramsal açıklamalarda bulunulmuş, ardından araştırma hipotezleri ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Son olarak da yapısal eşitlik modeli ile YTZY uygulamalarının performans üzerindeki etkisi ile ilgili analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi

Choudhary ve Sangwan, (2019, s.1652) YTZY'ni, "çevre düşüncesinin ürün tasarımı, malzeme temini ve seçimi, üretim süreçleri, nihai ürünün tüketicilere ulaştırılması ve ürünün kullanım ömrü sonrasında ömrünün sona ermesi gibi tedarik zinciri yönetimine entegre edilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Chavoshlou vd. (2019, s.782) "tedarikçilerin son kullanıcılara çevresel etkilerini en aza indirmek için tedarik zincirinde yönetmelik ve ilkeler kümesi" olarak tanımlamaktadır. Carter ve Rogers (2008, s.368) ise YTZY'ni "bir kuruluşun sosyal ortamının stratejik, şeffaf entegrasyonu ve başarısı ve bireysel şirketin ve tedarik zincirlerinin uzun vadeli ekonomik performansını iyileştirmek için kilit organizasyonlar arası iş süreçlerinin sistematik koordinasyonunda ekonomik hedefler " olarak tanımlamaktadır. Jayant ve Azhar (2014, s.2158) de "tehlikeli, kimyasal, enerji, emisyon ve katı atık şeklindeki atıkları ortadan kaldırmak veya en aza indirmektir" olarak ifade etmektedir.

Çevre yönetimi ile ilgili organizasyonlar arası faaliyetlerin göz önünde bulundurulması, YTZY uygulamalarının birincil özelliğidir (Fernando vd., 2018, s.337). YTZY'ni kullanmanın temel amacı, tedarik zinciri ile ilgili faaliyetlerin meydana getirdiği çevresel hasarı en aza indirmektir. Bu nedenle, YTZY, işletmelerin satın alma, üretim ve dağıtım işlemlerini yeniden düzenlemelerini gerekli kılmaktadır (Sari, 2017, s.338). Yeşil tedarik zinciri, şirketler için sürdürülebilirliğe olan bağlılığı nedeniyle her geçen gün artarak popülerlik kazanan bir kavramdır. YTZY, gelen lojistik, iç tedarik zinciri ve üretim süreci, giden lojistik, ters lojistik, müşteri gereksinimleri, duyarlılık, kalite ve verimliliği içeren iş segmentlerinin entegrasyonunu, koordinasyonunu ve strateji uyumunu gerektirmektedir (Tumpa vd., 2019, s.2). Yeşil bir tedarik zinciri, enerjiyi korumak ve tehlikeli maddelerin çevreye dağılmasını önlemek için endüstriyel sistem içindeki atıkları sınırlamayı amaçlamaktadır (Jayant ve Azhar, 2014, s.2158).

YTZY yeşil satın alma, yeşil üretim, yeşil ambalaj, yeşil dağıtım ve pazarlama boyutlarından oluşmaktadır (Jayant ve Azhar, 2014, s.2158). YTZY'ni ölçmek için müşterilerle işbirliği, yeşil satın alma, iç çevre yönetimi, eko-tasarım ve yatırım geri kazanımı kullanılmaktadır. Tek bir departman veya işleyle sınırlı olmak yerine, YTZY uygulamasının birbiriyle entegre edilmesi gerekmektedir. Bu da tüm çapraz işlevlerin işbirliğini gerektirmektedir (Lee vd., 2014, s.6984).

Bu nedenle bu çalışmada YTZY'nin boyutları olarak iç çevre yönetimi, yeşil satın alma, müşterilerle işbirliği ve eko tasarım ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

2.2. İç Çevre Yönetimi

YTZY günümüzde firmalar için giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Tedarikçiler, müşteriler ve devlet üretim döngüsü faaliyetlerinde önemli çevresel etkilere neden olan firmaların çözümler üretmesini giderek daha fazla talep etmektedir. Bu nedenle firmalar yeni yönetim yaklaşımlarını geliştirmeye ve uygulamaya çalışmaktadır (de Oliveira vd., 2018, s.538). Üst yönetimin, orta düzey yöneticilerden destek sağlamak da dahil olmak üzere taahhüdü YTZY'nin başarılı bir şekilde uygulanmasında da önemli bir faktördür. YTZY her departman ile örtüştüğü için, iyi iletişim ve işbirliği esastır (Lee vd., 2014, s.6984). Firmaların yeşil yönetimde başarılı olabilmesi için eğitim de önemli bir unsurdur. Çevre eğitiminin iki önemli amaca hizmet ettiği belirtilmektedir. Birincisi, personele firmanın çevre politikalarını öğretmek, ikincisi ise çevre ile daha kalıcı ve sorumlu bir ilişki kurmak için personelin bireysel davranışlarını değiştirmektir (Çankaya ve Sezen, 2019, s.101). Çevre eğitimi için ise üst düzey yönetimin desteği son derece önemlidir.

Laari vd. (2016, s.1962)'ye göre iç YTZY uygulamaları, firmanın faaliyetlerinin çevresel etkilerini azaltmak için çevre dostu malzeme ve donanım kullanımı, çevre politikaları, çevre denetimleri ve çevre konularında çapraz işlevsel işbirliği gibi faaliyetleri içermektedir. Ayrıca imalat firmalarının yöneticileri, iyileştirilmiş performans doğrultusunda YTZY uygulamalarının uygulanması için düzenleyici otoritelerden zorlayıcı baskılar almaktadır. Bu nedenle YTZY uygulamalarının uygulanması, üreticilerin artan çevresel beklentileri nedeniyle müşterilerin ve pazarın temel normatif baskısı olarak görülmektedir (Ahmed vd., 2019, s.418). Çevre Yönetim Sistemleri KOBİ'lerde stratejik sürdürülebilirlik yönetim araçları olarak görülmektedir. Bununla birlikte Çevresel Uygunluk Yardım Programı'na (ECAP,2011) göre birçok Kobi'nin şu anda resmi bir çevre politikası bulunmamaktadır (Johnstone, 2020, s.3).

Firmaların, kar odaklarının yanı sıra yeşil markalarını tüketicinin zihninde konumlandırmak ve pazarda rekabetçi kalmak için planlama yapmaları gerekmektedir. Bunun için de yeni yollar araştırmak, yeni fikirler geliştirmek ve yeni stratejiler bulmak önem arz

etmektedir. Firmalar ancak bu şekilde sürdürülebilirliği sağlayabilecektir (Suki, 201, s.2893). Çünkü bir firmanın kültürünün yeşil yönelimini arttırmak, firmanın tüketiciler gözünde çevreci olarak algılanacak ve olumlu bir itibara sahip olacaktır. Yani iyi kurulmuş çevre kültürü bir firma için faydalı olacaktır (Wang, 2019, s.668).

Scavone (2006, s.1277) programlara gönüllü olarak katılan ve eylemlerin geliştirilmesinde dahili olarak çalışan özel sektörün, bir kirlilik önleme planı yürütmek için yerel yönetim ile bir anlaşma imzalaması; belirli bir süre içinde gerçekleşecek eylemler önermesi; belirli çevresel eylemleri benimseyerek kirliliği azaltmayı taahhüt etmesi, yasal çerçeveye kademeli olarak uyması, daha sonraki bir aşamada yaygın olarak bilinmesi gereken tüm deneyim hakkında bilgi vermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bansal ve Roth (2000) çevre stratejilerini, enerji tüketimini ve israfı azaltma, yeşil sürdürülebilir kaynakları kullanma ve çevre yönetim sistemi uygulaması gibi ürünler, süreçler ve kurumsal politikalar yoluyla operasyonların doğal çevre üzerindeki etkisini azaltabilecek bir dizi girişim olarak tanımlanmaktadır (Latan vd., 2018, s.299). Enerji tüketimi ve kirlilik emisyonları tedarik zincirinin çevresel odak noktası olduğunda, iç çevre yönetimi uygulamalarını yönetmek, YTYZ uygulamalarının odaklandığı konu olmaktadır (Zhu vd., 2019, s.57). Yönetimin çevresel konulara olan ilgisi, şirketin proaktif bir çevre stratejisi oluşturma yeteneğini tetiklemektedir. Her firmanın bugün, proaktif bir çevre stratejisi geliştirmesi, çevre bilgi sistemleri ve çevre yönetim kontrol sistemlerine sahip olması gerekmektedir (Latan vd., 2018, s.299). Bu sistem, organizasyon yapısı, sorumlulukların atanması, politika ve hedefler için gerekli olan uygulamaları, prosedürleri, süreçleri ve kaynakları planlamak gibi çeşitli faktörlerden oluşmaktadır (da Rosa, 2019, s.568).

2.3. Yeşil Satın Alma

Çevresel olarak tercih edilen satın alma olarak da bilinen yeşil satın alma, çevremizle ilgili endişeler arttıkça önemli bir konu haline gelmiştir. Yeşil satın alma, Tedarik Yönetimi Enstitüsü'ne (Institute for Supply Management) göre “satın alma süreci boyunca, ürün ve süreç tasarımıyla başlayarak ürünün elden çıkarılmasına kadarki süreçte çevreye duyarlı kararlar almak” anlamına gelmektedir (Yook vd., 2018, s.1). Yeşil satın alma, çevre sorunlarını ve endişelerini tedarik sürecine entegre etmek olarak tanımlanabilir (Çankaya ve Sezen, 2019, s.100). Yeşil satın alma, tedarikçilerin değerlendirilmesi ve geliştirilmesini, malzemenin çevre dostu kaynak kullanımı yoluyla değiştirilmesini ve malzemelerin yeniden kullanımını ve geri dönüşümünü içermektedir (Das ve Jharkharia, 2019, s.4). Yeşil satın alma, geri dönüşüm, yeniden kullanım ve kaynak kullanımını azaltmayı kolaylaştıran yaşam döngüsü analizi ve çevre tasarımı gibi tedarik zinciri yönetimi faaliyetlerinde satın alma işlevinin yer almasıdır. Yeşil satın alma, atık kaynaklarını azaltan ve satın alınan malzemelerin geri dönüşümünü ve ıslah edilmesini teşvik eden çevreye duyarlı bir satın alma uygulamasıdır (Yen ve Yen, 2012, s.952). Min ve Galle (2001, s.1223) yeşil satın alma yönetimini “atık kaynaklarını azaltan ve bu tür malzemelerin performans gereksinimlerini olumsuz etkilemeden satın alınan malzemelerin geri dönüşümünü ve geri kazanılmasını teşvik eden, çevreye duyarlı bir satın alma uygulaması” olarak tanımlamaktadırlar.

Yeşil satın alma, satın alma politikaları, programları ve prosedürlerinde çevresel hususları dikkate almaktadır. Böylece, yeşil satın alma, satın alınan malzemelerin yeniden kullanılabilirlik, geri dönüşüm ve zararsız bileşenler gibi eko-özellik standartlarına uygun olduğunu garanti etmektedir (Al-Ghwayeen ve Abdallah, 2018, s.1236). Yeşil satın alma ile ilgili temel faaliyetler arasında çevresel hedeflere ulaşmak için tedarikçilerle işbirliği yapmayı, ekolojik kriterlere dayalı bir tedarikçi seçimi, tedarikçilerin iç yönetimi için

denetimler gerçekleştirmeyi ve ISO14001 sertifikalı tedarikçilerle çalışmayı içermektedir (Lee vd., 2014, s.6984; Gardas, 2019, s.268).

Yeşil satın alma geri dönüşüm, yeniden kullanım, kaynak azaltma ve enerji tüketimini teşvik ederek, satın alma firması ile tedarikçileri arasındaki işbirliği yoluyla tedarikçileri çevre dostu malzeme ve bileşenlerin geliştirilmesi için motive etmektedir (Abdallah ve Al-Ghwayeen, 2019, s.4). Yeşil satın alma, ciddi malzeme minimizasyonu, çöp azaltma ve çevresel malzeme ikamesi gibi konuları kapsamaktadır. Bu nedenle, firmalar tedarikçilerin çevresel performansını ve çevre dostu malzemelerini sağlamak zorundadır (Abdel-Baset vd., 2019, s.211). Firmalar, teslim edilen malzeme ve ekipmanın çevre dostu olmasını ve çevresel olarak sürdürülebilir süreçler kullanılarak üretilmesini sağlamak için tedarikçilerinin çevresel performansını giderek daha fazla yönetmektedir. Bu şekilde firmalar daha çevre dostu bir ürün veya hizmet elde etmektedir (Laari vd., 2016, s.1962).

Yeşil satın alma, çevresel sorunlar ile ilgili küresel farkındalık arttıktan sonra daha fazla yaygınlaşmıştır. Bu nedenle, yeşil satın alma süreçleri, firmaların seçilen ürün ve hizmetlerin çevresel etkilerini en aza indirmelerine yardımcı olan YTZY'nin önemli bir etkenidir (Yook vd., 2018, s.3). Doğru tedarikçiyi seçmek, bir şirketin çevresel hedeflerini gerçekleştirmede önemli bir etkiye sahiptir. Ancak sadece bu da tek başına yeterli değildir. Çevresel konulardaki stratejik ortaklığın yönetilmesi de önem arz etmektedir. Yani tedarikçinin firmanın çevresel kriterlerini karşılayıp karşılamadığını sürekli olarak değerlendirmek de önemlidir (Çankaya ve Sezen, 2019, ss.100-101). Tedarikçiler izlenerek firmaların çevresel kaygıları malzeme seçimi ve tedarikçi yönetimine entegre edilmiş olmaktadır (Zhu vd., 2019, s.57).

Yeşil satın alma açısından ambalajlama da önemli bir yere sahiptir. Ambalajın etiketleme, renk, boyut vb. iletişimsel işlevleri elbette tüketicilerin karar verme sürecine ilişkin kolaylık sağlamaktadır. Ancak, çevreye en az zararlı etkisi olan çevre dostu ambalajlamaya çok az dikkat edilmektedir (Trivedi vd., 2018, s.14). Dolayısıyla ambalajlamada görselliğin yanı sıra çevreye duyarlılık da yoğun olarak araştırılmalıdır.

2.4. Müşterilerle İşbirliği

Bir üretici, YTZY'nin sadece çevresel etkiyle ilgilenmekle kalmayıp aynı zamanda olumsuz çevresel etkiyi en aza indirmek için müşteriler, tedarikçiler ve lojistik servis sağlayıcıları ile işbirliği yapan kilit ortaktır (Islam vd., 2018, s.135). Dolayısıyla YTZY müşterilerle işbirliğini de içermektedir. Müşterilerle yakın bir ilişki, firma ile müşterileri arasında teknik bilgi paylaşımı ve alışverişini ve ayrıca her bir tarafın operasyonlarını inceleme isteğini içermektedir. Böylece çevresel iyileştirme hedefleri belirlenebilecek ve başarılabilecektir. Yakın müşteri işbirliği, tedarik zincirindeki üretim akışlarıyla bağlantılı çevresel etkinin azaltılabileceği anlamına da gelmektedir (Lee vd., 2014, s.6984). Özünde, müşteriler üretici ve tedarikçileri ile çevre dostu ürünler hakkında önerilerini sunarak eko-ürün geliştirmeye katkıda bulunabilmektedir (Abdallah ve Al-Ghwayeen, 2019, s.4). Ayrıca müşteriler çevreye verilen olası hasarlarla ilgili olarak daha fazla endişe duymakta ve üreticileri üretim operasyonlarını YTZY'ne göre düzenlemeye zorlamaktadırlar (Ahmed vd., 2019, s.419). Yani firmalar üzerinde baskı uygulayarak firmaların yeşil uygulamaları benimsemeleri için motive edebilmektedirler. Örneğin, müşterilerden sipariş almak için, üreticiler çevre konularında, örneğin ISO 14000 kalite standartlarına uymak zorunda kalabilmektedir (Wang vd., 2018, s.674). Bunun yanında çevresel kaygılarla ilgili müşteri işbirliği, çevresel yönleri tedarik zincirine entegre etmek için yararlı olan YTZY uygulamalarından birisi olarak görülmektedir (Zhu vd., 2019, s.57). Çünkü müşterilerle işbirliği yeşil üretim operasyonları tasarlamak için müşterilerle birlikte çalışmayı

gerektirmektedir (Al-Ghwayeen ve Abdallah, 2018, s.1236). İşbirliği sayesinde yeşil ambalajlama, yeşil satın alma, yeşil inovasyon, yeşil tasarım gibi konularda da müşterilerin istek ve beklentileri doğrultusunda kararlar alınabilecek ve dolayısıyla müşteri memnuniyeti sağlanabilecektir.

2.5. Eko Tasarım

Çevreci ürün tasarımı, çevre dostu tasarım veya yeşil tasarım olarak da bilinen eko-tasarım, daha sürdürülebilir bir toplumun gelişmesinde önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır (Jabbour vd., 2018, s.236). Eko-tasarım, ürünü ortadan kaldırmayı ve ürünün tasarım aşamasında çevresel yükleri işlemeyi amaçlamaktadır. Eko-tasarım bir YTYZ uygulamasıdır, çünkü etkin uygulama için hem tedarikçileri hem de müşterileri içeren bir tedarik zinciri çapında ortak tasarım çabasıdır (Zhu vd., 2019, s.57).

Lee vd. (2014:6985) eko tasarımı “bir ürün geliştirme aşamasında, malzemelerin satın alınmasından üretim, kullanım bertaraf aşamasına kadar tüm yaşam döngüsü boyunca çevresel etkilerini en aza indirmek için atılan adımlar” olarak tanımlamaktadır. Zeng vd. (2018, s. 699)’e göre eko-tasarım, “ürün geliştirme sırasında ekolojik performansın dikkate alınması” anlamına gelmektedir. Marconi ve Fav, (2020, s.1) ‘a göre eko-tasarım “ürün tasarımı ve geliştirme içinde çevresel hususlar entegrasyonudur”. Al-Ghwayeen ve Abdallah (2018, s.1236)’ göre eko-tasarım, “hammadde satın almaktan üretime, kullanıma ve nihayetinde ürünün nihai bertarafına kadar, bir ürünün tüm yaşam döngüsü boyunca çevresel etkisini azaltmayı amaçlayan ürün geliştirme aşamasında alınan eylemleri” ifade etmektedir. Buzuku ve Kraslawski (2017, s.743)’ye göre eko-tasarım, ambalajlama, üretim, ürün ve süreç tasarımına kadar uzanmaktadır. Cicconi (2020, s.1)’ye göre de ürünün malzeme ve ilgili işlemleri nedeniyle çevresel etkiyi en aza indirmek için eko-tasarım araçları gereklidir.

Eko ürün tasarımı kavramı, ABD elektronik endüstrisinin faaliyetlerinin neden olduğu çevre üzerindeki etkisini en aza indirmeye çalıştığı 1990'ların sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu yeni iş modeli sürdürülebilir yenilikler gerektirmektedir (Scur vd., 2019, s.3). Eko tasarımın hedefi, kolayca demonte edilebilen ve geri dönüştürülebilen, daha düşük kaynak tüketimine ihtiyaç duyan ve tehlikeli/ toksik maddelerin kullanımını azaltan veya ortadan kaldıran ürünler üretmektir (Abdallah ve Al-Ghwayeen, 2019, s.4). Eko-tasarım, şirketler için önemli bir inovasyon sürücüsünü temsil etmektedir. Bununla birlikte, eko-bilgi eksikliği gibi engeller, bu tasarım paradigmasının endüstriyel dünyada yayılmasını sınırlamaktadır (Marconi ve Favi, 2020, s.1).

Eko tasarıma dayalı ürün tasarımlarında ürünün kullanım ömrü boyunca hammaddelerin çıkarılması, imalat, ambalaj, kullanım, yedek parçalar, bakım, yeniden kullanım ve kullanım ömrü bakımından daha yeşil çözümler uygulamak yer almaktadır (Jabbour vd., 2018, s.237). ISO standardı 14955-1'e uygun olarak, tasarım ve imalat aşamalarında takım tezgahlarının ekolojik performansının iyileştirilmesine yönelik stratejiler, tasarımcıların takım tezgahının eko-tasarımını uygulamalarına yönelik talimatlar içermektedir (Zeng vd., 2018, s.699). Firmalar, petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil enerji kaynaklarının yerine güneş, rüzgâr enerjisi kaynakları gibi yeşil enerjiye odaklanmalıdır. Birçok firma atık, üretim ve sürecin tehlikeli etkilerini en aza indirmek için yeni yaklaşımlar denemekte ve rekabetçi kalmak için operasyonlar ve üretim boyunca eko-verimli bir süreç kullanmaktadır (Buzuku ve Kassi, 2019, s.719).

Eko tasarımın temel faaliyetleri arasında tehlikeli maddeleri azaltmak veya ortadan kaldırmak için tasarım, ürünün sökülmesini, parçaların malzemeye göre ayrılmasını ve malzemenin yeniden işlenmesini kolaylaştırmak; yeniden işleme ve yenileme faaliyetlerini kolaylaştırmak, kullanım sırasında bir ürünün malzeme ve enerji tüketimini azaltmak yer

almaktadır (Scur vd., 2019, ss.3-4). Bütün bunlar için ise nitelikli insan gücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Dolayısıyla eko-tasarım uygulamalarını uygulayabilen insan kaynağını geliştirmek için hem şirket içi hem de dışsal olarak yoğun yatırım ve güçlü taahhüt gerekmektedir (Buzuku ve Kraslawski, 2017, s.743).

3. LİTERATÜR TARAMASI VE ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİNİN KURULMASI

YTZY uygulamasının çevresel etkilerin azaltılmasını sağladığı varsayılmaktadır. Tehlikeli atıkların kontrolü, katı atıkların azaltılması ve yeşil hammaddelerin birlikte kullanılması firmanın desteğiyle çevre kirliliği düzeyini azaltmayı sağlamaktadır (Mumtaz vd., 2018, s.164).

Yen ve Yen (2012, s.952) çevreye duyarlı satın alma politikaları ve uygulamaları benimseyen firmaların rekabet avantajı kazanabileceklerini, çevresel satın alma faaliyetlerinin firma performansını olumlu yönde etkisinin bulunduğunu ve bu nedenle satın alma ve tedarik yöneticilerinin bu tür faaliyetlere odaklanmaları gerektiğini belirtmektedirler. Zhu ve Sarkis (2004), yeşil uygulamaların daha yüksek düzeyde benimsenmesine sahip firmaların daha iyi çevresel performans iyileştirmelerine sahip olacağını iddia etmektedirler.

Tumpa vd. (2019, s.2) yeşil tedarik zincirini, sadece kimyasalların ve toksik maddelerin kullanımındaki azalma, enerji tüketimi, atık üretimi, hava kirliliği vb. gibi çevresel iyileştirmenin etkileştiricisi olarak görmemekte aynı zamanda ekonomik performansı ve rekabet avantajını da artırmakta olduğunu düşünmektedirler. Maditati vd. (2018, s.150)'e göre de çevre dostu olmak sadece sürdürülebilirlik maliyetleri ile ilgili değildir aynı zamanda finansal performansı artırmak için de önemlidir. Das ve Jharkharia (2019, s.4)'e göre tedarikçilerin bir firmanın YTZY stratejisi ile entegrasyonu, bir firmanın çevresel, ekonomik ve rekabetçi performansları üzerinde olumlu bir etki sağlamaktadır. Laari vd. (2016, s.1962)'ya göre YTZY, iş ortakları arasında verimliliği ve sinerjiyi teşvik etmekte ve çevresel performansı iyileştirmeye, atıkları en aza indirmeye ve maliyet tasarrufu sağlamaya yardımcı olmaktadır. Mumtaz vd. (2018, s.163) YTZY uygulamalarının, firma performansının iyileştirilmesi için önemli kabul edildiğini, yeşil tedarik zincirine müşteri ve tedarikçilerin katılımının da firma performansı etkileyen faktörler olduğu belirtmektedirler.

Eko tasarım hammadde seçimi, ambalaj tasarımı ve yeniden tasarımı içermektedir. Malzeme ve enerji tüketimini en aza indirmekte, bileşenlerin geri kazanılmasını, yeniden kullanılmasını, geri dönüşümünü kolaylaştırmakta ve üretim süreçlerinde zararlı/tehlikeli maddelerin kullanımını azaltmaktadır (Gardas vd., 2019, s.268). Bu nedenle performansa da olumlu katkısı olacaktır.

Müşterilerle işbirliği, maliyetleri düşürmeye ve müşteri memnuniyetini artırmaya yardımcı olmak için müşterileri karar verme süreçlerine dahil eden stratejik bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Abdallah ve Al-Ghwayeen, 2019, s.4). Maliyetleri düşürme etkisi olacağından dolayı da performans üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Namagembe vd. (2019, s.8) de müşteri işbirliğinin, eko-ürün inovasyon süreci için gerekli çevresel bilgileri sağlayarak olumlu çevresel performansa katkıda bulunabileceğini ve tedarik zincirindeki gelen ve giden lojistik faaliyetlerinin neden olduğu çevresel etkinin azaltılmasına katkıda bulunabileceğini ifade etmektedirler.

Namagembe vd. (2019, s.8) iç çevre yönetiminin, ISO 14001 çevre belgelendirme sistemleri, bilgi teknolojisi ve toplam kalite çevre yönetimi gibi çevre yönetim programlarına yatırım yaparak çevresel performansa katkıda bulunduğunu belirtmektedirler. Choudhary ve Sangwan (2019, s.1282) da iç çevre yönetiminin bir firmanın çevresel performansını artırmak için kritik bir yapı olduğunu ayrıca çevre dostu malzemelerin kullanımının, üretim

süreçlerinde hava emisyonlarını ve atıkları azaltarak çevresel etkileri azaltacağını belirtmektedir. Dolayısıyla iç çevre yönetimi ve çevre dostu ürünler kullanılması çevresel performansa olumlu katkıda bulunacaktır. Çevre dostu malzemelerin satın alınması tedarik maliyetini artıracak olsa da bu malzemeler atık bertaraf maliyetini azaltarak, kaynak verimliliğini ve işletmenin pazar imajını iyileştirerek maliyetteki bu artışı telafi edecektir. Bu uygulama, tedarik zinciri entegrasyonunu ve müşteri memnuniyetini artırmaya yardımcı olmaktadır (Choudhary ve Sangwan, 2019, s.1282).

Yeşil satın alma, satın alınan ürünlerin yeniden kullanım, geri dönüşüm ve toksik olmayan malzemeler gibi arzu edilen ekolojik özelliklere sahip olmasını sağlamaktadır. Ek olarak, yeşil satın alma, atık azaltma, hammaddelerin uygun şekilde tedarik edilmesi ve tehlikeli maddelerin atık minimizasyonu yoluyla malzeme ikamesi gibi konuları da ele almaktadır. Tedarikçi katılımı çevresel hedeflere ulaşmak için çok önemlidir (Hsu vd., 2013, s.660). Bu nedenle çevresel performansın artırılması için yeşil satın alma ve çevresel faaliyetlere tedarikçi katılımı önem arz etmektedir.

Zhu vd. (2007), Çin'de yaptıkları bir araştırmada orta ve üst düzey yöneticilerin desteğinin, yeşil uyumluluk ve denetim programları gibi iç çevre yönetiminin çevresel performans üzerinde önemli ölçüde olumlu bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Yang (2018) Tayvan'da yaptığı bir araştırmada iç ve dış YTZY uygulamalarının çevresel performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Wang vd. (2018) de 12 farklı ülkede faaliyet gösteren imalat firmaları üzerinde yaptıkları bir araştırmada iç ve dış YTZY uygulamalarının çevresel performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Laari vd. (2016) 119 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada iç YTZY uygulamalarının çevresel ve ekonomik performansı anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Al-Ghwayeen ve Abdallah (2018) 221 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada yeşil tedarik zincirinin çevresel performansı anlamlı olarak etkilediği bulgusunu elde etmişlerdir. Abdallah ve Al-Ghwayeen (2019) ayrıca Jordan'da 215 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada YTZY uygulamalarının çevresel ve operasyonel performansı anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Ahmed vd. (2019) Pakistan'da faaliyet gösteren 229 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada YTZY uygulamalarının çevresel ve ekonomik performansı anlamlı olarak etkilediğini tespit etmişlerdir.

Namagembe vd. (2019) Uganda'da 200 imalat firması üzerinde yaptıkları araştırmada yeşil satın almanın ve iç çevre yönetiminin çevresel performansı ve ekonomik faydayı anlamlı olarak etkilediği, müşterilerle işbirliğinin ve eko dizaynın çevresel performansı anlamlı olarak etkilediği fakat ekonomik faydayı anlamlı olarak etkilemediği bulgusunu elde etmişlerdir.

Cousins vd. (2019) İngiltere'de 248 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada YTZY uygulamalarının çevresel performans ve maliyet performansını anlamlı olarak etkilediğini bulmuşlardır.

de Sousa Jabboura vd. (2017) Brezilya'da yaptıkları bir araştırmada dış YTZY uygulamalarının çevresel performansı anlamlı olarak etkilediğini tespit etmişlerdir.

Yook vd. (2018) Japonya'da 239 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada operasyonel ve dinamik yeşil satın alma kapasitesinin çevresel ve ekonomik performansı anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Kuramsal çalışma ve literatür taraması neticesinde aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

H1: İç çevre yönetimi çevresel performansı anlamlı olarak etkiler.

H2: İç çevre yönetimi ekonomik performansı anlamlı olarak etkiler.

H3: Yeşil satın alma çevresel performansı anlamlı olarak etkiler.

H4: Yeşil satın alma ekonomik performansı anlamlı olarak etkiler.

H5: Müşterilerle işbirliği çevresel performansı anlamlı olarak etkiler.

H6: Müşterilerle işbirliği ekonomik performansı anlamlı olarak etkiler.

H7: Eko tasarım çevresel performansı anlamlı olarak etkiler.

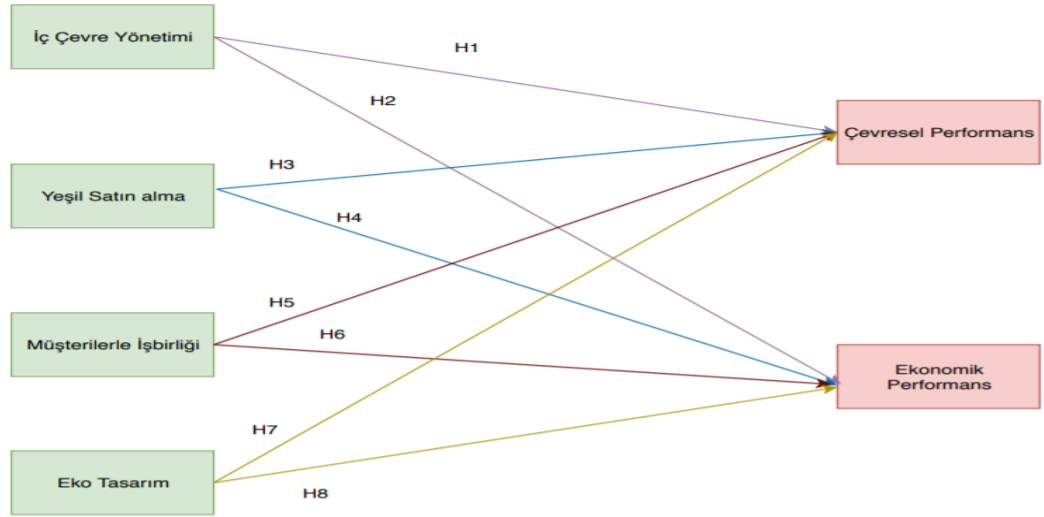
H8: Eko tasarım ekonomik performansı anlamlı olarak etkiler.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde öncelikli olarak araştırmanın modeli, ölçekleri, örnekleme açıklanmış ardından araştırmanın bulguları ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur.

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın modeli

4.2. Araştırmanın Ölçekleri

Araştırmada kullanılan yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamaları ve performans ölçekleri Green Jr vd. (2012) ve Günday (2018) çalışmalarından alınmıştır. Araştırma ölçekleri katılımcılara 5’li likert ölçeğinde sorulmuştur. Yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamaları ölçeğine katılımcılardan 1: uygulamadı; 2: uygulanması planlanıyor; 3: üzerinde çalışılıyor; 4: uygulanmaya başlanıyor; 5: halen uygulanıyor şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Performans sorularına ise 1: hiç; 2: çok az; 3: eşit; 4: nispeten çok; 5: çok şeklinde cevap vermeleri istenmiştir.

4.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini İstanbul ve Kocaeli illerinde faaliyet göstermekte olan 191 imalat firması oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 226 firmadan anket ile veri toplanmıştır. Fakat 35 anket cevaplanmayan soruların fazla olması nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma için kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Veriler Eylül 2019 Ocak 2020 tarihleri arasında toplanmıştır.

4.4. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan firmaların 41'i gıda, 28'i tekstil, 17'si inşaat, 14'ü makine, 10'u plastik, 9'u kimya, 9'u mobilya, 6'sı enerji, 4'ü ilaç, 3'er tanesi alüminyum, ambalaj, demir-çelik, elektrik-elektronik, otomotiv ve sağlık, 2'şer tanesi elektronik, iş makineleri, metal, orman ürünleri, otomotiv yan sanayii ve tarım makineleri, 1'er tanesi ise ağaç, alüminyum doğrama, asansör imalatı, beton, beyaz eşya, cam, enerji/akü, gözlük, hırdavat, kereste, maden, madeni yağ, medikal metal mutfak eşyaları, mukavva, oluklu mukavva, radyatör, talaşlı imalat, tarım, temizlik ürünleri, tıbbi cihaz, vida üretimi, yedek parça, alanında faaliyet gösterdiklerini beyan etmiştir.

Araştırmaya katılan firma personellerinin 22'si yönetim kurulu üyesi, 21'i üretim müdürü, 20'si şirket müdürü, 20'si şirket sahibi, 16'sı pazarlama müdürü, 12'si mühendis, 10'u satın alma müdürü, 10'u satın alma uzmanı, 8'i genel müdür, 4'er kişi çevre mühendisi, satış müdürü, şirket müdür yardımcısı ve üretim şefi, 3'ü kalite müdürü, 2'şer kişi dış ticaret müdürü, finans müdürü, işletme şefi, pazarlama şefi, satış şefi, üretim mühendisi ve yönetici asistanı, 1'er kişi de çevre şefi, genel müdür yardımcısı, iç denetçi, inşaat mühendisi, kalite güvence şefi, kimya mühendisi, lojistik müdürü, lojistik şefi, lojistik uzmanı, mali ve idari işler müdürü, proje sorumlusu, saha satış yöneticisi, satın alma şefi, satış mühendisi, tedarikçi kalite mühendisi, teknisyen, üretim planlama ve ihracat şefi ve vardiya amiri olarak çalıştıklarını beyan etmiştir.

Firmaların faaliyet sürelerine ilişkin bulgular ise Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Faaliyet süresi bulguları

Faaliyet Süresi	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-15	104	54,5	55,0
16-30	49	25,7	81,0
30 ve üzeri	36	18,8	100,0
Toplam	189	99,0	
Cevapsız	2	1,0	
Toplam	191	100,0	

Firmaların 104'ü 0-15 yıl arası, 49'u 16-30 yıl arası ve 36'sı da 30 yıl ve üzeri faaliyette bulunmaktadır. 2 firma faaliyet süresi ile ilgili soruyu cevapsız bırakmıştır.

Firmaların çalıştırdıkları personel sayısına ilişkin bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Personel sayısı bulguları

Personel Sayısı	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-50	93	48,7	49,7
51-150	39	20,4	70,6
151-250	20	10,5	81,3
251 ve üzeri	35	18,3	100,0
Toplam	187	97,9	
Cevapsız	4	2,1	
Toplam	191	100,0	

Firmaların 93'ü 0-50 arası, 39'u 51-150 arası, 20'si 151-250 arası ve 35'i de 251 ve üzeri personel çalıştırmaktadır. 4 firma bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Araştırmaya katılan firma çalışanlarının firmada çalışma sürelerine ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma süresi bulguları

Çalışma Süresi	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
0-5	97	50,8	51,1
6-15	70	36,6	87,9
16 ve üzeri	23	12,0	100,0
Toplam	190	99,5	
Cevapsız	1	,5	
Toplam	191	100,0	

Çalışanların 97'si 0-5 yıl arası, 70'i 6-15 yıl arası ve 23'ü de 16 yıl ve üzeri firmada çalışmaktadır. 1 kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Araştırmaya katılan firma çalışanlarının eğitim durumuna ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Eğitim durumu bulguları

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
İlköğretim	4	2,1	2,1
Lise	37	19,4	21,9
Üniversite	123	64,4	87,7
Lisansüstü	23	12,0	100,0
Toplam	187	97,9	
Cevapsız	4	2,1	
Toplam	191	100,0	

Çalışanların 4'ü ilköğretim, 37'si lise, 123'ü üniversite ve 23'ü de lisansüstü seviyede eğitim almıştır. 4 kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

4.5. Ölçeklerin Yapı Geçerliliği ve Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliği ve güvenilirliğini test edebilmek için keşfedici faktör analizi (KFA), doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve güvenilirlik analizi yapılmıştır.

Yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamaları ölçeğinin KFA ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamaları KFA ve güvenilirlik

Maddeler	İç Çevre Yönetimi	Yeşil Satın alma	Müşterilerle İşbirliği	Eko Tasarım	Alfa
İÇY3: Çevresel iyileştirmeler için çapraz fonksiyonel işbirliği.	,831				
İÇY2: Orta düzey yöneticilerin yeşil tedarik zinciri yönetimine desteği	,822				
İÇY1: Yeşil tedarik zinciri yönetimi için üst düzey yöneticilerin desteği	,790				,921
İÇY4: Toplam kalite çevre yönetimi.	,721				
İÇY7: Çevresel Yönetim Sistemleri.	,695				
İÇY5: Çevresel uyum ve denetim programları.	,695				
İÇY6: ISO 14001 sertifikası.	,648				
YSA5: İkinci kademe tedarikçilerin çevre dostu uygulamalarının değerlendirilmesi.		,820			
YSA4: Tedarikçilerin ISO 14000 sertifikasyonu.		,781			
YSA3: Tedarikçilerin iç yönetiminin çevresel denetimi.		,757			,912
YSA2: Çevresel hedefler için tedarikçilerle işbirliği.		,643			
YSA1: Ürünlerin eko (çevresel, yeşil) etiketlemesi.		,598			
YSA6: Tedarikçilere satın alınan ürün için çevresel gereksinimler dahil tasarım özelliklerinin verilmesi		,596			
Mİ2: Daha temiz üretim için müşterilerle işbirliği.			,884		
Mİ1: Eko tasarım için müşterilerle işbirliği.			,864		,863
Mİ3: Yeşil paketleme için müşterilerle işbirliği.			,792		
Mİ4: Ürün nakliyesinde daha az enerji kullanmak için müşterilerle işbirliği.			,582		
ET3: Tehlikeli ürünlerin ve/veya üretim süreçlerinin kullanımını önlemek veya azaltmak için ürün tasarımı.				,858	
ET2: Malzeme ve/veya bileşen parçalarının yeniden kullanılması, geri dönüştürülmesi ve yeniden kazanılması için ürün tasarımı.				,856	,849
ET1: Malzeme/enerji tüketiminin azaltılması için ürün tasarımı.				,800	
KMO: ,902 Yaklaşık Ki kare: 2507,714 df:190 p: ,000 Top. Açk. Varyans: % 73,060 Genel alfa: ,940					

Tablo 5'te ölçek maddeleri faktör yüklerine göre sıralanmıştır. KFA sonucu ölçeğin 4 boyutlu yapısına ulaşılmıştır. Faktör yükleri iç çevre yönetimi boyutu için 0,648 ile 0,831 arasında, yeşil satın alma boyutu için 0,596 ile 0,820 arasında, müşterilerle işbirliği boyutu

için 0,583 ile 0,884 arasında ve eko tasarım boyutu için 0,800 ile 0,858 arasında elde edilmiştir. Güvenilirlik analizi sonucu alfa katsayısı değerleri 080'in üzerinde elde edilmiştir. Bu bulgu ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. KMO değeri 0,902 olarak bulunmuş ve Barlett küresellik testi anlamlı olarak elde edilmiştir. Bu bulgu da örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin toplam varyansın % 73,060'ını açıkladığı bulgusuna da ulaşılmıştır.

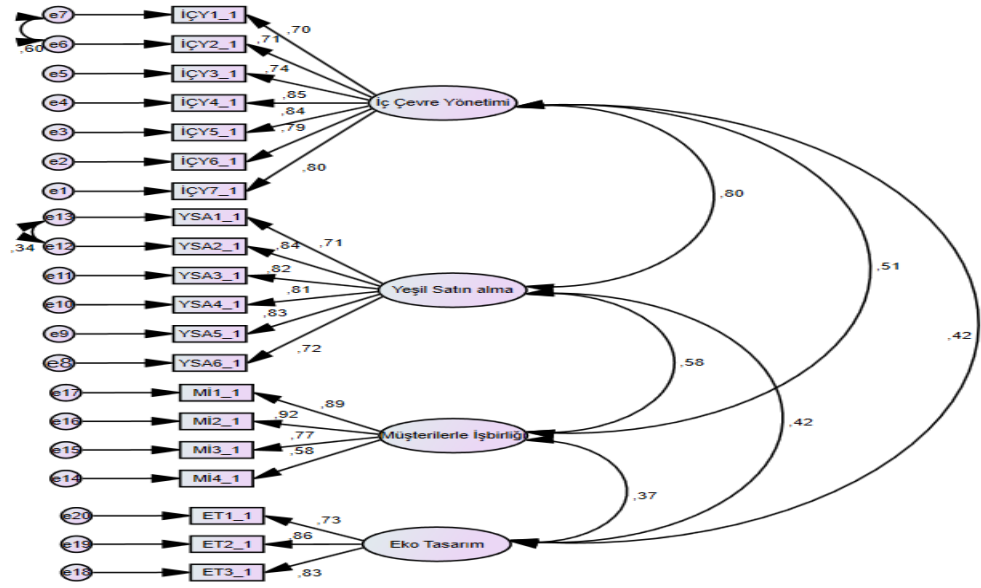
Performans ölçeğinin KFA ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Performans KFA ve güvenilirlik

	Çevresel Performans	Ekonomik Performans	Alfa
ÇP2: Sıvı atıkların azaltılması	,878		
ÇP3: Katı atıkların azaltılması	,822		
ÇP1: Hava emisyonlarının azaltılması.	,816		
ÇP4: Tehlikeli / zararlı / toksik malzemeler için tüketimde azalma.	,753		,882
ÇP6: İşletmenin çevresel durumunda iyileşme sağlanması	,727		
ÇP5: Çevresel kazaların sıklığında azalma	,665		
EP4: Atık tahliye maliyetlerinde düşüş.		,870	
EP3: Atık arıtma maliyetlerinde azalma.		,869	
EP2: Enerji tüketim maliyetinde düşüş.		,771	,886
EP5: Çevresel kazalar için verilen para cezalarında azalma		,746	
EP1: Malzeme satın alma maliyetinde azalma.		,689	
KMO: ,887 Yaklaşık Ki kare: 1249,285 df:55 sig:.,000 Top. Açk. Var.: % 68,205 Genel alfa: ,911			

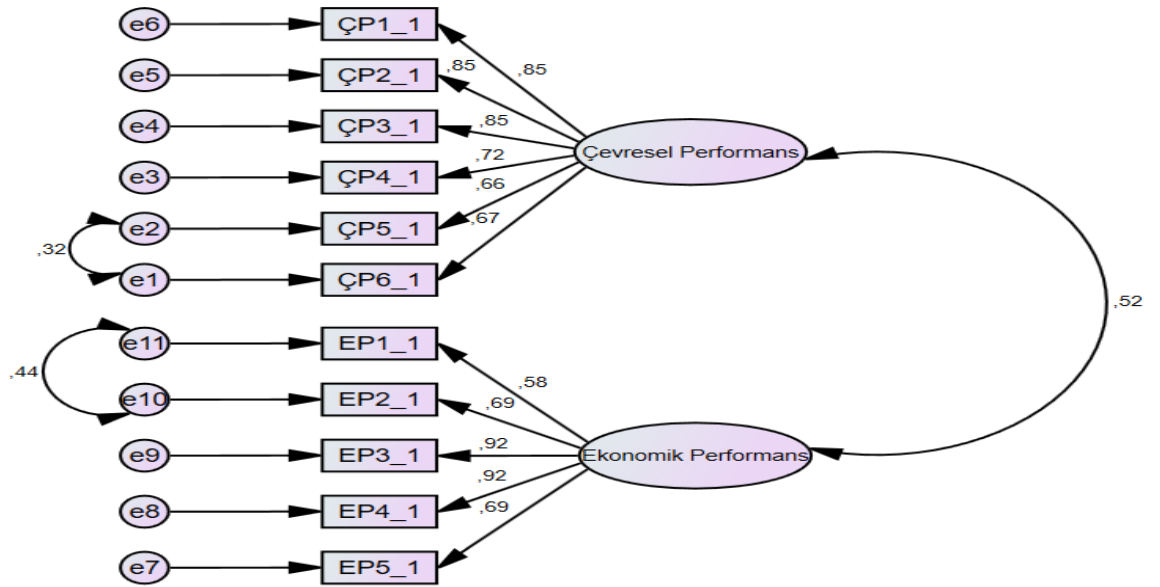
Tablo 6'da ölçek maddeleri faktör yüklerine göre sıralanmıştır. KFA sonucu ölçeğin 2 boyutlu yapısına ulaşılmıştır. Faktör yükleri çevresel performans boyutu için 0,665 ile 0,878 arasında, ekonomik performans boyutu için ise 0,689 ile 0,870 arasında elde edilmiştir. Güvenilirlik analizi sonucu alfa katsayısı değerleri 080'in üzerinde elde edilmiştir. Bu bulgu ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. KMO değeri 0,887 olarak bulunmuş ve Barlett küresellik testi anlamlı olarak elde edilmiştir. Bu bulgu da örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin toplam varyansın % 68,205'ini açıkladığı bulgusuna da ulaşılmıştır.

KFA ve güvenilirlik analizlerinden sonra ölçekler için DFA yapılmıştır. Yeşil tedarik zinciri yönetimi DFA diyagramı Şekil 2'de ve performans ölçeği DFA diyagramı Şekil 3'te verilmiştir. DFA sonucu elde edilen uyum iyiliği değerleri de Tablo 7'de sunulmuştur.

Şekil 2: Yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamaları DFA diyagramı

Şekil 3'te görüleceği üzere DFA sonucu faktör yükleri iç çevre yönetimi boyutu için 0,71 ile 0,84 arasında, yeşil satın alma boyutu için 0,71 ile 0,84 arasında, müşterilerle işbirliği boyutu için 0,58 ile 0,92 arasında ve eko tasarım boyutu için 0,73 ile 0,86 arasında elde edilmiştir. Ölçek faktör yükleri ile hesaplanan AVE değeri $0,627 > 0,50$ olarak ve CR değeri $0,970 > 0,70$ olarak elde edilmiştir. Hem bu değerler hem de $CR > AVE$ olarak bulunmuş olması ölçeğin birleşim güvenilirliğini de sağladığını göstermektedir.

Şekil 3: Performans DFA diyagramı

Şekil 3'te görüleceği üzere DFA sonucu faktör yükleri çevresel performans boyutu için 0,66 ile 0,85 arasında ve ekonomik performans boyutu için 0,58 ile 0,92 arasında elde edilmiştir. Ölçek faktör yükleri ile hesaplanan AVE değeri $0,592 > 0,50$ olarak ve CR değeri $0,940 > 0,70$ olarak elde edilmiştir. Hem bu değerler hem de $CR > AVE$ olarak bulunmuş olması ölçeğin birleşim güvenilirliğini de sağladığını göstermektedir.

Tablo 7. DFA uyum iyiliği değerleri

Değişken	χ^2	sd	χ^2/sd	CFI	TLI	SRMR	RMSEA
Kriter			≤ 5	$\geq,90$	$\geq,90$	$\leq,08$	$\leq,08$
Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi	356,989	162	2,204	0,928	0,915	0,0624	0,08
Performans	82,91	41	2,022	0,968	0,957	0,0793	0,073

DFA sonucunda ölçeklerin kabul edilebilir uyum iyiliği kriterlerini karşıladığı bulgusuna ulaşılmıştır (Lin vd., 2016).

Değişkenler arasındaki ilişkiyi görebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

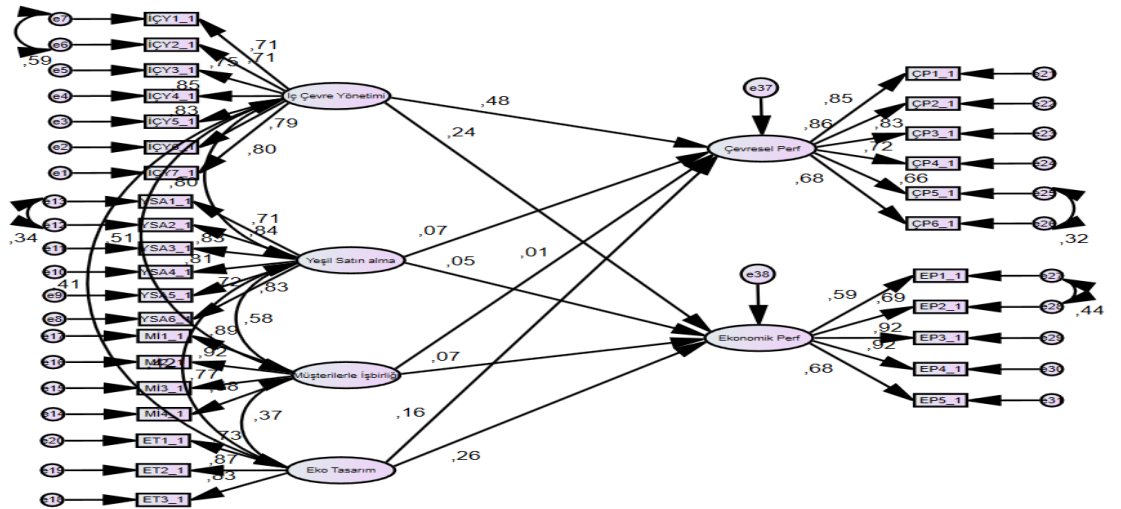
Tablo 8. Korelasyon analizi

	Ort.	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	İÇY	YSA	Mİ	ET	ÇP	EP
İÇY	3,3562	1,13628	-,216	-,959	1					
YSA	3,0952	1,17438	-,085	-,955	,739**	1				
Mİ	3,2448	1,11874	-,200	-,864	,461**	,568**	1			
ET	3,5489	1,20365	-,453	-,984	,357**	,370**	,419**	1		
ÇP	3,7091	1,04067	-,666	-,153	,558**	,491**	,374**	,375**	1	
EP	3,4360	1,10356	-,420	-,711	,395**	,396**	,412**	,402**	,559**	1

Korelasyon analizi sonucu değişkenler arasında aynı yönde 0,01 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını tespit edebilmek için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Basıklık ve çarpıklık değerleri -2 ile +2 aralığında bulunduğundan dolayı veriler normal dağılım göstermektedir (Lin vd., 2016).

4.6. Yapısal Eşitlik Modeli

Araştırma modelini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modeli kurularak analiz edilmiştir. Analiz edilen model Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 4: Yapısal eşitlik modeli

Yapısal eşitlik modeli uyum iyiliği değerleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Yapısal eşitlik modeli uyum iyiliği değerleri

Değişken	χ^2	sd	χ^2/sd	CFI	TLI	SRMR	RMSEA
Kriter			≤ 5	$\geq,90$	$\geq,90$	$\leq,08$	$\leq,08$
Yapısal Eşitlik Modeli	788,703	416	1,896	0,911	0,901	0,08	0,069

Analiz neticesinde yapısal eşitlik modelinin kabul edilebilir uyum iyiliği kriterlerini sağladığı tespit edilmiştir.

Modelin analiz sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Yapısal eşitlik modeli analiz sonuçları

Analiz yolu		Standardize Edilmiş Tahmin	Std. Hata	Kritik Oran	P	
Çevresel Performans	<---	İç Çevre Yönetimi	0,479	0,142	3,627	***
Ekonomik Performans	<---	İç Çevre Yönetimi	0,242	0,094	1,733	0,083
Çevresel Performans	<---	Yeşil Satın alma	0,067	0,16	0,487	0,626
Ekonomik Performans	<---	Yeşil Satın alma	0,053	0,108	0,361	0,718
Çevresel Performans	<---	Müşterilerle İşbirliği	0,008	0,123	0,098	0,922
Ekonomik Performans	<---	Müşterilerle İşbirliği	0,068	0,084	0,75	0,453
Çevresel Performans	<---	Eko tasarım	0,160	0,081	2,029	0,042
Ekonomik Performans	<---	Eko tasarım	0,259	0,058	2,902	0,004

Yapısal eşitlik modelinin analizi sonucu iç çevre yönetiminin çevresel performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği, eko tarasının çevresel ve ekonomik performansı pozitif yönde anlamlı olarak etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre H1, H7 ve H8 hipotezleri desteklenmiş, H2, H3, H4, H5 ve H6 hipotezleri ise desteklenememiştir. İç çevre yönetiminin çevresel performans üzerindeki etkisinde standardize edilmiş katsayı tahmin değeri 0,479 olarak bulunmuştur. Bu bulgu iç çevre yönetiminin 1 birim artması durumunda çevresel performansın 0,479 birim artış göstereceği anlamına gelmektedir. Eko tasarımın çevresel performans üzerindeki etkisinde katsayı tahmin değeri 0,160 ve ekonomik performans üzerindeki etkisinde ise 0,259 olarak bulunmuştur. Eko tasarımın ekonomik performans üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada yeşil tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının çevresel ve ekonomik performans üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla İstanbul ve Kocaeli illerinde faaliyet göstermekte olan 191 firmadan anket ile elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma modeli yapısal eşitlik modeli ile test edilmiştir. Yapısal eşitlik modelinin analizi sonucunda iç çevre yönetiminin çevresel performansı anlamlı olarak etkilediği fakat ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu iç çevre yönetiminin çevresel performansa olumlu katkı sağladığı fakat ekonomik performansı etkilemediği anlamına gelmektedir. Analiz sonuçları Choudhary ve Sangwan (2019)'un bulguları ile benzerlik göstermektedir. Choudhary ve Sangwan (2019) Hindistan'da 233 firma üzerinde yaptıkları araştırmada iç çevre yönetiminin çevresel performansı anlamlı olarak etkilediğini tespit etmişlerdir. Çankaya ve Sezen (2019) Türkiye'de yaptıkları bir araştırmada iç çevre yönetiminin çevresel performansı anlamlı olarak etkilediği fakat ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediğini bulgulamışlardır. Dolayısıyla Türkiye'de yapılmış başka bir çalışmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Analiz sonucunda ayrıca yeşil satın almanın ve müşterilerle işbirliğinin çevresel ve ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediği tespit edilmiştir. Bu bulgu çevresel ve ekonomik performans üzerinde yeşil satın alma ve müşterilerle gerçekleştirilen işbirliğinin etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Bu bulgu Çankaya ve Sezen (2019)'un bulguları ile de benzerlik göstermektedir. Çankaya ve Sezen (2019) de Türkiye'de yaptıkları bir araştırmada yeşil satın almanın ekonomik ve çevresel performansı anlamlı olarak etkilemediğini tespit etmişlerdir. Gree Jr vd. (2012) 159 imalat firması üzerinde yaptıkları bir araştırmada yeşil satın almanın ekonomik performansı anlamlı olarak etkilediği fakat çevresel performansı anlamlı olarak etkilemediği bulgusuna ulaşmışlardır. Petljak vd. (2018) de 190 firmadan elde ettikleri veriler ile yaptıkları bir araştırmada yeşil satın almanın ve tedarikçilerle işbirliğinin çevresel performansı anlamlı olarak etkilediği fakat ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediği bulgusuna ulaşmışlardır. Laosirihongthong vd. (2013) Tayland'da 190 firma üzerinde yaptıkları bir araştırmada yeşil satın almanın çevresel performansı anlamlı olarak etkilediğini fakat ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediğini tespit etmişlerdir. Dolayısıyla daha önce yapılan araştırmaların sonuçları da bu araştırmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir. Petljak vd. (2018) ve Laosirihongthong vd. (2013) yeşil satın almanın ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediği, Gree Jr vd. (2012) ise çevresel performansı anlamlı olarak etkilemedi sonuçlarına ulaşmışlardır. Gree Jr vd. (2012) ayrıca müşterilerle işbirliğinin çevresel performansı anlamlı olarak etkilediği fakat ekonomik performansı anlamlı olarak etkilemediği bulgusuna ulaşmışlardır.

Analiz neticesinde eko tasarımın hem çevresel hem de ekonomik performansı anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgu çevresel ve ekonomik performans için eko

tasarımın önemli olduğunu göstermektedir. Choudhary ve Sangwan (2019) Hindistan’da 233 firma üzerinde yaptıkları araştırmada dış YTZY uygulamalarının çevresel performansı anlamlı olarak etkilemediğini, iç çevre yönetiminin ve eko tasarımın çevresel performansı anlamlı olarak etkilediğini tespit etmişlerdir. Dolayısıyla araştırmanın bulguları Choudhary ve Sangwan (2019)’un bulguları ile de benzerlik göstermektedir.

Çevre sorunları da dünya çapında büyük endişe oluşturmaktadır. Firmalar ekonomik performanslarında iyileştirmeler yaparken çevresel performansı ihmal etmektedir. Hem iç hem de dış yeşil uygulamalar çevresel performansı artırabilecektir. İç yeşil uygulamaları benimseyen firmalar, güvenli malzemeler kullanarak, tek kullanımlık parçaların geri dönüşümü veya eskimiş makinelerle düzgün bir şekilde ilgilenecek potansiyel çevre kirliliğini azaltacaktır. Firmalar, yeşil uygulamalarda tedarikçilerle işbirliği yaparak çevreye olan potansiyel zararı da azaltabilir (Wang vd., 2018, s. 675). Firmaların artık risklere maruz kalmalarını en aza indirmek ve çevre yönetimine proaktif bir yaklaşım sergilemek için aktif olarak yollar aramaları gerekmektedir. Bu durum, firmaların iş faaliyetlerini planlamasını, geliştirmesini, uygulamasını, koordine etmesini ve izlemek için kullanılacak çevre yönetim sistemini benimsemesini ve çevresel etkileri azaltmaya ve önlemeye yönelik uyum standartlarını belirlemesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, çevre yönetim sistemi, çevresel yönleri firma stratejilerine ve karar verme zincirine entegre etmek için yapılandırılmış bir araç olarak görülebilir (da Rosa, 2019, s.568). YTZY’ni etkin bir şekilde uygulamak için üst düzey yönetim desteğine, çevre politikalarında yer alan tüm aktörlerin taahhüdüne ve yeterli bir stratejik planlamaya sahip olmak gerekmektedir. YTZY uygulamasının ana engelleri, aktörlerin anlayış eksikliği, yeterli eğitim eksikliği, tedarik ortaklarının bağımlılığı, finansal kısıtlamalar ve ileri teknolojinin benimsenmesine karşı direnç olarak gösterilmektedir (de Oliveira, 2018, s.541). Ayrıca Devletin çevreye zararlı olan malların kötü etkileri konusunda ülke çapında farkındalık oluşturmak gibi bir rolü bulunmaktadır. Üreticileri korumak yerine daha yeşil ürünler kullanılma ortamını sağlamak gibi sorumluluğu fark etmeli ve tüketicilere çevreye zararlı olan ürünler hakkında bilgilendirmelidir (Mishal vd., 2017, s.683).

Tedarikçilerin çevresel hedeflerine ulaşmalarını sağlamak için, satın alma firması eğitim, çevresel bilgi paylaşımı ve ortak araştırma gibi işbirliğine dayalı faaliyetler yürütebilir (Laosirihongthong vd., 2013, s.1091).

Bu çalışmanın en önemli kısmı bölgesel bir araştırma niteliği taşıyor olmasıdır. Ayrıca araştırmada sektör ayırımına gidilmemiştir. YTZY uygulamalarının performans üzerindeki etkisinin sektörel karşılaştırmalarla analiz edilmesi daha sağlıklı sonuçlar alınmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abdallah, A.B. ve Al-Ghwayeen, W.S. (2019). Green supply chain management and business performance The mediating roles of environmental and operational performances. *Business Process Management Journal*, 20(2): 290-334.

Abdel-Baset, M., Chang, V. ve Gamal, A. (2019). Evaluation of the green supply chain management practices: A novel neutrosophic approach. *Computers in Industry*, 108(1): 210–220.

Ahmed, W., Najmi, A., Arif, M. ve Younus, M. (2019). Exploring firm performance by institutional pressures driven green supply chain management practices. *Smart and Sustainable Built Environment*, 8(5): 415-437.

- Al-Ghwayeen, W.S. ve Abdallah, A.B. (2018). Green supply chain management and export performance The mediating role of environmental performance. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 29(7): 1233-1252.
- Bansal, P. ve Roth, K. (2000). Why companies go green: a model of ecological responsiveness. *Academy of Management Journal*, 43(4): 717-736.
- Buzuku, S. ve Kraslawski, A. (2017). Use of Design Structure Matrix for Analysis of Critical Barriers in Implementing Eco-Design Initiatives in the Pulp and Paper Industry. *Procedia Manufacturing*, 11(1): 742 – 750.
- Buzuku, S. ve Kass, T., (2019). Drivers and Barriers for the Adoption of Eco-design Practices in Pulp and Paper Industry: a Case Study of Finland. *Procedia Manufacturing*, 33(1): 717-724.
- Carter, C.R. ve Rogers, D.S. (2008). A framework of sustainable supply chain management: moving toward new theory. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 38(5): 360-387.
- Chavoshlou, A.S., Khamseh, A.A. ve Naderi, B. (2019). An optimization model of three-player payoff based on fuzzy game theory in green supply chain. *Computers & Industrial Engineering*. 128(1): 782–794.
- Choudhary, K. ve Sangwan, K.S. (2019). Adoption of green practices throughout the supply chain: an empirical investigation. *Benchmarking: An International Journal*, 26(6): 1650-1675.
- Cicconi, P. (2020). Eco-design and Eco-materials: An interactive and collaborative approach. *Sustainable Materials and Technologies*, 23(1): 1-9.
- Choudhary, K. ve Sangwan, K.S. (2019). Multiple case study analysis and development of an interpretive structural model for greening of supply chains in Indian ceramic enterprises. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 30(6): 1279-1296.
- Cousins, P.D., Lawson, B., Petersen, K.J. ve Fugate, B. (2019). Investigating green supply chain management practices and performance The moderating roles of supply chain ecocentricity and traceability. *International Journal of Operations & Production Management*, 39(5): 767-786.
- Çankaya, S.Y. ve Sezen, B. (2019). Effects of green supply chain management practices on sustainability performance. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(1): 98-121.
- da Rosa, F.S., Lunkes, R.J. ve Brizzola, M.M.B. (2019). Exploring the relationship between internal pressures, greenhouse gas management and performance of Brazilian companies. *Journal of Cleaner Production*, 212(1): 567-575.
- Das, C. ve Jharkharia, S. (2019). Effects of low carbon supply chain practices on environmental sustainability An empirical study on Indian manufacturing firms. *South Asian Journal of Business Studies*, 8(1): 2-25.
- de Oliveira, U.R., Espindola, L.S., da Silva, I.R., da Silva, I.N. ve Rocha, H.M. (2018). A systematic literature review on green supply chain management: Research implications and future perspectives. *Journal of Cleaner Production*, 187(1): 537-561

- de Sousa Jabboura, A.B.L., Vazquez-Brust, D., Chiappetta Jabboura, C.J. ve Latan, H. (2017). Green supply chain practices and environmental performance in Brazil: Survey, case studies, and implications for B2B. *Industrial Marketing Management*, 66(1): 13–28.
- ECAP, (2011). *First Assessment Of the Environmental Compliance Assistance Programme For SMEs* (ECAP). Ref: ENV.C.1/ETU/2010/0032r. <http://ec.europa.eu/environment/archives/sme/pdf/First%20assessemnt%20of%20the%20ECAP%20for%20SMEs.pdf>.
- Fernando, Y., Walters, T., Ismail, M.N., Seo, Y.W. ve Kaimasu, M. (2018). Managing project success using project risk and green supply chain management A survey of automotive industry. *International Journal of Managing Projects in Business*, 11(2): 332-365.
- Gardas, B., Raut, R., Jagtap, A.H. ve Narkhede, B. (2019). Exploring the key performance indicators of green supply chain management in agro-industry. *Journal of Modelling in Management*, 14(1): 260-283.
- Green Jr K.W., Zelbst P.J., Meacham J. ve Bhadauria V.S. (2012). Green supply chain management practices: impact on performance. *Supply Chain Management: An International Journal*, 17(3): 290–305.
- Günday, A.H. (2018). *Yeşil Tedarik Zinciri Uygulamalarının İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Kimya Sektöründe Görgül Bir Analiz*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya
- Hsu, C.C., Tan, K.C., Mohamad Zailani, S.H. ve Jayaraman, V. (2013). Supply chain drivers that foster the development of green initiatives in an emerging economy. *International Journal of Operations & Production Management*, 33(6): 656-688.
- Islam, M.S., Tseng, M.L., Karia, N. ve Lee, C.H. (2018). Assessing green supply chain practices in Bangladesh using fuzzy importance and performance approach. *Resources, Conservation & Recycling*, 131(1): 134–145.
- Jabbour, C.J.C., Jugend, D., de Sousa Jabbour, A. B. L., Govindan, K., Kannan, D. ve Filho, W.L. (2018). There is no carnival without samba: Revealing barriers hampering biodiversity-based R&D and eco-design in Brazil. *Journal of Environmental Management*, 206(1): 236-245.
- Jayant, A. ve Azhar, M. (2014). Analysis of the barriers for implementing green supply chain management (GSCM) Practices: An Interpretive Structural Modeling (ISM) Approach. *Procedia Engineering*, 97(1): 2157 – 2166.
- Johnstone, L. (2020). A systematic analysis of environmental management systems in SMEs: Possible research directions from a management accounting and control stance. *Journal of Cleaner Production*, 244(1): 118-802.
- Laari, S., Töyli, J., Solakivi, T. ve Ojala, L. (2016). Firm performance and customer-driven green supply chain management. *Journal of Cleaner Production*, 112(1): 1960-1970.
- Laosirihongthong, T., Adebajo, D. ve Tan, K.C. (2013). Green supply chain management practices and performance. *Industrial Management & Data Systems*, 113(8): 1088-1109.
- Latan, H., Chiappetta Jabbour, C. J., de Sousa Jabbour, A. B. L., Wamba, S. F. ve Shahbaz, M. (2018). Effects of environmental strategy, environmental uncertainty and top management's commitment on corporate environmental performance: The role of

- environmental management accounting. *Journal of Cleaner Production*, 180(1): 297-306.
- Lee, V.H., Ooi, K.B., Chong, A.Y.L. ve Seow, C. (2014). Creating technological innovation via green supply chain management: An empirical analysis. *Expert Systems with Applications*, 41(1): 6983–6994.
- Lin, Y., Luo, J., Cai, S., Ma, S. ve Rong, K. (2016). Exploring The Service Quality in The E-Commerce Context: A Triadic View. *Industrial Management & Data Systems*, 116(3): 388-415.
- Maditati, D.R., Munim, Z.H., Schramm, H.J. ve Kummer, S. (2018). A review of green supply chain management: From bibliometric analysis to a conceptual framework and future research directions. *Resources, Conservation & Recycling*, 139(1): 150–162.
- Marconi, M. ve Favi, C. (2020). Eco-design teaching initiative within a manufacturing company based on LCA analysis of company product portfolio. *Journal of Cleaner Production*, 242(1): 1-15.
- Min, H. ve Galle, W.P. (2001). Green purchasing practices of US firms, *International Journal of Operations and Production Management*, 21(9): 1222-1238.
- Mishal, A., Dubey, R., Gupta, O.K. ve Luo, Z. (2017). Dynamics of environmental consciousness and green purchase behaviour: an empirical study. *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 9(5): 682-706.
- Mumtaz, U., Ali, Y. ve Petrillo, A. (2018). A linear regression approach to evaluate the green supply chain management impact on industrial organizational performance. *Science of the Total Environment*, 624(1): 162–169.
- Namagembe, S., Ryan, S. ve Sridharan, R. (2019). Green supply chain practice adoption and firm performance: manufacturing SMEs in Uganda. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 30(1): 5-35.
- Paul, I.D., Bhole, G.P. ve Chaudhari, J.R. (2014). A review on Green Manufacturing: It's important, Methodology and its Application. *Procedia Materials Science*, 6(1): 1644–1649.
- Petljak, K., Zulauf, K., Štulec, I., Seuring, S. ve Wagner, R. (2018). Green supply chain management in food retailing: survey-based evidence in Croatia. *Supply Chain Management: An International Journal*, 23(1): 1–15.
- Sari, K. (2017). A novel multi-criteria decision framework for evaluating green supply chain management practices. *Computers & Industrial Engineering*, 10(1): 338–347.
- Scur, G., de Mello, A.M., Schreiner, L. ve das Neves, F.J. (2019). Eco-design requirements in heavyweight vehicle development – a case study of the impact of the Euro 5 emissions standard on the Brazilian industry. *Innovation & Management Review*, 16(4): 404-422.
- Suki, N.M. (2016). Green product purchase intention: impact of green brands, attitude, and knowledge. *British Food Journal*, 118(12): 2893-2910.
- Trivedi, R. H., Patel, J.D. ve Acharya, N. (2018). Causality analysis of media influence on environmental attitude, intention and behaviors leading to green purchasing. *Journal of Cleaner Production*, 196(1): 11-22.

- Tumpa, T.J., Ali, S.M., Rahman, M.H., Paul, S.K., Chowdhury, P. ve Rehman Khan, S.A. (2019). Barriers to green supply chain management: An emerging economy context. *Journal of Cleaner Production*, 236(1): 1-12.
- Wang, C.H. (2019). How organizational green culture influences green performance and competitive advantage The mediating role of green innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(4): 666-683.
- Wang, Z., Wang, Q., Zhang, S. ve Zhao, X. (2018). Effects of customer and cost drivers on green supply chain management practices and environmental performance. *Journal of Cleaner Production*, 189(1): 673-682.
- Yang, C.S. (2018). An analysis of institutional pressures, green supply chain management, and green performance in the container shipping context. *Transportation Research Part D*, 61(1): 246–260.
- Yen, Y.X. ve Yen, S.Y. (2012). Top-management's role in adopting green purchasing standards in high-tech industrial firms. *Journal of Business Research*, 65(1): 951–959.
- Yook, K.H., Choi, J.H. ve Suresh, N.C. (2018). Linking green purchasing capabilities to environmental and economic performance: The moderating role of firm size. *Journal of Purchasing and Supply Management*, 24(4): 326-337.
- Zeng, D., Cao, H., Jafar, S., Tan, Y. ve Su, S. (2018). A Life Cycle Ecological Sensitivity Analysis Method for Eco-Design Decision Making of Machine Tool. *Procedia CIRP*, 69(1): 698 – 703.
- Zhu, Q. ve Sarkis, J. (2004). Relationships between operational practices and performance among early adopters of green supply chain management practices in Chinese manufacturing enterprises. *Journal of Operations Management*, 22(3): 265–289.
- Zhu, Q., Sarkis, J. ve Lai, K. (2007). Green supply chain management: pressures, practices and performance within the Chinese automobile industry. *Journal of Cleaner Production*, 15(11/12): 1041-1052.
- Zhu, Q., Sarkis, J. ve Lai, K.H. (2019). Choosing the right approach to green your supply chains. *Modern Supply Chain Research and Applications*, 1(1): 54-67.

DIŞ BORÇ - EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: 1970-2017 DÖNEMİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Geliş Tarihi: 29.08.2019

Arş. Gör. Burhan BİÇER¹

Kabul Tarihi: 30.01.2020

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlamak için ihtiyaç duydukları fonları yurtiçi kaynaklardan elde edememeleri dış borçlanmalarına sebep olmaktadır. Ülke ekonomisi için ek kaynak niteliği taşıyan dış borçların yatırımların finansmanında kullanılarak ekonomik büyümeyi arttırması beklenmektedir. Alınan dış borçların zamanla yüksek seviyelere ulaşması ve ülke dış borç yükünün artması, yüksek borç ödemelerini de beraberinde getirmiştir. Alınan borçların geçmiş dönem borç ve faiz ödemelerinde kullanılması, dış borçların ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilere yol açtığı tartışmalarını da yol açmıştır. Bu kapsamda, çalışmada dış borç-ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye ekonomisi için araştırılmıştır. 1970-2017 döneminin incelendiği çalışmada, tahmin yöntemi olarak ARDL metodu kullanılmıştır. Analizler farklı dış borç göstergeleri kullanılarak ve farklı modeller üzerinden yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarında, dış borç göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin tüm modellerde negatif olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinde dış borçların verimli alanlarda kullanılmadığını ve ciddi bir borç sorunu olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Borç, Ekonomik Büyüme, ARDL.

Jel Kodları: F34, F43, C22.

THE RELATIONSHIP BETWEEN EXTERNAL DEBT AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF TURKEY FOR THE PERIOD 1970-2017

Abstract

Not being able to obtain the funds, which are needed for the underdeveloped and the developing countries to maintain their economic development, from their national resources is the reason that countries become externally indebted. It is generally expected for external debts that bear qualification of additional resources for a national economy, to increase economic growth rate. Received external debts reaching high amounts and increasing debt burden of the nation have brought along with their high debt payments. Received debts that are used in payments of interests and previous debts, initiated the debate of external debts causing negative effects on the economic growth. In this context, the relation between external debt and economic growth has been analyzed in this work. ARDL method has been used as an estimator method in this study, which contains 1970-2017 period. Analyzes have been in progress through different models and with different external debt indicators. It has been seen the effects of external debt indicators on economic growth as negative on all models in the result of analyzes. Findings that are obtained, support that external debts not being used in productive sectors in Turkey and that Turkey faces a serious debt problem.

Keywords: External Debt, Economic Growth, ARDL.

Jel Codes: F34, F43, C22.

¹ Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, bbicer@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9283-8331

1. GİRİŞ

Ülke ekonomilerinde uygulanan politikaların temel amacı toplum refahını arttırmaktır. Toplum refahının artması fiziki sermaye, beşeri sermaye ve doğal kaynakların en etkin şekilde kullanılarak üretimin artırılmasına bağlıdır. Bir ülke ekonomisinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları cinsinden toplamını ifade eden Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) ise ekonominin toplam büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Ekonomik büyüme, GSYH’de dönemler arası (aylık-üç aylık ve yıllık) değişimleri ifade etmektedir. Bu kapsamda toplum açısından arzu edilen durum GSYH’nin pozitif değişim seyretmesi, diğer bir ifadeyle ekonomik büyüme oranının pozitif olmasıdır.

1980 sonrası dönem, hızlanan küreselleşme sürecinin etkisiyle, dünya ekonomilerinde değişimlerin görülmeye başladığı bir sürece işaret etmektedir. Bu süreçte gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları daha da belirgin bir hal almaya başlamıştır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, yetersiz sermaye birikimi gibi nedenlerle, iktisadi kalkınma ve büyüme konusunda gelişmiş ülkelere kıyasla geride kalmışlardır. Kalkınma ve büyümenin önünde büyük bir engel teşkil eden sermaye birikimi sorununa yönelik olarak ülkeler dış kaynak arayışına ve dış borçlanmaya yönelmişlerdir.

Küreselleşme furcasının sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları ortadan kaldıran özelliği, ülkelerin dış kaynak ve dış borca ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Dış borçların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyüme ve refaha olumlu katkı yapacağı düşünülmüştür. Fakat, alınan dış borçların getirisi yüksek yatırımların finansmanı yerine bütçe açığının veya cari açığın finansmanında kullanılması, yönetsel sorunlar, ülkelerin kredibilitesi ile yakından ilişkili olan yüksek faiz oranları ve yüksek rakamlara varan dış borç servis ödemeleri gibi nedenler dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki umulan olumlu etkilerinin gerçekleşmemesine yol açmıştır. Ayrıca, dış borçların Uluslararası Para Fonu (IMF) ve küresel güç durumundaki ekonomilerin öne sürdüğü belirli şartların sağlanması durumunda elde edilmesi olgusu ülkelerin bağımsızlığına yönelik kaygıları da beraberinde getirmiştir. Latin Amerika ülkelerinde 1970’li yıllarda meydana gelen borç krizi, dış borç konusuna yönelik ilgiyi arttırmış ve dış borçların ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediği tartışmalarını başlatmıştır.

Gelişmekte olan birçok ülke gibi Türkiye de yurtiçi tasarruf ve sermaye yetersizliği sebebiyle dış borçlanmaya başvurmuştur. 1970’li yıllardaki siyasi belirsizlikler, Kıbrıs Barış Harekâtı ve petrol şokları ödemeler dengesi sorunlarına yol açmış, söz konusu sorunlar dış borçlanmayı beraberinde getirmiştir. 1989 yılında finansal serbestliği kabul eden 32 sayılı karar sonrası dış borçlar daha da artış göstermiş, devam eden süreçte ülke yüksek faiz-yüksek borç ödemesi sarmalına girmiştir. Dış borçlardan yatırımların artışı ve ekonomik büyümenin sağlanması beklenirken, ardı ardına ekonomik krizler meydana gelmiş ve ekonomik daralmalar görülmüştür. Dış borçların sürdürülebilirliğine yönelik gösterge özelliği taşıyan Dış Borç Stoğu/GSYH oranı 1970 yılında %16 iken, 2000’li yıllarda %40’ların hatta bazı dönemlerde %50’lerin üstüne çıkmıştır. Söz konusu oranlar ülkenin borç ödeme kapasitesinin üzerinde bir borca sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yüksek oranlara varan dış borçların, ülkenin kredibilitesi ile yakından ilişkili yüksek faizlerle birlikte ülkenin borç servis ödemelerinde artışa yol açtığı ve alınan borçların geçmiş dönem borçların finansmanında kullanıldığı ileri sürülmektedir. Bu kapsamda, alınan dış borçların reel ekonomiye olumlu katkı yapan alanlarda kullanılıp kullanılmadığı tartışmaları başlamıştır.

Bu çalışmada, dış borç ekonomik büyüme ilişkisinin Türkiye ekonomisi açısından ele alınması ve 1970-2017 dönemi için ampirik olarak test edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında dış borçlanma olgusu teorik olarak ele alınmakta olup, dış borçlanmaya

yönelik çeşitli tartışmalara yer verilmektedir. Çalışmanın üçüncü kısmında ekonomik büyüme ve dış borç ilişkisini açıklamaya yönelik teoriler üzerinde durulurken, dördüncü bölümde Türkiye açısından dış borçların kısa bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Beşinci kısımda konu ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası literatüre değinilmekte, altıncı kısımda veri seti ve yöntem tanıtılmaktadır. Yedinci ve sekizinci kısımda ise sırasıyla ampirik analiz ve sonuç yer almaktadır.

2. DIŞ BORÇLANMA OLGUSU

Gelişmekte olan düşük büyüme oranlarına sahip ülkelerin ekonomik büyüme hızlarını arttırmaya yönelik yatırımları finanse etmek için ihtiyaç duyduğu fonları içsel kaynaklardan elde edememesi, diğer bir ifadeyle yurtiçi tasarruflarının düşük olması, dış finansman kaynaklarına olan ihtiyacı arttırmıştır. Dış finansman kaynakları ise; dış borçlanma, dış yardım ve özellikle 1980 sonrası hızlanan finansal serbestleşmeye bağlı olarak önem kazanan doğrudan ve dolaylı yatırımlar şeklindedir.

Borç kavramı, borçlunun alacaklıya belirli bir vade sonunda ödeme yapmasını ifade eden yasal yükümlülük şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımlama ise, herhangi bir birey veya kuruluşun kullanmakta olduğu fakat kendisine ait olmayan para veya diğer kaynaklar şeklindedir. Borçlanma, iç ve dış kaynaklardan yapılabilmektedir. İç piyasalardan yapılan borçlanmalara iç borç, yabancı piyasalardan yapılan borçlanmaya ise dış borç denilmektedir (Momodu, 2012, s.14). Dış borçlanma, uluslararası para fonu (IMF) tarafından, ülkedeki yerleşiklerin yerleşik olmayanlara karşı herhangi bir zamanda anapara ve faiz ödemesi gerektiren borçlarının tutarı olarak tanımlanmaktadır (IMF, 2014, s. 5).

Gelişmekte olan ülkeler dış borçlanmaya genel olarak ulusal tasarruflarla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan fakat arzulanen yatırımları gerçekleştirmek ve dış ticaret açığının giderilmesi amacıyla başvurmaktadır (Bangura vd., 2000, s. 3). Özellikle, düşük gelirli ülkeler açısından dış borçlanmanın nedenleri gelirdeki dengesizlik, düşük oranlı ekonomik büyüme, geçmiş dönemden kalan yüksek dış borç servisleri ve ithalatı karşılama çabalarına yönelik döviz ihtiyacı şeklinde sıralanabilir.

Kamusal mal ve hizmetleri veya bütçe açığını finanse etmek amacıyla borçlanmaya başvuran hükümetlerin, söz konusu amaçlarına yönelik olarak özel sektörden borçlanma, para basma veya bankacılık kesiminden borçlanma gibi alternatifleri bulunmaktadır. Fakat, ulusal tasarrufların az olması durumunda, kamuya aktarılan mevcut tasarrufların faiz oranları üzerinde yapacağı artış yönlü baskıdan kaynaklanan dışlama etkisi veya para arzındaki artıştan kaynaklanan talep yönlü enflasyonist baskılar yurtiçi borçlanma eğiliminin düşmesine neden olmaktadır. Özellikle, döviz kuru ve faiz oranlarının devlet kontrolünde olduğu durumda yurtiçi finansal kaynaklara başvurulması dışlama etkisini arttırmaktadır. Dış borçlanmanın, yurtiçi yatırımlar üzerindeki dışlayıcı etkisinin az olması ve enflasyonist risklerinin daha düşük olmasından dolayı tercih edildiği ileri sürülmektedir. Döviz cinsinden yapılan borçlanma anlaşmalarının, hükümetlerin reel borç yükünü hafifletmeye yönelik enflasyon yaratma eğilimini (*zaman tutarsızlığının*) azaltması sebebiyle mali ve finansal istikrarı da sağlayacağı savunulmaktadır (Beaugrand, Loko ve Mlachila, 2002, s.8-9).

Dış borçlanmanın mali ve parasal istikrar konusunda avantajlı olduğu iddiası tartışılmaya devam edilmekle birlikte, yapılan ampirik çalışmalar aksi yönde bulgular da ortaya koymaktadır. Hükümetlerin dış borçlanması, doğrudan yurtiçi faiz oranlarını etkilememesine karşın nominal döviz kuru ve fiyatlar üzerinden özel sektör yatırımlarının dışlamasına sebep olabilmektedir. Özellikle esnek veya yönetimli kur sistemlerinde dış borçlanmaya gidilmesi, ülke parasının değerlendirilmesine yol açarak yurtiçi özel sektörün rekabet gücünü azaltmakta ve özel sektör yatırımlarını dışlayabilmektedir. Ayrıca, dış

borçlanmaya bağılı olarak ülkeye giren döviz karşısında yerli paranın tamamen sterilize edilmesi durumunda faiz oranları yükselebilmekte ve iç borçlanmadaki gibi özel sektör yatırımlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Sterilizasyonun uygulanmadığı durumda ise artan taleple birlikte yükselişe geçen ithalat eğilimi enflasyon oranının artmasına ve ödemeler dengesinin bozulmasına yol açabilmektedir (Beaugrand, Loko ve Mlachila, 2002, s.9-10).

Dış borçların ekonomik büyüme üzerine olası etkilerinin ne yönde olacağını yanı sıra hangi kanallar ile gerçekleşeceği de önem taşımaktadır. Silva (2018), Portekiz ekonomisi için yaptığı çalışmada kamu ve özel sektör dış borçlanmasının ekonomik büyümeyi hangi kanallardan ve ne yönde etkileyebileceğini birkaç argüman üzerinden açıklamaktadır (Silva, 2018, s.7-8).

- *Özel Tasarruf Oranı:* Yüksek dış borç stoğu ve faiz seviyesi gelecek dönem faiz ödemelerinin belirleyicisi durumundadır. Yüksek dış borç stoğu, yüksek seyreden faiz oranları nedeniyle ülkenin faiz gelir ve giderlerini içeren birincil gelir hesabı üzerinde etkili olmaktadır. Yükselen borç geri ödemeleri hane halkının gelirinin düşmesine yol açarak tüketim ve tasarruf oranlarını olumsuz etkilemektedir.
- *Kamu Yatırımları:* Yüksek oranlara varan borçlarla birlikte artan faiz ödemeleri projeleri finanse etmeye yönelik olarak kamunun mali gücünü olumsuz etkileyebilmektedir. Azalan kamu harcamaları ve yatırımların büyüme üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir.
- *İstihdam Edilen Kişi Başına Gelir Büyüme Oranı:* Kamu sektöründe dış borçlar, yatırım hacminde olduğu kadar mal ve hizmet alımı ile kamu çalışanlarının maaşlarına yönelik kamu harcamalarını da arttırabilir. Marjinal ithalat eğiliminin düşük olması durumunda, mali çarpan daha büyük olmakta ve ekonomik büyümeyi olumlu etkileyebilmektedir. Söz konusu pozitif etki kamunun ekonomi içindeki payına, ücretli kesimin tüketim eğilimine ve yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlere olan talebe bağılıdır. Özel sektörde de dış borç sermaye birikimini arttırarak yeni yatırımlara imkân verebilir. Yeni yatırımların yüksek maliyetli ileri teknoloji gerektirmesi durumunda ise verimlilikte artış sağlanarak, borçların geri ödenmesine yönelik olarak getirilerinin arttırılması gerekmektedir. Yeni yatırımların ithal girdilere bağılı olması durumunda dış borcun özel sektör yatırım üzerindeki olumlu etkisi zayıflamaktadır.
- *Çalışan Kişi Başına Düşen Katma Değer Büyüme Oranı:* Dış borç, özel kesim yatırımlarını finanse edebilmekte ve işçi başı sermaye stoğunu arttırabilmektedir. Özel sektörün yatırımlardan elde ettiği getirinin, borçlanmanın faiz giderlerinden yüksek olması durumunda dış borçlar verimliliği ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilmektedir.
- *Özel Sektör Yatırımlarının Büyüme Oranı:* Özel sektör dış borçlanmasının yatırımlar üzerindeki etkisi pozitif veya negatif olabilmektedir. Dış borç daha yüksek miktarda yatırımı mümkün hale getirirken, ölçek ekonomilerinin de gelişmesine katkı sağlayabilmektedir. Buna karşın, yüksek dış borç stoğu ve faiz ödemeleri kaldıraç etkisi yaratarak borç veren kurumlar için caydırıcı etki yapabilmekte, finansal olmayan kurumların yeni kaynaklara ulaşmasını olumsuz etkileyebilmektedir.

- *Birincil Gelir Hesabı*: Yüksek dış borçlanmaya bağlı yüksek faiz ödemeleri birincil gelir hesabında düşümlere yol açabilmektedir. Gelir hesabında meydana gelen bozulmanın, ödemeler dengesinde yaratacağı dengesizliği engellenmek amacıyla ticaret dengesindeki bir artışla finanse edilmesi gerekmektedir. Ticaret dengesi fazlası ise ihracatın artırılması veya ithalatın daraltılması ile mümkün olmaktadır. İthalat ise içerisinde bir anlamda yatırım için gerekli harcamaları da barındırdığından, yatırımlardaki düşüş potansiyel hâsıla ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir

Dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde yapacağı etkilerin kullanılan kredi veya borcun özelliğine ve borcun kullanım amaçlarına da bağlı olduğu belirtilmektedir. Örneğin, uzun dönemli krediler bir kuluçka dönemi gerektiren verimli yatırımların finansmanında kullanılabilmesine rağmen, borç verenler açısından daha fazla risk taşımaktadır. Buna bağlı olarak borç verme aşamasında borç alan kesime katı şartların (*zorunlulukların*) yüklenmesi gerekebilmektedir. Geleceğin belirsizliği ve söz konusu borçların borçlu tarafından tek taraflı iptali ihtimali (*yüksek seviyede borç stoğu durumlarında*) göz önüne alındığında, kısa dönemli borç verme kreditorler açısından daha cazip görülmektedir (Fosu, 1996, s.95-96). Dış borcun alt yapı yatırımlarında kullanılması durumunda ekonomik büyümeye olumlu katkılar yapacağı üzerinde durulurken, herhangi bir getirisi olmayan tüketim gibi özel amaçlar için kullanıldığında ekonomik büyümeyi engelleyeceği ileri sürülmektedir (Shahzad vd., 2014, s. 2133-2134).

Borçlanan ülkedeki yönetsel sorunlar, etkinliği düşük politikalar veya düşük oranlı ihracat rakamlarından kaynaklanan (*likidite kısıtı*) belirsizlik ortamı nedeniyle dış borcun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olabileceği ileri sürülmektedir (Kharusi ve Ada, 2018. s.1142; Pattilo, Ricci ve June, 2002, s.6). Batiz ve Batiz (1994), Latin Amerika başta olmak üzere az gelişmiş ülkelerin 1970'lerde neden dış borç krizleri ile karşılaştıklarına yönelik üç temel neden üzerinde durmaktadırlar; borç verenlerin çoğunluğunun özel kesim olması, söz konusu ülkeleri daha yüksek faiz ödemek zorunda bırakmıştır. Ülkelerin ithal ikameci politika uygulamaları, söz konusu borçların ödenmesi noktasında likidite sıkıntısını beraberinde getirmiştir. Bu ülkelerde alınan dış borçların yolsuzluk, popülist istihdam artışı ve askeri alanlarda harcanmasının düşük ekonomik performans ve yüksek borç ödeme servislerine yola açtığını belirtmişlerdir (Ejigeyahu, 2013, s.11-12). Presbitero (2010)'a göre gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere kıyasla, alınan borçları verimli alanlarda kullanma açısından daha avantajlı konumdadırlar. Gelişmiş ülkelerde dışlama etkisi, yatırım güdüsünü engelleyen ortam, piyasa ve politika oynaklıkları ve devalüasyon ile ilgili endişeler nedeniyle sermayenin ülke dışına taşınması gibi olumsuzluklarla karşılaşılması ihtimalinin daha düşük olacağını belirtmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yönetsel sorunlardan kaynaklı dış borcun meydana getireceği olumsuzlukların ise söz konusu borçların verimli alanlarda kullanılmasından elde edilecek getiriyle dengelenebileceğini ileri sürmektedir (Presbitero, 2010, s. 11).

Fosu (1996) çalışmasında dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin sadece yatırımlar kanalıyla, diğer bir ifadeyle dolaylı olarak gerçekleşmeyebileceğini ifade etmektedir. Söz konusu borçların büyüme üzerinde verimlilik kanalıyla doğrudan etkilerinin olabileceğini belirtmektedir. Dış borçların birikmiş borçların veya cari açığın finansmanında kullanılması (*likidite kısıtı*) ülkenin yatırım portföyünde bozulmaları beraberinde getirmektedir. Yüksek dış borç servislerini karşılamaya yönelik olarak verimliliği düşük kısa dönemli (*getirisi daha hızlı*) yatırımlarda artışlar görülürken, ekonomi için reel anlamda katkı sağlayacak alt yapı yatırımları gibi uzun dönemli yatırım projelerinde düşüşler görülmektedir. Büyük oranlı borç servisleri yatırım ve tasarruf oranlarını düşürmese dahi, yatırım

portföyünde meydana getirdiği olumsuz değişim nedeniyle verimliliği düşürerek büyüme üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir (Fosu, 1996, s.96).

Ülkelerin artan dış borç stokları, borçların sürdürülebilirliğini de gündeme getirmiş, borç alan ve borç veren ülkeler açısından ülke risklerinin değerlendirilmesinde belirli göstergelerin takip edilmesini zorunlu kılmıştır. Söz konusu göstergeler ülkelerin geçmiş dönem borçlarına yönelik bilgiler sunmakta olup, borçlara yönelik uygulanması gereken politikalar, risk unsurlarının değerlendirilmesi ve borçlarının sürdürülebilirliğini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) borçların sürdürülebilirliğine yönelik çeşitli göstergeler tanımlamıştır. Söz konusu göstergelerden bazıları dış borç stoğu/GSYH, dış borç stoğunun bugünkü değeri/GSYH, dış borç stoğu/toplam ihracat, dış borç stoğunun bugünkü değeri/toplam ihracat, dış borç servisi/GSYH, dış borç servisi/toplam ihracat, dış borç stoğu/rezervler şeklindedir. Ülkenin dış borç ödeme kapasitesi ve dış borcun sürdürülebilirliğine yönelik göstergelerde dış borcun ele alındığı büyüklük içerisindeki payının düşük olması, ülkenin borç ödeme potansiyeline sahip olduğuna ve borçların sürdürülebilirliğine işaret olarak algılanmaktadır. Literatürde en çok kullanılan göstergelerin dış borç stoğu/GSYH, dış borç stoğu/toplam ihracat, dış borç servisi/toplam ihracat olduğu görülmekle birlikte, dış borcu farklı açılardan değerlendiren çalışmalarda farklı göstergeler de tercih edilebilmektedir. IMF ve dünya bankası tarafından dış borç stoğu/GSYH, dış borç stoğu/toplam ihracat ve dış borç servisi/toplam ihracat gibi göstergelerin sırasıyla %50, %275 ve %30 eşik değerini aşmaları durumunda borç ödeme sorunlarının ortaya çıkacağı ve borçların sürdürülemez seviyeye geldiği şeklinde yorumlanmaktadır. Söz konusu göstergelerin de bazı açılardan eksiklikleri olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin, dış borç stoğu/GSYH oranı düşük dahi olsa ülkenin GSYH'sı içerisinde ihracatın payının düşük olması durumunda ülkenin borç ödeme potansiyelinin yüksek olduğunu ileri sürmenin doğru bir yaklaşım olmayacağı belirtilmektedir. Ayrıca, döviz kurunda meydana gelen yükselme ve yerli paranın değer kaybetmesi karşısında, döviz cinsinden çıktı ve dış borç tutarı değişmediği halde söz konusu oranlar yükselebilmektedir (Kasidi ve Said, 2013, s.62-64).

3. DIŞ BORÇLANMA VE EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ

İktisat literatüründe ekonomik büyüme dış borç ilişkisi üzerine çeşitli teoriler ortaya konulmuştur. Bunlardan bazıları dış borçları yurtiçi tasarruf oranlarının yetersizliği ile ilişkilendirirken bazıları ise dış borçların maliyetleri üzerinden ekonomik büyümeye olan etkilerini açıklamaya çalışmaktadır.

3.1. İkiz Açık Yaklaşımı (Dual Gap Theory)

Yatırımlar açısından büyük öneme sahip olan tasarruf eksikliği, gelişmekte olan ülkelerin büyümeleri önünde büyük engel teşkil etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde düşük kişi başı gelir nedeniyle tasarruf etme kapasitesi de düşük seyretmektedir. Söz konusu ülkeler için büyümenin önündeki bir diğer engelin ise döviz sıkıntısı olduğu belirtilmektedir. Yatırım ve üretim için ithal girdilere bağımlılık, ihracat gelirlerinin ötesinde bir ithalat giderine neden olmaktadır. Bu kapsamda, orijinal Harrod-Domar modelinden hareketle ikiz açık yaklaşımını geliştiren Chenery ve Strout (1966) ekonomik büyüme sürecinde nitelikli beşeri sermaye açığı, yatırım-tasarruf açığı ve döviz açığının birbiriyle olan ilişkisinden hareket etmektedir (Jesko, 1998, s.6).

İkiz açık teorisine göre borcun getirisi maliyetinden daha fazla olduğu sürece dış borçlanmaya başvurulabilmektedir. Ülkeler, kullandığı dış borç sonucu yaptığı yatırımlar ile üretkenliği ve büyümeyi arttırabilmektedir. Bu teoriye göre, gelişmekte olan ülkeler için

yabancı sermaye yetersiz olan yurtiçi tasarruflardan daha fazla yatırım yapma olanağı sunmaktadır (Abdullahi vd., 2016, s. 272).

İkiz açık teorisi matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Thirlwall, 1989, s. 295-296).

Ulusal gelir hesabında, yatırımların yurtiçi tasarrufları aşan kısmı ithalatın ihracatı aşan kısmına eşittir. Harcama açısından ulusal gelir eşitliği şu şekilde yazılabilir:

$$\text{Gelir} = \text{Tüketim} + \text{Yatırım} + \text{İhracat} - \text{İthalat}$$

Tasarruflar gelirin tüketilmeyen kısmından oluşacağından,

$$\text{Tasarruf} = \text{Yatırım} + \text{İhracat} - \text{İthalat}$$

$$\text{Veya Yatırım} - \text{Tasarruf} = \text{İthalat} - \text{İhracat}$$

İthalatın ihracatı aşan kısmı kadar dış borçlanma ülkenin ürettiğinden daha fazla harcamasına veya tasarruf ettiğinden daha çok yatırım yapmasına olanak tanımaktadır. Söz konusu teori, yurtiçi tasarrufların yetersiz olmasının ekonomik büyümeyi sınırlandıracağını ve bu durumun dış borçlanma ile giderilebileceği üzerinde durmaktadır (Thirlwall, 1989, s. 296).

3.2. Borç Fazlası Yaklaşımı (Debt Overhang Theory)

Dış borçlanma, ekonomik büyümeyi pozitif etkileyebilmesinin yanında bazı sebeplerden dolayı büyümeye engel de olabilmektedir. Dış borç ile ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişkiye yönelik temel açıklama borç-fazlası hipotezidir. Borç fazlası teorisi, büyük borç stoğunun varlığından dolayı alacaklıların geri ödemelerinin tam olmayacağını düşündükleri durumu ifade etmektedir. Borç fazlası hipotezi, genellikle yeni borçlanmaya gitmeden mevcut borçlarını ödeyemeyen ülkelerin durumunu analiz eden Krugman (1988) ve Sachs (1989) tarafından geliştirilmiştir. Krugman (1988), borç alan ülkenin gelecekteki kaynaklarının bugünkü değerinin toplam borç miktarından düşük olması durumunda borç fazlası sorunu ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir (s.55).

Krugman (1988)'a göre borç fazlası, süregelen borçların yeterince büyük olması ve borç verenlerin bunların tam olarak ödeneceği konusunda güven içinde olmaması durumunu ifade etmektedir. Borç fazlası durumunda, borçların teminatı olarak yatırımlardan elde edilen getiriye yüksek vergi uygulamaları veya ülkenin borç iptalini göz önüne alarak borçların bir kısmının borç veren tarafından affı söz konusu olabilmektedir. Bu durumda yerel ekonomide yatırımdan elde edilen getiriler yabancı kreditorlere vergiler yoluyla aktarılacağından, yatırım teşvikleri azalacak, düşük düzeyde gerçekleşecek olan cari ve gelecek yatırımlar ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir (Nasir, 2015, s. 88).

Borç fazlası hipotezi, büyük borç stoklarının geri ödenme olasılığının düşük olmasıyla nedeniyle "*Borç Laffer Eğrisi*" ile temsil edilmektedir. Ters U şeklinde temsil edilen Borç Laffer eğrisinin pozitif eğimli kısmında borç stokunda artışla birlikte beklenen borç ödemelerinin artacağı, bu pozitif ilişkinin eğrinin tepe noktasına kadar devam edeceği üzerinde durulmaktadır. Eğrinin negatif eğimli kısmında ise artmaya devam eden dış borç stoğu ile birlikte beklenen borç geri ödemelerinin azalacağı belirtilmektedir. Beklenen borç geri ödemelerinin azalamaya başlaması, borç verenler açısından borcun geri ödenmeme ihtimali şeklinde yorumlanmaktadır. Yatırımcılar ise söz konusu eşikten sonra gelecek dönem getirilerinin bir kısmının alacaklılar tarafından vergilendirileceğini düşünmekte, buna bağlı olarak yatırım oranları ve ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir (Patillo, vd., 2002, s.6).

Borç fazlası hipotezi, orijinal formülasyonunda dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini yatırımların finansmanı kanalıyla açıklasa da, söz konusu hipotezin literatürde farklı açılardan da ele alındığı görülmektedir. Artan kamu dış borç stoğunun enflasyon ya da vergiyle finanse edileceği beklentisi yatırım teşviklerini engellemekte veya yatırım portföyünde kısa vadeli yatırımların lehine değişime neden olabilmektedir. Vergilerin artacağı veya yerel paranın değer kaybedeceği endişesi sermaye çıkışını hızlandırabilmektedir. Yüksek seviyelere varan dış borç stoğu fiziksel sermaye birikiminin yanı sıra toplam faktör verimliliğini de olumsuz etkileyebilmektedir. Yüksek borç ödemeleri, kamu harcamalarının azalmasına yol açarak alt yapı ve beşeri sermaye üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerle de ekonomik büyümeyi azaltıcı etkiler yapabilmektedir (Clements, vd., 2003, s. 4-5).

3.3. Dışlama Etkisi (Crowding Out Effect)

Dışlama etkisi, dış borçlanma koşullarının kötüleşmesine bağlı olarak artan reel faiz oranları nedeniyle ülkenin dış borçlanmaya başvuramaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda ülke borçlanıp yatırım yapacak varlıklara ulaşamamakta ve yatırım seviyesi düşmektedir. Dışlama etkisi nedeniyle bir ülkenin borçları sürdürebilme kapasitesinin düşmesi ve mevcut borçlarını ödemeye çalışması yurtiçi yatırım için çok az sermaye kalması anlamına gelmektedir. Dışlama etkisinin arkasındaki düşünce, ülkenin borçlarında artışın yatırımları finanse etmek üzere kullanılması, gereken yurtiçi tasarrufları azaltması ve paranın maliyetinin artması ile ilgilidir. Bu durumda artan faiz oranından dolayı sadece kamu kesimi ve kamuya bağlı kuruluşlar borçlanabilmektedir. Özel sektör ise borçlanamamakta ve borç piyasasından dışlanmaktadır. Yatırımlar için yeterli kaynağın bulunamamasından dolayı büyüme oranlarında da düşüşler görülebilmektedir (Abdullahi vd. 2016, s. 273).

3.4. Borçla Büyüme Modeli (Growth-Cum-Debt)

Yurtiçi tasarrufların yetersiz olması nedeniyle yapılması mümkün olmayan yatırımların dış borçlanma ile yapılabileceğini ileri süren bir diğer model borçla büyüme modelidir. Model, ekonomik büyüme sürecinde gerek duyulan dış borçlanmanın fayda-maliyet analizi yoluyla borçlanma kapasitesi üzerinde durmaktadır. Söz konusu model, yurt içi yatırım- tasarruf açığını gidermeye yönelik olarak dış borçlanmanın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Modelde, ülkenin borç servisi kapasitesini sürdürebilmesinin alınan her ilave borcun büyümeye katkı yapmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Ekonomik büyüme sürecinde gereksinim duyulan sermaye akışının borç döngüsünün farklı aşamalarında değişebileceğini ileri sürmektedir (Adeniji, 2013, s. 3).

Söz konusu modele yönelik varsayımsal aşamalar ilk olarak De Veris (1971) tarafından yapılmıştır. Birinci aşamada, ülkede ekonomik büyümenin sağlanmasına yönelik yatırım güdüsü bulunmamaktadır. Kaynak açığı, borçlanma ve ekonomik büyüme düşük seviyededir. İkinci aşamada yatırımlar yapılmaya başlanmakta ve kaynak açığı sorunu kendini göstermeye başlamaktadır. Söz konusu aşamada yatırım ve kamu harcamalarının toplamı tasarruf ve vergilerin toplamından büyük olmakla birlikte, ekonomik büyüme düşük seviyededir. Üçüncü aşama, yatırımlardaki artışa bağlı olarak dış borçlanmanın da artışa geçtiği aşamayı temsil etmektedir. Yurtiçi kaynak açığındaki büyümeye bağlı olarak dış borçlanma artış göstermekte, fakat ekonomik büyüme hala düşük seviyede gerçekleşmektedir. Dördüncü aşama ise artan yurtiçi kaynak açığı, artan borçlanma ve ekonomik büyümenin hızlanmaya başlamasının bir arada görüldüğü evredir. Beşinci aşama artmaya başlayan gelire bağlı olarak yurtiçi tasarrufların artmaya başladığı dönemi işaret etmektedir. Söz konusu evrede tasarruflar düşük olduğundan, yüksek oranlı dış borçlanmaya devam edilmektedir.

Son ve altıncı aşamada ise artan büyüme oranları ile tasarruflar yükselmekte, buna bağlı olarak yurtiçi finansal açık ortadan kalkmaktadır (Czerkowski,1991, s. 26-27).

4. TÜRKİYE'DE DIŞ BORÇLANMA (1970 SONRASI)

Dış borç, gelişmekte olan ülkelerin iç tasarruf yetersizliği durumunda başvurdukları finansman aracı olmasına rağmen, cari açığın ve bütçe açığının finansmanında da kullanılmaktadır. 1970'li yıllarda Latin Amerika Ülkeleri örneğinde olduğu gibi bir borç krizine sebebiyet verilmemesi veya borç kısır döngüsüne girilmemesi için dış borçlanmayla elde edilen kaynakların yüksek getiriye sahip alanlarda kullanılması gerekmektedir.

1970-1980 dönemi hem dünya hem Türkiye ekonomisinde döviz sıkıntısının yaşandığı bir döneme işaret etmektedir. Bu yıllarda meydana gelen petrol şokları ve Kıbrıs Barış Harekâtı, siyasal istikrasızlıklar ve diğer olumsuz gelişmeler dış finansman ihtiyacında artışa neden olmuştur. Özellikle, ödemeler bilançosunda meydana gelen açıklar, dış borçlanmanın temel nedenini oluşturmuştur. Söz konusu dönemde döviz sıkıntısına yönelik devalüasyonların uygulandığı süreç başlamış, 1990'lı yıllara kadar TL'nin değeri birçok kez düşürülmüştür. Yerli parada meydana gelen değer kaybı mevcut dış borçların tutarını daha da arttırmıştır. 24 Ocak kararlarıyla ithal ikameciliği terk edilerek, ihracata yönelik kalkınma stratejisinin benimsenmesiyle ilk dönemlerde dış borç ödemelerinin finansmanı kolaylaşmış, fakat toplam dış borç stoğundaki artışlar devam etmiştir. 1986, 1987 ve 1988 yılları dış borç stoğunun milli hasılaya oranında ciddi artışların olduğu döneme işaret etmektedir. Söz konusu dönemi takiben Hazinesinin uygulamaya koyduğu dış borç servisi sınırlaması ile dış borçların Milli Hâsıla içerisindeki payı düşüşe geçmiştir. 1990'lı yılların uluslararası düzeyde ucuz fon bulma imkânları dış borç ödemelerinde kolaylık sağlamış, dış borç stoğu artışa geçmiştir. 1990'lı yıllar borcun borçla ödenmeye başladığı dönem olarak bilinmektedir (Yavuz, 2009, s. 213-214). Tasarruf yetersizliklerinden öte ödemeler bilançosu dengesinin sağlanması amacıyla elde edilen yabancı kaynakların finansal kesimden reel kesime aktarımı noktasında başarısız olunmuş, bu fonların ihracata yönelik yatırımlarda kullanılması gerekirken, çeşitli popülist yaklaşımlarla kamu harcamalarının finansmanında kullanılmıştır. Borcun borçla ödenmesine bağlı olarak meydana gelen borç sarmalı ekonomik krizleri beraberinde getirmiştir.

Türkiye somut olarak, 1989 yılında aldığı 32 nolu karar ile kambiyo rejimini tamamen serbestleştirmiş finansal serbestliği resmi olarak uygulamaya koymuştur. Yurtiçi ve yurt dışı tasarrufların mali sisteme kazandırılarak kredi hacminin gelişmesi, faiz oranının uluslararası faiz oranlarına yakınsayarak yatırım maliyetlerinin düşürülmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde elde edilecek olumlu gelişmelerle sabit sermaye yatırımlarının artırılması ve ekonomik büyümenin sağlanması amaçlanmıştır. Finansal serbestleşme olgusundan beklenen olumlu gelişmelere karşın gerçekleştirmeler oldukça faklı seyretmiş, faiz oranları düşmemiş ve artan bir faiz yükü kendini göstermeye başlamıştır. Toplanan tasarruflar kredi hacmini genişletmeye yönelik veya üretken sektörlerle aktarılacak yerine finansal spekülasyon faaliyetlerinde kullanılmıştır. Uygulamaya konulan liberal programlar ve yüksek reel faiz oranlarına bağlı olarak aşırı yabancı sermaye akımının olduğu Türkiye'de ekonomik çöküntüye yol açan ve reel kesime büyük zarar veren 1994 ve 2000-2001 krizleri meydana gelmiştir (Yeldan, 2004, s.1-29).

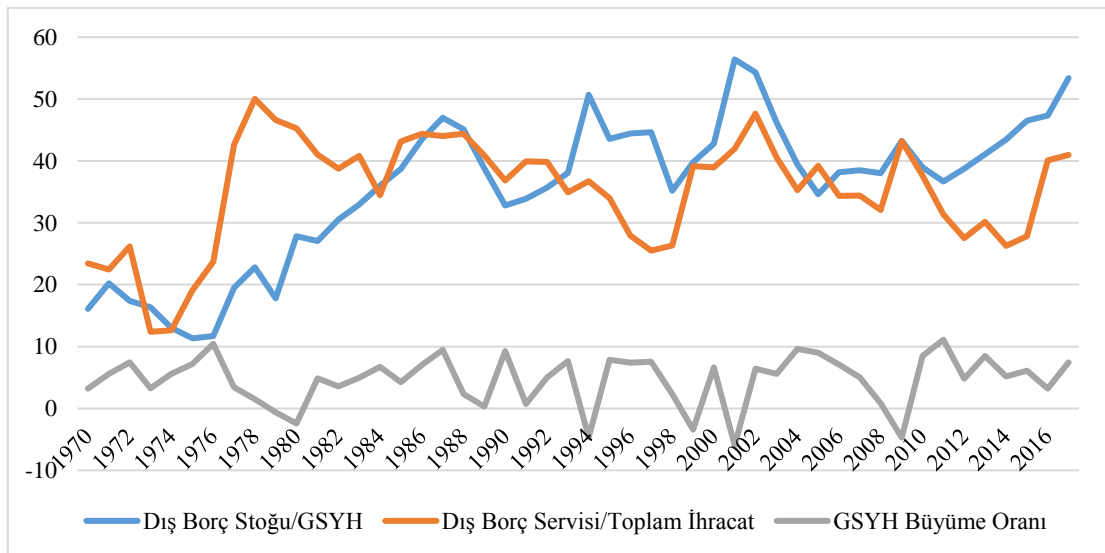
1990-2000 dönemi dış borçlanmanın asıl amacını ödemeler dengesinin sağlanması oluşturmuştur. 1994-1996 yıllarını kapsayan süreçte yüksek borç servis ödemelerinin hazineyi güç duruma sokması ve uluslararası finansal kuruluşlardan kredi temininde zorluk çekmesi gibi sebeplerle dış borç stoğu gerileme göstermiştir. 1998 yılını takiben tüm dünyada yaşanan ekonomik krizlerin ihracat performansını olumsuz etkilemesi, büyüme hedefleri ve 1998'da

IMF ile imzalanan stand-by anlaşmasına bağlı olarak dış borçlanma yeniden artmaya başlamıştır. (Koyuncu ve Tekeli, 201, s. 125).

2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisinde, bankacılık sektörünün faaliyet ve sermaye yapısı ile reel kesimin finansman şeklinde değişimlerin görüldüğü bir döneme işaret etmektedir. Reel sektörün toplam finansmanı içerisinde banka kredilerinin payı azalırken, iç kaynaklardan ziyade dış kaynaklara başvurulmuş ve dış borç miktarı artış göstermiştir. Bankacılık kesiminin fonksiyonları da değişim göstermiş, reel sektörü finanse etmek yerine ağırlıklı olarak bireysel kredi arzına yönelmiştir. 2001 sonrası görülen yüksek faiz oranlarına bağlı olarak ülkeye yoğun bir yabancı sermaye girişi gerçekleşmiş, artan döviz miktarı TL'nin değerlenmesine yol açmıştır. Değerlenen TL ile birlikte ithalat eğilimi artmış ve cari açık yüksek seviyelere ulaşmıştır. 2000-2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisi genel olarak istihdam yaratmayan hızlı büyüme, ithalat ve ihracat artışı, yüksek düzeyde seyreden cari açık ve yüksek dış borçlar şeklindedir (Ergüneş, 2009, s. 1-3).

2001 krizi sonrasında Türkiye'de ekonomisinde yaşanan yapısal sorunların giderilerek güçlü bir ekonomik yapının oluşturulmasını amaçlayan güçlü ekonomiye geçiş programı uygulanmaya başlamıştır. Program kapsamında mali disiplini sağlamaya yönelik tedbirler uygulamaya konulmuş ve kamu bütçe dengesinde iyileşmeler sağlanmıştır. Söz konusu dönemde dış borçlanma artmaya devam etmiştir. 2000 yılında 116.8 milyar dolar olan dış borç miktarı, 2008 yılında 289 milyar dolara ulaşmıştır. 2001 yılından itibaren dış borç stoğunda meydana gelen artışa karşın ekonomik büyüme hızının daha yüksek olması sebebiyle Dış borç stoğu/GSYH oranının düşmeye başladığı görülmüştür. Yüksek ekonomik büyüme oranlarının elde edildiği dönemlerde söz konusu oranın düşük olması beklenen bir durumdur (Karagöl, 2010, s.13-21). Türkiye ekonomisinde 1970-2017 dönemine ait dış borç verileri Grafik 1'de gösterilmiştir. Söz konusu grafikte sırasıyla ülkenin borç ödeme kapasitesi ve likidite kısıtını ortaya koyan Dış Borç Stoğu/GSYH ve Dış Borç Servisi/Toplam İhracat /Toplam İhracat oranları ile ekonomik büyüme oranları birlikte verilmiştir.

Grafik 1. 1970-2017 dönemi Türkiye'de dış borçların gelişimi

Grafik 1'de görüldüğü üzere, Türkiye ekonomisinde dış borçlar 1970 yılından bu yana artış göstermektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında, 1970 yılında sırasıyla %16 ve %23 olan Dış Borç Stoğu/GSYH ve Dış Borç Servisi/Toplam ihracat göstergelerinin, dönem dönem azalma göstermekle birlikte 2017 yılı itibariyle %53 ve %40'a çıktığı görülmektedir. Söz konusu oranların 1978, 1994, 2001 ve 2009 yıllarında yükselme göstermesinde bu yıllarda

meydana gelen krizlerle ekonominin daralması ve ihracat hacminde görülen düşüşler de etkili olmuştur. 2001 yılı sonrasında söz konusu göstergelerde meydana gelen düşüşlerin ekonomik büyüme oranının dış borç stoğundaki büyüme oranından fazla olması veya dış borç servis ödemelerinde meydana gelen artışın ihracattaki artışın gerisinde kalmasından kaynakladığı düşünülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde söz konusu oranlar, Türkiye ekonomisinin IMF tanımlamalarına göre yüksek borçlu ülke durumunda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda alınan borçların verimli alanlarda kullanılmaması, yüksek faiz düşük kur politikalarına bağlı olarak büyüyen borç yükü ile borcun borçla ödenmesi sorunu, özellikle 1990'lı yıllardaki hükümetlerin popülist yaklaşımlarına bağlı olarak dış borçların bütçe açığının finansmansın da kullanılması ve ödemeler dengesi sorunlarının etkili olduğu düşünülmektedir.

5. AMPİRİK VE TEORİK LİTERATÜR

Yurtiçi tasarruf oranlarının yetersizliği, ödemeler dengesi sorunları, bütçe açıkları gibi sebeplerle alınan dış borçların verimli alanlarda kullanılıp kullanılmadığı, ülke ekonomisine reel anlamda katkı sağlayıp sağlamadığı tartışmaları iktisat literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu literatür dış borçların sürdürülebilirliği, ülkelerin borç ödeme kapasiteleri ve ekonomik büyüme dış borç ilişkisi kapsamında gelişmiştir. Bununla birlikte, dış borçların sürdürülebilirliği ve ülkelerin borç verme kapasitelerinin de genel olarak ekonomik büyüme-dış borç ilişkisi, ekonomik büyüme-borç ödeme kapasitesi kapsamında açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Gerek ulusal gerekse de uluslararası literatürde dış borç ekonomik büyüme ilişkisini ele alan bazı çalışmalar, çalışmayı yapan araştırmacılar, incelenen ülke grupları, ele alınan değişkenler, kullanılan ekonometrik tahmin yöntemi ve elde edilen bulgular kapsamında tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1. Literatür taraması

ULUSAL LİTERATÜR			
Yazar	Dönem, Frekans Değişkenler	Kullanılan Ekonometrik Yöntem	Elde Edilen Bulgular
Bilginoğlu ve Aysu (2008)	1968-2005 Dönemi, Yıllık GSMH, Sabit Sermaye Stoğu, Dış Borç Stoğu /GSMH, Nüfus artış Hızı, Eğitim Harcamaları ve Dışa Açıklık oranı	En Küçük Kareler	Dış borç ve dışa açıklık oranının GSMH'yi negatif, diğer değişkenlerin pozitif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.
Çiçek, Gözegir ve Çevik (2010)	1999-2009 Dönemi Üçer Aylık İç Borç Stoğu, Dış Borç Stoğu ve GSYH	En Küçük Kareler, Engle-Granger (1987) Eştümleşme	İç borç Stoğunun GSYH üzerindeki etkisinin pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız, dış borç stoğununsa GSYH'yi negatif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.
Bayrak ve Esen (2012)	1981-2010 Dönemi Yıllık GSYH, İç Tasarrufların/GSYH, Dış Borç Servisi, Kısa ve Uzun Dönem Dış Borç Stoğu	Johansen Eştümleşme ve Vektör Hata Düzeltme	İç tasarruf ve uzun vadeli dış borçlanmanın GSYH'yi pozitif, kısa dönem borçlanma ve dış borç servisinin ise GSYH'yi negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Peker ve Bölükbaşı (2013)	1994-2010 ve 2002-2010 Dönemi Üçer Aylık Dış Borç Stoğu, Ödemeler Dengesi, Kamu Harcamaları, İç Borç Stoğu	En Küçük Kareler, Granger Nedensellik Analizi	Tüm değişkenlerin dış borçlanmanın nedeni olduğu ve iç borç stoğu ile kamu harcamalarının dış borçlanmayı pozitif etkilediği görülmüştür.
Çelik, Başkonuş Direkçi (2013)	1991-2010, 1991-2001, 2002-2010 Dönemi, Üçer Aylık GSYH, Dış Borç Stoğu, Dış Stoğu/GSYH, Dış Borç Stoğu/Ihracat	En Küçük Kareler Johansen Eştümleşme Granger Nedensellik	Dış borç stoğu ve Dış borç Stoğu/GSYH değişkenlerinin GSYH üzerinde sırasıyla pozitif ve negatif etkilere sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Kırcı Çevik ve Cural (2013)	1989-2011 Dönemi Üçer Aylık GSYH, İç	Toda Yamamoto Nedensellik	Dış borç stoğu, Kamu ve Özel Borç stoğundan GSMH'ye doğru tek yönlü nedensellik olduğu

	Borçlanma, Dış Borçlanma, Özel Sektör ve Kamu Dış Borçlanma		görülmüştür.
Edirmeligi ve Mucuk (2015)	2002-2014 Dönemi Üçer Aylık GSYH ve Dış Borç Stoğu	Johansen Eştümleşme	İncelenen değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin varlığına ulaşılmamıştır.
Genç ve Tandoğan (2015)	1971-2011 Dönemi Yıllık GSYH Büyüme Oranı, Dış Borç Servisi/GSYH ve Tüketici Fiyat endeksinden elde edilen enflasyon oranı	ARDL	Dış borç servisi/GSYH değişkeninin kısa dönemde negatif, enflasyonun ise hem kısa hem uzun dönemde büyümeyle negatif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.
Gürdal ve Yavuz (2015)	1990-2013 Dönemi Aylık Sanayi Üretim Endeksi, Merkezi Yönetim Dış Borç Stoğu	Gregory Hansen Eştümleşme ve Hatemi J Nedensellik Analizi	Dış Borç ile büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki mevcutken, kısa dönemde de nedenselliğin yönünün büyümeden dış borçlanmaya doğru olduğu bulgularına ulaşılmıştır.
Kamacı (2016)	1995-2014 Dönemi Yıllık Veri Enflasyon Oranı GSYH Büyüme Oranı Dış Borç Servisi	Panel Eştümleşme Granger Nedensellik	Dış borç servisi ile büyüme oranı arasında hem uzun dönemli ilişki bulunmuş, hem de dış borç servisinden büyüme oranına doğru nedensellik bulgusuna ulaşılmıştır. Enflasyon ile büyüme oranı arasında ise herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.
Ağır (2016)	1970-2014 Dönemi Yıllık GSHM, Dış Borç Stoğu/GSMH, Dış Açıklık Oranı, Enflasyon Oranı, Sermaye Stoğu/GSMH	Johansen Koentegrasyon Toda Yomamoto Nedensellik, Dicks-Panchenko Asimetrik Nedensellik Hatemi J, Asimetrik Nedensellik	Eştümleşme testi sonucuna göre uzun bir dönemli ilişki olmakla birlikte, dış borç stoğunun GSYH'yi negatif etkilediği görülmüştür. Asimetrik nedensellik testleri sonuçlarında ise negatif borç şoklarının negatif büyümenin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kutlu ve Yurttagüler (2016)	1998-2014 Dönemi Üçer Aylık GSYH ve Net Dış Borç Stoğu	Johansen Koentegrasyon Granger Nedensellik	Söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişki ve kısa dönemde de dış borçtan GSYH'ye doğru tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Öztürk ve Kılıç (2017)	1987-2014 Dönemi Yıllık GSYH, Dış Borç Stoğu ve Sabit Sermaye Stoğu	Johansen Eştümleşme, EKK, Granger Nedensellik	Söz konusu değişkenler arası uzun dönemli ilişki olduğuna ve sabit sermaye stoğunun GSYH'yi pozitif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Granger nedensellik sonuçlarında ise sabit sermaye stoğu ile dış borçların GSYH'nin nedeni olmadığına ve sabit sermaye stoğu ile dış borç değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Mercan ve Ergen (2018)	1990-2017 Dönemi Yıllık Büyüme Oranı ve Dış Borç Stoğu/GSYH	Var Analizi Granger Nedensellik	Büyümede meydana gelen şokların dış borç üzerinde negatif etkilere sebep olduğu ve büyümeden dış borca doğru tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
ULUSLARARASI LİTERATÜR			
Glasberg ve Ward (1993)	1973-1985 Dönemi 43 Gelişmekte Olan Ülke Yıllık GSYH, Dış Borç Stoğu, Dış Borç Servisi, Doğrudan Yabancı Yatırımlar	En Küçük Kareler	Dış borçların ekonomik büyümeyle negatif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.
Desphande (1997)	1971-1991 Dönemi 13 Gelişmekte Olan Ülke Yıllık Yatırım/GSYH, Dış Borç Stoğu, Dış Borç Stoğu/GSYH	Panel Veri Analizi	Farklı alt dönemler için yapılan analizler farklı alt sonuçlar ortaya koymuştur. 1971-1983 dönemi için yapılan analiz sonuçlarında dış borçların yatırımları pozitif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. 1984-1991 döneminde ise dış borçların yatırımları negatif etkilediği görülmüştür.
Fosu (1996)	1970-1986 Dönemi Sahra Altı Afrika Ülkeleri Yıllık Büyüme Oranı, Sabit Sermaye Stoğu/GSMG, İhracat/GSMH, Dış Borç Stoğu/GSMH, Dış Borç Stoğu/İhracat, Dış Borç Servisi/GSMH, Dış Borç Servisi/İhracat	En Küçük Kareler	Dış borçlanmanın, tüm dış borç göstergeleri kanalıyla, sermayenin marjinal verimliliğini azaltarak, büyüme oranını negatif etkilediği görülmüştür.
Were (2001)	1970-1995 Dönemi Kenya Ekonomisi Yıllık GSYH Büyüme Oranı, Dış Borç Stoğu/GSYH, Dış Borç Servisi/Toplam İhracat, Ticaret Haddi, Reel Döviz Kuru Oynaklığı, Kamu Yatırımları/GSYH	En Küçük Kareler	Farklı modeller üzerinden yapılan analiz sonuçlarında dış borçların ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Lin ve Sosin (2001)	1970-1996 Dönem, Farklı Gelişmişlik Oranlarına	Yatay Kesit Veri	Farklı modeller üzerinden yapılan analizler farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Ülkelerin topluca ele

	Sahip 77 Ülke Yıllık Kişi Başı GSYH, Dış Borç Stoğu/GSYH, Yatırım/GSYH, Nüfus Artış Hızı, İhracat/GSYH, Kamu Büyüklüğü/GSYH		aldığı modelde dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif bulunmuştur. Farklı ülke grupları için yapılan analiz sonuçlarında ise Sadece Afrika ülkeleri için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulgulara ulaşılmıştır. Kamu büyüklüğü ve yatırımların dış borç stoğu üzerindeki etkisini ortaya koymak için yapılan analiz sonucunda ise tüm ülkelerde kamu büyüklüğünün dış borcu pozitif etkilediği görülmüştür.
Pattilo vd. (2002)	1969-1998 Dönemi 93 Ülke (Sahra altı Afrika, Asya, Latin Amerika ve Orta Doğu) Yıllık GSYH, Nüfus, Ortaöğretim Okullaşma, Yatırım/GSYH, Dış Borç Stoğu/GSYH, Dış Borç Stoğu/Toplam İhracat, Dışa Açıklık Oranı, Ticaret Haddi, Dış Borç Servisi/GSYH	Panel Veri Analizi (EKK, GMM)	Farklı modeller ve teknikler kullanılarak yapılan analiz sonuçlarında dış borçlanmanın büyüme üzerinde doğrusal olmayan etkilere sahip olduğu görülmüştür. Dış borç stoğu/GSYH oranının %35-40, Dış borç stoğu/ihracat'ın ise %160-170 aralığının üstünde olduğu durumlarda borçlanmanın büyümeyi olumsuz etkilediği belirlenmiştir.
Clements, Bhattacharya ve Nguyen (2003)	1970-1999 Dönemi Az gelişmiş 55 Ülke Kişi Başına Düşen Reel GSYH, Ticaret Haddi Değişim Oranı, Okullaşma Oranı, Nüfus Artış Hızı, Toplam Yatırım/GSYH, Bütçe Açığı/GSYH, Dışa Açıklık Oranı, Dış Borç Servisi/Toplam İhracat, Dış Borç Stoğu	Panel GMM	Dış borç stoğu ve dış borç servisinin büyüme üzerinde negatif ve doğrusal olmayan etkilerinin varlığına ulaşılmıştır. Dış borç stoğu için eşik değer %50 iken dış borç servisi için %100-105 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, borç servisinin büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin kamu sektörü yatırım oranları üzerinde daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Bhatta (2003)	1979-2000 Dönemi Nepal Ekonomisi Yıllık GSYH Büyüme Oranı, Dış Borç Stoğu/GSYH, Dönemlik Dış Borç/GSYH ve Dış Borç Servisi/Toplam İhracat	En Küçük Kareler	Dönemlik dış borç Stoğu/GSYH'nin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu sonucuna ulaşılmışken, toplam dış borç stoğu/GSYH serisinin büyüme oranı ü-zerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür. Dış borç servisi/GSYH'nin ise büyüme üzerinde negatif etkilere sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Paudel (2006)	1970-2003 Dönemi Nepal Ekonomisi Yıllık GSYH Büyüme Oranı, Dış Borç Stoğu, İthalat ve İhracat Toplamı, İşgücü	En Küçük Kareler	Dış borçlar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında pozitif, işgücü ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ayadi ve Ayadi (2008)	1980-2007 Dönemi Nijerya Ekonomisi Yıllık Büyüme Oranı, Toplam Yatırım/GSYH, Kamu Yatırımı/GSYH, Özel Sektör Yatırımı/GSYH, Dış Borç Stoğu/GSYH, Dış Borç Servisi/GSYH, Kamu Harcamaları/GSYH,	En Küçük Kareler Yöntemi	Dış borç servis ödemelerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkileri olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca, borç servisi ve toplam dış borç stoğunun özel sektör yatırımlarını dışladığı, söz konusu etkinin doğrusal olmayan özellikler sergilediği ortaya konulmuştur.
Ejigeyahu (2013)	1991-2010 Dönemi Yüksek Borçlu 8 Afrika Ülkesi Yıllık GSYH Büyüme Oranı, Kişi Başı Gelir, Yatırım Büyüme Oranı, Nüfus Büyüme Oranı, Ticaret Dengesi, Dış Borç Servisi/Toplam İhracat, Toplam Dış Borç Stoğu/GSYH, Net Dış Borç Servisi	Panel Regresyon	Farklı modeller üzerinden yapılan analiz sonuçlarında, yatırımların büyüme oranı üzerinde pozitif etkili, dış borç servisi/GSYH'nin ise negatif etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer dış borç göstergelerinin büyüme oranı üzerinde anlamlı etkilerinin olmaması, söz konusu ülkeler için dışlama etkisinin baskın olduğu şeklinde yorumlanmıştır.
Kasidi ve Said (2013)	1990-2013 Dönemi Tanzanya Ekonomisi Yıllık GSYH, Dış borç Stoğu, Dış Borç Servisi	En Küçük Kareler ve Johansen Koentegrasyon	EKK sonuçlarında dış borç stoğunun GSYH'yi pozitif, dış borç servisinin ise negatif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Eştümleşme analizi sonucunda ise söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Forgha, Mbela, Ngangchi (2014)	1970-2014 Dönemi Kamerun Ekonomisi Yıllık GSYH Büyüme Oranı, Dış Borç Stoğu/GSYH, Toplam İhracat, Yatırımlar, Toplam Yurtiçi Yatırımlar, Toplam Yurtiçi Tasarruflar, Bütçe Açığı, Dış Ticaret Haddi	İki Aşamalı EKK Yöntemi	Farklı modeller kurularak yapılan analizler sonucunda, dış borç stoğunun ekonomik büyüme ve yurtiçi yatırımlar üzerinde etkili olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yatırımların dış borç stoğu üzerinde pozitif, tasarrufların ise negatif etkili olduğu çalışmada ulaşılan sonuçlar arasındadır.
Nwannebuike, Ike ve Onuka (2016)	1980-2013 Dönemi Nijerya Ekonomisi Yıllık GSYH, Dış Borç Stoğu, Dış Borç Servisi ve Döviz Kuru	En Küçük Kareler Engel Granger Eştümleşme Analizi.	Dış borç stoğu ve dış borç servisinin GSYH'yi negatif, döviz kurunun ise pozitif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Kharusi ve Ada (2018)	1990-2015 Dönemi Umman Ekonomisi Yıllık Büyüme Oranı, Dış Borç Stoğu/GSYH, Sabit Sermaye Yatırımı, Ticaret Hacmi/GSYH, Enflasyon Oranı, Nüfus Büyüme Oranı ve İlkokul Kayıt Oranları	ARDL	Söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur. Hata düzeltme modeli sonuçlarında ise dış stoğu/GSYH ve enflasyon değişkenlerinin büyüme üzerinde negatif, diğer değişkenlerinse pozitif etkileri olduğu görülmüştür.
-----------------------	--	------	--

6. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada, 1970-2017 dönemi yıllık veriler kullanılarak Türkiye ekonomisi için dış borç ekonomik büyüme ilişkisi ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelenmiştir.

6.1. Veri Seti

Türkiye ekonomisi 1970-2017 dönemi için ekonomik büyüme-dış borç ilişkisinin araştırıldığı çalışmada, bağımlı değişken olarak GSYH büyüme oranı, bağımsız değişken olarak dış borç stoğunun GSYH içerisindeki payı, toplam dış borç servis ödemelerinin ihracata oranı, yatırım ve yurtiçi tasarrufların GSYH'ya oranı ile dışa açıklık oranı değişkenleri kullanılmıştır. Dış borç stoğunun GSYH içerisindeki payı ve toplam dış borç servis ödemelerinin ihracata oranı şeklinde iki farklı dış borç göstergesinin kullanılmasının sebebi söz konusu değişkenlerin sırasıyla ülkenin dış borç yükü ve dış borç ödeme kapasitesini göstermesidir. Söz konusu değişkenlerin ayrı ayrı yer aldığı iki farklı model tahminiyle dış borç ekonomik büyüme ilişkisinin dış borç yükü ve dış borç ödeme kapasitesi kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılan tüm değişkenler Dünya Bankası Veri Tabanından alınmıştır. Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin tanım ve kısaltmaları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Kullanılan değişkenler

DÜNYA BANKASI VERİ TABANINDAN ELDE EDİLEN VERİLER	
Değişken	Tanımı
<i>BO</i>	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Sabit 2010) Büyüme Oranı
<i>DBYH</i>	Dış Borç Stoğu/GSYH
<i>DBSİHR</i>	Dış Borç Servisi/Toplam İhracat
<i>YYH</i>	Gayri Safi Sabit Sermaye/GSYH
<i>SYH</i>	Yurtiçi Tasarruflar /GSYH
<i>OP</i>	Dışa açıklık Oranı

6.2. Yöntem

Çalışmada, dış borç-ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisi ortaya koymak amacıyla Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi kullanılmıştır. Söz konusu testin standart (geleneksel) Engle-Granger (1987) ve Johansen Juselius (1990) gibi eştleme testlerine göre üstünlüğü, ele alınan değişkenler arasında ikinci dereceden durağan bir değişken bulunmaması şartıyla farklı dereceden tümleşik seriler arasında uzun dönem ilişkinin araştırılmasına imkân vermesidir. Söz konusu yöntemin uygulanmasına geçilmeden önce ele alınan değişkenlerden herhangi birinin ikinci dereceden tümleşik olup olmadığını belirlemek amacıyla birim kök testi uygulanmaktadır.

Çalışmada dış borç-ekonomik büyüme arasındaki eştümleşme ilişkisini ortaya koymak amacıyla test edilecek olan ARDL sınır testi modelleri Model 1 ve Model 2 de verilmiştir. Model 1’de dış borç göstergesi olarak *DBYH* değişkeni, Model 2’de ise *DBSİHR* değişkeni kullanılmıştır.

$$\Delta BO = \beta_1 + \beta_2 BO_{t-1} + \beta_3 DBYH_{t-1} + \beta_4 YYH_{t-1} + \beta_5 SYH_{t-1} + \beta_6 OP_{t-1} + \beta_7 \sum_{i=1}^m \Delta BO_{t-i} + \beta_8 \sum_{i=0}^m \Delta DBYH_{t-i} + \beta_9 \sum_{i=0}^m \Delta YYH_{t-i} + \beta_{10} \sum_{i=0}^m \Delta SYH_{t-i} + \beta_{11} \sum_{i=0}^m \Delta OP_{t-i} + u_i \quad \text{Model 1.}$$

$$\Delta BO = \beta_1 + \beta_2 BO_{t-1} + \beta_3 DBSİHR_{t-1} + \beta_4 YYH_{t-1} + \beta_5 SYH_{t-1} + \beta_6 OP_{t-1} + \beta_7 \sum_{i=1}^m \Delta BO_{t-i} + \beta_8 \sum_{i=0}^m \Delta DBSİHR_{t-i} + \beta_9 \sum_{i=0}^m \Delta YYH_{t-i} + \beta_{10} \sum_{i=0}^m \Delta SYH_{t-i} + \beta_{11} \sum_{i=0}^m \Delta OP_{t-i} + u_i \quad \text{Model 2.}$$

Sınır testi uygulanması sırasında ilk olarak gecikme uzunluğu (*m*) belirlenmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike (AIC) ve Schwartz (SC) gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmaktadır. Uzun dönem ilişkinin varlığı ise F veya Wald testleri ile ortaya konulmaktadır. Eştümleşme olmadığı temel hipotezi her iki model için de,

$$H_0 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = \beta_6 = 0$$

şeklinde oluşturulmuştur. Model tahminleri sonucu elde edilecek F istatistiği Pesaran vd. (2001) alt ve üst kritik değerleri ile karşılaştırılacaktır. Hesaplanan F istatistiğinin tablo üst kritik değerden büyük olması durumunda temel hipotez reddilerek söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu, alt kritik değerden küçük olması durumunda ise söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmadığı sonucuna varılmaktadır.

Model 1 ve Model 2’nin tahmin edilmesiyle dış borç-ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkiye ulaşılması durumunda uzun dönem katsayılar belirlenmeye çalışılacaktır. Söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönem katsayıları ortaya koymak üzere tahmin edilecek ARDL modelleri, Model 3 ve Model 4’teki gibidir. Modellerdeki *k, m, n, p, q* gecikme uzunluklarını belirtmekte olup, en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde yine AIC, SC gibi bilgi kriterlerinden faydalanılmaktadır.

$$BO = \beta_1 + \beta_2 \sum_{i=1}^k BO_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^m DBYH_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=0}^n YYH_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^p SYH_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^q OP_{t-i} + u_i \quad \text{Model 3.}$$

$$BO = \beta_1 + \beta_2 \sum_{i=1}^k BO_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^m DBSİHR_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=0}^n YYH_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^p SYH_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^q OP_{t-i} + u_i \quad \text{Model 4.}$$

Uzun dönem katsayılar, bağımsız değişkenin tüm katsayılarının toplamının, bağımlı değişkenin gecikmeli katsayılarının toplamının birden farkına bölünmesiyle elde edilmektedir. Elde edilen katsayıların istatistiksek olarak anlamlı olması gerekmektedir. Uzun dönem katsayıları belirlemeye yönelik tahmin edilen modellerin doğru sonuç vermesi için modellerde otokorelasyon sorununun bulunmaması, normal dağılıma sahip olması ve parametrelerin istikrarı açısından CUSUM testinden geçmesi gibi kriterlere bağlıdır.

7. ANALİZ BULGULARI

Çalışmada ilk olarak değişkenlerden herhangi birinin ikinci dereceden tümleşik olup olmadığını sınamak amacıyla birim kök testi uygulanmıştır. Değişkenlerin durağanlığının sınanmasında ADF Birim Kök testinden yararlanılmıştır. Birim kök test sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Birim kök analizi sonuçları

Değişkenler	Düzy Hali			Birinci Fark		
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitsiz ve Trendsiz	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitsiz ve Trendsiz
<i>BO</i>	-6.551298 (0.0000)	-6.507175 (0.0000)	-2.215981 (0.0000)			
<i>DBYH</i>	-1.585686 (0.4819)	-2.314470 (0.4282)	0.552380 (0.8319)	-6.389021 (0.0000)	-6.302062 (0.0000)	-6.331625 (0.0000)
<i>DBSİHR</i>	-2.592302 (0.1017)	-2.552133 (0.3031)	-0.181250 (0.6156)	-6.259221 (0.0000)	-6.200807 (0.0000)	-6.303160 (0.0000)
<i>YYH</i>	-1.479789 (0.5350)	-2.905424 (0.1702)	0.732744 (0.8696)	-6.378147 (0.0000)	-6.307773 (0.0000)	-6.273411 (0.0000)
<i>SYH</i>	-2.936696 (0.0435)	-2.914736 (0.1673)	-0.835252 (0.3487)	-9.571861 (0.0000)	-9.613213 (0.0000)	-9.649438 (0.00000)
<i>OP</i>	-1.364355 (0.5916)	-2.799963 (0.2046)	0.877251 (0.8952)	-6.233010 (0.0000)	-6.149988 (0.0000)	-6.045854 (0.0000)

Tablo 3'te görüldüğü üzere çalışmada kullanılacak olan değişkenlerden ekonomik büyüme serisinin seviyesinde, diğer değişkenlerinse birinci farkında durağan olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler arasında ikinci dereceden tümleşik bir seri bulunmadığı belirlendikten sonra Model 1 ve Model 2 tahmin edilmiştir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde AIC kriterinden yararlanılmış, optimal gecikme her iki model için 3 olarak belirlenmiştir. Söz konusu modellere ait tahmin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. ARDL sınır testi sonuçları

Model 1						Model 2					
F Testi (Kısıtlı Trend)						F Testi (Kısıtlı Sabit)					
Bağımsız Değişken Sayısı: 4						Bağımsız Değişken Sayısı: 4					
Hesaplanan F değeri: 19.5429						Hesaplanan F değeri: 10.5729					
%1		%5		%10		%1		%5		%10	
I(0)	I(I)	I(0)	I(I)	I(0)	I(I)	I(0)	I(I)	I(0)	I(I)	I(0)	I(I)
3.81	4.92	3.05	3.97	2.68	3.53	3.29	4.37	2.56	3.49	2.20	3.09

I(0) ve I(I) sırasıyla tablo alt ve üst kritik değerleri göstermektedir. Tablo kritik değerleri, Model 1. ve Model 2. Sırasıyla Pesaran vd. (2001, s. 300-301, Case IV ve Case II)'den alınmıştır.

Tablo 4'te verilen ARDL sınır testi sonuçlarına göre her iki model için hesaplanan F değeri %1 anlamlılık düzeyinde tablo alt ve üst kritik değerlerinden büyüktür. Elde edilen bulgular, ekonomik büyüme ile dış borç stoğu (Dış Borç Stoğu/GSYH) ve dış borç servis

ödemeleri (Dış Borç Servisi/Toplam İhracat) arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Model 1 ve Model 2 tahminleri sonucunda söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiye ulaşılmamasının ardından uzun dönem katsayıları belirlemek amacıyla Model 3 ve Model 4 tahmin edilmiştir. Söz konusu modellerin tahminine yönelik uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde AIC kriterinden yararlanılmış, Model 3 ve Model 4 için sırasıyla ARDL (4,1,0,0,0) ve ARDL (4,4,4,0,0) modelleri tahmin edilmiştir. Model tahminlerine yönelik sonuçlar Tablo 5'te gösterilmektedir.

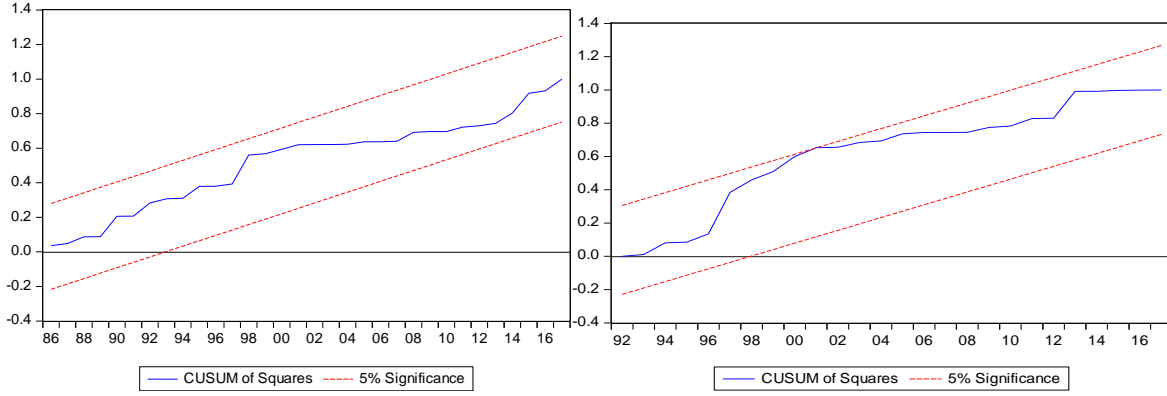
Tablo 5. Uzun dönem ARDL tahmin sonuçları

ARDL MODEL 3 (4,1,0,0,0)			ARDL MODEL 4 (4,4,4,0,0)		
Değişkenler	Katsayılar	t hes. (Prob)	Değişkenler	Katsayılar	t hes. (Prob)
<i>C</i>	-5.5080	-1.1969 (0.2401)	<i>C</i>	2.9293	0.5777 (0.5684)
<i>TREND</i>	-0.1700	-2.2860 (0.0290)	<i>BO</i> _{<i>t</i>-1}	-0.3692	-2.7512 (0.0107)
<i>BO</i> _{<i>t</i>-1}	-0.3768	-4.0786 (0.0003)	<i>BO</i> _{<i>t</i>-2}	-0.0891	-0.6808 (0.5020)
<i>BO</i> _{<i>t</i>-2}	-0.0535	-0.5845 (0.5629)	<i>BO</i> _{<i>t</i>-3}	-0.4147	-3.0189 (0.0056)
<i>BO</i> _{<i>t</i>-3}	-0.0048	-0.0560 (0.9557)	<i>BO</i> _{<i>t</i>-4}	-0.4190	-4.8999 (0.0000)
<i>BO</i> _{<i>t</i>-4}	-0.3204	-4.2407 (0.0002)	<i>DBSHİR</i>	-0.2152	-3.1335 (0.0042)
<i>DBYH</i>	-0.2421	-4.6732 (0.0001)	<i>DBSHİR</i> _{<i>t</i>-1}	0.1281	1.5066 (0.1440)
<i>YYH</i> _{<i>t</i>}	1.5555	10.0969 (0.0000)	<i>DBSHİR</i> _{<i>t</i>-2}	-0.0821	-0.9586 (0.3466)
<i>YYH</i> _{<i>t</i>-1}	-1.1346	-6.6259 (0.0000)	<i>DBSHİR</i> _{<i>t</i>-3}	-0.1546	-1.9103 (0.0672)
<i>SYH</i> _{<i>t</i>}	0.2432	2.6128 (0.0136)	<i>DBSHİR</i> _{<i>t</i>-4}	0.1242	2.1251 (0.0432)
<i>OP</i> _{<i>t</i>}	0.2855	3.6516 (0.0009)	<i>YYH</i> _{<i>t</i>}	1.4367	9.6354 (0.0000)
			<i>YYH</i> _{<i>t</i>-1}	-1.0322	-4.1701 (0.0003)
			<i>YYH</i> _{<i>t</i>-2}	0.0615	0.2188 (0.8285)
			<i>YYH</i> _{<i>t</i>-3}	0.4234	1.4731 (0.1527)
			<i>YYH</i> _{<i>t</i>-4}	-0.5168	-2.4585 (0.0209)
			<i>SYH</i> _{<i>t</i>}	0.2705	3.0508 (0.0052)
			<i>OP</i> _{<i>t</i>}	-0.0349	-0.7819 (0.4413)
Açıklayıcılık Gücü ve Diognastik Testler			Açıklayıcılık Gücü ve Diognastik Testler		
<i>R</i> ²	<i>LM</i>	<i>JB</i>	<i>R</i> ²	<i>LM</i>	<i>JB</i>
0.8452	0.8452	0.8452	0.8874	0.8600	0.2205

Grafik 2. CUSUMQ grafikleri

Model 3. CUSUMQ Grafiği

Model 4. CUSUMQ Grafiği

Uzun dönem ARDL model tahminlerinin açıklayıcılık gücü ve diognastik testler açısından bir problem taşımadığı görülmüştür. Modelin kararlılığını ortaya koyan CUSUMQ grafikleri incelendiğinde de her iki modelin artıklarının sınır içinde kaldığı ve herhangi bir yapısal değişme olmadığı sonucuna varılmıştır. Model 3 ve Model 4'ün tahmininden elden uzun dönem katsayılar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Uzun dönem katsayıları

Uzun Dönem Katsayılar (Trendli Model)			Uzun Dönem Katsayılar (Sabitli Model)		
Model 3			Model 4		
Değişken	Katsayı	t değeri (Prob)	Değişken	Katsayı	t değeri (Prob)
TREND	-0.0968	-2.3680 (0.0241)	C	1.2779	0.5755 (0.5699)
DBYH	-0.1379	3.9219 (0.0004)	DBSİHR	-0.0871	3.2201 (0.0034)
YYH	0.2397	2.8536 (0.0075)	YYH	0.1626	2.5608 (0.0166)
SYH	0.13856	3.0104 (0.0051)	SYH	0.1180	3.2348 (0.0033)
OP	0.1626	3.1221 (0.0038)	OP	-0.01523	0.4328 (0.5699)

Uzun dönem katsayıların verildiği Tablo 6'da görüldüğü üzere her iki modelde de dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Yatırımların ve yurtiçi tasarrufların büyüme üzerindeki etkilerinin ise tüm modellerde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Son olarak, dışa açıklık oranının büyüme üzerindeki etkilerinin Model 3'te istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilere sahip, Model 4'te ise istatistiksel olarak anlamsız ve negatif etkilere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisi için dış borç-ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen Bilginoğlu ve Aysu (2008), Çiçek, Gözegir ve Çevik (2010), Bayrak ve Esen (2012) ve Ağır (2016) çalışmalarının bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Elde edilen bulgular Türkiye ekonomisinin ciddi bir dış borç yüküne sahip olduğunu göstermekle birlikte, alınan dış borçların borç ödeme kapasitesini aştığını ve ülkenin borçların ödenmesine yönelik likidite problemlerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu durumun, alınan dış borçların reel ekonomiye katkı sağlayacak alanlar yerine borç faiz ödemelerinde, kamu harcamalarının veya cari açığın finansmanında kullanılması gibi nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

8. SONUÇ

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını sağlamaya yönelik olarak gerekli finansmanı yurtiçi kaynaklardan elde edememeleri dış finansman ihtiyacını arttırmış ve dış borçlanma olgusunu gündeme getirmiştir. Dış borçlanma ile yurtiçi tasarruflarla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan yatırımların yapılması ve ekonomik büyümenin sağlanması amaçlanmıştır. Fakat alınan dış borçların verimli alanlarda kullanılmaması, ülke içerisindeki yönetsel sorunlar, alınan borçların vade yapısı ve alınma koşulları gibi nedenlerle dış borçlanmanın büyüme üzerinde negatif etkilere yol açabileceği tartışmaları da başlamıştır. Literatürde, dış borçlanmanın yüksek seviyelere varmasının ülkenin dış borçlanma kapasitesini düşüreceği ve dış borç servis ödemelerinin GSYH üzerinde olumsuz etkilere sahip olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada, dış borç-ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye ekonomisi için araştırılmıştır. 1970-2017 döneminin incelendiği çalışmada, farklı dereceden durağan seriler arasında eştümleşme ilişkisinin araştırılmasını mümkün kılan ARDL yönteminden yararlanılmıştır. Bağımlı değişken olarak GSYH büyüme oranının kullanıldığı çalışmada, bağımsız değişken olarak dış borç stoğunun GSYH içerisindeki payı, toplam dış borç servis ödemelerinin ihracata oranı, yatırım ve yurtiçi tasarrufların GSYH'ya oranı ile dışa açıklık oranı değişkenleri kullanılmıştır. ARDL testinin uygulanmasının ön koşulu modellerde yer alan değişkenler arasında ikinci dereceden durağan bir seri bulunmaması olduğundan dolayı, çalışmada kullanılan tüm değişkenlere ADF birim kök testi uygulanmıştır. Yapılan birim kök testi sonuçlarında GSYH büyüme oranı serisinin seviyesinde, diğer değişkenlerinse birinci farkında durağan olduğu görülmüştür. Kullanılan değişkenlerden herhangi birinin ikinci dereceden durağan olmadığı belirlendikten sonra ARDL sınır testine geçilmiştir. Çalışmada, dış borç yükünü gösteren dış borç stoğu/GSYH ve dış borç ödemesi likidite kısıtını ortaya koyan dış borç servis ödemeleri/toplam ihracat değişkenleri olmak üzere iki farklı dış borç göstergesinin bağımsız değişken olarak yer aldığı iki farklı model tahmin edilmiştir. Ekonomik büyüme ve dış borç göstergeleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ortaya koymak amacıyla tahmin edilen Model 1 ve Model 2 tahmin sonuçlarına göre söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Uzun dönemli bir ilişkinin varlığına ulaşılmasının ardından uzun dönem katsayıları belirlemek amacıyla Model 3 ve Model 4 tahmin edilmiştir. Yapılan tahminler sonucunda, tüm modellerde dış borç göstergelerinin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etkilere sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, Krugman (1988) ve Sachs (1989) tarafından geliştirilen Borç Fazlası yaklaşımına uygun görülmektedir. Türkiye ekonomisi aşırı bir dış borç yüküne sahip olmakla birlikte, borç geri ödemesi açısından likidite kısıtı ile de karşı karşıyadır. Türkiye ekonomisinde alınan dış borçlar ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Dış borç yükünün azaltılmasının etkin bir borç yönetimi ile sağlanabileceği düşünülmektedir. Alınan dış borçların daha verimli alanlarda kullanılarak dış borç servis ödemelerinin GSYH üzerindeki baskılarının azaltılması gerekmektedir. Dış borçların vade yapısının da artan cari açık ve döviz kurundaki yükselme ile ekonomi üzerinde farklı etkilere yol açabileceği unutulmamalıdır. Bu kapsamda, borçlanma sürecinde vade yapılarının da dikkate alınmasının söz konusu borçların olumsuz etkilerinin azaltılmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullahi, M. M., Bakar, A., Azmin, B. ve Hassan, S. B. (2016). Debt Overhang versus crowding out effects: Understanding the impact of external debts on capital formation in Theory. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1), 271-278.
- Adeniji, S. (2013). The upshot of external debt on economic growth in west African countries: A panel data approach. *MPRA, Munich Personal Repec Archive*, 52555, 30.
- Ağır, H. (2016). Türkiye’de dış borçlanma ve ekonomik büyüme ilişkisinin nedensellik analizleri. *Selçuk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), 214-231.
- Ajayi, S. I. (1991). Macroeconomic approach to external debt: the case of Nigeria. African Economic Research Consortium, 8, Nairobi.
- Ayadi, F.S. ve Ayadi, F. O. (2008), The impact of external debt on economic growth: A comparative study of Nigeria and South Africa. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 10(3), 234-264.
- Bangura, S., Damoni, K ve Robert P. (2000). External debt management in low income countries”. *IMF Working Paper*, No: 00/196, Washington 2000, 1-35.
- Batiz, R. F. ve Batiz. R. L.A. (1994). International finance and open economy macroeconomics, (second edition), *Macmillan publishing*, New York.
- Bayrak, M. ve Esen. Ö. (2012). The analysis of Turkey from the viewpoint of the foreign debt structure and the impact of the foreign borrowing on economic Growth. *International Research Journal of Finance and Economics*, 93, 24-43.
- Beaugrand, P., Loko, B ve Mlachila, M. (2002). The choice between external and domestic debt in financing budget deficits: The case of Central and West African Countries. *IMF Working Paper*, May, 1-5.
- Bhatta, G. (2003). An assessment of the impact of external debt on economic growth of Nepal. *NRB Economic Review, Nepal Rastra Bank, Research Department*. April, 15, 243-262.
- Bilginoğlu, M. A. ve Aysu, A. (2008). Dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 1-23.
- Boboye, A. L ve Ojo, M.O (2012). Effect of external debt on economic growth and development of Nigeria. *International Journal of Business and Social Science*, 3(12), 297-303.
- Chenery, H. B. and A. Strout (1966). Foreign assistance and economic development. *American Economic Review*, 55, 679-733.
- Clements, B., Bhattacharya, R ve Nguyen, T. Q. (2003). *External debt public investment and growth in low- income countries*. *IMF Working Paper*, No. WP/03/249, 1–25.
- Czerkawski, C. (1991). Theoretical and policy-oriented aspect of the external debt economics. Griffith University, Brisbane, Australia.
- Çelik, S. ve Başkonuş Direkçi, T. (2013). Türkiye’de 2001 krizi öncesi ve sonrası dönemler için dış borç ekonomik büyüme ilişkisi (1991–2010). *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(3), 111-135.

- Çiçek, H. Gözegir, S. ve Çevik, E. (2010). Bir maliye politikası aracı olarak borçlanma ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1990-2009). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 141-156.
- Çöğürçü, İ. ve Çoban, .O. (2011). Dış borç ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1980-2009). *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 1(21), 133-149.
- Desphande, A. (1997), The debt overhang and the disincentive to invest. *Journal of Development Economics*, 52, 169-187.
- Doğan, İ ve Bilgili, F. (2014). The non-linear impact of high and growing government external debt on economic growth: A Markov Regime-Switching Approach. *Economic Modelling*, 39, 2013-220.
- Edirneligil, A. ve Mucuk, M. (2015). The external debt in the context of economic growth: The sample of Turkey. *International Journal of Economics and Management Engineering*, 9(8), 2809-2812.
- Ejigayehu, D.A. (2013). The effect of external debt on economic growth – a panel data analysis on the relationship between external debt and economic growth. *Stockholm: Department of Economics, Södertörn University*.
- Engle, R.F ve Granger C.W.F. (1987). Co-integration and error correction: Estimation and testing. *Econometrica*. 55, 251-276.
- Erataş, F. ve Başçı Nur, H. (2013). Dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi: Yükselen piyasa ekonomileri örneği. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, XXXV (II), 207-230.
- Ergüneş, N. (2009). 2001 Krizinden Bugüne reel sektörün değişen finansmanı ve değişimin temel dinamikleri. *Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, 17-19 Haziran, 2009, Eskişehir.
- Ewaida, Y. (2017). The impact of sovereign debt on growth: An empirical Study on GIIPS versus JUUSD Countries. *The European Research Studies Journal*, XX(2A), 607-633.
- Forgha, N. G. Mbella, M. E., Ngangnchi, F. H. (2014). External debt, domestic investment and economic growth in Cameroon: A system Estimation Approach. *Journal of Economics Bibliography*, 1(1), 3-16, İstanbul.
- Fosu, A.K. (1996). The impact of external debt on economic growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Economic Development*, 21(1), 93-118.
- Genç, Y ve Tandoğan, D . (2015). Türkiye’de Dış Borçlanmanın Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(1), 65-87.
- Glasberg, D. S ve Ward, K. B. (1993). Foreign debt and economic growth in the World System. *Social Science Quarterly*, 74(4), 703– 721.
- Gürdal, T ve Yavuz, H. (2015). Türkiye’de dış borçlanma-ekonomik büyüme ilişkisi: 1990-2013 dönemi. *Maliye Dergisi*, 168, 154-169.
- Jesko, H.(1998). Non-Optimizing Growth-Cum-Debt Models And Sustainability Of Indebtedness, *Diskussionsbeiträge: Serie II, Sonderforschungsbereich 178 "Internationalisierung der Wirtschaft", Universität Konstanz, No. 44, Sonderforschungsbereich 178 "Internationalisierung der Wirtschaft", Universität Konstanz, Konstanz*.

- Johansen, S. (1988) Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-2), 231-254.
- Johansen, S., Juselius K.(1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration-with applications to the demand of Money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169-210.
- IMF (2014). External debt statistics : guide for compilers and users / Inter-Agency Task Force on Finance Statistics. Washington.
- Kamacı, A. (2016). Dış borçların ekonomik büyüme ve enflasyon üzerine etkileri: Panel eşbütünlük ve panel nedensellik analizi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2(1), 165-175.
- Karagöl, E.T. (2010). Geçmişten günümüze Türkiye’de dış borçlar. *Seta Analiz*, 1-32, Ağustos, Ankara.
- Kasidi, F. ve Said, M. (2013). Impact of external debt on economic growth: A case study of Tanzania. *Advances in Management and Applied Economics*, 3(4), 59-82.
- Kharusui, S. A ve Ada. M.S (2018). External debt and economic growth: *The case of Emerging Economy*. *Journal of Economic Integration*, 33(1), 1141-1157.
- Kırcı Çevik, N. ve Cural, M. (2013). İç borçlanma, dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi: 1989-2012 dönemi Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, 165, 115-139.
- Koyuncu, F. T. ve Tekeli S. (2010). 1990 sonrası dönemde Türkiye’de dış borç stoğu üzerine etkili olan faktörlerin analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 123-130.
- Krugman, Paul (1988). Financing forgiving a debt overhang. *Journal Of Development Economics*, 29, 253 – 268.
- Kutlu, S. ve Yurttagüler, İ. M. (2016). Türkiye’de dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1998-2014 dönemi için bir nedensellik analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 229-248.
- Lin, S. and Sosin, K. (2001). Foreign debt and economic growth. *Economics of Transition*, 9(3), 635–655.
- Mercan, N. ve Ergen, E. (2018). Ekonomik büyüme ve dış borçlanma arasındaki ilişki: Türkiye açısından ekonometrik bir analiz. *Pamukkale Journal of Euroasian Socioeconomic Studie*,. 5(2) 13-30.
- Momodu, A. (2012). Effects of debt servicing on economic growth in Nigeria. *Reiko, International Journal of Business and Finance*, 4(3), 13-23.
- Mosley, P., Hudson, J. ve Horell, S. (1987). Aid, the public sector and the market in less developed countries. *The Economic Journal*, 97, 616-641.
- Nasir, W. A. (2015). Emerging theoretical approach for sustainable external debt and economic growth. *Malaysian Journal of Business and Economics*, 2(2), 85-94.
- Nwannebuike, U.S., Ike, U.J ve Onuka, I.O. (2016). External debt and economic growth: The Nigeria experience. *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research*, 4(2).33-45.

- Öztürk, S. ve Kılıç, N. Ö. (2017).“Dynamical relationship between economic growth and external debt the case of Turkey: (1987-2014). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 105-114.
- Pattillo, C., Poirson, H. ve Luca Ricci (2002). External debt and growth. *Finance and Development*, 32-36.
- Paudel, R. (2006). The role of external debt, total trade and labour force in economic growth: the case of Nepal. *The Business Review*, Cambridge, 5(2), 130–136.
- Peasaran M. H., Shin Y., Smith, R (2001). Bounds testing approaches to the Analysis os level relationship. *Journal of Applied Econometrics*. 16(3), 289-326.
- Peker, O ve Bölükbaşı, M. (2013). Türkiye’de dış borçlanmanın belirleyicileri ekonometrik bir analiz. *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 27(2), 2889-299.
- Presbitero, A. F. (2010). Total public debt and growth in developing countries. *Centro Studi, D’aglano Development Studies Working Papers*. 300, 1-23.
- Sachs, J. D. (1989). The debt overhang of developing countries. In *Debt Stabilization and Development*. by Calvo, Guillermo A., Ronald Findlay, PenttiKouri, and Jorge Braga de Macedo, Oxford: Basil Blackwell
- Shashzad, F., Zia, A., Ahmed, N., Fareed, Z., Zulfigar, B (2014). Impact of external debt on economic growth: a Case study of Pakistan. *European Researcher* , 89(12-2), 2133-2140.
- Silva, J. (2018). Impact of public sector external debt on economic growth. *REM Working Paper Series*, Portekiz, 1-31.
- Şeker, M. (2006). Dış borçlanmaya teorik bir bakış ve dış borçların ekonomik etkileri. *Sosyo-Ekonomi*, Ocak-Haziran, 1, 73-92.
- Tamimi, K. A. ve Jaradat, M. S. (2019). Impact of external debt on economic growth in jordan for the period (2010-2017). *International Journal of Economics and Finance*, 11(4), 114-118.
- Thirlwall, A.P. (1989). *Growth and development: With special reference to developing economies*. Fourth Edition, London: Macmillan.
- Were, M. (2001). The impact of external debt on economic growth in Kenya. *World Instute for Development Economic Research, Discussion Paper*, 1-26.
- Yavuz, A. (2009). Başlangıcından bugüne Türkiye’nin borçlanma serüveni: durum ve beklentiler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 203-226.
- Yeldan, E. (2004) Türkiye ekonomisinde dış borç sorunu ve kalkınma stratejileri açısından analizi. *Çalışma ve Toplum*, 1-29.

YÖNETİM KURULU BAĞIMSIZLIĞININ FİNANSAL RAPORLAMA KALİTESİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Geliş Tarihi: 08.04.2020

Doç. Dr. Koray TUAN¹

Kabul Tarihi: 10.05.2020

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Yönetim kurulu, şirketin finansal raporlarının doğruluğunu ve dürüstlüğünü sağlama, üst yönetimin faaliyetlerini kontrol etme ve şirket pay sahiplerinin çıkarlarını gözetme konularında oldukça önemli bir kurumsal yönetim mekanizması olarak değer görmektedir. Ayrıca, yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyelerin, görevlerini hiçbir etki altında kalmadan objektif bir şekilde yapmaları beklendiğinden, söz konusu noktalarda yönetim kurulunun etkinliğini artırması da muhtemeldir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, yönetim kurulu bağımsızlığının şirketin finansal raporlama kalitesi üzerinde bir etkisinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, 2010-2017 yılları arasında Borsa İstanbul'da işlem gören halka açık finansal olmayan şirketlerden elde edilen 1908 şirket/yıl verisi sabit etkiler modeli ile analiz edilmiştir. Bulgular, yönetim kurulu bağımsızlığı ile finansal raporlama kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Çalışmanın sonucu, kurumsal yönetim literatüründe yer alan yönetim kurulu bağımsız üyelerin finansal raporlama kalitesi üzerine olumlu etki edeceği düşüncesini ampirik veriler ile desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Raporlama Kalitesi, Yönetim Kurulu, Kazanç Yönetimi.

JEL Kodları: M41, M48.

THE ROLE OF BOARD OF DIRECTORS INDEPENDENCE ON FINANCIAL REPORTING QUALITY

Abstract

The Board of directors is regarded as an important corporate governance mechanism for ensuring the accuracy and integrity of entity's financial reports, controlling the activities of management and protecting the interests of the shareholders. Since independent members of the board of directors are considered to have the ability to perform their duties objectively without any influence, it is likely that independent members may increase the effectiveness of the board of directors. The aim of this study is to investigate whether independence of the board of directors has an effect on the financial reporting quality of company. For this purpose, 1908 firm/year data obtained from publicly traded non-financial companies traded on Borsa Istanbul between 2010 and 2017 are analyzed using fixed effects model. The findings indicate that there is a statistically significant positive relationship between the independence of the board of directors and financial reporting quality. The study provides empirical data to support the opinion that independent members of the board of directors in the corporate governance literature would have a positive impact on the financial reporting quality.

Keywords: Financial Reporting Quality, Board of Directors, Earnings Management.

JEL Codes: M41, M48.

¹ Çukurova Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ktuan@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2168-6481.

1. GİRİŞ

Günümüzde şirketler, paydaşlarının haklarını ve yatırımlarını güvence altına alabilmek, yöneticilerin çıkarıcı davranışlarını engelleyerek eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri çerçevesinde faaliyetlerini sürdürebilmek için iyi işleyen kurumsal yönetim mekanizmasına gereksinim duymaktadırlar. Şirketlerde sahiplik ve yönetsel kontrolün ayrılaşmasının neden olduğu problemlerin azaltılabilmesi için ihtiyaç duyulan kurumsal yönetim mekanizması, aynı zamanda şirketler ve sermaye piyasaları için ekonomik değere de sahiptir. Bu yüzden kurumsal yönetim uygulamaları üzerine yürütülen tartışmalar, gerek düzenleyici otoriteler gerekse araştırmacılar arasındaki önemini korumaktadır. Özellikle muhasebe skandallarının neden olduğu şirket iflasları sonrasında sermaye piyasalarında yayınlanan finansal raporlara karşı duyulan güven duygusunun tekrardan kazanılması amacıyla, kurumsal yönetim ile alakalı birçok ilke uygulamaya geçirilmiştir. Söz konusu ilkeler arasında, yönetim kurulunun izleme görevini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi ve bu görevin bir çıktısı olarak, kaliteli finansal bilgi üretiminin sağlanabilmesi için yönetim kurullarının bağımsızlığını artırmaya yönelik uygulamalar dikkat çekmektedir.

Etkili bir şirket yönetim kurulu, kurumsal yönetim mekanizmasının etkinliğini sağlamada hayati öneme sahiptir. Çünkü şirketin finansal raporlarının doğruluğunu ve dürüstlüğünü sağlamak, üst yönetim faaliyetlerini kontrol etmek ve şirket pay sahiplerinin çıkarlarını gözetmek yönetim kurulunun sorumluluğundadır (Fama ve Jensen, 1983; Jonsson, 2005; Liu, 2012). Bu sorumlulukların vekalet sorununun yaratacağı çıkar çatışmasından etkilenmeden sağlıklı bir şekilde yerine getirilebilmesinde, yönetim kurulundaki bağımsız üyelerin önemli bir rol oynaması muhtemeldir. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı; şirketlerin yönetim kurullarında yer alan bağımsız üyelerin, şirketlerin finansal raporlama kalitesi üzerinde etkisinin olup olmadığının Türkiye örneğinde araştırılmasıdır.

Önceki çalışmalarda (Karamanou ve Vafeas, 2005; Brown ve Caylor, 2006; Firth vd., 2007) güçlü ve etkin bir kurumsal yönetim mekanizmasının şirketin finansal raporlama kalitesine olumlu yönde etki ederek, şirketin tüm paydaşlarına büyük faydalar sağlayacağı ifade edilmektedir. Özellikle; bağımsız yönetim kurulu üyelerinin, şirket yönetiminin çıkarıcı davranışlarını azaltmak ve yönetim tarafından üretilen finansal raporlarda manipülasyonu önlemek için etkin rol almasının beklendiği vurgulanmaktadır (Alves, 2014). Bununla birlikte literatürde, yönetim kurullarında yer alan bağımsız üyelere ilişkin düzenlemelerin her şirket için uygun olmayacağına ve özellikle sektöre ve/veya firmaya özgü spesifik bilgi gereksiniminin yüksek olduğu durumlarda, bağımsız üyelerin bilgi yetersizliğinden kaynaklı kontrol faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütemeyeceği ve şirkete zarar verebileceğine yönelik eleştiriler de bulunmaktadır (Arioglu, 2015; Chen vd., 2015). Literatürdeki tartışmalar doğrultusunda çalışmanın temel araştırma sorusu, “*şirket yönetim kurulunda görev alan bağımsız üyeler şirketin finansal raporlama kalitesini artırır mı?*” şeklinde belirlenmiştir.

Konuya ilişkin literatürde çoğunlukla gelişmiş piyasa örnekleri üzerine yürütülen araştırmalar yer almaktadır. Bu yüzden, aile şirketlerinin sermaye piyasalarında büyük paya sahip olduğu ve yabancı yatırımcıya gereksinim duyan gelişmekte olan finansal piyasa özelliklerini taşıyan Borsa İstanbul (BIST) örneğinde de, şirket yönetim kurulu bağımsızlığının şirketin finansal raporlama kalitesi üzerindeki rolünün araştırılması düzenleyici otoriteler, uygulayıcılar ve finansal bilgi kullanıcıları açısından önem arz etmektedir. Zira Türkiye’de konunun önemine binaen, 30.12.2012 tarihli ve 28513 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’na uyum kapsamında hazırlanan, II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği 3 Ocak 2014 tarih ve 28871 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu son düzenleme ile

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), yönetim kurulunda yer alan bağımsız üye sayısının belirlenmesinde, toplam yönetim kurulu üye sayısının üçte birinden ve her durumda ikiden az olamaz esası benimsenmiştir. Bu doğrultuda, şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerini ve iyi uygulama örneklerini göz önünde bulundurmaları, belirlenen hedeflere ulaşabilmek ve sürdürülebilirliği koruyabilmek için kendilerine önemli yararlar sağlayacağı açıktır.

Çalışmanın geri kalan bölümlerinde, öncelikle şirket yönetim kurulunda bağımsız üyelere dair yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü, araştırmanın yöntemi hakkında bilgilere ayrılmıştır. Dördüncü bölümde, elde edilen bulgular raporlanmış ve son bölümde ise, tespit edilen bulgular ışığında konunun genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2. YÖNETİM KURULU BAĞIMSIZLIĞINA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye’de şirket yönetim kuruluna ilişkin düzenlemeler, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun ilgili maddelerinde (md. 359-396) ve Sermaye Piyasası mevzuatında (Seri: IV, No:56, No:57 ve II-17.1 sayılı Tebliğ) detaylı bir şekilde yer almaktadır. Bu düzenlemelerle şirketlerde yönetim kurullarının bağımsızlığını sağlayabilmek adına ciddi adımların atıldığı görülmektedir.

SPK’nın Seri: IV, No:56 Sayılı Tebliğ’inde bağımsız yönetim kurulu üyelerinin sayısı, görev süreleri ve taşımaları gereken nitelikler maddeler halinde kapsamlı olarak belirlenmiştir. Ancak, söz konusu Tebliğ’in uygulanmasında ortaya çıkabilecek sorun ve tereddütlerin giderilmesi amacıyla Seri: IV, No:57 sayılı Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, 11.02.2012 tarih ve 28201 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun yayımlanması sebebiyle kurumsal yönetim ilkeleri revize edilerek, II-17.1 sayılı Kurumsal Yönetim Tebliği 2014 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu Tebliğ’de, halka açık şirketlerde yönetim kurulu bağımsız üyeleri için ihtiyari uygulama olan birçok düzenleme zorunlu hale getirilmiştir.

Bu çerçevede yönetim kurullarının, çoğunluğu şirkette başka herhangi bir idari görevli olmayan üyelere oluşması (md. 4.3.2.) ve bu üyeler arasında görevlerini hiçbir etki altında kalmaksızın yapabilme yeteneğine sahip bağımsız üyelerin bulunması gerekmektedir (md. 4.3.3.). Bağımsız üye sayısı ise, ikiden az olmamak şartı ile yönetim kurulu toplam üye sayısının üçte birinden az olmayacak şekilde ve kısırların izleyen tam sayı olarak dikkate alınarak (md. 4.3.4.) belirlenmesi esastır. Bağımsız yönetim kurulu üyelerinin görev süresi üç yıla kadar olup, tekrar aday gösterilerek yeniden seçilmeleri mümkün kılınmıştır (md. 4.3.5.). Ancak bağımsız üye olarak nitelendirilebilmeleri için aşağıda belirtilen kriterlerin tamamını taşımaları gerekmektedir (md. 4.3.6.):

a) Şirket, şirketin yönetim kontrolü ya da önemli derecede etki sahibi olduğu ortaklıklar ile şirketin yönetim kontrolünü elinde bulunduran veya şirkette önemli derecede etki sahibi olan ortaklar ve bu ortakların yönetim kontrolüne sahip olduğu tüzel kişiler ile kendisi, eşi ve ikinci dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları arasında; son beş yıl içinde önemli görev ve sorumluluklar üstlenecek yönetici pozisyonunda istihdam ilişkisinin bulunmaması, sermaye veya oy haklarının veya imtiyazlı payların %5’inden fazlasına birlikte veya tek başına sahip olunmaması ya da önemli nitelikte ticari ilişkinin kurulmamış olması.

b) Son beş yıl içerisinde, başta şirketin denetimi (vergi denetimi, kanuni denetim, iç denetim de dahil), derecelendirilmesi ve danışmanlığı olmak üzere, yapılan anlaşmalar

çerçevesinde şirketin önemli ölçüde hizmet veya ürün satın aldığı veya sattığı şirketlerde, hizmet veya ürün satın alındığı veya satıldığı dönemlerde, ortak (%5 ve üzeri), önemli görev ve sorumluluklar üstlenecek yönetici pozisyonunda çalışan veya yönetim kurulu üyesi olmaması.

c) Bağımsız yönetim kurulu üyesi olması sebebiyle üstleneceği görevleri gereği gibi yerine getirecek mesleki eğitim, bilgi ve tecrübeye sahip olması.

ç) Bağlı oldukları mevzuata uygun olması şartıyla, üniversite öğretim üyeliği hariç, üye olarak seçildikten sonra kamu kurum ve kuruluşlarında tam zamanlı çalışmıyor olması.

d) 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (G.V.K.)'na göre Türkiye'de yerleşmiş sayılması.

e) Şirket faaliyetlerine olumlu katkılarda bulunabilecek, şirket ile pay sahipleri arasındaki çıkar çatışmalarında tarafsızlığını koruyabilecek, menfaat sahiplerinin haklarını dikkate alarak özgürce karar verebilecek güçlü etik standartlara, mesleki itibara ve tecrübeye sahip olması.

f) Şirket faaliyetlerinin işleyişini takip edebilecek ve üstlendiği görevlerin gereklerini tam olarak yerine getirebilecek ölçüde şirket işlerine zaman ayırabiliyor olması.

g) Şirketin yönetim kurulunda son on yıl içerisinde altı yıldan fazla yönetim kurulu üyeliği yapmamış olması.

ğ) Aynı kişinin, şirketin veya şirketin yönetim kontrolünü elinde bulunduran ortakların yönetim kontrolüne sahip olduğu şirketlerin üçten fazlasında ve toplamda borsada işlem gören şirketlerin beşten fazlasında bağımsız yönetim kurulu üyesi olarak görev almıyor olması.

h) Yönetim kurulu üyesi olarak seçilen tüzel kişi adına tescil ve ilan edilmemiş olması gerekmektedir.

Yukarıda sayılan kıstaslar, yönetim kurulunun bağımsızlığının sağlanması ve korunmasına hizmet etmektedir. Söz konusu bu düzenlemelerin şirketler tarafından değerlendirilmesi ve bu ilkelere uyumlu uygulamalarının benimsenmesi durumunun, şirketlere rekabetçi piyasa koşullarında güçlü bir avantaj sağlaması olasıdır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Muhasebe bilgilerinin kalitesi ve özellikle, kazançlara ilişkin bilgilerin kalitesi sermaye piyasalarının etkinliği ve verimliliği için kritik öneme sahiptir (Wu vd., 2007). Şirketin kazançlara ilişkin kaliteli bilgi üretmesi, kurumsal yönetimin temel yapı taşı olan yönetim kurulunun finansal raporlama sürecindeki kontrollerinin etkinliğine bağlıdır. Bu etkinlik ise, yönetim kurulu bağımsızlığı ile güçlendirilebilir (Fama ve Jensen, 1983). Çünkü bağımsız yönetim kurulu üyelerinden, şirket yönetimi tarafından hazırlanan finansal tabloları hiçbir etki altında kalmadan kontrol etmesi, yönetimin çıkarıcı davranışlarını azaltması ve daha yüksek kalitede finansal raporlama yapılmasında ısrar etmesi beklenmektedir (Alves, 2014). Bu çerçevede; bu çalışmada, yönetim kurulunda bağımsız üye oranının artmasının şirketin kazanç yönetimi uygulamalarını kısıtlayarak, şirketin finansal raporlama kalitesini arttıracığı düşünülmektedir. Diğer bir değişle, şirket yönetiminin aldığı finansal kararlarda ve finansal raporlama sürecinde kontrol faaliyetlerini sürdüren bağımsız üyelerin kazanç kalitesini artırması beklenmektedir. Bu beklentiye paralel tarzda oluşturulan araştırma hipotezi ise şu şekildedir:

“*H0: Yönetim kurulu bağımsızlığının şirketin finansal raporlama kalitesi üzerine etkisi yoktur.*”

Araştırma hipotezinin test edilebilmesi için 2010-2017 yılları arasında Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren finansal olmayan şirketlerden elde edilen 1908 şirket/yıl verisinden yararlanılmıştır. İlgili veriler, şirketlerin resmi web sitelerinde yer alan faaliyet raporlarından elle toplanmıştır. Bu yönü ile araştırma verilerinin değerli olduğu düşünülmektedir. Araştırma kapsamına finansal kuruluşlar, finansal raporlarındaki farklılıklar nedeniyle dahil edilmemiştir. Araştırma verileri, Hausman testi sonuçlarına göre sabit etkiler modeli ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın bağımlı değişkeni, finansal raporlama kalite düzeyi olarak belirlenmiştir. Finansal raporlama kalitesini önceki çalışmalarla (Alves, 2014; Alzoubi, 2014; Chen vd., 2015; Arun vd., 2015) uyumlu olarak kazanç yönetimi temsil etmektedir. Kazanç yönetimi, şirket yöneticilerinin bilgi kullanıcılarının kararlarını etkilemek için muhasebe bilgisinin bilinçli olarak yanlış açıklanması ya da hiç açıklanmaması faaliyetidir (Memiş ve Çetenak, 2012). Finansal bilgilerin manipülasyonu ihtiyari tahakkuklar üzerinden yapılabilmektedir. Bu yüzden ihtiyari tahakkuklar, kazanç yönetiminin bir göstergesi olarak kabul görmektedir. Literatürde ihtiyari tahakkukları hesaplayabilmek için Healy Modeli, DeAngelo Modeli, Jones Modeli gibi farklı modeller mevcut olsa da, konuya ilişkin araştırmalarla paralel olarak Düzeltilmiş Jones Modeli olarak bilinen modelden faydalanılmıştır.

Çalışmanın bağımsız değişkeni ise, yönetim kurulu bağımsızlığıdır. Yönetim kurulu bağımsızlığını, yönetim kurulunda görev yapan bağımsız üye sayısının toplam yönetim kurulu üye sayısına bölünmesi ile elde edilen oran temsil etmektedir. Ayrıca, kazanç yönetimi üzerine yürütülen çalışmalar dikkate alınarak, kazanç yönetimi uygulamalarına etkisi olduğu düşünülen bazı değişkenler araştırma modeline kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Bu paralelde, Big4 (4 Büyükler) olarak tanınan PricewaterhouseCoopers, Deloitte, Ernst&Young ve KPMG bağımsız denetim kuruluşlarının, diğer bağımsız denetim kuruluşlarına kıyasla daha kaliteli denetim hizmeti sunarak, şirket yönetiminin kazanç yönetimi uygulamalarını kısıtlayacaklarına inanılmaktadır (Alves, 2014). Bu yüzden, şirketin bağımsız denetim hizmeti aldığı denetim kuruluşunun Big4 olup olmaması durumu araştırma modelinin ilk kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Büyük şirketlerin paydaşlarını etkilemek için küçük şirketlere kıyasla daha çok kazanç yönetimine başvuracağı düşünüldüğünden (Xie vd., 2003; Jiang vd., 2008), şirketin büyüklüğünü temsilen toplam aktifin logaritması ikinci kontrol değişkeni olarak modele eklenmiştir. Mali sıkıntı içerisinde olan ve yabancı kaynak ihtiyacı duyan şirketlerin, mali yönden güçlü olan şirketlere kıyasla daha fazla kazanç yönetimi uygulayabileceği beklentisinden (Alzoubi, 2014; Chen vd., 2015), şirketin finansal kaldıraç oranı (borçların toplam aktife oranı) kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Son olarak; finansal performansı düşük şirketlerin, finansal performanslarını artırabilmek için diğer şirketler ile karşılaştırıldığında, kazanç yönetimi motivasyonlarının daha yüksek olacağı tahmin edilmektedir (Kothari vd., 2016). Bu nedenle şirketin finansal performansı (net karın toplam aktife oranı) çalışmanın regresyon modeline dördüncü ve son kontrol değişkeni olarak eklenmiştir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan araştırmanın modeli literatüre (Alves, 2014; Alzoubi, 2014; Chen vd., 2015; Arun vd., 2015) paralel bir tarzda, aşağıda eşitlik (1)’deki gibi oluşturulmuştur:

$$FRQ_{it} = \beta_0 + \beta_1 IND_{it} + \beta_2 BIG4_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \epsilon_{it} \quad (1)$$

Çalışmada yer alan bağımlı değişkenin, bağımsız değişkenin ve dört adet kontrol değişkenin tanımlaması ve bağımlı değişken üzerine beklenen etkileri aşağıdaki Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler ve açıklamaları

Değişkenler	Açıklamalar	Bağımlı Değişkene Beklenen Etkisi
Bağımlı Değişken: Finansal Raporlama Kalitesi (FRQ)	Şirketin ihtiyari tahakkukları kullanım düzeyi Düzeltilmiş Jones Modeli ile hesaplanmıştır.	?
Bağımsız Değişken: Yönetim Kurulu Bağımsızlığı (IND)	Şirket yönetim kurulunda görev yapan bağımsız üye sayısının toplam yönetim kurulu üye sayısına oranı.	+ / -
Kontrol Değişkeni: Bağımsız Denetim Firması (BIG4)	Şirketin bağımsız denetim hizmetini Dört Büyükler olarak bilinen denetim firmalarının birinden alması durumunda 1, aksi durumda 0 değeri verilmiştir.	-
Kontrol Değişkeni: Şirketin Büyüklüğü (SIZE)	Şirketin varlık toplamı ile ifade edilirken, değişkenin doğal logaritması alınarak regresyon modeline eklenmiştir.	+
Kontrol Değişkeni: Şirketin Kaldıraç Oranı (LEV)	Şirketin toplam yabancı kaynaklarının toplam aktife bölünmesi ile bulunmuştur.	-
Kontrol Değişkeni: Şirketin Karlılığı (ROA)	Şirket net karının veya net zararının toplam aktiflere bölünmesi ile hesaplanmıştır.	+

Bir sonraki aşamada, oluşturulan regresyon modeli çerçevesinde araştırma hipotezinin test edilmesine geçilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma modelinde yer alan değişkenler arasında çoklu bağlantı (korelasyon) sorununun var olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizine başvurulmuştur. Değişkenler arasında korelasyon katsayısı değerlerinin 0.80’den küçük olması durumunda çoklu doğrusal korelasyon sorununun olmadığı literatürde kabul görmektedir (Gujarati, 2004). Çalışmanın regresyon modelinde yer alan bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayı değerlerinin, bu orandan düşük olduğu (en yüksek değer, -0.3717 ile LEV ve ROA değişkenleri arasındadır) gözlemlenmektedir. Aşağıdaki Tablo 2’de, bağımsız değişkenlere ait korelasyon katsayı değerleri sunulmaktadır.

Tablo 2. Korelasyon sonuçları

	IND	BIG4	SIZE	LEV	ROA
Yönetim Kurulu Bağımsızlığı (IND)	1.0000				
Bağımsız Denetim Firması (BIG4)	-0.1268	1.0000			
Şirketin Büyüklüğü (SIZE)	0.0341	0.1422	1.0000		
Şirketin Kaldıraç Oranı (LEV)	0.0549	0.0713	0.0667	1.0000	
Şirketin Karlılığı (ROA)	-0.0613	0.1600	0.0606	-0.3717	1.0000

Bir sonraki aşamada ise, regresyon modelinin belirlenebilmesi için Hausman testi yapılmıştır ve Tablo 3, söz konusu test sonuçlarını göstermektedir. Hausman testi sonuçları, panel veri analizinde sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 3. Hausman testi sonuçları

Model: $FRQ_{it} = \beta_0 + \beta_1 IND_{it} + \beta_2 BIG4_{it} + \beta_3 SIZE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 ROA_{it} + \epsilon_{it}$				
Test	Chi2	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Hausman	32.64	0.0000***	Açıklayıcı değişkenler ve birim etki arasında korelasyon yoktur.	Ret
***. **. *. %1. %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı.				

Daha sonra aşağıdaki Tablo 4'te ise, çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı ve varsa bu ilişkinin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4. Regresyon modeli sonuçları

	Katsayı	Standart Sapma	t Değeri	p Değeri
IND	-.0205977	.0073493	-2.80	0.005***
BIG4	-.0045964	.0044364	-1.04	0.300
SIZE	.0001122	.0001829	0.61	0.540
LEV	-.0373237	.0094441	-3.95	0.000***
ROA	.2142439	.0183668	11.66	0.000***
Sabit	.0182949	.0065064	2.81	0.005***
F = 3.56		Anlamlılık =0.0000		
n=1908. ***. **. *. %1. %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı. =Yönetim kurulu bağımsız oranı. =Bağımsız denetim firmasının kalitesi. =Şirketin varlık toplamının doğal logaritması. =Şirketin kaldıraç oranı. =Şirketin aktif karlılık oranı.				

Tablo 4, şirketin sunmuş olduğu finansal raporların kalitesini temsilen kazanç yönetimine etki etmesi beklenen yönetim kurulunda yer alan bağımsız üye oranının bağımsız değişken olarak belirlendiği doğrusal regresyon modeline dayalı analiz sonuçlarını göstermektedir. Tablo 4'te sunulan verilere göre, yönetim kurulu bağımsız üye oranına (IND) ilişkin katsayı -0.0205977 ile negatiftir. Söz konusu değişkenin p değeri ise 0.005'dir. Bu durum, söz konusu değişken ile şirket yönetiminin kazanç yönetimi uygulamaları arasında %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak belirgin negatif yönlü bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir.

Modelde yer alan dört adet kontrol değişkeninden ilki olan BIG4 değişkeninin ve ikinci kontrol değişkeni olan SIZE değişkeninin katsayıları sırasıyla -0.0045964 ve 0.0001122 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, şirket yönetiminin kazanç yönetimi uygulamaları ile BIG4 değişkeni arasında negatif yönlü, SIZE değişkeni ile pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Ancak BIG4 değişkeninin p değerinin 0.300 ve SIZE değişkeninin p değerinin ise 0.540 olması neticesinde, söz konusu bu iki değişken ile şirket yönetiminin kazanç yönetimi uygulamaları arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını gösteren sonuçlar ortaya koymaktadır. Modelde yer alan diğer bir kontrol değişkeni ise, LEV değişkenidir. Tablo 4'te yer alan sonuçlar, LEV değişkeni ile şirketin kazanç yönetimi uygulamaları arasında %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak belirgin (0.000) negatif yönlü (-0.0373237) bir ilişki olduğunu işaret etmektedir. Modelin son kontrol değişkeni olan ROA değişkeni ile şirketin kazanç yönetimi uygulamaları arasında ise, %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak belirgin (0.000) pozitif yönlü (0.2142439) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Tablo 4'ten elde edilen regresyon katsayıları ve değişkenlere ilişkin p değerlerine dayalı olarak, IND ve LEV değişkenleri ile kazanç yönetimi arasında istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde belirgin negatif, ROA değişkeni ile de pozitif bir ilişki olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Ancak, BIG4 ve SIZE değişkenleri ile kazanç yönetimi arasında istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde belirgin bir ilişki olduğu yönünde

bulgular elde edilememiştir. Bu sonuç, araştırmanın hipotezini (H0) reddeder nitelikte kanıtlar sunmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, şirket yönetim kurulunda yer alan bağımsız üye oranındaki artışın, yönetimin ihtiyari tahakkuklar aracılığıyla kazanç yönetimi uygulamalarına başvurmasını kısıtlayacağı ve kazançların kalitesini, dolayısıyla da sunulan finansal raporların kalitesini artıracığı söylenebilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kurumsal yönetim anlayışının benimsenmesi ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması, Türkiye gibi gelişmekte olan sermaye piyasalarında işlevselliğin artması ve şirketlerin sürekliliğinin sağlanması adına önem arz eden konulardır. Şirketlerde stratejik kararlar alan en üst düzeydeki idare ve temsil organı olan yönetim kurulu, kurumsal yönetim mekanizmasının etkinliğini sağlamada kilit unsurdur. Yönetim kurulunun etkinliğinin artması ise, kurulun yapısı ve özellikleri ile yakından ilişkilidir. Hissedarlar, şirket yönetiminin faaliyetlerini doğrudan izleyemedikleri için haklarının korunması noktasında yönetim kuruluna ve özellikle de kurulda yer alan bağımsız üyelere güvenmektedirler. Bu yüzden, şirket yönetiminin çıkarıcı faaliyetlerini kontrol etmek ve tüm paydaşların haklarını koruyabilmek ve şeffaf bir biçimde bilgilendirilmelerini sağlamak için yönetim kurullarına bağımsız üyelerin dahil edilmesi, kurumsal yönetim mekanizması içerisinde iyi bir uygulama olarak değer görmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yönetim kurulu bağımsızlığının şirketin finansal raporlama kalitesi üzerine bir etkisinin olup olmadığı araştırmaktadır. Literatürdeki tartışmalardan yola çıkarak, bu çalışmada yönetim kurulunda bağımsız üye oranı arttıkça şirket yönetiminin kazanç yönetimi uygulamalarının kısıtlanacağı ve kazanç kalitesinin ve dolayısıyla da finansal raporlama kalitesinin artacağı beklenmektedir. Bu doğrultuda, 2010-2017 yılları arasında Borsa İstanbul'da işlem gören finansal olmayan kuruluşlardan elde edilen 1908 şirket/yıl verisi sabit etkiler modeli ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçları literatürdeki teorik tartışmaları destekler nitelikte veriler sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle; araştırma sonuçlarına göre, Türkiye örneğinde yönetim kurulunda bağımsız üye oranının şirketin kazanç kalitesi üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğu söylenebilir. Çalışma sonucu, yönetim kurulu bağımsızlığının finansal raporlama kalitesi için oldukça önemli bir değere sahip olduğunu göstermektedir. Şirket yönetiminin çıkarıcı davranışlarının engellenerek, hissedarların haklarının korunması ve tüm paydaşların şeffaf bir biçimde bilgilendirilmesi için yönetim kurullarındaki bağımsız üyelerin önemini ampirik veriler de desteklemektedir. Bu çerçevede, Türkiye gibi aile şirketlerinin çoğunlukta olduğu finansal piyasalarda, kurumsal yönetim ile ilgili düzenlemelerin odaklandığı adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkelerine uyumun sağlanması ve daha etkin bir şekilde gözetim faaliyetinin yürütülmesi için bağımsız üyelere gereken önemin verilmesi tavsiye edilmektedir.

Çalışmanın bir takım kısıtları mevcuttur. Bunlardan ilki, çalışmanın bağımlı değişkeni olan finansal raporlama kalitesinin ölçülmesi ile ilgilidir. Literatürde finansal raporlama kalitesinin ölçümünde kullanılan farklı göstergeler ve modeller olsa da; bu çalışmada, finansal raporlama kalitesinin ölçülmesinde ihtiyari tahakkukları kullanan Düzeltilmiş Jones Modeli'nden faydalanılmıştır. İkincisi, oluşturulan regresyon modelinin finansal raporlama kalitesine etki eden tüm faktörleri dikkate alamaması ve seçilen bağımsız değişkenler ile sınırlı kalmasıdır. Bir diğer kısıt ise, yönetim kurulunda görev yapan bağımsız üyelerin şirketin faaliyet gösterdiği sektöre özgü spesifik bilgi ve finansal raporlamaya ilişkin bilgi düzeylerinin ölçülememesidir.

KAYNAKÇA

- Alves, S. (2014). The effect of board independence on the earnings quality: Evidence from Portuguese listed companies. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 8(3), 23-44.
- Alzoubi, E. S. S. (2014). Board characteristics and financial reporting quality: Evidence from Jordan. *Corporate Ownership & Control*, 11(3), 8-29.
- Arioglu, E. (2015). Market reaction to director independence at Borsa Istanbul. *Borsa Istanbul Review*, 15(4), 259-271.
- Arun, T. G., Almahrog, Y. E., ve Aribi, Z. A. (2015). Female directors and earnings management: Evidence from UK companies. *International Review of Financial Analysis*, 39, 137-146.
- Brown, L., ve Caylor, M. (2006). Corporate governance and firm valuation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 25(4), 409-434.
- Chen, X., Cheng, Q., ve Wang, X. (2015). Does increased board independence reduce earnings management? Evidence from recent regulatory reforms. *Review of Accounting Studies*, 20(2), 899-933.
- Fama, E. F., ve Jensen, M. C. (1983). Separation of ownership and control, *The Journal of Law and Economics*, 2(26), 301-325.
- Firth, M., Fung, P. M. Y., ve Rui, O. M. (2007). Ownership, two-tier board structure, and the informativeness of earnings: Evidence from China. *Journal of Accounting and Public Policy*, 26(4), 463-496.
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic econometrics* (4th ed.). USA, New York: McGraw Hill.
- Jiang, W., Lee, P., Anandarajan, A. (2008). The association between corporate governance and earnings quality: Further evidence using the GOV-Score. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting*, 24, 191-201.
- Jonsson, E. I. (2005). The role model of the board: A preliminary study of the roles of Icelandic boards. *Corporate Governance: An International Review*, 13(5), 710-717.
- Karamanou, I., ve Vafeas, N. (2005). The association between corporate boards, audit committees and management earnings forecasts: An empirical analysis. *Journal of Accounting Research*, 43(3), 453-486.
- Kothari, S. P., Mizik, N. ve Roychowdhury, S. (2016). Managing for the moment: The role of earnings management via real activities versus accruals in SEO Valuation. *The Accounting Review*, 91(2), 559-586.
- Liu, J. (2012). Board monitoring, management contracting and earnings management: An evidence from ASX listed companies, *International Journal of Economics and Finance*, 4(12), 121-136.
- Memiş, M. Ü. ve Çetenak, E. H. (2012). Kurumsal yönetimin kazanç yönetimi uygulamaları üzerine etkisi: İMKB'de işlem gören şirketler üzerine uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 205-224.

- SPK (2011). *Kurumsal yönetim ilkelerinin belirlenmesine ve uygulanmasına ilişkin tebliğ*, Seri:IV, No:56, Resmi Gazete, Sayı: 28158, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111230-14.htm>, (Erişim Tarihi: 03.01.2020).
- SPK (2012). *Kurumsal yönetim ilkelerinin belirlenmesine ve uygulanmasına ilişkin tebliğ*, Seri:IV, No:57, Resmi Gazete, Sayı: 28201, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120211-8.htm>, (Erişim Tarihi: 03.01.2020).
- SPK (2014). *Kurumsal yönetim tebliği*, (II-17.1), Resmi Gazete, Sayı: 28871, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-3.htm>, (Erişim Tarihi: 03.01.2020).
- Wu, Q., Wang, P., ve Yin, J. (2007). Audit committee, board characteristics and quality of financial reporting: An empirical research on Chinese securities market, *Frontiers of Business Research in China*, 1(3), 385-400.
- Xie, B., Davidson, W. N. Ve DaDalt, P. J. (2003). Earnings management and corporate governance: The role of the board and the audit committee, *Journal of Corporate Finance*, 9(3), 295-316.

EFFECT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP ON JOB PERFORMANCE AND JOB SATISFACTION

Geliş Tarihi: 27.04.2020

Öğr. Gör. Dr. Süleyman Cem BOZDOĞAN¹

Kabul Tarihi: 04.05.2020

Arş. Gör. Alptuğ AKSOY²

Makale Türü: Alan Araştırması

Abstract

The aim of this study is to investigate the effect of transformational leadership on job performance and job satisfaction. For this purpose, data were collected from 377 participants working at public schools in Bahçe. The relationships between variables were calculated by carrying out confirmatory factor analysis, and the goodness of fit tests and regression analysis of the model was carried out using structural equation model. In the analyses, it was determined that transformational leadership had a significant positive effect on job performance and job satisfaction.

Keywords: Transformational Leadership, Job Performance, Job Satisfaction.

Jel Codes: M1, M10.

DÖNÜŞÜMSEL LİDERLİĞİN İŞ PERFORMANSI VE İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Özet

Bu çalışmanın amacı, dönüşümsel liderliğin iş performansı ve iş tatmini üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaçla Bahçede devlet okullarında çalışan 377 katılımcıdan veri toplanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler doğrulayıcı faktör analizi yapılarak hesaplanmış ve modelin uyum iyiliği testleri ve regresyon analizi yapısal eşitlik modeli kullanılarak yapılmıştır. Analizlerde dönüşümsel liderliğin iş performansı ve iş tatmini üzerinde önemli bir olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dönüşümsel Liderlik, İş Performansı, İş Tatmini.

Jel Kodları: M1, M10.

¹ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Bahçe Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Lojistik Programı, cembozdogan@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7844-9973

²Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, alptugaksoy@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2103-0968

1. TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP

Transformational leadership is the most commonly studied theory in leadership (Braun, Peus, Weisweiler, & Frey, 2013). Burns (1978, in Sashkin 2004) described it as a method by which the ruler encourages his supporters and responds to satisfy their demands. Given its relationships and task oriented nature, Thomson III, Rawson, Slade, and Bledsoe (2016) identified the transformation leadership as an active and most widely adopted management style. It is described as the most common approach to organizational effectiveness for the understanding of people and groups in organizations (Herman & Chiu, 2014).

According to Chiang and Lin (2016) transformational leaders are the kind of leaders who support the development of individual employees. The principal tools of a transformative leader are: a) an idealized behaviour, (b) an inspiring motive, (c) a stimulating intellect, and (d) individualized thought (Howell & Avolio, 1993; Judge & Piccolo, 2004; Mesterova et al., 2015).

Idealized behaviour (charisma) is applied to those skilled and charismatic leaders who serve as role models for their followers and as a result gain respect, confidence and admiration from them. Inspiring motive is given to those leaders who inspire and motivate their followers to achieve high-flying goals that have been difficult to achieve (Avolio & Bass, 2004). Stimulating intellect refers to the awakening and orientation of the followers, knowledge and management of the difficult situations they face, using their creativity and inventive techniques, imaginative and free-wheeling thinking. The individualized consideration is given to leaders who provide socio-emotional support, tailored to the needs of their followers, while strengthening and improving them (Antonakis, Avolio, & Sivasubramaniam, 2003).

Transformational leadership is known to be one of the most significant predictors of leadership success because it has been shown to have an influence on objectively measured group performance (Ling et al., 2008; Resick et al., 2009) and perceived leadership quality as judged by subordinates (Avolio & Bass, 2004; Lim & Ployhart, 2004) by supervisors (Bycio, Hackett, & Allen, 1995; Judge & Piccolo, 2004).

Transformational Leaders provide inspiring energy as they display passion, collaboration with high standards and optimism and a full vision of the future (B. M Bass & Riggio, 2014). Inspirational leader encourages confidence, allows them to make sense of their job and criticize their results, and shows a dedication to shared vision and objectives.

Transformational leadership can be described as moral leadership, as it enhances human contact and promotes inspiration and ethical readiness in leadership and adherents to collaborate synergistically to accomplish corporate goals (Kantas, 1993; Kanungo, 2001).

In this context, a leader seeks to understand and satisfy his followers' higher-level needs, offer them incentives to strive for and improve their practices and enhance their self-esteem, and ultimately help them achieve higher goals (Kanungo, 2001; Leithwood, 1992; Vecchio, 1995). Transformational leadership is a style of leadership that leads to a longer-term relationship between their leaders and their followers through increased connections and enhanced strategic orientation (Herold et al., 2008).

2. JOB PERFORMANCE

Job performance is characterized as the behavior that can be measured and rated, and work performance is also the employee's contribution to the organizational objective

(Viswesvaran & Ones, 2000). McCloy, Campbell, and Cudeck (1994) describe job performance as the action or actions achieving the objective of the company. Job performance is one of the key factors in an organization and is measured by the quality of work performance of its employees. As mentioned by Barling, Clegg, and Cooper (2008), the organization's individual performance is very critical for both the organization and its members. Many companies administer quality audits to improve the performance of their team members. According to the traditional method, work performance was assessed in terms of the ability of the individual to perform the tasks specified in his or her job description (Griffin, Neal, & Parker, 2007). According to Muchiri (2016) the use of existing institutional capital such as human resources, equipment, machines and cash will accomplish these tasks and objectives.

Job performance applies to all actions associated in conducting a particular job, including the feasibility and result of each activity, evaluation is often seen as the foundation of recruiting, firing, praising, and auditing workers, and also as a way of fulfilling employees' personal needs, helping them to attain self-fulfillment, and balancing individual and corporate goals (Chen, 2009). Focusing, perfection and consecration are three important factors in individual job success. Focusing states on learning how to do the job, perfection states that they have enough expertise to do the work and consecration states that they need inspiration to do the job (Baytar, 2010). Job performance involves activities, attitudes and results that workers contribute to organizational goals through the execution of planned job activity according to the rules and procedures of the organization (Janssen & Van Yperen, 2004).

3. JOB SATISFACTION

Job satisfaction can be defined as an employee's engagement arising from an enhanced sense of meaningfulness at work and strengthened achievement (Kanter, 1983). Edwards, Bell, Arthur, and Decuir (2008) refers to job satisfaction as an evaluative assessment on the degree of enjoyment that a worker receives from his or her employment, which consists of both emotional and cognitive elements. Job satisfaction can be defined as an employee's attitude towards his job (Aamodt, 2012). As Roodt, Rieger, and Sempane (2002) relates job satisfaction, to the interpretation and assessment of the job by the employee, McKenna (2000) describes as how well individual goals at work are matched with results. The concept of job satisfaction is extremely wide-ranging because it contains all the qualities of the job and the characteristics of the working environment that employees find rewarding, satisfying or frustrating or unsatisfactory (Churchill Jr, Ford, & Walker Jr, 1974; Snipes et al., 2005). According to the job satisfaction study by (Roodt et al., 2002), the individual's interpretation and appraisal of the job depend on his / her unique circumstances, such as desires, priorities and aspirations and individual's thinking is affected accordingly.

Employees with a strong level of job satisfaction may believe that they are adding positive value and benefits to the company and also satisfied workers tend to perceive that they are treated fairly both within an enterprise and outside it (Choi et al., 2016). Three conceptual job satisfaction mechanisms are shown in the literature (Corbally, Nystrand, & Campbell, 1983; Glisson & Durick, 1988). The first paradigm consists of content theories of job satisfaction. Content theories try to explain job satisfaction in terms of needs to be met or ideals to be achieved (Locke, 1976). Content theories include Maslow (Maslow, 1954) and Herzberg (Herzberg & Mausner, 1959) two-factor theory. The second paradigm includes the process or the inconsistency in job satisfaction hypotheses. Process or discrepancy theories seek to explain job satisfaction in relation to the causes of employment satisfaction, for example, as the categories of variables, such as expectations, values and needs (Locke, 1976).

As a consequence, discrepancy theories argue that job satisfaction is the contrast between the individual's expected employment results and what the individual actually achieves in the company or the individual's work encouragement and corporate rewards (Hoy & Miskel, 1987). Sources are: Porter (1961) need satisfaction theory; March and Simon (1958) concept of inducements-contributions; and Vroom (1964) subtractive and multiplicative job satisfaction models. The third paradigm applies to job satisfaction situational frameworks. Such job satisfaction models seek to explain which classes of variables (usually mission, institutional, and individual characteristics) contribute to job satisfaction as a whole (Miskel & Hoy, 2001). Sources of these hypotheses include: the concept of job satisfaction conditions (Quarstein, McAfee, & Glassman, 1992) and (Glisson & Durick, 1988), predictors of job satisfaction (Thompson, McNamara, & Hoyle, 1997).

4. RELATIONS BETWEEN VARIABLES AND HYPOTHESES

4.1. Relationship Between Transformational Leadership and Job Performance

Efficient leadership models may help improve efficiency as new problems emerge (McGrath & MacMillan, 2000). Therefore, it is important to understand the impact of leadership on efficiency, since some scholars consider leadership as a significant driving factor for enhancing job performance. Empirically, transformational leadership has been found to be directly connected to the beliefs, attitudes and job performance (Zhu, Chew, & Spangler, 2005). Transformation leaders have created a strong vision of the future and have influenced us to adopt and share the image amid the difficult and constraining circumstances. According to Bass (1985), transformational leadership is correlated with the perceived productivity of the company and has a significant influence organizational performance. Podsakoff, MacKenzie, and Bommer (1996) suggested that transformational leadership encourages followers to step beyond the basic requirements of their job roles, resulting in higher levels of contextual performance. In light of these findings, the following hypothesis has been established for the relationship between Transformational leadership and Job performance.;

H1: Transformational leadership positively affects job performance significantly.

4.2. Relationship Between Transformational Leadership and Job Satisfaction

Industry analysis has found that the leadership style is related to the job satisfaction of the subordinates (Bernard M Bass & Bass Bernard, 1985). Bryman (1992) found that transformational leadership practices are strongly linked to a variety of significant organizational outcomes, including expected extra initiative, corporate citizenship behavior and job satisfaction. Mahmoud (2008) reported that transformational leadership has a significant effect on the job satisfaction. Hamidifar (2010) conducted a study and explored that transformational leadership positively determine the employees' job satisfaction. In light of these findings, the following hypothesis has been established for the relationship between Transformational leadership and Job satisfaction.;

H2: Transformational leadership positively affects job satisfaction significantly.

5. METHOD OF RESEARCH

This research, aimed at determining the impact of transformational leadership on business performance and job satisfaction, business performance on job satisfaction, primarily includes information on sampling and scales. Then analyses were made regarding the model created in the light of the data obtained from the sample. In this context, factor analyses were performed and inter-variable correlations were detected and the structural equality model

established on the current model and the model's compliance goodness of fit tests were carried out.

When conducting compliance goodness of fit tests, inter-variable regression analysis results and hypothesis test results are also presented.

As part of the research, the model shown in Figure 1 was created in order to reveal inter-variable relationships.

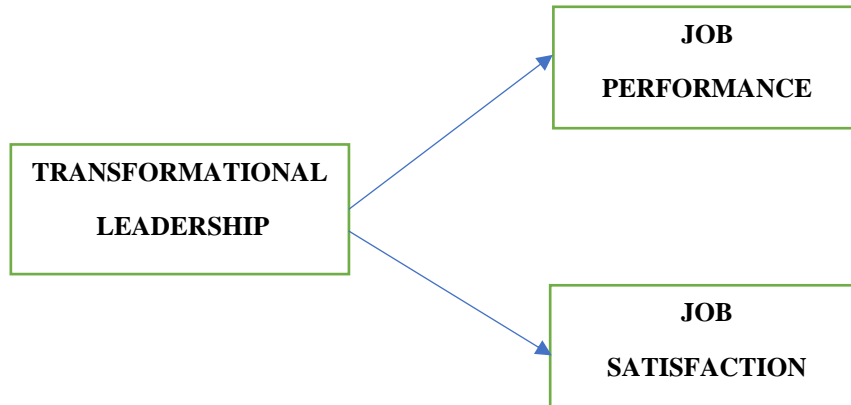

Figure 1. Research Model

5.1. Universe and Sample of Research

National education school personnel constitute the universe of research. The sample is the teachers and civil servants of School personnel in Bahçe Province, selected by easy sampling method. 400 survey forms were planned to be filled out at all schools in the district. Of the surveys conducted, 20 polls were unanswered, while 3 polls were incomplete. Therefore, the sample was determined as 377. 179 of the staff are female while 198 are male. 80 of the employees are aged 18-30, 107 are aged 31-40 and 190 are in the age range of 41 and over. In terms of work experience, 190 of the employees have 1-3 years, 135 have 4-9 years and 102 have 10 years or more of work experience.

5.2. Scales of Research

Transformational Leadership Scale: The MLQ (5X) short form developed by Avolio and Bass (1995), which is required to be answered to employees considering the manager they are responsible for, has been utilized. The study includes a 20-expression and 5 factor transformational leadership scale with idealized influence, inspiring motivation, individual support, intellectual stimulation and personalized attention. On this scale, 5 likert type evaluations were made. The alpha reliability coefficient of the size of the Cronbach was found to be 0.85 as a result of a reliability analysis.

Job Performance Scale: Scale, developed by Kirkman and Rosen (1999) and adapted into Turkish by desert (2008) consist of 4 expressions and one factor. On this scale, 5 likert type evaluations were made. The alpha reliability coefficient of the size of the Cronbach was found to be 0.75 as a result of a reliability analysis.

Job Satisfaction: Developed by Brayfield and Rothe (1951), a short form of the 5-point Scale of Business Satisfaction was made by Judge, Locke, Durham and Kluger (1998)

adapted to Turkish by Keser and Bilir (2019). In this scale there was one factor and five expressions. Item 36 was omitted to obtain the reliability. The alpha reliability coefficient of the size of the Cronbach was found to be 0.70 as a result of a reliability analysis.

Table 1. Goodness of fit of scales as a result of confirmatory factor analysis

Goodness of Fit Values	χ^2	df	CMIN/DF	GFI	AGFI	CFI	TLI	RMSEA
			≤ 5	$\geq 0,85$	$\geq 0,85$	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\leq 0,08$
Transformational Leadership	281,602	159	1,771	0.934	0.913	0.923	0.908	0.045
Job Performance	1,238	2	0.619	0.998	0.992	1.000	1.108	0.000
Job Satisfaction	2.970		1.485	0.996	0.980	0.986	0.957	0.036

As a result of the CFA, it is seen that the scales provide goodness of fit values and show good fit.

6. RESULTS

Analyses on the data obtained from the research were performed through SPSS 24 and Amos packages. In this context, in the first stage, the means, standard deviations and correlations of the obtained data related to transformational leadership, performance and job satisfaction levels of participants were investigated.

The means, standard deviations and correlation values obtained as a result of the analysis are given in Table 2.

Table 2. Analysis results of mean, standard deviation and correlation of variables

	Mean	Std. Deviation	Transformational Leadership	Job Performance	Job Satisfaction
Transformational Leadership	3.8824	,83513	(1)	.331**	.549**
Job Performance	3,2851	,78504	.331**	(1)	,271**
Job Satisfaction	3,8322	,75851	,549**	,271**	(1)
			,000	,000	,000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (1-tailed).

When the descriptive statistics of the study variables are measured, the participants' level of transformational leadership, job performance was found at medium-level and job satisfaction was found at high-level. It is seen that there is a positive relationship between the transformational leadership, job performance and job satisfaction.

In the second stage, the structural model of the research model was developed and the goodness of fit values were tested with Amos package program. The structural equation modelling is given in Figure 2; goodness of fit values is presented in Table 3 and regression weights are given in Table 4.

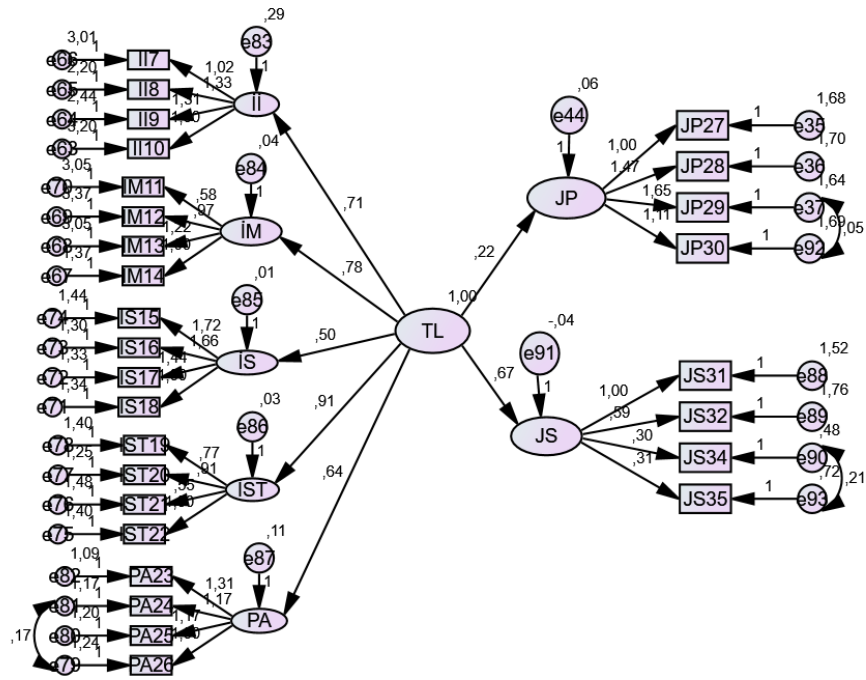

Figure 2. Structural equation modelling

Table 3. Goodness of fit values of structural modal

Goodness of Fit	χ^2	df	CMIN/DF	GFI	CFI	TLI	RMSEA
			≤ 5	$\geq 0,85$	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\leq 0,08$
Values Structural Modal	121.727	340	1.531	0.912	0.907	0.900	0.038

As seen in Table 3, structural equation model which was established to test research hypotheses, provides acceptable goodness of fit values and the goodness of fit values of the model are satisfactory (Gürbüz & Şahin, 2016; Meydan & Şeşen, 2015).

Table 4. Regression weights of structural model

Tested Path	Prediction	Std. Error	Critical Ratio	P
JP ← TL	0,671	0,76	2,971	0,03
JS ← TL	0,905	0,71	9,562	***

Table 4 indicates that transformational leadership positively affects job performance and job satisfaction as a result of the application of the structural equation model. As a result of the analysis, H1, H2 hypotheses were supported.

7. CONCLUSION

The main purpose of this study is to determine the effect of transformational leadership on job performance and job satisfaction. As a result of the analyses, it was found that transformational leadership had a significant positive effect on job performance. This finding is consistent with the findings of literature studies (Aslan, 2019a; Buil, Martínez, & Matute, 2019; Jyoti & Bhau, 2015; Obeidat & Tarhini, 2016) to determine the relationship between transformational leadership and job performance. The findings support the notion that transformational leadership can observe a role in “setting the table” for the success of important management processes such as performance management.

As a result of the analyses, it was found that transformational leadership had a significant positive effect on job satisfaction. This finding is consistent with the findings of literature studies (Aslan, 2019a, 2019b; Bushra, Ahmad, & Naveed, 2011; Mohammad, Al-Zeaud, & Batayneh, 2011; Munir et al., 2012; Wan Omar & Hussin, 2013) to determine the relationship between transformational leadership and job satisfaction. The findings support the notion that transformational leaders today will help ensure job satisfaction and psychological well-being for the workers. They do this by creating a sense of control as individuals, but also as part of a professional community.

7.1. Limitations and Future Research

Another way for future inquiries may be to evaluate both the leadership (transformational, transactional and laissez-faire) and the success of the same individuals over a long period of time using different approaches. This more comprehensive design would allow questions of causality as well as process bias to be more thoroughly answered than in the present study. In this way, the key limitation of the current study – the lack of performance and satisfaction indicators in the years following the collection of leadership ratings – could be addressed and the results could be clarified on the basis of the same source data. Researchers could be advised to conduct a similar analysis for different sectors and employees. Future research on transformational leadership are also suggested alongside variables such as affective commitment, turnover intention and organizational climate, which will contribute to the field.

REFERENCES

- Aamodt, M. (2012). *Industrial/organizational psychology: An applied approach*: Nelson Education.
- Abraham, M. (1954). *Motivation and personality*. Nueva York: Harper & Row, Publishers.
- Antonakis, J., Avolio, B. J., & Sivasubramaniam, N. (2003). Context and leadership: An examination of the nine-factor full-range leadership theory using the Multifactor Leadership Questionnaire. *The Leadership Quarterly*, 14(3), 261-295.
- Aslan, H. (2019a). The Mediating Role of Leader-Member Exchange in the Effect of Transformational Leadership on Employee Performance and Job Satisfaction. In E. KARA (Ed.), *Business and Economics Researches Book* (pp. 201). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Aslan, H. (2019b). The Mediation Role Of Work Engagement in the Effect of Transformational Leadership on Job Satisfaction. In S. Evci & V. Arya (Eds.), *Theories And Critics in Economics & Management* (pp. 521-531). London: IJOPEC Publication Limited.

- Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2004). Multifactor leadership questionnaire (MLQ). Mind Garden, 29.
- Barling, J., Clegg, S. R., & Cooper, C. L. (2008). The SAGE Handbook of Organizational Behavior: Volume Two: Macro Approaches in C L Cooper and J Barling (Eds.) (Vol. 2, pp. 427-447): Sage.
- Bass, B. M., & Bass Bernard, M. (1985). Leadership and performance beyond expectations.
- Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2014). Transformational leadership (2nd ed.). New York: Routledge.
- Baytar, Ö. (2010). İş yaşamında stresin işgören performansı üzerindeki etkileri. Marmara University. Retrieved from <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0070840.pdf>
- Braun, S., Peus, C., Weisweiler, S., & Frey, D. (2013). Transformational leadership, job satisfaction, and team performance: A multilevel mediation model of trust. *The Leadership Quarterly*, 24(1), 270-283.
- Bryman, A. (1992). Charisma and leadership in organizations: Sage London.
- Buil, I., Martínez, E., & Matute, J. (2019). Transformational leadership and employee performance: The role of identification, engagement and proactive personality. *International Journal of Hospitality Management*, 77, 64-75.
- Bushra, F., Ahmad, U., & Naveed, A. (2011). Effect of transformational leadership on employees' job satisfaction and organizational commitment in banking sector of Lahore (Pakistan). *International journal of Business and Social science*, 2(18).
- Bycio, P., Hackett, R. D., & Allen, J. S. (1995). Further assessments of Bass's (1985) conceptualization of transactional and transformational leadership. *Journal of applied psychology*, 80(4), 468.
- Chen, Y.-F. (2009). Job stress and performance: A study of police officers in central Taiwan. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 37(10), 1341-1356.
- Chiang, C.-F., & Lin, M.-Y. (2016). Motivating organizational commitment in hotels: The relationship between leaders and employees. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 15(4), 462-484.
- Choi, S. L., Goh, C. F., Adam, M. B. H., & Tan, O. K. (2016). Transformational leadership, empowerment, and job satisfaction: the mediating role of employee empowerment. *Human resources for health*, 14(1), 73.
- Churchill Jr, G. A., Ford, N. M., & Walker Jr, O. C. (1974). Measuring the job satisfaction of industrial salesmen. *Journal of Marketing Research*, 11(3), 254-260.
- Corbally, J. E., Nystrand, R. O., & Campbell, R. (1983). Introduction to educational administration: Allyn and Bacon.
- Edwards, B. D., Bell, S. T., Arthur, J., Winfred, & Decuir, A. D. (2008). Relationships between facets of job satisfaction and task and contextual performance. *Applied psychology*, 57(3), 441-465.
- Glisson, C., & Durick, M. (1988). Predictors of job satisfaction and organizational commitment in human service organizations. *Administrative science quarterly*, 61-81.

- Griffin, M. A., Neal, A., & Parker, S. K. (2007). A new model of work role performance: Positive behavior in uncertain and interdependent contexts. *Academy of management journal*, 50(2), 327-347.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe, Yöntem, Analiz* (3. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hamidifar, F. (2010). A study of the relationship between leadership styles and employee job satisfaction at IAU in Tehran, Iran. *Au-GSB e-Journal*, 3(1).
- Herman, H., & Chiu, W. C. (2014). Transformational leadership and job performance: A social identity perspective. *Journal of business research*, 67(1), 2827-2835.
- Herold, D. M., Fedor, D. B., Caldwell, S., & Liu, Y. (2008). The effects of transformational and change leadership on employees' commitment to a change: A multilevel study. *Journal of applied psychology*, 93(2), 346.
- Herzberg, F. M., & Mausner, B. (1959). B. and Snyderman, BB (1959) The motivation to work. 2, li.
- Howell, J. M., & Avolio, B. J. (1993). Transformational leadership, transactional leadership, locus of control, and support for innovation: Key predictors of consolidated-business-unit performance. *Journal of applied psychology*, 78(6), 891.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1987). Theory research and practice. *Educational Administration*.
- Janssen, O., & Van Yperen, N. W. (2004). Employees' goal orientations, the quality of leader-member exchange, and the outcomes of job performance and job satisfaction. *Academy of management journal*, 47(3), 368-384.
- Judge, T. A., & Piccolo, R. F. (2004). Transformational and transactional leadership: a meta-analytic test of their relative validity. *Journal of applied psychology*, 89(5), 755.
- Jyoti, J., & Bhau, S. (2015). Impact of transformational leadership on job performance: Mediating role of leader-member exchange and relational identification. *Sage Open*, 5(4), 2158244015612518.
- Kantas, A. (1993). *Organizational-Industrial Psychology. Incentives-Job Satisfaction-Leadership*. Athens: EllinikaGrammata.
- Kanter, R. M. (1983). *The change masters: corporate entrepreneurs at work*. Boston: Cox and Wyman Ltd.
- Kanungo, R. N. (2001). Ethical values of transactional and transformational leaders. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 18(4), 257-265.
- Leithwood, K. (1992). The move toward transformational leadership. *Educational Leadership*, 59(5), 8-12.
- Lim, B.-C., & Ployhart, R. E. (2004). Transformational leadership: relations to the five-factor model and team performance in typical and maximum contexts. *Journal of applied psychology*, 89(4), 610.
- Ling, Y., Simsek, Z., Lubatkin, M. H., & Veiga, J. F. (2008). The impact of transformational CEOs on the performance of small-to medium-sized firms: Does organizational context matter? *Journal of applied psychology*, 93(4), 923.

- Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. Handbook of industrial and organizational psychology. Chicago: RandMc Nally.
- Mahmoud, A. (2008). A study of nurses' job satisfaction: the relationship to organizational commitment, perceived organizational support, transactional leadership, transformational leadership, and level of education. *European journal of scientific research*, 22(2), 286-295.
- March, J. G., & Simon, H. A. (1958). *Organizations* John Wiley & Sons. New York.
- McCloy, R. A., Campbell, J. P., & Cudeck, R. (1994). A confirmatory test of a model of performance determinants. *Journal of applied psychology*, 79(4), 493.
- McGrath, R. G., & MacMillan, I. C. (2000). *The entrepreneurial mindset: Strategies for continuously creating opportunity in an age of uncertainty* (Vol. 284): Harvard Business Press.
- McKenna, E. F. (2000). *Business psychology and organisational behaviour: a student's handbook*: Psychology Press.
- Mesterova, J., Prochazka, J., Vaculik, M., & Smutny, P. (2015). Relationship between self-efficacy, transformational leadership and leader effectiveness. *Journal of Advanced Management Science* Vol, 3(2).
- Meydan, C., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modeli AMOS Uygulamaları: Detay Yayıncılık*: Ankara.
- Miskel, C. G., & Hoy, W. K. (2001). *Educational administration: Theory, research, and practice*: New York: McGraw-Hill Companies, Incl.
- Mohammad, S., Al-Zeaud, H., & Batayneh, A. (2011). The relationship between transformational leadership and employees' leadership questionnaire. *J Leader Organ Stud*, 18(2), 164-174.
- Muchiri, H. (2016). *Effects of Rewards on Employee Performance in the Hospitality Industry: A Case of Nairobi Serena Hotel*. United States International University-Africa.
- Munir, R. I. S., Rahman, R. A., Malik, A. M. A., & Ma'amor, H. (2012). Relationship between transformational leadership and employees' job satisfaction among the academic staff. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 885-890.
- Obeidat, B. Y., & Tarhini, A. (2016). A Jordanian empirical study of the associations among transformational leadership, transactional leadership, knowledge sharing, job performance, and firm performance. *Journal of Management Development*.
- Porter, L. W. (1961). A study of perceived need satisfactions in bottom and middle management jobs. *Journal of applied psychology*, 45(1), 1.
- Quarstein, V. A., McAfee, R. B., & Glassman, M. (1992). The situational occurrences theory of job satisfaction. *Human relations*, 45(8), 859-873.
- Resick, C. J., Whitman, D. S., Weingarden, S. M., & Hiller, N. J. (2009). The bright-side and the dark-side of CEO personality: examining core self-evaluations, narcissism, transformational leadership, and strategic influence. *Journal of applied psychology*, 94(6), 1365.
- Roodt, G., Rieger, H., & Sempene, M. (2002). Job satisfaction in relation to organisational culture. *SA Journal of industrial Psychology*, 28(2), 23-30.

- Sashkin, M. (2004). Transformational leadership approaches: A review and synthesis.
- Snipes, R. L., Oswald, S. L., LaTour, M., & Armenakis, A. A. (2005). The effects of specific job satisfaction facets on customer perceptions of service quality: an employee-level analysis. *Journal of business research*, 58(10), 1330-1339.
- Thompson, D. P., McNamara, J. F., & Hoyle, J. R. (1997). Job satisfaction in educational organizations: A synthesis of research findings. *Educational Administration Quarterly*, 33(1), 7-37.
- Thomson III, N. B., Rawson, J. V., Slade, C. P., & Bledsoe, M. (2016). Transformation and Transformational Leadership: A Review of the Current and Relevant Literature for Academic Radiologists. *Academic radiology*, 23(5), 592-599.
- Vecchio, P. R. (1995). *Organizational Behavior* (3rd ed.). UK: The Dryden Press.
- Viswesvaran, C., & Ones, D. S. (2000). Perspectives on models of job performance. *International Journal of Selection and Assessment*, 8(4), 216-226.
- Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. New York: John Wiley & Sons, Inc. Vroom Work and Motivation 1964.
- Wan Omar, W., & Hussin, F. (2013). Transformational leadership style and job satisfaction relationship: A study of structural equation modeling (SEM). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences (IJARBSS)*, 3(2), 346-365.
- Zhu, W., Chew, I. K., & Spangler, W. D. (2005). CEO transformational leadership and organizational outcomes: The mediating role of human-capital-enhancing human resource management. *The Leadership Quarterly*, 16(1), 39-52.

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN KARIYER UYUM YETENEĞİNE ETKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Geliş Tarihi: 27.05.2020

Hüseyin SARTIK²

Kabul Tarihi: 25.06.2020

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İpek KOCA BALLI³

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Bu araştırma, üniversite son sınıf öğrencilerinin kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneklerine etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada veriler Çağ Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesinde öğrenim gören 412 öğrenciye uygulanan anket ile toplanmıştır. Anket, 30 maddelik Hızlı Büyük Beşli Kişilik Ölçeği, 24 maddelik Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği ve demografik bilgilere yönelik sorulardan oluşmaktadır. Sonuç olarak dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneği üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizleri sonucunda; kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan kariyer uyum yeteneğini açıklama oranı $R^2=0,288$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç kariyer uyum yeteneği değişkeninin % 28,8'inin, kişilik özellikleri ile açıklanabileceğini göstermektedir. Ayrıca dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin; kariyer uyum yeteneği üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar kariyer uyumundaki değişimin %14,1'inin dışa dönüklükle, %25,9'unun sorumlulukla, %11,1'inin duygusal denge ile ve %26,7'sinin deneyime açıklık ile açıklanabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Kişilik Özellikleri, Kariyer Uyum Yetenekleri, Üniversite Öğrencileri.

JEL Kodları: I20, M10.

THE EFFECT OF PERSONALITY TRAITS ON CAREER ADAPTATION SKILL: A RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

This research was conducted in order to investigate the effect of personality traits on career adaptation skills on senior year university students. In this research, the data were collected by a questionnaire applied to 412 students studying at Çağ University and Çukurova University. The questionnaire consists of a 30-item Quick Big Five Personality Scale, a 24-item Career Adaptabilities Scale, and questions about demographic information. As a result, it was determined that extraversion, responsibility, emotional balance and openness to experience sub-dimensions of personality traits had an effect on career adaptation skills. As a result of multiple linear regression analysis conducted, the rate of explaining career adaptation skill where personality traits are dependent variable, was found to be $R^2=0,288$. This result shows that 28,8% of career adaptation skill variable can be explained by personality traits. In addition, it was determined that extroversion, responsibility, emotional balance and openness to experience sub-ix dimensions of personality traits had an impact on career adaptation skill. It indicates that 14,1% of the change in career adaptation can be explained by extraversion, 25,9% with responsibility, 11,1% with emotional balance and 26,7% with openness to experience.

Keywords: Personality Traits, Career Adaptation Skills, University Students.

JEL Codes: I20, M10

¹ Bu çalışma yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

² hsartik@gmail.com

³ Çukurova Üniversitesi, Kozan İşletme Fakültesi, ikocaballi@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7808-5807

1. GİRİŞ

Günümüz bilgi toplumu teknoloji ve dijital dönüşümle birlikte hızlı bir değişim içindedir. Bu durum kariyer, kariyer gelişimi, kariyer uyumu gibi kavramları önemli hale getirmiştir. Kariyer, bireyin hayatı boyunca iş ile ilgili yaptıklarının tamamı olarak açıklanmaktadır (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013). Kariyerle ilgili birçok çalışma yapan ve kuramsal temeller atmış olan Super (1953) de kariyeri bireyin hayatını oluşturan bir kavram olarak açıklamaktadır (Yeşilyaprak, 2013). Bu nedenle kariyer kavramını yalnızca seçtiğimiz meslek veya yaptığımız iş bağlamında ele almak günümüzde yetersiz kalmaktadır. Bir başka tanıma göre kariyer, bireyin deneyimlediği olayların toplamı ve mesleki rolleri ile yaşam rollerinin etkileşimiyle ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013).

Son zamanlarda gelişimsel yaklaşımların ortaya çıkmasıyla birlikte kariyerin sadece meslek seçimi olmadığı, daha geniş ele alınması gereken bir kavram olduğu üzerinde durulmaktadır. Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013; Ünsal, 2014). Bu doğrultuda, kariyer psikolojik danışmanları da kişinin mesleği ile kişisel yaşamını bir arada ele alarak, kişinin kariyer gelişimini incelemişlerdir (Karaca ve İkiz, 2014; Ünsal, 2014). Bireyin kariyerinde yaptıklarının gelişimsel ve psikososyal sonuçları kariyer gelişimidir. Karar verme yeteneği, problem çözme becerisi, kişisel ve mesleki özelliklerini fark etmek, ilgilerinin ve yapabileceklerinin farkında olarak bunları kullanmak ve kariyeriyle diğer sosyal rollerinin uyumlu olması gibi konular kariyer gelişiminin kapsamına girmektedir (Herr, Cramer ve Niles, 2004). Günümüzde artık proje odaklı, mobil ya da süreli işlerde çalışan birey sayısı artarken, şirketler artık bireylere işlerinde kalıcılık garantisi vermemektedir (Savickas, 2011). Bu durum bireyler için esneklik, uyum ve yaşam boyu öğrenme kavramlarının giderek daha fazla önem kazanmasını sağlamaktadır (Savickas, 2013). Bireylerin sürekli değişen iş ortamına ve farklı nitelikler talep eden iş dünyasına cevap vermesinde (Zacher, 2014) kariyer uyumu önemli bir hale gelmektedir.

Savickas (1997, 2005) kariyer uyumunu, bireylerin tüm yaşamı boyunca karşılaştığı mesleki gelişim görevleri, mesleki geçişler ve beklenmedik olaylarla karşılaştığında yaşanan kişisel travmalar gibi değişikliklerle yüzleştiğinde bu sorunların üstesinden gelebilme potansiyeli olarak tanımlamaktadır. Bireyler yaşam akışı içerisinde okuldan işe geçiş, mesleğini ya da işini değiştirme, iş yerinde farklı bir pozisyona atanma ya da görev değişikliği gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Tüm bu durumlar bireyin uyum sağlamasını gerektirmektedir. Uyum sağlama döngüsü, 21. yüzyılda kariyer konusunda yaşanan değişimlerle baş edebilmek için önemli bir kavram haline gelmiştir (Savickas ve Porfeli, 2012). Bu baş döndürücü değişiklik silsilesinde bireyin kendini hazırlaması veya kariyer uyumunu geliştirmesi önemli görülmektedir.

Literatüre bakıldığında kariyer uyumu ile ilgili araştırmaların çok fazla olmadığı, öte yandan bireysel etkenlerden olan kişilik özellikleri ile kariyer uyumu ilişkisini inceleyen çalışmaların da az olduğu görülmüştür. Bireyin kişiliğinin bir iş için uygun olması gerekliliğine paralel olarak, kişiliğin kariyer beklentisine uygun olması son derece önemlidir. Buna göre bireyin kişiliği, onun iş hayatında bir kariyer planlaması gerçekleştirmesi konusunda son derece yönlendirici olmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkması muhtemel olan bir kariyer uyumu, çalışan ya da iş dünyasına atılma konusunda yeni yeni kararlar alan bireyler açısından son derece yönlendirici olmaktadır. Bireyin kişisel değerleri, onun nasıl bir iş, nasıl bir iş hayatı, nasıl bir iş çevresi ve nasıl bir gelecek planlaması yapmak istediği konusunda, kendisine yön tayin etmede yardımcı olabilecektir. Her ne kadar bireyin kendi yetenekleri ya da almış olduğu eğitim onu kariyer konusunda bazı spesifik noktalara yönlendirse de bireyin

kişilik olarak aramış olduğu unsurlar, sürece dair daha belirleyici olmaktadır (Sivri, 2018). Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi Savickas (1997) tarafından ortaya konulan kariyer uyumluluğu, kariyer gelişimiyle ilgili literatürde ergenlerden daha çok genç yetişkinlerin, yani bireylerin üniversite eğitimi yıllarına denk gelen dönemdeki kariyer gelişimini açıklamak için kullanılmaktadır. Türkiye’de genç yetişkinlerin kariyer uyumlulukları, kariyer yapılandırma önemli rol oynayan bireysel etkenlerden kişilik özellikleri ile ilgili çok az çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneklerine etkisi incelenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kariyer Uyumu Kavramı

Super’ın kuramı üzerinde çalışan ve onun açıklamalarını genişleterek Kariyer Yapılandırma Kuramını ortaya atan Savickas (1997, 2002), Super’ın kuramının merkez öğelerinden biri olan “kariyer olgunluğu kavramının yerine “kariyer uyumu” kavramının koyulabileceğini öne sürmüştür. Super (1980) kariyer olgunluğunu, kişinin biyolojik ve sosyal gelişiminin sonucu olarak içinde bulunduğu gelişim dönemine ait gelişimsel görevleri yerine getirmeye hazır olması olarak tanımlamaktadır. Savickas (2002), mesleki olgunluktan kariyer uyumuna bu geçişin sebebinin, Super’ın kuramında, çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin kariyer gelişimi ile ilgili bilgileri tek bir yapıda açıklaması olarak ifade etmektedir.

Savickas’a göre de kariyer uyumu kavramı daha geniş bir bakış açısına sahiptir ve kariyer uyumu ile bireylerin tüm yaşlarda, tüm yaşam rollerinde meydana gelebilecek değişimlerle başa çıkmaya hazır olmasını amaçlamaktadır. Kariyer uyumu özellikle günümüzde teknoloji ve ekonomide meydana gelen hızlı değişimler göz önüne alındığında, görece daha doğru bir kavram gibi görünmektedir. Kariyer uyumu, öte yandan bireyin gerçek problem çözme yöntemlerini ve başa çıkma yollarını şekillendirmek için bazı özel tutumları, inançları ve becerileri açıklamaktadır (Savickas, 2005). Savickas’a (1997) göre kariyer uyumluluğu kişinin gelecekteki kariyer durumu ile ilgili tahminlerde bulunabilmesi, karşılaşacağı engellerle etkin bir biçimde başa çıkacak beceriler geliştirmesidir. Bireyler bu engelleri ne kadar doğru öngörebilir ve çözümler üretebilirlerse yeni kariyerlerine o derece kolay uyum sağlayabilmektedirler. Günümüzde yeni ve beklenmedik durumlara uyum sağlayabilmek oldukça önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda “kariyer uyumu”; bireyin bir mesleki role hazırlanırken ya da o role girmek üzereyken karşılaşması muhtemel gelişimsel görevlerle başa çıkmaya hazır olmasının yanı sıra, mesleğin kendisinden ya da çalışma şartlarından kaynaklanan beklenmeyen değişimlerle başa çıkmaya hazır olma gücünü de açıklamaktadır (Savickas, 2002). Savickas, Briddick ve Watkins (2002), bireylerin görevleri başarılı bir şekilde yerine getirebilme ihtiyacının küçük döngüler halindeki geçişlerde saklı olduğunu söylemektedir. Büyük döngüsel aşamalar ise kariyer uyumunu oluşturmaktadır. Uyum mesleki gelişimsel görevlere, mesleki geçişlere ve kişisel travmalara genellikle tanıdık olmayan problemlerin çözümü yoluyla uyum sağlanmasını içermektedir.

Savickas (2005), kariyer uyumluluğunu “kariyer ilgisi”, “kariyer kontrolü”, “kariyer merakı” ve “kariyer güveni” gibi dört temel öğeyle açıklamaya çalışmıştır. *Kariyer kaygısı* bireyin gelecekteki yaşamı ve kariyer seçenekleri ile ilgili düşünmesini ve planlama yapmasını içermektedir. *Kariyer kontrolü* bireyin kariyerini oluşturmada sorumlu olduğunu kabul etmesi ve bu konuda yeterli olduğuna inanması anlamına gelmektedir. *Kariyer merakı*, bireyin iş hayatındaki kendine uyan seçenekleri değerlendirip araştırmasıdır. *Kariyer güveni* ise bireyin kariyer seçiminde karşılaşacağı problemler karşısında ne yapacağını bileceğine olan inancıdır (Pişkin, 2017).

2.2. Kişilik Kavramı ve Beş Faktör Kişilik Kuramı

Kişilik, kişilerarası ilişkileri, zorlu hayat şartlarına karşı uyumu, mesleki başarıları, toplumsal katılımı, mutluluğu ve sağlığı yordayan en önemli değişkenlerden biridir (McAdams ve Olson, 2010). Kişilik bireyleri diğer insanlardan ayıran, tutarlı olarak sergilediği özellikler olarak tanımlanmaktadır. (Yılmaz ve Eroğlu, 2012). Kişilik, bireyin çevresiyle etkileşim biçimini tanımlayan duygu, düşünce ve davranışın ayırt edici ve karakteristik örüntüleridir (Atkinson & Hilgart, 2016: 454). İnsanların düşünce şekilleri, davranış biçimleri, duyguları, dış görünüşleri, yetenekleri, olayları algılama biçimleri ve bu olaylara ve olgulara karşı tepkileri hep farklıdır. Bu farklılıklara çoğunlukla kişilik özellikleri neden olmaktadır. Farklı kişilerin aynı olaya farklı tepkiler vermesi kişiliğin bir sonucudur. Aynı eğitimi alan aynı sosyal çevrede büyüyen kültürel olarak aynı ortamda yetişen bireylerin bile aynı olaya farklı yaklaşımları görülmektedir. İnsanların çevresiyle ilişkilerine etki eden davranışlarına yol çizen yapıya kişilik denmektedir (Durna, 2005).

Allport ve Odbert, 1936 yılında sözlük taraması yaparak kişilik özelliği denilebilecek yaklaşık 18.000 kelimelik bir liste oluşturmuşlardır. Eş ve yakın anlamlı, birbirine benzeyen kelimeler listeden çıkarıldıktan sonra bu sayı 200'e düşmüştür. Raymond Cattell, faktör analizi kullanarak insanları bu 200 özellik açısından derecelendirdiğinde çeşitli özelliklerin gruplar oluşturduğunu görmüş ve 16 kişilik özelliği belirlemiştir (Morris, 2002). Eysenck, (2007) içe dönüklük – dışadönüklük ve nevrozizm – stabilite olarak tasnif ettiği iki kişilik faktörüne, daha sonra üçüncü faktör olarak psikotiklik – dikbaşlılık faktörünü eklemiştir. Eysenck'in son eklediği faktöre, 5 faktör kişilik özelliklerindeki 'Uyumculuk ve 'Sorumluluk' faktörlerinin sentezi de denebilir (Bozkurt, 2018: 19). Mc Crea ve Costa ise 1980'lerde kişiliğin dışa dönüklük ve duygusal denge boyutu ile ilgilenmiş ve araştırmaları sırasında yeniliğe açıklık boyutunu bulmuşlardır. 1985'ten sonra ise yaptıkları çalışmalarda kişilik özelliklerinin beş faktörlü olduğunu belirtmişlerdir (Feist ve Feist, 2002).

Bireylerin duygu düşünce ve davranışların farklı durumlarda görece istikrar göstermesi ve kişilik özelliklerinin sayısal olarak ölçülebilmesi gibi ayırıcı özellik kuramının temel varsayımlarını içeren (McCrae ve John, 1992) beş faktör kişilik kuramı, bu anlamda bütün kişilik özelliklerinin evrensel ve eksiksiz olarak gözleme dayalı bir biçimde beş temel boyutta ele alınıp sınıflandırılması olarak tanımlanmaktadır (McCrae ve Costa, 2003).

Duygusal denge (Nevrotiklik): Nevrotiklik kendini; kaygı, kızgınlık, güvensizlik, sıkıntı, endişe gibi olumsuz duygular şeklinde gösterir (McCrae ve Costa, 1987). Duygusal dengesi yüksek olanlar sakin, özgüveni yüksek, sabırlı ve tolerans düzeyi yüksek iken; duygusal denge seviyesi düşük ya da nevrozik kişiler sinirli, kaygılı, olumsuz düşünen, çevresine güven duymayan bireyler olma eğilimindedirler (Robbins ve Judge, 2007).

Dışadönüklük: Dışadönüklük özelliği yüksek bireyler; eğlenceli, sevecen, samimi ve çevresiyle ilişkileri olumlu kişiler olarak tanımlanmaktadır (McCrae ve Costa, 1987). Bu kişiler hayata karşı pozitif bir bakış açısına sahiptirler. Dertlerini bile pozitif bir bakış açısı ile ele almaya çalışan ve bu şekilde bu dertlerinden kurtulma yolu arayan kişilerdir. Bu nedenle de dışa dönük kişiler, dışa dönük olmayan kişilere nazaran daha az stres yaşamaktadırlar (Bitlisli, Dinç, Çetinceli ve Kaygısız, 2013).

Gelişime Açıklık: Costa ve McCrae (1992), deneyime açık kişileri geleneklere bağlı olmayan, gelişime açık, kendilerine has fikirleri olan, sorgulayan, farklı alanlara ilgi duyan kişiler olarak tanımlamıştır. Gelişime açık kişiler daha yaratıcı, düş kurmayı seven, daha kendine has fikirler üretebilen ve kişisel hislerine ve fikirlerine önem veren, tartışmalardan kaçınmayan ve bu tartışmalardan olumlu kazanımlar çıkartmayı bilen kişilerdir (Basım, Çetin ve Tabak, 2009).

Uyumluluk: Kişiler arası ilişkilerle daha çok ilgili olan bu özelliğe sahip bireyler; çevresine yardım eden, sempatik, güvenilir, alçak gönüllüdür. Rekabete girmeyi sevmezler. (Burger 2016). Bu kişiler çoğunlukla çatışmaya girmekten çok, diğer insanları mazur görmeyi tercih etmektedirler. Var olan çatışmaları ise ortadan kaldırmaya meyillidirler. Kibar ve saygılı insanlardır. Bu nedenle insanlar tarafından güvenilen, sevilen, sempatik bulunan kişilerdir. Bunun tersi kişiler ise çoğunlukla bencil ve kıskanç kişilerdir (Bitlisli vd, 2013).

Sorumluluk: Bu özelliğe sahip kişiler disiplinli, kararlı, planlarına göre hareket eden, hedeflerine ulaşmak için çaba gösteren kimselerdir. Diğer taraftan, bu özelliği haiz olmayan bireyler dürtüsellik meyilli, dağınık ve ertelemeye yatkın kimselerdir (Costa & McCrae, 1992).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Hipotezlerinin Oluşturulması

Kişilik, psikoloji bilimi açısından, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir (Cüceloğlu, 1991, 404). Kişilik, kişinin zihinsel, bedensel ve ruhsal farklılıklarının hepsinin davranış biçimlerine ve yaşam tarzına yansımadır (Worthman, 1998, 345). Bu tanımlara kişiliği bireyin kendini ifade şekli olarak değerlendirmek mümkündür. Bu anlamada bireyin kişiliğinin kariyer hayatına da etki edeceği düşünülmektedir.

Alan yazında bu ilişkiyi incelemiş olan çalışmalar kısıtlı da olsa bulunmaktadır. Rossier ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmada *genel olarak kariyer uyum yeteneği*, dışadönüklük ve sorumluluk ile pozitif, nevrotiklik ile negatif korelasyon; *kaygı* dışadönüklük ve sorumluluk ile pozitif, nevrotiklikle negatif; *kontrol*, dışadönüklük ve sorumluluk ile pozitif, nevrotiklik ile negatif; *güven*, dışadönüklük ve sorumluluk ile pozitif, nevrotiklik ile negatif bir ilişki içindedir. Teixeira (2012) tarafından Brezilya’da 908 yetişkin üzerine yapılmış bir çalışmada kariyer uyum yetenekleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre bütün boyutlar arasında korelasyon saptanmış olup sorumluluk, kariyer uyumu ve alt boyutları ile en çok ilişki gösteren kişilik özelliği olmuştur. Bunu sırasıyla deneyime açıklık, nevrotiklik (negatif ilişki), dışadönüklük ve uyumluluk kişilik özellikleri izlemiştir.

Li, Guan, Wang, Zhou, Guo, Jiang ve Fang, (2015) tarafından Çin’de 264 üniversite öğrencisi üzerine yapılan çalışmada; deneyime açıklık, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özelliklerinin kariyer uyumluluğunun önemli göstergeleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Van Vianen, Klehe, Koen ve Dries (2012) tarafından Hollanda’da 465 üniversite öğrencisi üzerine yapılmış olan çalışma sonuçlarına göre kariyer uyum boyutlarından *kaygı*, sorumluluk ve nevrotiklik kişilik özelliklerinden; *kontrol* dışadönüklük, nevrotiklik ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinden; *merak*, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinden; *güven* sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinden, son olarak genel olarak *kariyer uyum yeteneği* uyumluluk, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinden etkilenmektedir. Y kuşağının beş faktör kişilik özelliklerinin kariyer uyum yetenekleri üzerindeki etkisinin incelendiği bir başka çalışmada; kariyer uyum yeteneği boyutlarından *kaygı* ile beş faktör kişilik boyutları olan dışa dönüklük arasında pozitif, *kontrol* ile sorumluluk ve açıklık arasında pozitif, *merak* ile dışa dönüklük, sorumluluk ve açıklık arasında pozitif, *güven* ile dışa dönüklük ve sorumluluk arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya konmuştur (Özler ve Mercan, 2016)

Almanya, Çin ve ABD’de yapılan çalışmada üç ülkede işletme öğrencilerinden oluşan katılımcılarının verdiği cevaplar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Gunkel, (2010) Her üç ülke örnekleme için sonuçlar, çeşitli kişilik özelliklerinin kariyer uyumunun öncülleri

olduğunu göstermektedir. Gunkel vd. (2010) Çin (196), Almanya (210) ve ABD (149) olmak üzere toplamda üç ülkeden 555 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen beş faktör kişilik özelliklerinin kariyer kararlılığının belirleyicileri üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada, kişilik özelliklerinin kariyer kararlılık ve geçmişi hakkında doğrudan ve ılımlı etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, incelenen üç ülkede kişilik ve kariyer belirleyiciliğinin önceliklerinin farklı olduğu belirlenmiştir (Yavuz, Sağlam ve Ülgen, 2018)

Geçmiş çalışmalara paralel olarak son sınıfta okuyan üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin kariyer uyumuna etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda oluşturulmuş hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₁:Öğrencilerin kişilik özellikleri kariyer uyumunu etkilemektedir.

H₂:Öğrencilerin kişilik özellikleri, kariyer uyumu yeteneklerinden “ilgi”yi etkilemektedir.

H₃:Öğrencilerin kişilik özellikleri, kariyer uyumu yeteneklerinden “kontrol”ü etkilemektedir

H₄:Öğrencilerin kişilik özellikleri, kariyer uyumu yeteneklerinden “merak”ı etkilemektedir.

H₅:Öğrencilerin kişilik özellikleri, kariyer uyumu yeteneklerinden “güven”i etkilemektedir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evreni Çağ ve Çukurova üniversitesinin Hukuk Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem ise bu fakültelerde farklı bölümlerde öğrenim gören tesadüfi olarak seçilmiş 412 öğrenciden oluşmaktadır. Üniversite son sınıf öğrencilerinin lisans öğrenimlerinin sonunda olmaları bu nedenle kariyer ve kariyer rolleri hakkında daha yoğun düşündüğü varsayıldığı için bu araştırma son sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Kişilik özelliklerini ölçmek için; Goldberg (1992) tarafından ortaya konulan, Verlmuts ve Geris (2005) tarafından geliştirilen ve Morsünbül (2014) tarafından Türkçe’ye uyarlanan, 30 maddeden oluşan “Hızlı Büyük Beşli Kişilik Testi” kullanılmıştır. Ölçekte 5, 10, 15, 20, 22, 28 maddeler uyumluluk boyutunu; 4, 9, 13, 18, 21, 26 maddeler dışa dönüklük boyutunu; 3, 8, 12, 17, 25, 27 maddeler sorumluluk boyutunu; 2, 7, 11, 16, 24, 29 maddeler duygusal denge boyutunu; 1, 6, 14, 19, 23, 30 maddeler deneyime açıklık boyutunu ölçümlenmiştir. Öte yandan ölçekte 2, 3, 4, 7, 9, 11, 13, 16, 21, 24, 26, 29 maddeler ters kodlanmıştır. Bu ölçek 7’li likert tipinde derecelendirilmiştir ve cevap seçenekleri;(1) tamamen yanlış, (2) oldukça yanlış, (3) biraz yanlış, (4) ne doğru ne yanlış, (5) biraz doğru, (6) oldukça doğru, (7) tamamen doğru şeklinde puanlanmıştır.

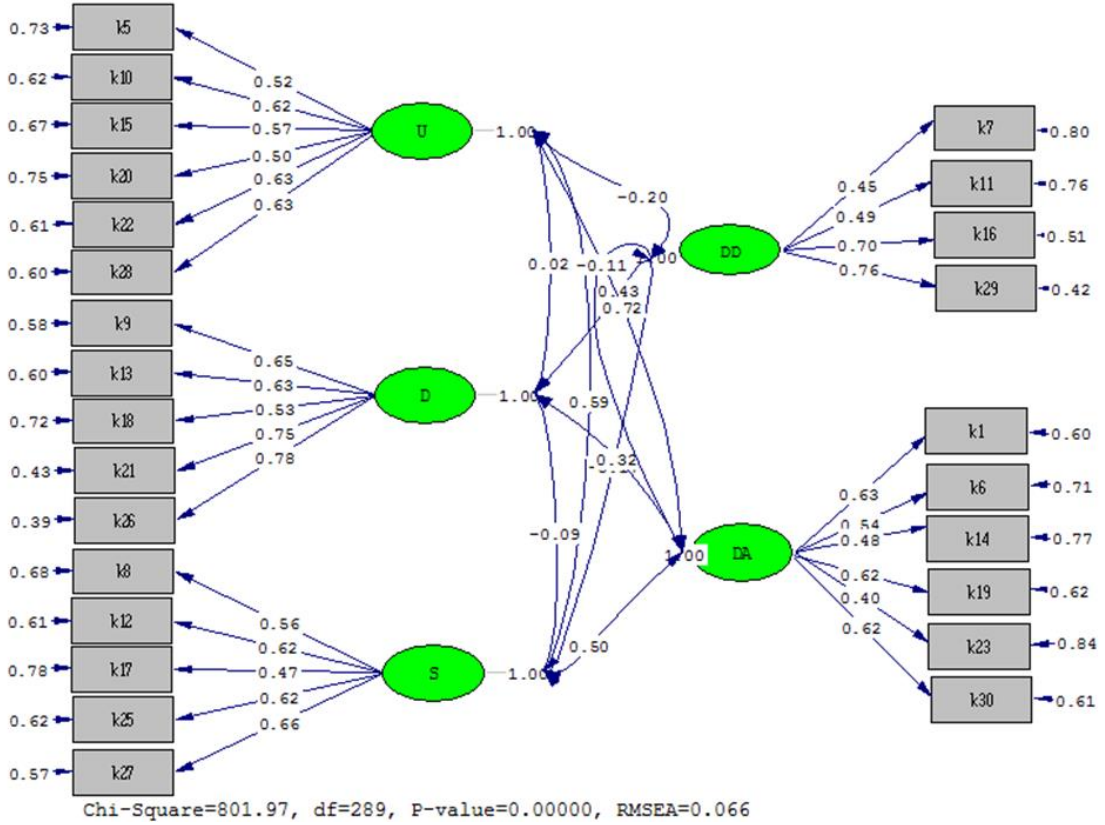
Kariyer uyum yeteneğinin ölçülmesinde kullanılan ölçek Kantan (2012) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçek literatürde “Uluslararası Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği” olarak adlandırılmış ve 13 ülkeden 18 araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Ölçek Savickas ve Profeli (2012) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Ölçek dört farklı boyuttan oluşmaktadır. İlk altı madde kaygı boyutunu, ikinci altı madde kontrol boyutunu, sonraki altı madde merak boyutunu, son altı madde ise güven boyutunu ölçmektedir. Ölçek 5’li likert tipindedir ve seçenekleri; (1) güçlü değil, (2) biraz güçlü, (3) güçlü, (4) oldukça güçlü, (5) çok güçlü şeklindedir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kapsamında, ölçeklerin geçerliliğini yapmak için doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Verilerin analiz kısmında ise betimsel istatistiklerin yanı sıra korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

3.5. Ölçeklere İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizleri

Hızlı Büyük Beşli Kişilik Ölçeği'nin yapı geçerliliğinin ve faktör yapısının elde edilen verilerle uyumlu olup olmadığı, DFA ile tespit edilmiştir. DFA ile yapılan analizde daha önce faktör sayısı bilinen bir yapı analiz edilmiştir. Kişilik özellikleri ölçeğine uygulanan doğrulayıcı faktör analizi ile modelin anlamlılık düzeyi $p=.000$; $p<.05$ olarak elde edilmiştir. Faktör yükü düşük bulunan "k2. Hırçın", "k3. Dağınık", "k4. Mesafeli" ve "k24. Ürkek" maddeleri ölçekten çıkartılmıştır. Tekrarlanan analiz sonrasında Şekil 1'de görüldüğü gibi ölçeğin beş boyutlu faktör yapısı doğrulanmış olup, maddelerin faktör yüklerinin. 0.40 ile 0.78 arasında değiştiği görülmektedir.

Şekil 1. Hızlı büyük beşli kişilik testi faktör yapısı

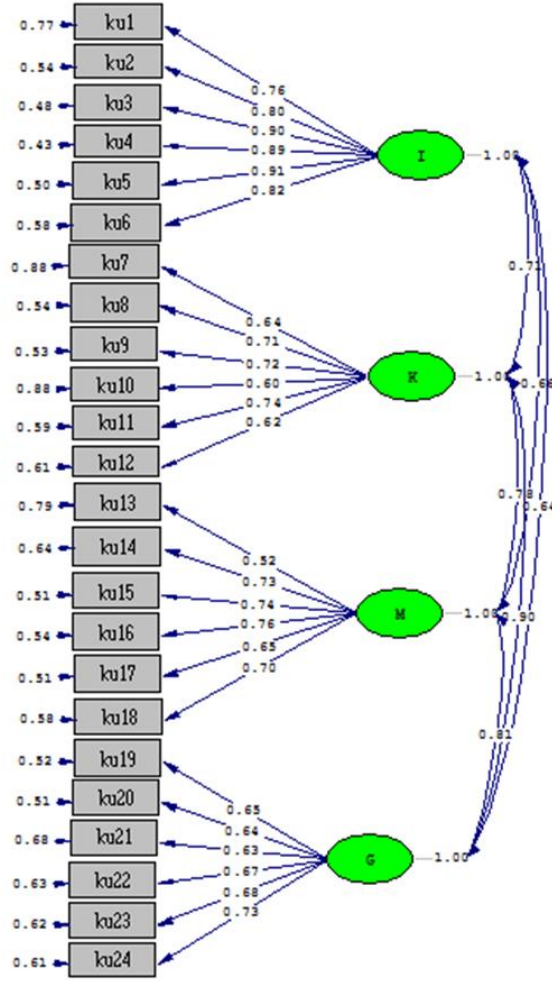
Şekil 1'de görüldüğü gibi ölçekte yer alan 26 madde ile beş faktörlü yapı doğrulanmıştır. Uyum iyiliği değerleri incelendiğinde ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranının (χ^2/df) 3,83 ($\chi^2=801,97$ $df=209$); SRMR değerinin 0,074, CFI değerinin 0,91; RMSEA değerinin 0,066, NFI değerinin 0,90, IFI değerinin 0,91 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ölçeğin son haliyle yeterli uyum değerlerine ulaştığını göstermektedir. Ölçek maddeleri, faktör yükleri ve cronbach katsayıları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Hızlı büyük beşli kişilik testinin faktör yükleri ve cronbach alfa katsayıları

Sorular	Faktör Yüğü	Cronbach Alfa
Kişilik Özellikleri		0,79
Uyumluluk		0,74
5.Cana yakın	0,52	
10.Yardımsaver	0,62	
15.Nazik	0,57	
20.Birlikte çalışmayı seven	0,50	
22.Uyumlu	0,63	
28.Anlayışlı	0,63	
Dışa dönüklük		0,80
9.Sessiz	0,65	
13.İçe dönük	0,63	
18.Konuşkan	0,53	
21.Utangaç	0,75	
26.Çekingen	0,78	
Sorumluluk		0,72
8.Dikkatli	0,56	
12.Tertipli	0,62	
17.Dakik	0,47	
25.Düzenli	0,62	
27.Sistemli	0,66	
Duygusal denge		0,68
7.Gergin	0,45	
11.Alıngan	0,49	
16.Kaygılı	0,70	
29.Endişeli	0,76	
Deneyime açıklık		0,71
1.Hayal gücü geniş	0,63	
6.Meraklı	0,54	
14.Bilgili	0,48	
19.Yenilikçi	0,62	
23.Sanatçı ruhlu	0,40	
30.Yaratıcı	0,62	

Tablo 1'deki cronbach alfa katsayıları incelendiğinde, elde edilen bulgular ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği'nin yapı geçerliliğinin ve faktör yapısının elde edilen verilerle uyumlu olup olmadığı, DFA ile tespit edilmiştir. DFA ile yapılan analizde daha önce faktör sayısı bilinen bir yapı analiz edilmiştir. Ölçeğin dört boyutlu faktör yapısı doğrulanmış olup, maddelerin faktör yüklerinin. 0.52 ile. 0.91 arasında değiştiği görülmektedir.

Chi-Square=889.54, df=246, P-value=0.00000, RMSEA=0.080

Şekil 2. Kariyer uyum yetenekleri ölçeği faktör yapısı

Şekil 2’de görüldüğü gibi ölçekte yer alan 24 madde ile dört faktörlü yapı doğrulanmıştır. Ölçeğin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde, ki-kare istatistiğinin serbestlik derecelerine oranının (χ^2/df) 3,62 ($\chi^2=889.54$ $df=246$); SRMR değerinin 0,055, CFI değerinin 0,96; RMSEA değerinin 0,080, NFI değerinin 0,95, IFI değerinin 0,95 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ölçeğin yeterli uyum değerlerinde olduğunu göstermektedir. Modelde ölçeğin dört boyutlu yapısı doğrulanmış olup, ölçek maddeleri, faktör yükleri ve cronbach alfa katsayıları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Kariyer yetenekleri ölçeğinin faktör yükleri ve cronbach alfa katsayıları

Sorular	Faktör Yükü	Cronbach Alfa
Kariyer Uyumu		0,93
İlgi		0,89
1.Geleceğinizin nasıl olacağına dair düşünme	0,79	
2.Bugünkü seçimlerinizin geleceğinizi şekillendirdiğini görme	0,80	
3.Geleceğinize hazırlanma	0,90	
4.Yapmanız gereken eğitsel ve mesleki seçimlerinizin farkına varma	0,89	
5.Hedeflerinize nasıl ulaşacağınızı planlama	0,91	
6.Kariyeriniz ile ilgili olma	0,82	
Kontrol		0,80
7.Temponuzu ve neşeli olmayı sürdürme	0,64	
8.Kendinizle ilgili karar verme	0,71	
9.Davranışlarınızın sorumluluğunu alma	0,72	
10.İnançlarınıza sıkıca sarılma	0,60	
11.Kendinize güvenme	0,74	
12.Kendiniz için doğru olanı yapma	0,62	
Merak		0,82
13.Çevrenizi keşfetme	0,52	
14.Birey olarak gelişiminiz için fırsatlar arama	0,73	
15.Karar almadan önce seçenekleri araştırma	0,74	
16.Bir şeyleri yapmak için farklı yolları arama	0,76	
17.Kafanızdaki sorulara cevap bulmaya çalışma	0,65	
18.Yeni olanakları merak etme	0,70	
Güven		0,82
19.Görevlerinizi etkili şekilde yerine getirme	0,65	
20.İşlerinizi iyi yapmak için özen gösterme	0,64	
21.Yeni beceriler öğrenme	0,63	
22.Yeteneklerinizi geliştirme	0,67	
23.Engellerin üstesinden gelme	0,68	
24.Problemleri çözme	0,73	

Tablo 2'deki cronbach alfa katsayıları incelendiğinde, elde edilen bulgular ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında yapılan analizler sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmektedir.

4. 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Frekans Dağılımı ve Yüzdeler

Anket uygulanan 412 üniversite son sınıf öğrencisinin cinsiyeti, not ortalaması bölümü, öğrenim gördüğü üniversite, aylık harcaması ve büyüdüğü çevreye ait durumunu gösteren kişisel bilgiler ve frekans dağılımları Tablo 3'de gösterilmektedir. Ankete dahil olan 412 öğrencilerin % 51,5'inin (212) kadın olduğu, %46,4'ünün (191) iktisadi ve idari bilimler fakültesinde eğitimi aldığı, %57,8'inin (238) Çukurova Üniversitesinde okuduğu, %71,8'inin (296) ilde büyüdüğü, % 44,2'sinin (182) 2,01 -2,50 arası not ortalamasına sahip olduğu, %36,7'sinin (151) 501-1000 TL aralığında aylık harcama yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzdeler

Cinsiyet	n	%	Ortalama	n	%	
Kadın	200	48,5	2 ve altı	87	21,1	
Erkek	212	51,5	2,01-2,50	182	44,2	
Bölüm	n	%	2,51-3,00	106	25,7	
İdari bilimler	191	46,4	3,01 ve üstü	37	9	
Mühendislik	81	19,7	Aylık harcama(TL)		n	%
Hukuk	140	34,0	0-500	71	17,2	
Üniversite	n	%	501-1000	151	36,7	
Çukurova	238	57,8	1001-1500	101	24,5	
Çağ	174	42,2	1501-2000	30	7,3	
Çevre	n	%	2001-2500	26	6,3	
İlçe	116	28,2	2501 ve üstü	33	8	
İl	296	71,8				

4. 2. Değişkenler Arası Korelasyon Analizleri

Çalışmadaki değişkenler ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Ölçekler arası korelasyon analizi

	U	D	S	DD	DA	KU	İ	K	M	G	Ort
Uyumluluk	1										5,25
Dışadönüklük	,052	1									4,35
Sorumluluk	,428**	-	1								4,72
Duygusal denge	-,119*	,341**	-,142**	1							3,63
Deneyime açıklık	,530**	,259**	,356**	-,103*	1						4,92
Kariyer uyumu	,341**	,240**	,371**	,083	,435**	1					3,66
İlgi	,216**	,223**	,306**	,030	,313**	,816**	1				3,62
Kontrol	,384**	,225**	,352**	,100*	,357**	,870**	,593**	1			3,64
Merak	,222**	,203**	,237**	,072	,400**	,848**	,563**	,655**	1		3,66
Güven	,346**	,157**	,363**	,089	,415**	,860**	,543**	,726**	,686**	1	3,71
** p< 0,01 *p< 0,05 n=412											

Kişilik özellikleri ölçeği alt boyutları ile kariyer uyum yeteneği arasındaki ilişki incelendiğinde; uyumluluk ($r=0,341$, $p<0,001$), dışa dönüklük ($r=0,240$, $p<0,001$), sorumluluk ($r=0,371$, $p<0,001$) ve deneyime açıklık ($r=0,435$, $p<0,001$) ile kariyer uyum yeteneği arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Kariyer uyum yeteneği alt boyutları ile kişilik özellikleri alt boyutu olan uyumluluk arasındaki ilişki incelendiğinde; ilgi ($r=0,216$, $p<0,001$), kontrol ($r=0,384$, $p<0,001$), merak ($r=0,222$, $p<0,001$) ve güven ($r=0,346$, $p<0,001$) ile uyumluluk arasında pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Dışa dönüklük alt boyutu ve kariyer uyum yeteneği alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde; ilgi ($r=0,223$, $p<0,001$), kontrol ($r=0,225$, $p<0,001$), merak ($r=0,203$, $p<0,001$) ve güven ($r=0,157$, $p<0,001$)

ile dışadönüklük arasında pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Sorumluluk alt boyutu ve kariyer uyum yeteneği alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde; ilgi ($r=0,306$, $p<0,001$), kontrol ($r=0,352$, $p<0,001$), merak ($r=0,237$, $p<0,001$) ve güven ($r=0,336$, $p<0,001$) ile sorumluluk arasında pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Duygusal denge alt boyutu ve kariyer uyum yeteneği alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde; kontrol ($r=0,100$, $p<0,05$) ile duygusal denge arasında pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Deneyime açıklık alt boyutu ile kariyer uyum yeteneği alt boyutları incelendiğinde; ilgi ($r=0,313$, $p<0,001$), kontrol ($r=0,357$, $p<0,001$), merak ($r=0,400$, $p<0,001$) ve güven ($r=0,415$, $p<0,001$) ile deneyime açıklık arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve alt boyutlarının ortalamalarına bakıldığında, kariyer uyumu yeteneği ortalamasının 3,66; ilgi alt boyutunun 3,62; kontrol boyutunun 3,64; merak boyutunun 3,66; güven boyutunun 3,71 olduğu görülmüştür. Kişilik özellikleri alt boyutlarına bakıldığında ise, uyumluluğun 5,25; dışa dönüklüğün 4,35; sorumluluğun 4,72; duygusal dengenin 3,63 ve deneyime açıklığın 4,92 ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

4. 3. Hipotezlerin Test Edilmesi

Korelasyon analizinde bulgularına göre kişilik özellikleri alt boyutları ile kariyer uyum yeteneği ve alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu aşamada kişilik özellikleri ve alt boyutlarının kariyer uyum yeteneği ve alt boyutları üzerindeki etki düzeylerinin belirlenmesi ve çalışma kapsamında üretilen hipotezlerin test edilmesi için çoklu doğrusal regresyon analizleri yapılmıştır.

Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yeteneği Üzerindeki Etkisi

Kişilik özellikleri alt boyutları olan uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık bağımsız değişken, kariyer uyum yeteneği bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi ile H_1 ve H_{1a} , H_{1b} , H_{1c} , H_{1d} , H_{1e} , hipotezleri test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 5’te özetlenmektedir.

Tablo 5. Kişilik özellikleri alt boyutlarının kariyer uyum yeteneğine etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P	Tolerans	VIF
	B	Std. Error	Beta				
(sabit)	1,123	0,215		5,224	0,000		
Uyumluluk	0,066	0,036	0,094	1,817	0,070	0,651	1,536
Dışadönüklük	0,075	0,025	0,141	2,967	0,003	0,782	1,278
Sorumluluk	0,156	0,029	0,259	5,445	0,000	0,778	1,286
Duygusal denge	0,062	0,026	0,111	2,421	0,016	0,841	1,189
Deneyime açıklık	0,184	0,037	0,267	5,035	0,000	0,625	1,599

Bağımlı değişken: Kariyer uyumu
R:0,536; R²:0,288; Düzeltmiş R²:0,279; Model için F: 32,698, $p<0,001$; D-W: 1,798

Model incelendiğinde kişilik özelliklerinin, kariyer uyum yeteneği üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Kişilik özellikleri ile kariyer uyum yeteneği arasında pozitif bir ilişki vardır. ($R= 0,536$). Kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan kariyer uyum yeteneği açıklama oranı $R^2= 0,288$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç kariyer uyum yeteneği değişkenininin % 28,8’inin, kişilik özellikleri ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan analiz sonuçlarına göre **H_1 hipotezi kabul edilmiştir.**

Ayrıca model incelendiğinde kişilik özellikleri ölçeği alt boyutlarından dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık istatistiksel açıdan anlamlı saptanmıştır. Kariyer uyum yeteneğine en önemli etkiyi deneyime açıklık sağlamıştır. Bu anlamda dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarının; kariyer uyum yeteneği üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu sonuç kariyer uyumundaki değişimin %14,1'inin dışa dönüklükle, %25,9'unun sorumlulukla, %11,1'inin duygusal denge ile ve %26,7'sinin deneyime açıklık ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre ***H_{1b}, H_{1c}, H_{1d} ve H_{1e} hipotezleri kabul edilmiş ve H_{1a} hipotezi reddedilmiştir.***

Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yeteneği Alt Boyutu İlgili Üzerindeki Etkisi

Kişilik özellikleri alt boyutları olan uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık bağımsız değişken, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan ilgi bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi ile H₂ ve H_{2a}, H_{2b}, H_{2c}, H_{2d}, H_{2e}, hipotezleri test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 6'da özetlenmektedir.

Tablo 3. Kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneği alt boyutu ilgi üzerindeki etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Error	Beta				
(sabit)	1,176	,314		3,747	0,000		
Uyumluluk	,009	,053	,010	,173	,863	,651	1,536
Dışadönüklük	,133	,037	,185	3,623	0,000	,782	1,278
Sorumluluk	,205	,042	,251	4,910	0,000	,778	1,286
Duygusal denge	,017	,037	,022	,441	,659	,841	1,189
Deneyime açıklık	,162	,053	,173	3,024	,003	,625	1,599

Bağımlı değişken: İlgi
R:0,418; R²:0,175; Düzeltilmiş R²:0,165; Model için F: 17,171, p<0,001; D-W: 1,921

Model incelendiğinde kişilik özelliklerinin, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan ilgi üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Kişilik özellikleri ile ilgi alt boyutu arasında pozitif bir ilişki vardır. (R= 0,418). Kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan ilgi alt boyutunu açıklama oranı R²= 0,175 olarak bulunmuştur. Bu sonuç ilgi alt boyutu değişkeninin % 17,5'inin, kişilik özellikleri ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan analiz sonuçlarına göre ***H₂ hipotezi kabul edilmiştir.***

Ayrıca model incelendiğinde kişilik özellikleri ölçeği alt boyutlarından dışa dönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık istatistiksel açıdan anlamlı saptanmıştır. Bu anlamda dışa dönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık boyutlarının; kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan ilgi üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu sonuç ilgi alt boyutundaki değişimin %18,5'inin dışa dönüklükle, %25,1'inin sorumlulukla ve %17,3'ünün deneyime açıklık ile açıklanabileceğini göstermektedir. İlgi alt boyutu üzerine en önemli etkiyi sorumlu kişilik özelliği sağlamıştır. Bu anlamda yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre ***H₂, H_{2b}, H_{2c}, ve H_{2e} hipotezleri kabul edilmiş ve H_{2a} ile H_{2d} hipotezi reddedilmiştir.***

Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yeteneği Alt Boyutu Kontrol Üzerindeki Etkisi

Kişilik özellikleri alt boyutları olan uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık bağımsız değişken, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan kontrol bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan

regresyon analizi ile H_3 ve H_{3a} , H_{3b} , H_{3c} , H_{3d} , H_{3e} , hipotezleri test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 7’de özetlenmektedir.

Tablo 4. Kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneği alt boyutu kontrol üzerindeki etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	T	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Error	Beta				
(sabit)	,796	,247		3,226	,001		
Uyumluluk	,175	,042	,223	4,208	0,000	,651	1,536
Dışadönüklük	,089	,029	,148	3,072	,002	,782	1,278
Sorumluluk	,163	,033	,240	4,956	0,000	,778	1,286
Duygusal denge	,078	,029	,123	2,650	,008	,841	1,189
Deneyime açıklık	,099	,042	,127	2,359	,019	,625	1,599

Bağımlı değişken: Kontrol
R:0,512; R²:0,262; Düzeltilmiş R²:0,253; Model için F: 28,768, p<0,001; D-W: 1,836

Model incelendiğinde kişilik özelliklerinin, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan kontrol üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Kişilik özellikleri ile kontrol alt boyutu arasında pozitif bir ilişki vardır. (R= 0,512). Kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan kontrol alt boyutunu açıklama oranı R²= 0,262 olarak bulunmuştur. Bu sonuç kontrol alt boyutu değişkeninin % 26,2’sinin, kişilik özellikleri ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan analiz sonuçlarına göre ***H₃ hipotezi kabul edilmiştir.***

Ayrıca model incelendiğinde kişilik özellikleri ölçeği alt boyutlarından uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık istatistiksel açıdan olarak anlamlı saptanmıştır. Bu anlamda uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarının; kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan kontrol üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu sonuç kontrol alt boyutundaki değişimin % 22,3’ü uyumlulukla % 14,8’inin dışa dönüklükle, %24’ünün sorumlulukla, %12,3’ü duygusal denge ile ve %12,7’sinin deneyime açıklık ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre ***H₃, H_{3a}, H_{3b}, H_{3c}, H_{3d} ve H_{3e} hipotezleri kabul edilmiştir.***

Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yeteneği Alt Boyutu Merak Üzerindeki Etkisi

Kişilik özellikleri alt boyutları olan uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık bağımsız değişken, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan merak bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi ile H_4 ve H_{4a} , H_{4b} , H_{4c} , H_{4d} , H_{4e} , hipotezleri test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8’de özetlenmektedir.

Tablo 8. Kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneği alt boyutu merak üzerindeki etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Error	Beta				
(sabit)	1,507	,258		5,850	,000		
Uyumluluk	-,009	,043	-,011	-,205	,838	,651	1,536
Dışadönüklük	,052	,030	,087	1,718	,087	,782	1,278
Sorumluluk	,095	,034	,141	2,787	,006	,778	1,286
Duygusal denge	,060	,031	,096	1,968	,050	,841	1,189
Deneyime açıklık	,267	,044	,343	6,084	0,000	,625	1,599

Bağımlı değişken: Merak
R:0,439; R²:0,193; Düzeltilmiş R²:0,183; Model için F: 19,386, p<0,001; D-W: 1,886

Model incelendiğinde kişilik özelliklerinin, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan merak üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Kişilik özellikleri ile merak alt boyutu arasında pozitif bir ilişki vardır. ($R= 0,439$). Kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan merak alt boyutunu açıklama oranı $R^2= 0,193$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç merak alt boyutu değişkeninin %19,3'ünün, kişilik özellikleri ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan analiz sonuçlarına göre ***H₄ hipotezi kabul edilmiştir.***

Ayrıca model incelendiğinde kişilik özellikleri ölçeği alt boyutlarından sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık istatistiksel açıdan anlamlı saptanmıştır. Bu anlamda sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarının; kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan merak üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu sonuç merak alt boyutundaki değişimin, %14,2'sinin sorumlulukla, %9,6'sının duygusal denge ile ve %34,3'ünün deneyime açıklık ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre ***H_{4c}, H_{4d}, H_{4e} hipotezleri kabul edilmiş kabul edilmiş, H_{4a} ve H_{4b} hipotezleri reddedilmiştir.***

Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yeteneği Alt Boyutu Güven Üzerindeki Etkisi

Kişilik özellikleri alt boyutları olan uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık bağımsız değişken, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan güven bağımlı değişken olarak belirlenmiş ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi ile H₅ ve H_{5a}, H_{5b}, H_{5c}, H_{5d}, H_{5e}, hipotezleri test edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 9'da özetlenmektedir.

Tablo 9. Kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneği alt boyutu güven üzerindeki etkisi

	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Error	Beta				
(sabit)	1,014	,243		4,168	,000		
Uyumluluk	,088	,041	,114	2,151	,032	,651	1,536
Dışadönüklük	,025	,029	,043	,882	,378	,782	1,278
Sorumluluk	,160	,032	,239	4,939	0,000	,778	1,286
Duygusal denge	,093	,029	,150	3,220	,001	,841	1,189
Deneyime açıklık	,210	,041	,274	5,065	0,000	,625	1,599
Bağımlı değişken: Güven R:0,510; R ² :0,260; Düzeltilmiş R ² :0,251; Model için F: 28,461, p<0,001; D-W: 1,629							

Model incelendiğinde kişilik özelliklerinin, kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan güven üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Kişilik özellikleri ile güven alt boyutu arasında pozitif bir ilişki vardır. ($R= 0,510$). Kişilik özelliklerinin bağımlı değişken olan merak alt boyutunu açıklama oranı $R^2= 0,260$ olarak bulunmuştur. Bu sonuç güven alt boyutu değişkeninin %26'sının, kişilik özellikleri ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan analiz sonuçlarına göre ***H₅ hipotezi kabul edilmiştir.***

Ayrıca model incelendiğinde kişilik özellikleri ölçeği alt boyutlarından uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık istatistiksel açıdan anlamlı olarak saptanmıştır. Bu anlamda uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarının; kariyer uyum yeteneği alt boyutu olan güven üzerinde etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu sonuç güven alt boyutundaki değişimin, %11,4'ü uyumlulukla %23,9'unun sorumlulukla, %15'inin duygusal denge ile ve %27,4'ünün deneyime açıklık ile açıklanabileceğini göstermektedir. Bu anlamda yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi

sonuçlarına göre *H₅, H_{5a}, H_{5c}, H_{5d}, H_{5e} hipotezleri kabul edilmiş kabul edilmiş, H_{5b} hipotezi reddedilmiştir.*

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada meslek ve çalışma hayatına girmeye hazırlanan ve üniversite son sınıfta okuyan öğrencilerin kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneklerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler, Hukuk ve Mühendislik Fakülteleri ile Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler ve Hukuk Fakültelerinde okuyan son sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir

Kişilik özellikleri alt boyutlarının *kariyer uyum yeteneğine* etkisi incelendiğinde; dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklığın kariyer uyumunu pozitif olarak etkilediği saptanmıştır. Ancak uyumluluk kişilik özelliğinin kariyer uyumuna herhangi bir etkisi bulunamamıştır. Yapılan analiz sonuçları incelendiğinde kişilik özelliklerinden dışa dönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklığın kariyer uyum yeteneğinin *ilgi* alt boyutu üzerinde etkisi olduğu, fakat uyumluluk ve duygusal denge boyutlarının ilgi boyutuna etkisi olmadığı saptanmıştır. Kişilik özelliklerinden uyumluluk, dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık alt boyutları, kariyer uyum yeteneğinin *kontrol* alt boyutuna pozitif bir etki göstermiştir. Kişilik özelliklerinden sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklığın kariyer uyum yeteneğinin *merak* alt boyutunu pozitif anlamada etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak kişilik özellikleri alt boyutlarından uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge, deneyime açıklığın kariyer uyum yeteneğinin *güven* alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu, fakat dışa dönüklük kişilik özelliğinin *güven* boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı bulunmuştur.

Bu araştırma sonuçları kişilik özelliklerinin kariyer uyum yeteneğini etkilediğini göstermiştir. Özellikle dışa dönüklük, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarının kariyer uyum yeteneğine etkisinin daha fazla olduğu görülmüştür. Alan yazın incelendiğinde birçok farklı araştırmada benzer şekilde kariyer uyum yeteneğinin kişilik özelliklerinden etkilendiği görülmektedir (Gunkel, vd., 2010; Gunkel ve Schlaekel, 2010; Liv vd., 2015; Özler, Mercan ve Yeni,206; Sivri, 2018; Van Vianen, Klehe, Koen ve Dries, 2012). Bu bulgular, sorumluluk sahibi, yeni şeyler öğrenmeyi seven, gelişime açık, kendilerine ve çevrelerine güven duyan kişilerin kendilerini kariyerle ilgili özdenetim kaynakları açısından daha yüksek derecelendirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Genel olarak sonuçlar incelendiğinde kişilik özelliklerinden uyumluluğun kariyer uyum yeteneği ve alt boyutları üzerinde en az etkiye sahip kişilik özelliği olduğu görülmüştür. Uyumluluk özelliğine sahip bireyler genellikle çatışmadan hoşlanmayan, rekabet yerine işbirliğini tercih eden, sıcakkanlı fedakâr kişilerdir. Uyumluluk ile ilgili bu özelliklerin günlük yaşamda bireyler için önemi tartışılmaz olsa da; bireyin, özellikle iş dünyasına girişi öncesindeki süreçte, mümkün olduğunca bir görev, sorumluluk, iş, sektör, iş çevresi vb. unsurlar için hazırlıklı olması durumu için istekliliği ya da isteksizliği olarak tanımlanan (Kaya 2017, s. 291) kariyer uyum yeteneği ile ilişkisiz görülmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Araştırma Çukurova Üniversitesi ve Çağ Üniversitesi'nde öğrenim gören 412 son sınıf öğrencisi ile sınırlıdır. Bundan dolayı farklı sınıf düzeylerinde, farklı bölümlerde ve farklı bölgedeki üniversitelerde öğrenim gören öğrenciler ile çalışılmasının alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Öğrencilerinin kariyer uyum yeteneklerini geliştirebilmeleri için öğrencilerin kendilerini tanımalarına, ilgi ve yeteneklerini algılayıp geliştirmesine olanak sağlayan eğitim ve programların, üniversiteler tarafından öğrencilere uygulanması tavsiye edilebilir. Bununla birlikte öğrencilere okudukları bölümlerle ilgili yapabilecekleri iş kollarının tanıtılmasının da, kariyer uyum yeteneğini arttırmaya yardımcı olabileceği

düşünülmektedir. Son olarak kariyer merkezi olmayan üniversitelerde kariyer merkezlerinin kurulmasının, var olanların da daha işlevsel çalıştırılmasının gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Basım, N. , Çetin, F. ve Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 20-34.
- Bitlisli, F. , Dinç, M. , Çetinli, E. ve Kaygısız, Ü. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ile akademik güdülenme ilişkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(18), 459-480.
- Bozkurt, Y., (2018) *Genç Erişkinlerde Pozitif ve Negatif Rol Modellerin Beş Büyük Kişilik Faktörü Kapsamında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Burger, J.M. (2016). *Kişilik, psikoloji biliminin insan doğasına söyledikleri (5.Basım)*. İ. D. Erguvan Sarioğlu (Çev.). İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranış*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Durna, U.(2005) A tipi ve b tipi kişilik yapıları ve bu kişilik yapılarını etkileyen faktörlerle ilgili bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*,19(1), 275-290.
- Gunkel, M., Schlaegel, C., Langella, I. M., & Peluchette, J. V. (2010). Personality and career decisiveness: An international empirical comparison of business students' career planning. *Personnel Review*, 39(4), 503-524.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1992). Normal personality assessment in clinical practice: The NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 4(1), 5.
- Feist, J. and Feist, G. J. (2002). *Theories of personality (5th ed.)*. New York: McgrawHill Higher Education.
- Gunkel, M., Schlaegel, C., Langella, I. M., Peluchette, Joy V.(2010).Career adaptability predicts subjective career success above and beyond personality traits and core self-evaluations. *Personnel Review*, 39, (4), 503-524.
- Herr, E. L.,Cramer S. H. ve Niles S. G. (2004). *Career guidance and counseling through the life-span*. (6th Ed.). Boston: Pearson Education
- Kanten, S. (2012) Kariyer uyum yetenekleri ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,16
- Kaya, E. Ü. (2017) “Risk Alma Davranışlarının Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisi ve Bu Değişkenle İlişkisi: Yükseköğretimde Kişisel Değişkenler Açısından Bir Bakış”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Spring 2, 55,
- Li, Y., Guan, Y., Wang, F., Zhou, X., Guo, K., Jiang, P., ... & Fang, Z. (2015). Big-five personality and BIS/BAS traits as predictors of career exploration: The mediation role of career adaptability. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 39-45.
- McAdams, D. P., & Olson, B. D. (2010). Personality development: Continuity and change over the life course. *Annual Review of Psychology*, 61, 517-542.

- McCrae, R.R., ve Costa, P.T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81-90.
- McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of personality*, 60(2), 175-215.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood*. New York: Guilford Press. s.48-63.
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi anlamak*. H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl (Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Dergisi Yayınları.
- Morsünbül, Ü. (2014) Hızlı büyük beşli kişilik testi türkçe versiyonu geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences* 2014, 27, 316-322
- Niles, S. G. ve Harris-Bowlbey, J. (2013). *21. Yüzyılda kariyer gelişimi müdahaleleri*. (Çev. Ed. Fidan Korkut Owen). Ankara: Nobel.
- Özler, D. E., Mercan, N. ve Yeni, Z. (2016). y kuşağının beş faktör kişilik özelliklerinin kariyer uyum yetenekleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. "*İŞ, GÜÇ*" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 18 (4), 145-162.
- Pişkin, M.(2017). Gelişen insan kaynakları. *Kariyer Gündemi Dergisi*, 5, 4-13.
- Robbins, S. P. ve T. A. Judge. 2012. *Örgütsel davranış* (14. Basım) İ. Erdem (Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Rossier, J., Zecca, G., Stauffer, S. D., Maggiori, C., & Dauwalder, J. P. (2012). Career Adapt-Abilities Scale in a French-speaking Swiss sample: Psychometric properties and relationships to personality and work engagement. *Journal of Vocational Behavior*, 80(3), 734-743.
- Savickas, M. L. (2002). *Careerconstruction: A development al theory of vocational behavior*. D. Brown and Associates (Ed.), *Career choice and development* (4. edition). San Francisco: Jossey-Bass.
- Savickas, M.L. (2005). The Theory and Parctice of Career Construction. In Brown, S.D &Lent, R.W. (Eds.). (2005). *Career Development and Counselling: Putting Theoryand Researchto Work*. New Jersey: John Wiley&Sons.
- Savickas, M.L. (2011). New Questions for vocational psychology: premises, paradigms and practices. *Journal of CareerAssessment*, 19 (3), 251-258
- Savickas, M. L. ve Porfeli, E. J. (2011). Revision of the career maturity in ventry: The adaptability form. *Journal of Career Assessment*, 19 (4), 355-374.
- Sivri, E. (2018). Amatör futbolcularda kişilik özellikleri ile kariyer uyum yeteneklerinin araştırılması. Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Teixeira, M. A. P., Bardagi, M. P., Lassance, M. C. P., de Oliveira Magalhães, M., & Duarte, M. E. (2012). Career adapt-abilities scale—Brazilian form: psychometric properties and relationships to personality. *Journal of Vocational Behavior*, 80(3), 680-685.
- van Vianen, A. E., Klehe, U. C., Koen, J., & Dries, N. (2012). Career adapt-abilities scale—Netherlands form: Psychometric properties and relationships to ability, personality, and regulatory focus. *Journal of Vocational Behavior*, 80(3), 716-724.
- Worthman, C. (1998). *Psychology*. New York: USA

- Yavuz N., Sağlam M., Ülgen B. (2018). Öğrencilerin kariyer tercihlerine göre kişilik özelliklerinin kariyerdeğerleri üzerindeki etkisi: işletme lisans bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21, 40,
- Yeşilyaprak, B. (2013). *Mesleki Rehberlik Ve Kariyer Danışmanlığı: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yılmazer, A. ve Eroğlu, E. (2012). *Davranış bilimleri ve örgütsel davranış (4.Bs.)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zacher, H.(2014). *Career adaptability predicts subjective career success above and beyond personality traits and core self-evaluations*

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSELERİ İLE MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA MUHASEBE EĞİTİMİ: KAHRAMANMARAŞ'TA BİR ALAN ÇALIŞMASI¹

Geliş Tarihi: 29.05.2020

Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU²

Kabul Tarihi: 05.06.2020

Tahsin İNCİROĞLU³

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Günümüz iş dünyasında bilgi ve teknolojilerdeki gelişmelere uygun bir şekilde eğitilen iş gücü büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde muhasebe eğitimi orta öğretimde Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde, üniversiteler de ise dört yıllık eğitim veren İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, Siyasal Bilgiler Fakülteleri ve Uygulamalı Bilimler Yüksekokullarında, iki yıllık eğitim veren meslek yüksekokullarında verilmektedir. Meslek Yüksekokullarına Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencileri daha düşük puanla yerleşmektedirler.

Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ve Meslek Yüksekokulları birçok sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli ara eleman yetiştirmektedirler. Bu çalışmanın amacı muhasebe öğrencileri, muhasebe öğretmeni ve öğretim görevlilerinin muhasebe eğitimi, staj eğitimi ve muhasebe mesleğine ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Bu amaçla Kahramanmaraş'ta Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Meslek Yüksekokullarında muhasebe eğitimi gören öğrencilere ve bu okullarda muhasebe derslerine giren öğretmen ve öğretim elemanlarına anket yapılmıştır. Anket sonuçları bir istatistik paket programından faydalanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun muhasebe bölümünde isteksiz olarak eğitim aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, Staj Eğitimi, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri, Meslek Yüksekokulları.

Jel Kodları: M41.

ACCOUNTING EDUCATION IN VOCATIONAL & TECHNICAL HIGH SCHOOL AND VOCATIONAL HIGH SCHOOL: A RESEARCH IN KAHRAMANMARAŞ

Abstract

In today's business world, the workforce trained in accordance with the developments in information and technologies is of great importance. In our country, accounting education is given in Vocational and Technical Anatolian High Schools in secondary education, and in the faculties of Economics and Administrative Sciences, School of Political Sciences and Applied Sciences, which provide four years of education, and vocational schools of higher education. are mostly aimed at Vocational and Technical Anatolian High Schools Students are placed at Vocational schools with lower scores.

Vocational and Technical Anatolian High Schools and Vocational Schools train qualified intermediate staff needed by many sectors. The aim of this study is to determine the opinions of accounting students, accounting teachers and instructors about accounting education, internship and

¹ Bu çalışma "Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması" isimli tezden türetilmiştir.

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, zhatunoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9103-2766

³ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tahsin.46@mynet.com, ORCID: 0000-0003-1447-7048

accounting profession. For this purpose, a questionnaire was conducted to Vocational and Technical Anatolian High School students and teachers, students of Vocational School accounting department and academic staff in Kahramanmaraş. The survey results were analyzed using a statistical package program. The study concluded that the vast majority of students received reluctant training in the accounting education.

Keywords: Accounting Education, Internship Education, Vocational and Technical High School, Vocational High School.

Jel Codes: M41.

1. GİRİŞ

Bir ülkenin gelişmesini ve ekonomik olarak kalkınmasını belirlemede en önemli unsurlardan biri, o ülkenin sahip olduğu iş gücünün niteliğidir. Teknolojinin, sanayileşmenin ve ticaretin gelişmesi ile nitelikli ve eğitilmiş iş gücüne duyulan gereksinim gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle sanayi ve hizmet sektöründeki ara eleman eksikliği hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için en önemli sorunlardan birisidir (Büte, 2010, s. 175). İş gücünün günümüz teknolojilerine uygun olarak eğitilmesi ve nitelikli ara eleman haline getirilmesi ise mesleki ve teknik eğitim kurumlarının sorumluluğundadır. Mesleki eğitim, bireye belirli bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve bakış açısı kazandırarak onu çeşitli yönleri ile geliştirmeyi amaçlayan bir eğitimidir (Kandemir vd., 2016, s. 135). Gelişmiş ülkelerde mesleki eğitim ekonomik kalkınmanın itici gücü olmuştur (Büte, 2010, s. 175). Gelişmekte olan ülke konumundaki ülkemiz için mesleki eğitimin önemi yadsınamaz. Ülkemizde örgün muhasebe eğitimi ortaöğretim düzeyinde Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri (Ticaret ve Meslek Liseleri) ile Çok Programlı Anadolu liselerinde, üniversite düzeyinde ise iki (2) yıllık eğitim veren meslek yüksekokullarında, dört yıllık eğitim veren İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri, Siyasal Bilgiler Fakülteleri ve Uygulamalı Bilimler Yüksekokullarında/Fakültelerinde verilmektedir. Orta öğretim ve meslek yüksekokulları düzeyinde verilen muhasebe eğitimi ile iş dünyasının ara eleman ihtiyacı karşılanmaktadır.

Ülkemizde mesleki eğitimi geliştirmek ve bunları Avrupa Birliği'ne uyumlu hale getirmek için Milli Eğitim Bakanlığı ve Avrupa Birliği arasında 2000 yılında Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) anlaşması imzalanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı mesleki ve teknik eğitim kurumlarında 2006 yılından itibaren Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında yeniden yapılandırmaya gidilmiş ve modüler eğitime geçilmiştir. Muhasebe eğitimi, teorik eğitim ve staj eğitimi olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. 10-11. sınıflarda öğrencilerin MEGEP modülleri kullanılarak muhasebe eğitiminin teorik kısmını, 12. sınıfta ise 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu hükümlerine göre staj eğitimiyle de uygulama kısmını almaları sağlanmaktadır (www. megep.meb.gov.tr).

Meslek Yüksekokulları Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin devamı niteliğindedir ve öğrencilerin iş dünyası ihtiyaçlarına uygun eğitim almalarına katkı sağlamaktadır. Meslek Yüksekokullarında öğrencilere dört yıllık fakültede verilen eğitim sıkıştırılmış şekilde iki (2) yılda verilmekte ve birinci sınıftan ikinci sınıfa geçilen yaz döneminde öğrencilerin staj yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Muhasebe biliminin uygulamalı bir bilim olması nedeniyle okulda verilen teorik bilginin staj eğitimi sırasında uygulama ile ilişkilendirilmesi, bireylerin gerekli bilgi ve beceri ile donanmasında önem arz etmektedir (Başer, 2010, s. 10). Staj öğrencilerin mesleki bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını geliştirmelerini, iş hayatına uyumlarını, gerçek üretim ve hizmet alanlarında yetişmelerini ve okulda olmayan tesis, araç,

gereç ve ekipmanları tanımalarını sağlamak için kırk (40) işgünü işletmelerde gördükleri uygulama eğitimidir (www. megep.meb.gov.tr).

Muhasebe mesleğinin geleceği, bu mesleği icra edecek öğrencilerin Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında iyi bir muhasebe eğitimi almalarına, yeterli bilgi ve becerilerle donatılarak muhasebe mesleğini icra etmelerine bağlıdır. Bu nedenle öğrencilerin, öğretmenlerin ve öğretim elemanlarının muhasebe eğitime ve muhasebe mesleğine yönelik tutumlarının bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde muhasebe mesleğinde çalışacak nitelikli adayları mesleğe yönlendirecek teşvik edici etkin politikaların geliştirilmesi mümkün olmayacaktır.

Bu çalışmada Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Meslek Yüksekokullarında verilen muhasebe eğitimi öğrenciler ve eğitimciler açısından incelenmiş, yaşanan aksaklıklar ve sorunlar tespit edilerek bu sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Liselerde ve yüksekokullarda verilen muhasebe ve staj eğitimine ilişkin olarak gerek öğretmen, gerek öğretim elemanları, gerekse de öğrenci görüşlerinden hareketle yapılan akademik çalışmaların sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Gökgöz (2007), “Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Stajyerlikte Karşılaştıkları Problemler ve Çözüm Önerileri: İstanbul Örneği” adlı yüksek lisans tez çalışmasında, ticaret meslek liselerinde verilen muhasebe eğitimini incelemiş, bu eğitimle ilgili stajyerlik aşamasında yaşanan sorunların neler olduğunu tespit ederek bu problemlere yönelik çözüm önerilerinde bulunmuştur. Çalışmada ticaret meslek liselerindeki muhasebe eğitiminin iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demirci (2007), “Ticaret Meslek Lisesinde Staj Yapan Öğrencilerin İşletmelerde Beceri Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları” adlı yüksek lisans çalışmasında, ticaret meslek lisesi öğrencilerinin staj eğitiminde karşılaştıkları sorunları ve bu sorunların çözümü için yapılabilecekleri araştırmıştır. Çalışmada, öğrencilerin okulda aldıkları muhasebe eğitimi ile stajdaki uygulamaların farklı olduğu, öğrencilerin stajda kendilerinden beklenenleri yapabilecek mesleki bilgi ve beceriye sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Eleren ve Kayahan (2007), “Muhasebe Eğitiminin Öğrenci Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında Bir Araştırma” adlı çalışmalarında, muhasebe eğitiminde teknolojinin kullanılmasının önemli olduğu, teorik bilgilerin yanında uygulamaya yönelik bilgi ve becerilerin zamanında ve staj yerinde sağlanması gerektiği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Süer (2007), “Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Eğitiminden Beklentiler ve Karşılaşılan Sorunlar” adlı yüksek lisans tez çalışmasında, öğrenciler meslek derslerinin kendilerini mesleğe hazırlamada yetersiz olduğunu, muhasebe ders kitaplarının yetersiz olduğunu, öğretmenler de; okuldaki muhasebe eğitiminin işletmelerdeki uygulamalarla tam olarak uyuşmadığını, teknolojik yetersizlikler gibi sorunlar olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bazı öğrencilerin muhasebe eğitimine uygun olmayan işletmelerde staj yaptıkları ve bu durumun staj eğitimini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Yardımcıoğlu ve Büyükşalvarcı (2007), “Muhasebe Eğitiminde Meslek Yüksekokullarının Yeterliliği ve Tercih Edilme Sebepleri: Selçuk Üniversitesinde Bir Uygulama” adlı çalışmasında meslek yüksekokulu öğrencilerinin çoğunluğunun okudukları

bölümlerde istekleri dışında eğitim gördükleri ve cinsiyete göre, ders tatmin düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çamtosun (2008), “MEGEP Sürecinde Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitiminin Meslek Yüksekokullarındaki Muhasebe Eğitimine Etkileri: İstanbul’da Bir Alan Araştırması” adlı yüksek lisans tezinde ticaret meslek liselerinde verilen muhasebe eğitimini ve bu eğitimin meslek yüksekokullarındaki muhasebe eğitimine etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, ticaret meslek liselerinde önemli problemler olduğu, buna karşılık bu liselerde verilen eğitimin meslek yüksekokullarına yeterli alt yapıyı oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Bay (2010), “MEGEP Kapsamında Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitimi Uygulamasında Karşılaşılan Aksaklıklar ve Çözüm Önerileri: Ankara Örneği” adlı yüksek lisans tez çalışmasında, MEGEP kapsamında verilen muhasebe eğitimini ve eğitim sırasında karşılaşılan sorunları tespit etmeye çalışmıştır. MEGEP’in bu haliyle yetersiz olduğunu ve proje ile ilgili aksaklıkların giderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca öğretmenlerin alanlarıyla ilgili hizmet içi eğitime alınması, iş piyasasıyla mesleki eğitim kurumları arasında iş birliği kurulması, modüllerdeki eksikliklerin ve hataların giderilmesi, ticaret meslek liselerine alınan öğrencilerin profilinin iyileştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

İmamoğlu (2010), “Ortaöğretim Kurumlarında Muhasebe Eğitimi ve Karşılaşılan Sorunların İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında ortaöğretim kurumlarındaki muhasebe öğretim programlarının durumunu incelemiş, bu eğitimden beklentileri ve karşılaşılan sorunları ele alarak sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirmeye çalışmıştır. Çalışmada ticaret meslek liselerine muhasebe alanında başarılı olabilecek öğrencilerin gelmesini sağlamak amacıyla bu okullara sınavla öğrenci alınması önerilmektedir.

Tekşen vd. (2010), “Muhasebe Eğitiminin Değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne Bağlı Meslek Yüksekokulları Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma” çalışmasında derslerde aktarılan bilgilerin mesleğe ilişkin temel bilgileri öğretme açısından yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yılmaz (2011), “İşletmelerdeki Beceri Eğitimi Uygulamasının Muhasebe Eğitimine Katkısı ve Erzurum İl Genelindeki Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Uygulama” adlı yüksek lisans tezinde okulların staj yeri bulmakta zorlandıkları ve öğrencilerin büyük bölümünün ticaret meslek lisesini kendi istekleri dışında farklı amaçlar ile tercih ettiği tespit edilmiştir. Staj eğitimi yaptıran işletmelere devlet tarafından bazı teşvikler verilmesi ve avantajlar sağlanması önerilmektedir.

Otlu vd. (2012), “Meslek Yüksekokulları Muhasebe ve Vergi Bölümlerindeki Muhasebe Eğitimi ve Bölümün Geleceği Hakkında Bir Araştırma: Malatya Meslek Yüksekokulu Uygulaması” adlı çalışmalarında muhasebe ve vergi bölümü öğrencilerinin, aldıkları teorik eğitimin ve staj eğitimlerinin yetersiz olduğu, fiziki ve teknolojik alt yapıda eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir.

Kandemir vd. (2016), “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıkları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulları Örneği” adlı makale çalışmasında ankete katılım gösteren öğrencilerin büyük bölümü muhasebe derslerine ve muhasebe mesleğine olumlu bakmaktadır. Gelecekte bu mesleği icra etmek isteyen öğrenciler de kararsız kalan öğrenciler de mevcuttur.

Çiftçi ve Çemrek (2018), “Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi: Muğla İlindeki Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmalarında öğrenciler muhasebe alanında meslek lisesini daha çok puanları, iş imkânı ve zorunluluktan dolayı tercih ettiklerini

belirtmişlerdir. Öğretmenler alanlarıyla ilgili eğitim ve sempozyumlara katılmadıklarını, güncel gelişmeleri fazla takip etmediklerini belirtmişlerdir.

Yukarıda özetlenen çalışmalarda, yalnızca orta öğretim ya da yalnızca meslek yüksekokullarında muhasebe eğitimi ya da yalnızca staj eğitimi konusu işlenmiştir. Bu çalışmada farklı olarak hem orta öğretim hem de meslek yüksekokulu düzeyinde öğrenci ve öğretmenlerin muhasebe eğitimi, muhasebe mesleği ve staj eğitimine ilişkin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSELERİ İLE MESLEK YÜKSEKOKULLARI ÖĞRENCİ VE EĞİTİCİLERİNİN MUHASEBE VE STAJ EĞİTİMİ İLE MUHASEBE MESLEĞİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde, Türkiye’de Mesleki ve Teknik Anadolu liselerinde öğrenim gören Muhasebe Finansman dalı öğrencilerinin, öğretmen ve öğretim elemanlarının muhasebe ve staj eğitimi ile muhasebe mesleğine ilişkin görüşlerinin tespitine yönelik bir araştırmaya ve araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kısıtları

Araştırmanın amacı, ortaöğretim ve meslek yüksekokulu düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin ve eğitimcilerin muhasebe eğitimi ve muhasebe mesleğine ilişkin düşüncelerini tespit etmektir. Araştırmanın bir diğer amacı ise muhasebe eğitiminin gerekliliklerinden biri olan staj eğitimlerinde yaşanan aksaklıklar ve sorunları tespit ederek çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmada bilgi alma yöntemi olarak birincil kaynaktan veri toplamada sıkça kullanılan anket yöntemi tercih edilmiştir. Anketler öğrenciler, öğretmenler ve öğretim elemanları ile yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılında yapılmıştır ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın kapsamını, Kahramanmaraş’ta Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin muhasebe ve finansman alanında öğrenim gören son sınıf öğrencileri ve bu okullarda muhasebe derslerine giren öğretmenler ile Meslek Yüksekokullarının Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümünde okuyan son sınıf öğrencileri ve bu okullarda muhasebe derslerine giren öğretim elemanları oluşturmaktadır.

Çalışma il genelinde toplam 348 öğrenci ve eğitimci ile gerçekleştirilmiştir. Ankete, Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinin son sınıfında okuyan toplam 415 öğrenciden 208’i, muhasebe derslerine giren 42 öğretmenden 39’u ile Meslek Yüksekokullarının Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümünde okuyan toplam 260 son sınıf öğrencisinden 87’si ve muhasebe derslerine giren 18 öğretim elemanından 14’ü katılmıştır. Anketler SPSS programı kullanılarak frekans analizine tabi tutulmuştur. Ölçekte “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum”, “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde derecelendirilen 5’li likert ölçeği kullanılmıştır.

Katılımcıların anket sorularını cevaplandırırken yanıltıcı bilgi verme riskinin olması çalışmanın kısıtlarından birisidir. Diğer kısıtlar ise anketin sadece tek bir ilimize uygulanması ve öğrencilerin staj yaptıkları işletmelerin araştırma kapsamına alınmamasıdır.

3.2. Araştırmanın Güvenilirliği

Araştırmaya katılan katılımcılara uygulanan ölçeklerin güvenilirlik analizinde Alfa Modeli’nden (Cronboch Alpha Coefficient) yararlanılmıştır. Alfa Yöntemi ölçekte yer alan

soruların homojen bir yapı gösteren bir bütünü ifade edip etmediğini araştırır. Ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır. 0 ile 1 arasında değer alan bu katsayı Alfa Katsayısı olarak adlandırılır. Hesaplanan Alfa Katsayısı birime ait toplam skorun, ölçekteki her bir soruya ait puanların toplanması ile elde edilen ölçeklerde, soruların birbirlerine olan benzerliğini veya yakınlığını ortaya koyan bir katsayıdır. Bu sayının negatif çıkması güvenilirlik modelinin bozulması anlamına gelir. Alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenilirliği şu şekilde yorumlanır (Kalaycı, 2006, s. 405):

$0.00 < \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0.40 < \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük.

$0.60 < \alpha < 0.80$ ise oldukça güvenilir.

$0.80 < \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Araştırmaya katılan öğrenci, öğretmen ve öğretim elemanlarının anket formunda yer alan sorulara doğru cevaplar verip vermediğini inceleyebilmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların güvenilirlik analizi sonuçları

	Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerine İlişkin Anket		Meslek Yüksekokullarına İlişkin Anket	
	Soru Sayısı	Cronbach’s Alpha	Soru Sayısı	Cronbach’s Alpha
Öğrenci Anketi	34	0,705	31	0,715
Öğretmen / Öğretim Elemanı Anketi	56	0,618	54	0,659

Tablo 1’de Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde öğrencilere ve öğretmenlere düzenlenen anketteki soruların güvenilirlik analizine baktığımız da, öğrenci anketindeki soruların Cronbach’s Alpha katsayısının 0,705, öğretmen anketindeki soruların Cronbach’s Alpha katsayısının 0,618 olduğu görülmektedir. Öğrenci ve öğretmen anketindeki soruların Cronbach’s Alpha katsayıları $0.6 < \alpha < 0.80$ olduğu için öğrenci ve öğretmen anketindeki ölçeklerin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Ayrıca Meslek Yüksekokullarında öğrencilere ve öğretim elemanlarına düzenlenen anketteki soruların güvenilirlik analizine baktığımızda, öğrenci anketindeki soruların Cronbach’s Alpha katsayısının 0,715, öğretim elemanı anketindeki soruların Cronbach’s Alpha katsayısının 0,659 olduğu görülmektedir. Öğrenci ve öğretim elemanı anketindeki soruların Cronbach’s Alpha katsayıları $0.6 < \alpha < 0.80$ olduğu için öğrenci ve öğretim elemanı anketindeki ölçeklerin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel analizleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

3.3.1. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin öncelikle muhasebe bölümünü seçmelerinde etkili olan etkenler, sonrasında sırasıyla muhasebe eğitimi, staj eğitimi ve muhasebe mesleğine ilişkin görüşlerinin frekans dağılımları ile ilgili bilgi verilecektir.

3.3.1.1. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Muhasebe Bölümünü Seçmelerinde Etkili Olan Etkenlere İlişkin Frekans Değerleri

Öğrencilerin muhasebe bölümünü tercih etmelerinde etkili olan en önemli faktörlere ilişkin frekans ve yüzde (%) değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Muhasebe bölümü seçiminde etkili olan etmenler

	Frekans	Yüzde
Kendim karar verdim	83	39,9
Ailemin etkisi	105	50,5
Çevre ve arkadaş etkisi	13	6,2
Diğer	7	3,4
Toplam	208	100,0

Tablo 2’ye göre öğrencilerin muhasebe bölümünü seçmelerindeki en önemli faktör %50,5 ile aile etkisidir. Ayrıca öğrencilerin %39,9’u kendi kararı, %6,2’si çevre ve arkadaş etkisi ile %3,4’ü de diğer sebeplerden dolayı muhasebe bölümünü seçmiştir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu (%50,5) ailesinin etkisiyle, %39,9’u da kendi kararı ile muhasebe bölümünü seçmişlerdir.

Tablo 3’de öğrencilerin muhasebe bölümünü seçmelerinde etkili olan faktörlere katılma dereceleri yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin muhasebe bölümünü seçmede etkili olan faktörlere katılma dereceleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Diğer okullara kayıt yaptıramamış olmak	39 (18,8)	28 (13,5)	28 (13,5)	20 (9,6)	93 (44,7)	208 (100,0)
Lise diplomasına sahip olmak istemek	62 (29,8)	22 (10,6)	7 (3,4)	23 (11,1)	94 (45,2)	208 (100,0)
İlerde muhasebeci olmak istemek	102 (49,0)	32 (15,4)	22 (10,6)	29 (13,9)	23 (11,1)	208 (100,0)
Üniversite kazanılmasa bile ileride iş bulma olanağı sağlaması	90 (43,3)	23 (11,1)	23 (11,1)	35 (16,8)	37 (17,8)	208 (100,0)
Her zaman geçerli bir meslek olması	86 (41,3)	33 (15,9)	14 (6,7)	42 (20,2)	33 (15,9)	208 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Ankete katılan öğrencilerin %54,3’ü diğer okullara kayıt yaptıramadıkları için, %56,3’ü en azından lise diplomasına sahip olmak için, %36,1’i muhasebecilik mesleği her zaman geçerli bir meslek olduğu için bu bölümü seçmiştir. Ancak %64,4’ü ileride muhasebeci olmak istememektedir. Bugün seçme hakkına sahip olsanız tekrar muhasebe bölümünü seçer miydiniz sorusuna katılımcıların %63,9 gibi önemli bir oranı “hayır” cevabını vermişlerdir. Öğreniminize dört (4) yıllık bir yükseköğrenim kurumunda devam etmek ister misiniz sorusuna ise öğrencilerin yarısından fazlası (%54,8) “hayır” cevabını vermişlerdir. Katılımcıların muhasebe bölümünü zorunluluktan dolayı seçtikleri ve bu alanda ilerlemeyi düşünmedikleri söylenilebilir.

3.3.1.2. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Okuldan Aldıkları Muhasebe Eğitiminden Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Frekans Değerleri

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin muhasebe eğitiminden memnuniyet düzeylerine ilişkin analiz sonuçları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin muhasebe eğitimine ilişkin değerlendirmeleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Muhasebe eğitimi için yeterli alt yapıya sahibim	96 (46,2)	52 (25,0)	22 (10,6)	26 (12,5)	12 (5,8)	208* (100,0)
Okulumuzda muhasebe eğitimine gereken önem verilmektedir.	56 (26,9)	78 (37,5)	10 (4,8)	29 (13,9)	35 (16,8)	208* (100,0)
Okulumuzda aldığım muhasebe eğitimi sonucu kendimi muhasebe işlemleri (belge düzenleme, defterlere kayıt, vb.) yapabilecek seviyede görüyorum.	60 (28,8)	70 (33,7)	22 (10,6)	35 (16,8)	21 (10,1)	208 (100,0)
Okulumuzun muhasebe araç ve gereçleri (basılı evrak, bilgisayar donanımı, vb.) muhasebe eğitimini karşılamaya yeterlidir.	26 (12,5)	63 (30,3)	20 (9,6)	67 (32,2)	32 (15,4)	208 (100,0)
Muhasebe derslerinin grup oluşturularak işlenmesi çok faydalıdır.	19 (9,1)	13 (6,2)	25 (12,0)	100 (48,1)	51 (24,5)	208 (100,0)
Muhasebe dersi modülleri anlayabileceğimiz seviyededir.	93 (44,7)	52 (25,0)	21 (10,1)	30 (14,4)	12 (5,8)	208 (100,0)
Okulda almış olduğumuz muhasebe ders saati yeterlidir.	22 (10,6)	17 (8,2)	31 (14,9)	61 (29,3)	77 (37,0)	208 (100,0)
Muhasebe derslerini seviyorum.	97 (46,6)	30 (14,4)	28 (13,5)	29 (13,9)	24 (11,5)	208 (100,0)
Muhasebe derslerini diğer derslerden daha çok seviyorum.	69 (33,2)	66 (31,7)	30 (14,4)	21 (10,1)	22 (10,6)	208 (100,0)
Öğretmenler dersi bize sevdirmemektedirler.	24 (11,5)	51 (24,5)	19 (9,1)	28 (13,5)	86 (41,3)	208 (100,0)
Muhasebe derslerinden bir şey anlamıyorum.	38 (18,3)	24 (11,5)	20 (9,6)	75 (36,1)	51 (24,5)	208 (100,0)
Muhasebenin gerekli olduğuna pek inanmıyorum.	43 (20,7)	38 (18,3)	22 (10,6)	21 (10,1)	84 (40,4)	208 (100,0)
Muhasebe benim için ilgi çekicidir.	95 (45,7)	45 (21,6)	23 (11,1)	21 (10,1)	24 (11,5)	208 (100,0)
Okulda verilen eğitim işletmelerdeki beceri eğitiminde yaptığımız uygulamalar için yetersizdir.	16 (7,7)	17 (8,2)	21 (10,1)	57 (27,4)	97 (46,6)	208 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin %71,2'si "Muhasebe eğitimi için yeterli alt yapıya sahip olmadığını", %64,4'ü "Okullarında muhasebe eğitimine gereken önemin verilmediğini", %74'ü "Okulda verilen eğitimin işletmelerdeki beceri eğitiminde yaptıkları uygulamalar için yetersiz olduğunu", %66,3'ü "Okulda almış oldukları muhasebe ders saatini yeterli bulduklarını" ancak % 62,5'i "Okullarında aldıkları muhasebe eğitimi sonucunda kendilerini muhasebe işlemlerini (belge düzenleme, defterlere kayıt, vb.) yapabilecek seviyede görmediklerini", %69,7'si ise "Muhasebe dersi modüllerinin anlayabilecekleri seviyede olmadığını", %61'i "Muhasebe dersini sevmediklerini", %60,6'si "Muhasebe derslerinden bir şey anlamadıklarını" ifade etmişlerdir.

3.3.1.3. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Staj Eğitiminden Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Frekans Değerleri

Katılımcıların %64,9'u muhasebe bürolarında, %24'ü özel sektörde (muhasebe bürosu hariç), %11,1'i kamu kuruluşlarında staj yapmaktadırlar. Tablo 5'de Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Staj Eğitimine İlişkin değerlendirmeleri yer almaktadır.

Tablo 5. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin staj eğitiminden memnuniyet düzeyleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Stajyerlikte 3 günün işyerinde, 2 günün okulda geçmesi, okula veya işyerine uyum sağlama konusunda problem oluyor.	12 (5,8)	16 (7,7)	20 (9,6)	13 (6,2)	147 (70,7)	208 (100,0)
Beceri eğitimi (staj) süresi uzatılmalıdır.	20 (9,6)	16 (7,7)	18 (8,7)	97 (46,6)	57 (27,4)	208 (100,0)
Staj yapmış olduğum bölüm muhasebe ile ilgilidir.	18 (8,7)	19 (9,1)	17 (8,2)	59 (28,4)	95 (45,7)	208 (100,0)
Okulda aldığımız eğitimin staj yaptığımız işletmelerde	21	53	14	57	63	208

bize bir faydası olmamaktadır.	(10,1)	(25,5)	(6,7)	(27,4)	(30,3)	(100,0)
İşletmede temizlik çay vb. ayak işlerinde çalıştırılıyorum.	18 (8,7)	10 (4,8)	19 (9,1)	94 (45,2)	67 (32,2)	208 (100,0)
İşletmede muhasebe eğitimi anlamında okuldakilerden farklı bilgiler öğreniyorum.	35 (16,8)	84 (40,4)	17 (8,2)	55 (26,4)	17 (8,2)	208 (100,0)
İşyerlerinde bize işi öğretmek istemiyorlar.	43 (20,7)	12 (5,8)	26 (12,5)	97 (46,6)	30 (14,4)	208 (100,0)
Staj eğitiminde ücretim düzenli olarak ödeniyor.	21 (10,1)	5 (2,4)	18 (8,7)	78 (37,5)	86 (41,3)	208 (100,0)
Staj eğitiminde günlük çalışma süresinden daha fazla çalışıyorum.	14 (6,7)	14 (6,7)	17 (8,2)	63 (30,3)	100 (48,1)	208 (100,0)
Beceri eğitimi yaptığım yerde eğitici personel eksikliği var.	69 (33,2)	83 (39,9)	19 (9,1)	14 (6,7)	23 (11,1)	208 (100,0)
Okulda öğrendiğim bilgileri staj yaptığım işyerinde uygulayabiliyorum.	139 (66,8)	23 (11,1)	13 (6,2)	10 (4,8)	23 (11,1)	208 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 5'e göre, öğrencilerin %78,8'i "staj eğitiminde ücretlerinin düzenli olarak yattığını", %78,4'ü "staj eğitiminde günlük çalışma süresinden daha fazla çalıştıklarını", %77,9'u "okulda öğrendikleri bilgileri stajda uygulayamadıklarını", %77,4'ü "staj yaptıkları işletmede temizlik, çay vb. işleri yaptıklarını", %76,9'u "Stajyerlikte 3 günün işyerinde, 2 günün okulda geçmesinin, okula veya işyerine uyum sağlama konusunda problem olduğunu", %74,1'i "Staj yapmış olduğu bölümün muhasebe ile ilgili olduğunu", %74'ü "staj süresinin uzatılması gerektiğini", %73,1'i "Staj yaptıkları işyerinde eğitici personel eksikliği olmadığını", %61'i "Staj yapılan işyerlerinde işi öğretmek istemediklerini", %57,2'si "İşletmede muhasebe eğitimi anlamında okuldakilerden farklı bilgiler öğrenmediklerini" ifade etmişlerdir.

3.3.1.4. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Muhasebe Mesleğine İlişkin Görüşlerinin Frekans Değerleri

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin muhasebe eğitiminden memnuniyet düzeylerine ilişkin analiz sonuçları Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 6. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin muhasebe eğitiminden memnuniyet düzeyleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Muhasebe mesleği hakkında yeterli bilgiye sahibim.	34 (16,3)	38 (18,3)	27 (13,0)	61 (29,3)	48 (23,1)	208 (100,0)
İleride muhasebe mesleğini icra etmek istiyorum.	66 (31,7)	77 (37,0)	16 (7,7)	30 (14,4)	19 (9,1)	208 (100,0)
Muhasebe mesleği toplumda saygın bir meslektir.	75 (36,1)	67 (32,2)	23 (11,1)	16 (7,7)	27 (13,0)	208 (100,0)
Muhasebe mesleği geleceğin meslekleri arasındadır.	84 (40,4)	59 (28,4)	19 (9,1)	28 (13,5)	18 (8,7)	208 (100,0)
Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânı çok fazladır.	12 (5,8)	15 (7,2)	27 (13,0)	69 (33,2)	85 (40,9)	208 (100,0)
Muhasebe mesleği çok zor bir meslektir.	23 (11,1)	27 (13,0)	20 (9,6)	66 (31,7)	72 (34,6)	208 (100,0)
Muhasebe mesleği çok kazançlı bir meslektir.	25 (12,0)	29 (13,9)	18 (8,7)	64 (30,8)	72 (34,6)	208 (100,0)
Türkiye'de muhasebe mesleği bilgi için değil vergi için yapılan bir meslektir.	31 (14,9)	33 (15,9)	24 (11,5)	54 (26,0)	66 (31,7)	208 (100,0)
Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerekmektedir.	38 (18,3)	37 (17,8)	21 (10,1)	57 (27,4)	55 (26,4)	208 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 6 'ya göre öğrencilerin %74,1'i "Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânının çok fazla olduğunu", %68,8'i "Muhasebe mesleği geleceğin meslekleri arasında olmadığını", %68,7'si "İleride muhasebe mesleğini icra etmek istemediğini", %68,3'ü "Muhasebe mesleğinin toplumda saygın bir meslek olmadığını", %66,3'ü "Muhasebe mesleğinin çok zor bir meslek olduğunu", %65,4'ü "Muhasebe mesleğinin çok kazançlı bir meslek olduğunu", %57,7'si "Türkiye'de muhasebe mesleğinin bilgi için değil vergi için yapılan bir meslek

olduğunu”, %53,8’i “Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerektiğini” belirtmişlerdir.

3.3.2. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine İlişkin Bulgular

Meslek Yüksekokulu öğrencileri bu bölümü seçmedeki en önemli nedenleri olarak sırasıyla %41,4 oranında “Başka bir üniversite programına girememe”, %17,2 oranında “Lisede muhasebe bölümünde okunmuş olunması” ve %14,9 oranında “Muhasebe mesleğinde çalışmak istemek” seçeneklerini işaretlemişlerdir. Katılımcıların %71,3’ü “başka bir bölümde okumak ister miydiniz?” sorusuna “evet”, “bugün seçme hakkına sahip olsanız tekrar muhasebe bölümünü seçer miydiniz?” sorusuna %70,1’i “hayır” cevabını vermişlerdir. Öğrenciler muhasebe dersini en iyi (%39,1) öğretim elemanı anlatırken, (%31,0) kendisi çalışırken, (%16,1) bir arkadaş anlattığında öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların %48,3’ü muhasebe bürolarında, %35,6’sı özel sektörde (muhasebe bürosu hariç), geri kalan %16,1’i ise kamuda staj yaptığını, %71,3’ü staj yaptığı yerin okuduğu bölümle ilgili olduğunu, %14,9’u ilgili olmadığını, %13,8’i ise kısmen ilgili olduğunu ifade etmişlerdir.

3.3.2.1. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitiminden Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Frekans Değerleri

Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe eğitimine ilişkin görüşleri Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe eğitimine ilişkin görüşleri

	1	2	3	4	5	Toplam
MYO’da muhasebe eğitime gereken önem verilmektedir.	28 (32,2)	24 (27,6)	15 (17,2)	10 (11,5)	10 (11,5)	87 (100,0)
MYO’da aldığım muhasebe eğitimi sonucu kendimi muhasebe işlemleri yapabilecek seviyede görüyorum.	38 (43,7)	23 (26,4)	14 (16,1)	5 (5,7)	7 (8,0)	87 (100,0)
MYO’nun muhasebe araç ve gereçleri muhasebe eğitimini karşılamaya yeterlidir.	30 (34,5)	29 (33,3)	8 (9,2)	11 (12,6)	9 (10,3)	87 (100,0)
Muhasebe öğretim elemanları, muhasebe işlemlerindeki güncel değişiklikler ile ilgili bilgi vermektedirler.	25 (28,7)	22 (25,3)	14 (16,1)	15 (17,2)	11 (12,6)	87 (100,0)
Muhasebe bölümü öğretim elemanları, konularında yeterli teorik bilgiye sahiptirler.	17 (19,5)	26 (29,9)	14 (16,1)	18 (20,7)	12 (13,8)	87 (100,0)
Muhasebe bölümü öğretim elemanları, konularında yeterli uygulamalı bilgiye sahiptirler.	30 (34,5)	22 (25,3)	13 (14,9)	13 (14,9)	9 (10,3)	87 (100,0)
MYO’da verilen muhasebe eğitimi çalışma hayatındaki muhasebe ile paralellik göstermektedir.	31 (35,6)	26 (29,9)	11 (12,6)	14 (16,19)	5 (5,7)	87 (100,0)
MYO’da almış olduğumuz muhasebe ders saati yeterlidir.	6 (6,9)	13 (14,9)	8 (9,2)	29 (33,3)	31 (35,6)	87 (100,0)
MYO’da almış olduğumuz muhasebe ders çeşidi yeterlidir.	9 (10,3)	9 (10,3)	5 (5,7)	28 (32,2)	36 (41,4)	87 (100,0)
MYO’da aldığım muhasebe eğitimi beklentilerimi karşıladı.	32 (36,8)	26 (29,9)	8 (9,2)	15 (17,2)	6 (6,9)	87 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin”, %73,6’sı “MYO’da almış olduğu muhasebe ders çeşidinin yeterli olduğunu”, %70,1’i “MYO’da aldığı muhasebe eğitimi ile kendimi muhasebe işlemlerini yapabilecek yetkinlikte görmediğini”, %68,9’u “MYO’da almış oldukları muhasebe ders saatinin yeterli olduğunu”, %67,8’i “MYO’nun muhasebe araç ve gereçlerinin muhasebe eğitimini karşılamaya yeterli olmadığını”, %66,7’si “MYO’da almış oldukları muhasebe ders çeşidinin yeterli olmadığını”, “%59,8”, “MYO’da muhasebe eğitime gereken önemin verilmediğini” ve “Muhasebe bölümü öğretim elemanlarının konularında yeterli uygulamalı bilgiye sahip olmadıklarını”, % 54,ü, “Muhasebe öğretim elemanlarının muhasebe işlemlerindeki güncel değişiklikler ile ilgili bilgi vermediğini”, %49,4’ü

“Muhasebe bölümü öğretim elemanlarının konularında yeterli teorik bilgiye sahip olmadıklarını” belirtmişlerdir.

3.3.2.2. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Staj Eğitiminden Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Frekans Değerleri

Ankete katılan MYO öğrencilerinin staj eğitimine ilişkin görüşleri Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin staj eğitimine ilişkin görüşleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Staj yaptığım yerde eğitici personel (usta öğretici) eksikliği var.	31 (35,6)	26 (29,9)	11 (12,6)	8 (9,2)	11 (12,6)	87 (100,0)
Stajda bana yaptırılan işler bilgi ve becerilerime uygundur.	35 (40,2)	25 (28,7)	9 (10,3)	11 (12,6)	7 (8,0)	87 (100,0)
Stajda yüksekokulda gördüğümüz konuları pekiştirme imkânı elde etmekteyiz.	28 (32,2)	26 (29,9)	7 (8,0)	16 (18,4)	10 (11,5)	87 (100,0)
Staj yeri bulmak çok zor olmaktadır.	17 (19,5)	11 (12,6)	15 (17,2)	23 (26,4)	21 (24,1)	87 (100,0)
Staj süresi uzatılmaldır.	12 (13,8)	11 (12,6)	8 (9,2)	26 (29,9)	30 (34,5)	87 (100,0)
Staj eğitimi faydalı olmaktadır	13 (14,9)	17 (19,5)	12 (13,8)	22 (25,3)	23 (26,4)	87 (100,0)
Staj yapmış olduğum yer muhasebe eğitimim açısından uygundur.	8 (9,2)	10 (11,5)	6 (6,9)	27 (31,0)	36 (41,4)	87 (100,0)
MYO da verilen muhasebe eğitimi, staj eğitiminde yaptığımız uygulamalar için yeterlidir.	25 (28,7)	26 (29,9)	12 (13,8)	14 (16,1)	10 (11,5)	87 (100,0)
Staj yaptığım yerde MYO’da öğrendiklerimize uygun bilgi ve beceri kazandırılıyor.	34 (39,1)	24 (27,6)	7 (8,0)	12 (13,8)	10 (11,5)	87 (100,0)
Staj yaptığımız yerlerde bize işi öğretmiyorlar.	11 (12,6)	13 (14,9)	8 (9,2)	23 (26,4)	32 (36,8)	87 (100,0)
Staj eğitiminde, mesleki açıdan kendimi yetiştirme imkânım olmaktadır.	23 (26,4)	26 (29,9)	9 (10,3)	16 (18,4)	13 (14,9)	87 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 8’e göre katılımcıların %72,4’ü “Staj yapmış olduğu yerin muhasebe eğitimi açısından uygun olduğunu”, %68,9’u “Stajda yaptıkları işlerin bilgi ve becerilerine uygun olmadığını” %66,7’si “Staj yaptığı yerde MYO’da öğrendiklerine uygun bilgi ve beceri kazandırılmadığını”, %65,5’i “Staj yaptıkları yerde eğitici personel (usta öğretici) eksikliği olmadığını”, %64,4’ü “Staj süresinin uzatılmasını”, %63,2’si “Staj yaptıkları yerlerde kendilerine işi öğretmediklerini”, %62,1’i “Stajda yüksekokulda gördükleri konuları pekiştirme imkânı elde edemediklerini”, %58,6’sı “MYO da verilen muhasebe eğitiminin, staj eğitiminde yaptıkları uygulamalar için yeterli olmadığını”, %56,3’ü “Staj eğitiminde, mesleki açıdan kendilerini yetiştirme imkânı olmadığını”, %51,7’si “Staj eğitiminin faydalı olduğunu”, %50,5’i “Staj yeri bulmanın çok zor olduğunu” ifade etmişlerdir.

3.3.2.3. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Mesleğine İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe mesleğine ilişkin görüşleri Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9. Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe mesleğine ilişkin görüşleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Muhasebe mesleği toplumda saygın bir meslektir.	35 (40,2)	27 (31,0)	9 (10,3)	7 (8,0)	9 (10,3)	87 (100,0)
Muhasebe mesleğinin geleceğin meslekleri arasındadır.	31 (35,6)	26 (29,9)	12 (13,8)	7 (8,0)	11 (12,6)	87 (100,0)
Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânı çok fazladır.	7 (8,0)	14 (16,1)	12 (13,8)	24 (27,6)	30 (34,5)	87 (100,0)
Muhasebe mesleği çok kazançlı bir meslektir.	11 (12,6)	9 (10,3)	7 (8,0)	25 (28,7)	35 (40,2)	87 (100,0)
Muhasebe mesleği hakkında yeterli bilgiye sahibim.	27	26	13	14	7	87

	(31,0)	(29,9)	(14,9)	(16,1)	(8,0)	(100,0)
Muhasebe mesleği çok zor bir meslektir.	8 (9,2)	9 (10,3)	7 (8,0)	24 (27,6)	39 (44,8)	87 (100,0)
Türkiye de muhasebe mesleği vergi için yapılan bir meslektir.	10 (11,5)	14 (16,1)	13 (14,9)	26 (29,9)	24 (27,6)	87 (100,0)
Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerekmektedir.	13 (14,9)	10 (11,5)	8 (9,2)	26 (29,9)	30 (34,5)	87 (100,0)
İlerde muhasebe mesleğinde çalışmak istiyorum.	30 (34,5)	29 (33,3)	9 (10,3)	9 (10,3)	10 (11,5)	87 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcıların %72,4'ü “Muhasebe mesleğinin çok zor bir meslek olduğunu”, %71,2'si “Muhasebe mesleğinin toplumda saygın bir meslek olmadığını”, %68,9'u “Muhasebe mesleğinin çok kazançlı bir meslek olduğunu”, %67,8'i “İlerde muhasebe mesleğinde çalışmak istemediğini”, %65,5'i “Muhasebe mesleğinin geleceğin meslekleri arasında olmadığını”, %64,4'ü “Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerektiğini”, %62,1 “Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânının çok fazla olduğunu”, %60,9'u “Muhasebe mesleği hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını”, %57,5'i “Türkiye’de muhasebe mesleğinin vergi için yapılan bir meslek olduğunu” belirtmişlerdir.

3.3.3. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin öncelikle meslekleri ile ilgili konularda bireysel gelişimleri konusunda yaptıkları işlemler ve katıldıkları toplantılar, sonrasında sırasıyla muhasebe eğitimi, staj eğitimi ve muhasebe mesleğine ilişkin görüşlerinin frekans dağılımları ile ilgili bilgi verilecektir.

3.3.3.1. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Mesleki Gelişimlerine İlişkin Frekans Değerleri

Ankete katılan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin %48,7'si meslekleri ile ilgili gelişmeleri takip etmediklerini, %17,9'u gelişmeleri iletişim araçlarından takip ettiklerini, %12,8'i ise hizmet içi eğitimle takip ettiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların %66,7'si muhasebe öğretmeni olarak muhasebe eğitimi konusunda yeterli bilgi birikime sahip olduklarını belirtirken, %64,1 üniversite eğitiminden sonra muhasebe ile ilgili eğitimlere katılmamış olduklarını, %69,2'si ise muhasebe ile ilgili herhangi bir yayın ya da siteyi takip etmediklerini ifade etmişlerdir. “Muhasebe Öğretmeni Olarak Muhasebe Dersleri ile İlgili Eksikleriniz Nelerdir?” sorusuna ankete katılan öğretmenlerin %41'i uygulama eksiklerinin olduğunu, %28,2'si bilgisayarlı muhasebe konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiş, %15,4'ü ise eksiğinin olmadığını ifade etmiştir. Ankete katılanların %56,4'ü ülkemizde muhasebe eğitimine gereken önemin verilmediğini de ifade etmişlerdir.

3.3.3.2. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Muhasebe Eğitimine İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Muhasebe Eğitimine ilişkin analiz sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin muhasebe eğitimine ilişkin düşünceleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Okulumuzda muhasebe eğitimine gereken önem verilmektedir.	5 (12,8)	11 (28,2)	4 (10,3)	7 (17,9)	12 (30,8)	39 (100,0)
Anadolu liselerine yerleşemeyen öğrencilerin Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerine yönlendirilmesi, muhasebe eğitiminin kalitesini düşürecektir.	5 (12,8)	2 (5,1)	3 (7,7)	11 (28,2)	18 (46,2)	39 (100,0)

Muhasebe derslerinin haftalık ders saatleri yeterlidir.	4 (10,3)	5 (12,8)	3 (7,7)	13 (33,3)	14 (35,9)	39 (100,0)
Verdiğimiz muhasebe ders çeşidi yeterlidir.	7 (17,9)	6 (15,4)	2 (5,1)	14 (35,9)	10 (25,6)	39 (100,0)
Muhasebe dersi modülleri, içerik açısından ihtiyaca cevap verecek düzeydedir.	15 (38,5)	11 (28,2)	2 (5,19)	6 (15,4)	5 (12,8)	39 (100,0)
Ders konularının sınıflara göre dağılımı yeniden gözden geçirilmelidir.	4 (10,3)	6 (15,4)	3 (7,7)	16 (41,0)	10 (25,6)	39 (100,0)
Muhasebe modüllerindeki bilgiler günceldir.	17 (43,6)	9 (23,1)	3 (7,7)	8 (20,5)	2 (5,1)	39 (100,0)
Muhasebe dersi modüllerindeki bilgiler öğrencilerin seviyesine uygundur.	12 (30,8)	11 (28,2)	3 (7,7)	8 (20,5)	5 (12,8)	39 (100,0)
Muhasebe araç ve gereçleri muhasebe eğitimi için yeterlidir.	14 (35,9)	10 (25,6)	3 (7,7)	8 (20,5)	4 (10,3)	39 (100,0)
Öğrencilerimize, muhasebe konularındaki güncel değişiklikler ile ilgili bilgi vermektir.	14 (35,9)	9 (23,1)	1 (2,6)	8 (20,5)	7 (17,9)	39 (100,0)
Okulumuzda muhasebe öğretmenleri konularında yeterli teorik bilgiye sahiptirler.	8 (20,5)	5 (12,8)	3 (7,7)	15 (38,5)	8 (20,5)	39 (100,0)
Okulumuzda muhasebe öğretmenleri konularında yeterli uygulamalı bilgiye sahiptirler.	16 (41,0)	11 (28,2)	3 (7,7)	7 (17,9)	2 (5,1)	39 (100,0)
Okul ders programları, muhasebe eğitiminde öğrenci başarısını etkilemektedir.	6 (15,4)	4 (10,3)	2 (5,1)	14 (35,9)	13 (33,3)	39 (100,0)
Muhasebe eğitiminde teknoloji sınıflarının oluşturulması gereklidir.	3 (7,7)	5 (12,8)	3 (7,7)	16 (41,0)	12 (30,8)	39 (100,0)
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesini tercih eden öğrenciler muhasebe eğitimi için yeterli alt yapıya sahiptir.	16 (41,0)	12 (30,8)	1 (2,6)	6 (15,4)	4 (10,3)	39 (100,0)
Öğrencilerimiz muhasebe derslerine ilgilidirler.	9 (23,1)	7 (17,9)	3 (7,7)	9 (23,1)	11 (28,2)	39 (100,0)
Öğrenciler aldıkları muhasebe eğitimi sonucu, mezun olduklarında muhasebe işlemleri yapabilecek seviyeye gelmektedir.	12 (30,8)	8 (20,5)	2 (5,1)	9 (23,1)	8 (20,5)	39 (100,0)
Uygulama dersleri için her öğrencinin bireysel çalışma yapmasına olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.	5 (12,8)	7 (17,9)	3 (7,7)	9 (23,1)	15 (38,5)	39 (100,0)
Muhasebe derslerinin grup oluşturularak işlenmesi, muhasebe eğitiminin verimliliğini artırmaktadır.	5 (12,8)	4 (10,3)	3 (7,7)	9 (23,1)	18 (46,2)	39 (100,0)
Muhasebe bölümü öğrencilerinin işletme, iktisat, maliye gibi 4 yıllık bölümleri tercih etmede ek puan verilmesi, öğrenci kalitesini dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesini artırır.	2 (5,1)	4 (10,3)	5 (12,8)	12 (30,8)	16 (41,0)	39 (100,0)
Okulda verilen muhasebe eğitimi ile ticari hayattaki muhasebe arasında fark yoktur.	10 (25,6)	14 (35,9)	3 (7,7)	7 (17,9)	5 (12,8)	39 (100,0)
Öğrenciler uygulamalı derslerde daha başarılıdır.	7 (17,9)	5 (12,8)	4 (10,3)	13 (33,3)	10 (25,6)	39 (100,0)
Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde muhasebe dersleri için fiziki ortam ve teknik altyapı yeterlidir.	13 (33,3)	9 (23,1)	3 (7,7)	6 (15,4)	8 (20,5)	39 (100,0)
Ders programlarında araştırma yapmaya sevk edecek düzenlemeler yapılmalıdır.	5 (12,8)	6 (15,4)	4 (10,3)	11 (28,2)	13 (33,3)	39 (100,0)
Öğrencilerin muhasebe derslerindeki başarıları çok yüksektir.	14 (35,9)	10 (25,6)	1 (2,6)	4 (10,3)	10 (25,6)	39 (100,0)
Öğrencilerime UFRS ile ilgili bilgiler vermektir	15 (38,5)	12 (30,8)	2 (5,1)	6 (15,4)	4 (10,3)	39 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 10'a göre katılımcıların %74,4'ü "Anadolu liselerine yerleşemeyen öğrencilerin Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerine yönlendirilmesinin, muhasebe eğitiminin kalitesini düşüreceğini", %71,8'i "Muhasebe bölümü öğrencilerine işletme, iktisat, maliye gibi 4 yıllık bölümleri tercih etmede ek puan verilmesinin, öğrenci kalitesini dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesini artıracaklarını", "Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesini tercih eden öğrencilerin muhasebe eğitimi için yeterli alt yapıya sahip olmadığını", ve "Muhasebe eğitiminde teknoloji sınıflarının oluşturulmasının gerekli olduğunu", %69,3'ü "Muhasebe derslerinin grup oluşturularak işlenmesinin muhasebe eğitiminin verimliliğini artırdığını" ve "Öğrencilere UFRS ile ilgili bilgiler verilmediğini", %69,2'si "Okullarındaki muhasebe hocalarının konularında yeterli uygulamalı bilgiye sahip olmadıklarını", "Okul ders programlarının muhasebe eğitiminde öğrenci başarısını etkilediğini" ve "Muhasebe derslerinin haftalık ders saatlerinin yeterli olduğunu", %66,7'si "Muhasebe modüllerindeki bilgilerin güncel olmadığını", "Muhasebe dersi modüllerinin, içerik açısından ihtiyaca cevap verecek düzeyde olmadığını", %66,6'sı "Ders konularının sınıflara göre dağılımının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini",

%61,6'sı "Uygulama dersleri için her öğrencinin bireysel çalışma yapmasına olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğini", %61,5'i "Öğrencilerin muhasebe derslerindeki başarılarının çok yüksek olmadığını", "Ders programlarında araştırma yapmaya sevk edecek düzenlemelerin yapılması gerektiğini", "Verilen muhasebe ders çeşidinin yeterli olduğunu" ve "Muhasebe araç ve gereçlerinin muhasebe eğitimi için yeterli olmadığını", %59'u "Öğrencilere, muhasebe konularındaki güncel değişiklikler ile ilgili bilgi verilmediğini", "Muhasebe dersi modüllerindeki bilgilerin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığını" ve "Okuldaki muhasebe öğretmenlerinin konularında yeterli teorik bilgiye sahip olduklarını", %56,4'ü "Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde muhasebe dersleri için fiziki ortam ve teknik altyapının yeterli olmadığını", %51,3'ü "Öğrencilerin muhasebe derslerine ilgili olduğunu", %48,7'si "Okullarında muhasebe eğitime gereken önemin verildiğini", %51,3'ü "Öğrencilerin aldıkları muhasebe eğitimi sonucu, mezun olduklarında muhasebe işlemlerini yapabilecek seviyeye gelmediklerini" ifade etmişlerdir.

3.3.3.3. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Staj Eğitimine İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin staj Eğitimine ilişkin analiz sonuçları Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin staj eğitimine ilişkin düşünceleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Öğrencilerin işletmelerde yaptığı staj sonunda mesleki açıdan kazandıkları davranış değişikliği yeterlidir.	14 (35,9)	11 (28,2)	5 (12,8)	7 (17,9)	2 (5,1)	39 (100,0)
Öğrencilerin staj yapmış olduğu yerler muhasebe eğitimi açısından uygundur.	8 (20,5)	5 (12,8)	3 (7,7)	10 (25,6)	13 (33,3)	39 (100,0)
İşyerinde staj eğitimi uygulamasına ayrılan zaman yeterlidir.	15 (38,5)	13 (33,3)	3 (7,7)	5 (12,8)	3 (7,7)	39 (100,0)
Öğrencilerimiz staj yeri bulmakta çok zorlanmaktadır.	14 (35,9)	10 (25,6)	4 (10,3)	6 (15,4)	5 (12,8)	39 (100,0)
Staj yapan öğrencilerin aldıkları ücret yeterlidir.	11 (28,2)	14 (35,9)	2 (5,1)	5 (12,8)	7 (17,9)	39 (100,0)
Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde yapılan staj MYO'da verilen muhasebeyi anlamaya katkı sağlar.	2 (5,1)	7 (17,9)	5 (12,8)	10 (25,6)	15 (38,5)	39 (100,0)
Staj yapılan işletmede, öğrencilerin okulda aldıkları muhasebe eğitime uygun bilgi ve beceri kazandırılmaktadır.	20 (51,3)	11 (28,2)	1 (2,6)	5 (12,8)	2 (5,1)	39 (100,0)
Öğrenciler staj eğitiminde günlük çalışma süresinden daha fazla çalışmaktadırlar.	5 (12,8)	3 (7,7)	7 (17,9)	9 (23,1)	15 (38,5)	39 (100,0)
Öğrencilerin staj yaptığı yerlerde eğitici personel eksikliği var.	17 (43,6)	9 (23,1)	2 (5,1)	5 (12,8)	6 (15,4)	39 (100,0)
Öğrencilerimiz staj eğitiminde, mesleki açıdan kendilerini yetiştirme imkânına sahip olmaktadır.	5 (12,8)	4 (10,3)	3 (7,7)	10 (25,6)	17 (43,6)	39 (100,0)
Staj eğitimi faydalı olmaktadır.	8 (20,5)	4 (10,3)	3 (7,7)	6 (15,4)	18 (46,2)	39 (100,0)
Okulda verilen muhasebe eğitimi, öğrencilerin staj eğitiminde yaptıkları uygulamalar için yeterlidir.	2 (5,1)	6 (15,4)	5 (12,8)	15 (38,5)	11 (28,2)	39 (100,0)
Önceki dönemde öğrenciye müfredata göre eğitim yaptırmayan işyerlerine bir sonraki dönem staj için öğrenci gönderilmemelidir.	4 (10,3)	3 (7,7)	4 (10,3)	11 (28,2)	17 (43,6)	39 (100,0)
Stajyerlikte 3 günün işyerinde, 2 günün okulda geçmesi, öğrencilerin Okula veya İşyerine uyum sağlama konusunda problem oluyor.	4 (10,3)	8 (20,5)	2 (5,1)	11 (28,2)	14 (35,9)	39 (100,0)
Son sınıf (4.sınıf), tamamen beceri eğitimine ayrılmalıdır.	4 (10,3)	8 (20,5)	2 (5,1)	11 (28,2)	14 (35,9)	39 (100,0)
Beceri eğitimi 3.sınıfta da uygulanmalıdır.	3 (7,7)	6 (15,4)	5 (12,8)	9 (23,1)	16 (41,0)	39 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 11'e göre katılımcıların %79,5'i "Staj yapılan işletmede, öğrencilere okulda aldıkları muhasebe eğitime uygun bilgi ve beceri kazandırılmadığını", %71,8'i "İşyerinde staj eğitimi uygulamasına ayrılan zamanın yeterli olmadığını", "Önceki dönemde öğrenciye

müfredata göre eğitim yaptırmayan işyerlerine bir sonraki dönem staj için öğrenci gönderilmemesi gerektiğini”, %69,2’si “Öğrencilerin staj eğitiminde, mesleki açıdan kendilerini yetiştirme imkânına sahip olduklarını”, %66,7’si “Öğrencilerin staj yaptığı yerlerde eğitici personel eksikliğinin olmadığını”, “Okulda verilen muhasebe eğitiminin, öğrencilerin staj eğitiminde yaptıkları uygulamalar için yeterli olduğunu”, %64,1’i “Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde yapılan stajın MYO’da verilen muhasebeyi anlamaya katkı sağladığını”, “Beceri eğitimi 3.sınıfta da uygulanması gerektiğini”, “Son sınıfın (4.sınıf), tamamen beceri eğitimine ayrılması gerektiğini”, “Stajyerlikte 3 günün işyerinde, 2 günün okulda geçmesinin, öğrencilerin okula veya işyerine uyum sağlamasında probleme yol açtığını”, “Staj yapan öğrencilerin aldıkları ücretin yeterli olmadığını”, %61,6’sı “Öğrenciler staj eğitiminde günlük çalışma süresinden daha fazla çalıştıklarını”, “Staj eğitiminin faydalı olduğunu”, %61,5’i “Öğrencilerin staj yeri bulmakta çok zorlanmadıklarını”, %58,9’u “Öğrencilerin staj yapmış olduğu yerlerin muhasebe eğitimi açısından uygun olduğunu” belirtmişlerdir.

3.3.3.4. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Muhasebe Mesleğine İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Mesleki ve teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin muhasebe mesleği konusundaki görüşleri Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin muhasebe mesleğine ilişkin düşünceleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Ülkemizde muhasebe mesleğine gereken önem verilmemektedir.	9 (23,1)	5 (12,8)	1 (2,6)	9 (23,1)	15 (38,5)	39 (100,0)
Muhasebe alanındaki değişiklikleri ve gelişmeleri sürekli takip etmek zorundasınız.	5 (12,8)	6 (15,4)	2 (5,1)	9 (23,1)	17 (43,6)	39 (100,0)
Muhasebe mesleğinin toplumda saygın bir yeri vardır.	15 (38,5)	11 (28,2)	1 (2,6)	5 (12,8)	7 (17,9)	39 (100,0)
Muhasebe mesleği toplumda çok tercih edilen bir meslektir.	9 (23,1)	4 (10,3)	2 (5,1)	13 (33,3)	11 (28,2)	39 (100,0)
Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânı çok fazladır.	2 (5,1)	8 (20,5)	3 (7,7)	11 (28,2)	15 (38,5)	39 (100,0)
Muhasebe alanında çalışmayı seviyorum.	7 (17,9)	8 (20,5)	5 (12,8)	6 (15,4)	13 (33,3)	39 (100,0)
Muhasebe mesleği her zaman her yerde geçerliliği olan bir meslektir.	5 (12,8)	6 (15,4)	2 (5,1)	10 (25,6)	16 (41,0)	39 (100,0)
Muhasebe mesleğinde şirketlere danışmanlık yapma imkânı vardır.	5 (12,8)	4 (10,3)	3 (7,7)	11 (28,2)	16 (41,0)	39 (100,0)
Muhasebe öğretmeni olmak / muhasebe alanında çalışmak ayrıcalıklı bir durumdur.	14 (35,9)	12 (30,8)	5 (12,8)	3 (7,7)	5 (12,8)	39 (100,0)
Muhasebe dersini anlatmak oldukça zor ve yorucudur.	14 (35,9)	10 (25,6)	3 (7,7)	7 (17,9)	5 (12,8)	39 (100,0)
Muhasebe mesleği çok kazançlı bir meslektir.	7 (17,9)	5 (12,8)	2 (5,1)	10 (25,6)	15 (38,5)	39 (100,0)
Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerekmektedir.	5 (12,8)	9 (23,1)	2 (5,1)	9 (23,1)	14 (35,9)	39 (100,0)
Türkiye’de muhasebe mesleği bilgi için değil vergi için yapılmaktadır.	4 (10,3)	4 (10,3)	3 (7,7)	11 (28,2)	17 (43,6)	39 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 12’ye göre, Mesleki ve Teknik Anadolu lisesi öğretmenlerinin %71,8’i “Türkiye’de muhasebe mesleğinin bilgi için değil vergi için yapıldığı”, %69,2’si “Muhasebe mesleğinde şirketlere danışmanlık yapma imkânının olduğu”, %66,7’si “Muhasebe öğretmeni olmanın / muhasebe alanında çalışmanın ayrıcalıklı bir durum olmadığı”, “Muhasebe alanındaki değişikliklerin ve gelişmelerin sürekli takip edilmesi gerektiği”, “Muhasebe mesleğinin toplumda saygın bir yerinin olmadığı”, “Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânının çok fazla olduğu”, %66,6’sı “Muhasebe mesleğinin her zaman her yerde geçerliliği olan bir meslek olduğu”, %61,6’sı “Ülkemizde muhasebe mesleğine gereken önemin

verilmediği”, %64,1’i “Muhasebe mesleğinin çok kazançlı bir meslek olduğu”, %61,5’1 “Muhasebe mesleğinin toplumda çok tercih edilen bir meslek olduğu”, “Muhasebe dersini anlatmanın zor ve yorucu olmadığı”, %59’u “Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerektiği” görüşündedirler. Öğretmenlerin %48,7’si muhasebe alanında çalışmayı sevdiğini ifade etmişlerdir.

3.3.4. Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarına İlişkin Bulgular

Ankete katılan meslek yüksekokulu öğretim elemanlarının %57,1’i meslekleri ile ilgili gelişmeleri takip etmediklerini ifade etmişlerdir. “Muhasebe öğretim elemanı olarak muhasebe eğitimi konusunda yeterli bilgi birikime sahip misiniz” sorusuna katılımcıların %35,7’si “evet”, %21,4’ü ise “kısmen” cevabını vermişlerdir. “Muhasebe Öğretim Elemanı Olarak Muhasebe Dersleri ile İlgili Eksikleriniz Nelerdir?” sorusuna ankete katılan öğretim elemanlarının %35,7’si uygulama eksiklerinin olduğunu, %28,6’sı bilgisayarlı muhasebe konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiş, %14,3’ü ise eksiğinin olmadığını ifade etmiştir. Ankete katılanların %57,1’i ülkemizde muhasebe eğitime gereken önemin verilmediğini de ifade etmişlerdir.

3.3.4.1. Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Muhasebe Eğitime İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının muhasebe eğitimi ile ilgili görüşleri Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13. Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının muhasebe eğitimi ile ilgili düşünceleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde muhasebe eğitime gereken önem verilmektedir.	3 (21,4)	4 (28,6)	2 (14,3)	4 (28,6)	1 (7,1)	14 (100,0)
Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde verilen muhasebe eğitimi, MYO bölümlerindeki muhasebe eğitiminde yeterli alt yapıyı oluşturmaktadır.	2 (14,3)	3 (21,4)	1 (7,1)	5 (35,7)	3 (21,4)	14 (100,0)
MYO’da muhasebe eğitime gereken önem verilmektedir.	5 (35,7)	3 (21,4)	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)
MYO’da okuyan öğrenciler içinde Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi mezunu öğrenciler muhasebe derslerinde diğer öğrencilerden daha başarılıdır.	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	4 (28,6)	5 (35,7)	14 (100,0)
MYO’da verilen muhasebe eğitimi Lise’de verilen muhasebe eğitimi ile paralellik göstermektedir.	2 (14,3)	3 (21,4)	2 (14,3)	3 (21,4)	4 (28,6)	14 (100,0)
Öğrencilerimiz MYO’da aldıkları muhasebe eğitimi sonucunda, muhasebe işlemlerini yapabilecek seviyeye gelmektedirler	5 (35,7)	3 (21,4)	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)
MYO’nun muhasebe araç ve gereçleri muhasebe eğitimi karşılamaya yeterlidir.	5 (35,7)	5 (35,7)	1 (7,1)	2 (14,3)	1 (7,1)	14 (100,0)
Öğrencilerimize, muhasebe konularındaki güncel değişiklikler ile ilgili bilgi vermekteyiz.	4 (28,6)	3 (21,4)	1 (7,1)	4 (28,6)	2 (14,3)	14 (100,0)
Yüksekokulumuzda muhasebe bölümü elemanları, konularında yeterli teorik bilgiye sahiptirler.	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	3 (21,4)	5 (35,7)	14 (100,0)
Yüksekokulumuzda muhasebe bölümü elemanları, konularında yeterli uygulamalı bilgiye sahiptirler.	5 (35,7)	3 (21,4)	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)
Yüksekokulumuzda bizlere muhasebe mesleği ile ilgili gelişmeleri yakından takip edebilme imkânı sunulmaktadır.	5 (35,7)	4 (28,6)	1 (7,1)	3 (21,4)	1 (7,1)	14 (100,0)
MYO’da öğrencilerimize verdiğimiz muhasebe eğitimi çalışma hayatındaki muhasebe ile paralellik göstermektedir.	3 (21,4)	5 (35,7)	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)
MYO’da verdiğimiz muhasebe ders saati yeterlidir.	2 (14,3)	3 (21,4)	1 (7,1)	5 (35,7)	3 (21,4)	14 (100,0)
MYO’da verdiğimiz muhasebe ders çeşidi yeterlidir.	1 (7,1)	2 (14,3)	3 (21,4)	3 (21,4)	5 (35,7)	14 (100,0)
Ders konularının sınıflara göre dağılımı yeniden gözden geçirilmelidir.	2 (14,3)	3 (21,4)	1 (7,1)	5 (35,7)	3 (21,4)	14 (100,0)
MYO’da muhasebe dersleri için fiziki ortam ve teknik altyapı yeterlidir.	3 (21,4)	5 (35,7)	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)
MYO’da muhasebe derslerinde UFRS ve TMS paralelinde eğitimler verilmektedir.	5 (35,7)	3 (21,4)	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)
MYO’da verdiğimiz muhasebe eğitiminin öğrencilerin beklentilerini karşıladığını düşünmekteyim.	4 (28,6)	3 (21,4)	2 (14,3)	3 (21,4)	2 (14,3)	14 (100,0)

Ders programlarında araştırma yapmaya sevk edecek düzenlemeler yapılmalıdır.	1 (7,1)	3 (21,4)	1 (7,1)	4 (28,6)	5 (35,7)	14 (100,0)
Muhasebe eğitiminde teknoloji sınıflarının oluşturulması gereklidir.	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	4 (28,6)	5 (35,7)	14 (100,0)
Uygulama dersleri için her öğrencinin bireysel çalışma yapmasına olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.	1 (7,1)	1 (7,1)	2 (14,3)	6 (42,9)	4 (28,6)	14 (100,0)
Öğrencilerin alt yapılarının yetersiz olması muhasebe eğitiminde verimliliği düşürmektedir.	1 (7,1)	2 (14,3)	1 (7,1)	4 (28,6)	6 (42,9)	14 (100,0)
Muhasebe bölümü öğrencilerine işletme, iktisat, maliye gibi 4 yıllık bölümlere dikey geçişte kolaylıklar getirilmesi, öğrenci kalitesini dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesini artırır.	-	1 (7,1)	2 (14,3)	5 (35,7)	6 (42,9)	14 (100,0)
Öğrencilerin muhasebe derslerindeki başarıları çok yüksektir.	4 (28,6)	5 (35,7)	-	2 (14,3)	3 (21,4)	14 (100,0)
Öğrencilerimiz muhasebe derslerine ilgilidirler.	5 (35,7)	4 (28,6)	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	14 (100,0)
Öğrenciler uygulamalı derslerde daha başarılıdır.	2 (14,3)	3 (21,4)	1 (7,1)	4 (28,6)	4 (28,6)	14 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 13'e göre MYO öğretim elemanlarının %78,6'sı "Muhasebe bölümü öğrencilerine işletme, iktisat, maliye gibi 4 yıllık bölümlere dikey geçişte kolaylıklar getirilmesinin, öğrenci kalitesini dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesini artıracaklarını", %71,5'i "Uygulama dersleri için her öğrencinin bireysel çalışma yapmasına olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğini", "Öğrencilerin alt yapılarının yetersiz olmasının muhasebe eğitiminde verimliliği düşürdüğünü", %71,4'ü "MYO'nun muhasebe araç ve gereçleri muhasebe eğitimini karşılamaya yeterli olmadığını", %64,3'ü "MYO'da okuyan öğrenciler içinde Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi mezunu öğrencilerin muhasebe derslerinde diğer öğrencilerden daha başarılı olduklarını", "Yüksekokulda öğretim elemanlarına muhasebe mesleği ile ilgili gelişmeleri yakından takip edebilme imkânı sunulmadığını", "Ders programlarında araştırma yapmaya sevk edecek düzenlemelerin yapılması gerektiğini", "Muhasebe eğitiminde teknoloji sınıflarının oluşturulmasının gerekli olduğunu", "Öğrencilerin muhasebe derslerindeki başarılarının çok yüksek olmadığını", "Öğrencilerin muhasebe derslerine ilgili olmadıklarını", %57,2'si "Öğrencilerin uygulamalı derslerde daha başarılı olduklarını" %57,1'i "Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde verilen muhasebe eğitiminin, MYO bölümlerindeki muhasebe eğitiminde yeterli alt yapıyı oluşturduğunu", "MYO'da muhasebe eğitime gereken önemin verilmediğini", "Öğrencilerimiz MYO'da aldıkları muhasebe eğitimi sonucunda, muhasebe işlemlerini yapabilecek seviyeye gelmediklerini", "Yüksekokulda muhasebe bölümü elemanlarının, konularında yeterli teorik bilgiye sahip olduklarını ancak yeterli uygulamalı bilgiye sahip olmadıklarını", "MYO'da verilen muhasebe ders saatinin yeterli olduğunu", "MYO'da verilen muhasebe ders çeşidinin yeterli olduğunu", "Ders konularının sınıflara göre dağılımının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini", "MYO'da muhasebe dersleri için fiziki ortam ve teknik altyapının yetersiz olduğunu", "MYO'da muhasebe derslerinde UFRS ve TMS paralelinde eğitimler verilmediğini", %50'si "Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde muhasebe eğitime gereken önem verilmediğini", "MYO'da verilen muhasebe eğitiminin Lise'de verilen muhasebe eğitimi ile paralellik gösterdiğini", "Öğrencilere, muhasebe konularındaki güncel değişiklikler ile ilgili bilgi vermediklerini", "MYO'da verilen muhasebe eğitiminin öğrencilerin beklentilerini karşıladığını düşünmediklerini" ifade etmişlerdir.

3.3.4.2. Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Staj Eğitimine İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının staj eğitimi ile ilgili görüşleri Tablo 14'de yer almaktadır.

Tablo 14. Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının staj eğitimine ilişkin görüşleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Öğrencilerin staj yaptığı yerlerde eğitici personel eksikliği var.	5 (35,7)	3 (21,4)	2 (14,3)	3 (21,4)	1 (7,1)	14 (100,0)
Stajda öğrencilerimiz yüksekokulda gördükleri konuları pekiştirme imkânı elde etmektedirler.	4 (28,6)	5 (35,7)	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	14 (100,0)
Öğrencilerimiz alanları ile ilgili yerlerde staj yapmaktadırlar.	1 (7,1)	3 (21,4)	1 (7,1)	4 (28,6)	5 (35,7)	14 (100,0)
Öğrencilerimiz staj yeri bulmakta çok zorlanmaktadırlar.	2 (14,3)	4 (28,6)	2 (14,3)	3 (21,4)	3 (21,4)	17 (100,0)
Staj süresinin uzatılması gerektiğini düşünüyorum.	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	5 (35,7)	4 (28,6)	14 (14,00)
Staj eğitimi faydalı olmaktadır.	1 (7,1)	3 (21,4)	2 (14,3)	3 (21,4)	5 (35,7)	14 (14,0)
MYO da verilen muhasebe eğitimi, öğrencilerin staj eğitiminde yaptıkları uygulamalar için yeterlidir.	3 (21,4)	5 (35,7)	2 (14,3)	1 (7,1)	3 (21,4)	14 (100,0)
Staj yapılan yerlerde öğrencilerimize MYO'da öğrendiklerine uygun bilgi ve beceri kazandırılıyor.	6 (42,9)	3 (21,4)	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	14 (100,0)
Öğrencilerimize staj yapılan işyerlerinde işi öğretmiyorlar.	2 (14,3)	1 (7,1)	1 (7,1)	4 (28,6)	6 (42,9)	14 (100,0)
Öğrenciler staj eğitiminde günlük çalışma süresinden daha fazla çalışmaktadırlar.	2 (14,3)	1 (7,1)	2 (14,3)	3 (21,4)	6 (42,9)	14 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 14'e göre MYO öğretim elemanlarının %71,5'i "Öğrencilere staj yapılan işyerlerinde işi öğretmediklerini", %64,3'ü "Stajda öğrencilerin yüksekokulda gördükleri konuları pekiştirme imkânı elde etmediklerini", "Öğrencilerin alanları ile ilgili yerlerde staj yaptıklarını", "Staj süresinin uzatılması gerektiğini", "Staj yapılan yerlerde öğrencilere MYO'da öğrendiklerine uygun bilgi ve becerinin kazandırılmadığını", "Öğrencilerin staj eğitiminde günlük çalışma süresinden daha fazla çalıştıklarını", %57,1'i "Öğrencilerin staj yaptığı yerlerde eğitici personel eksikliğinin olmadığını", "Staj eğitiminin faydalı olduğunu", "MYO da verilen muhasebe eğitiminin, öğrencilerin staj eğitiminde yaptıkları uygulamalar için yeterli olmadığını" belirtmişlerdir.

3.3.4.3. Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Muhasebe Mesleğine İlişkin Değerlendirmelerinin Frekans Değerleri

Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının muhasebe mesleği ile ilgili görüşleri Tablo 15'de yer almaktadır.

Tablo 15. Meslek Yüksekokulu öğretim elemanlarının muhasebe mesleğine ilişkin görüşleri

	1	2	3	4	5	Toplam
Ülkemizde muhasebe mesleğine gereken önem verilmemektedir.	2 (14,3)	3 (21,4)	1 (7,1)	5 (35,7)	3 (21,4)	14 (100,0)
Muhasebe alanında çalışmayı seviyorum.	5 (35,7)	4 (28,6)	1 (7,1)	2 (14,3)	2 (14,3)	14 (100,0)
Muhasebe mesleği her zaman her yerde geçerliliği olan bir meslektir.	4 (28,6)	4 (28,6)	2 (14,3)	1 (7,1)	3 (21,4)	14 (100,0)
Muhasebe dersini anlatmak oldukça zor ve yorucudur.	2 (14,3)	4 (28,6)	2 (14,3)	3 (21,4)	3 (21,4)	14 (100,0)
Muhasebe mesleği toplumda çok tercih edilen bir meslektir.	5 (35,7)	4 (28,6)	-	2 (14,3)	3 (21,4)	14 (100,0)
Muhasebe mesleğinde şirketlere danışmanlık yapma imkânı vardır.	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	4 (28,6)	5 (35,7)	14 (100,0)
Muhasebe alanındaki değişiklikleri ve gelişmeleri sürekli takip etmek zorundasınız.	2 (14,3)	2 (14,3)	1 (7,1)	6 (42,9)	3 (21,4)	14 (100,0)
Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerekmektedir.	3 (21,4)	1 (7,1)	2 (14,3)	4 (28,6)	4 (28,6)	14 (100,0)
Muhasebe mesleğinin toplumda saygın bir yeri vardır.	5 (35,7)	3 (21,4)	3 (21,4)	2 (14,3)	1 (7,1)	14 (100,0)
Muhasebe mesleği çok kazançlı bir meslektir.	1 (7,1)	3 (21,4)	1 (7,1)	4 (28,6)	5 (35,7)	14 (100,0)
Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânı çok fazladır.	1 (7,1)	2 (14,3)	2 (14,3)	3 (21,4)	6 (42,9)	14 (100,0)
Türkiye’de muhasebe mesleği bilgi için değil vergi için yapılmaktadır.	2 (14,3)	3 (21,4)	2 (14,3)	3 (21,4)	4 (28,6)	14 (100,0)

1 Kesinlikle Katılmıyorum 2 Katılmıyorum 3 Kararsızım 4 Katılıyorum 5 Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 15 incelendiğinde katılımcıların %64,3’ü “Muhasebe alanında çalışmayı sevmediklerini”, “Muhasebe mesleğinin toplumda çok tercih edilen bir meslek olmadığını”, “Muhasebe mesleğinde şirketlere danışmanlık yapma imkânının olduğunu”, “Muhasebe alanındaki değişiklikleri ve gelişmeleri sürekli takip etme zorunluluğu olduğunu”, “Muhasebe mesleği çok kazançlı bir meslek olduğunu”, “Muhasebe mesleğinde iş bulma imkânının çok fazla olduğunu”, %57,2’si “Muhasebe mesleğinin her zaman her yerde geçerliliği olan bir meslek olmadığını”, “Muhasebe mesleğinde teknolojiyi yakından takip etmek gerektiğini”, %57,1’i “Ülkemizde muhasebe mesleğine gereken önemin verildiğini”, “Muhasebe mesleğinin toplumda saygın bir yeri olmadığını”, %50’si “Türkiye’de muhasebe mesleğinin bilgi için değil vergi için yapıldığını” ifade etmişlerdir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Meslek Yüksekokullarında okuyan öğrencilerin, muhasebe derslerine giren öğretmenlerin ve öğretim elemanlarının muhasebe eğitimi, staj eğitimi ve muhasebe mesleği ile ilgili düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Kahramanmaraş’ta Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde muhasebe ve finansman alanında okuyan 208 son sınıf öğrencisi ve derse giren 39 öğretmen ile Meslek Yüksekokullarının Muhasebe ve Vergi Uygulamaları bölümünde son sınıfta okuyan 87 öğrenci ve muhasebe derslerine giren 14 öğretim elemanına anket uygulanmıştır.

Araştırma sonuçlarının ışığında aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir:

- Araştırma sonucunda Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesini tercih etmede öğrencilerin %39,9’u kendi karar verirken %60,1’inin ise aile başta olmak üzere başka etmenler sebebiyle meslek lisesini tercih ettiği görülmektedir. Çıkan bu sonuçlara göre, okullarda mesleki anlamda gerekli rehberlik hizmetlerinin verilmediği ve meslek liseleri konusunda gerekli kamuoyu oluşturulmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

- Mesleki Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında staj yapan öğrencilerin, günlük çalışma süresinin üzerinde çalıştırıldığı, usta öğretici eksikliği olmamasına rağmen işletmelerde muhasebe mesleğine uygun bilgi ve beceri kazandırılmadığı, çay, temizlik vb. ayak işlerinde çalıştırıldıkları ortaya çıkmaktadır.
- Araştırma sonucunda Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin %64,4'ü ileride muhasebe mesleğini icra etmek istemediğini, büyük çoğunluğu (%63,9) ise tekrar seçme hakkı verilse meslek lisesini seçmeyeceğini beyan etmektedir. Yılmaz (2011) ile Yardımcıoğlu ve Büyükşalvarcı (2007) da yaptıkları çalışmada lise öğrencilerinin çoğunluğunun okudukları bölümlerde istekleri dışında eğitim aldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Öğrencilerin bu okullara istemeyerek gelmesi toplumda meslek liselerine karşı olumsuz izlenim olmasından kaynaklanmış olabilir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve MYO öğrencilerinin çoğunluğu muhasebe eğitimine gereken önemin verilmediği yönünde görüş bildirmişlerdir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencileri MEGEP kapsamında yapılan derslerin grup oluşturularak işlenmesinin faydalı olduğunu ifade etmişlerdir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde muhasebe ders saati ve çeşidinin öğrenciler için yeterli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerindeki öğrencilerin staj yaptıkları işletmelerde ücretlerinin düzenli bir şekilde ödendiği görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni stajyer öğrenciye ücretini ödeyen işletmelere devlet katkısı verilmesidir. Bu katkı, öğrencilere ödenebilecek en az ücretin 20'den az çalışanı olan işletmeler için üçte ikisi, 20 ve üzerinde çalışanı olan işletmeler için üçte biridir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerindeki öğrencilerin %74'ü okulda verilen eğitimin staj eğitimi için yeterli olmadığını ifade etmektedirler. Bunun sebebinin öğretim programı müfredatlarının hızlı değişen ve gelişen piyasa şartlarına aynı hızda uyum sağlayamaması ve kullanılan modüllerin güncel olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.
- Karaca ve Çakır (2014:229)'ın çalışmalarındaki sonuca benzer şekilde bu çalışmada da Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerindeki öğrencilerin muhasebe eğitiminden memnuniyet düzeyleri düşüktür.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde görevli muhasebe öğretmenlerinin büyük çoğunluğu ders modüllerinin içeriklerinin ihtiyaca cevap vermediğini söylemektedirler. Bunun piyasa koşullarının hızlı bir şekilde değişmesinden ve modüllerin güncellenmemesinden kaynaklandığı söylenebilir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğretmenlerinin %51,3'ü eğitim hayatını tamamlayan meslek lisesi öğrencilerinin iş hayatında çalışabilecek yeterlilikte olmadığını ifade etmişlerdir. Bunun nedeni öğrencilerin isteksiz olarak meslek lisesine gelmeleri ve muhasebe mesleğini sevmemeleri olabilir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerindeki öğretmenlerin %71,8'i teknoloji sınıflarının oluşturulması gerektiği görüşündedirler. Eleren ve Kayahan (2007)'in ve Süer (2007)'in yaptığı çalışmalarda da muhasebe eğitiminde teknolojik yetersizliklerin olduğu ve teknoloji sınıfının oluşturulmasının gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde öğretmenlerin büyük bir kısmı staj için ayrılan sürenin yeterli olmadığını düşünmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığının staj sürelerinin yeniden yapılandırılması yönünde çalışmalar yapması gerekmektedir.
- MYO'da önlisans muhasebe bölümünde okuyan öğrencilerin çoğu bir lisans programına yerleşemediği için bu bölümü seçtiğini belirtmektedir. Bu sonuçlara göre, MYO'daki eğitim kalitesinin düşmesi kaçınılmaz olacaktır.

- MYO öğrencileri (%70,1) okulda aldıkları muhasebe eğitimi sonucu kendilerini muhasebe işlemlerini yapabilecek seviyede görmemektedirler.
- MYO’da teorik bilgilerin uygulamaya dönüştürülmediği ve staj süresinin kısa olması sebebiyle öğrencilerin bu açığı işyerlerinde kapatamadıkları tespit edilmiştir.
- MYO muhasebe bölümünde okuyan öğrenciler kendilerine güncel değişiklikler ile ilgili bilgi verilmediğini söylemektedirler. Araştırma sonuçlarına göre, bunun en büyük sebebi öğretim elemanlarının güncel değişiklikleri takip etmemesi (%57,1) ve kendilerini muhasebe alanında yeterli görmemeleri (%42,9) olabilir.
- MYO öğrencilerinin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerine göre staj yeri bulmakta zorlanmasının sebebi MYO öğrencilerinin staj süresinin çok kısa olması ve yaz döneminde yapılması sebebiyle işletmeler tarafından kabul edilmedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.
- Otlu vd. (2012) ile Tugay ve Ömürbek (2014) tarafından yapılan çalışmaya benzer şekilde, bu çalışmada da MYO’ların gerekli fiziki (araç ve gereçler) ve teknolojik altyapıya sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Üniversite tarafından gerekli altyapı imkânlarının sunulmaması bu okullarda derslerin daha verimli ve kaliteli bir şekilde işlenmesini engellemektedir.
- MYO öğrencileri de Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinde olduğu gibi staj esnasında muhasebe dışında işler yapmakta ve standart çalışma süresinin üzerinde çalışmaktadırlar.
- MYO’da okuyan öğrencilere staj görmüş oldukları yerlerde eğitim sorumluları tarafından tam anlamıyla muhasebe işlemlerinin gösterilmediği araştırma sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmada hem Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri hem de Meslek Yüksekokullarında tespit edilen sorunları gidermek ve bu okullarda verilen muhasebe eğitiminin kalitesini artırmak amacı ile bazı çözüm önerileri sunulmuştur. Bu çözüm önerileri şunlardır:

- Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri düz Anadolu Liselerini kazanamayan ve sadece diploma almak amacı ile isteksiz bir şekilde tercih edilen okullar olmaktan kurtarılmalı, muhasebe mesleğinde çalışmak isteyenlerin bu bölümlere gelmeleri sağlanmalıdır. Bunun için de ilköğretimde gerekli mesleki rehberlik yapılmalı, öğrenciler ve aileler Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri hakkında bilinçlendirilmelidir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerine sınavla öğrenci alınmalıdır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde okuyan öğrencilerin işletme, iktisat, maliye gibi kendi alanları ile ilgili lisans bölümlerini tercih etmeleri durumunda onlara ek puan verilmelidir. Bu durum hiç şüphesiz bu okullara gelecek öğrencilerin profilini dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesini artıracaktır.
- MEGEP kapsamında uygulanan müfredat günümüz piyasa koşullarına ve öğrenci seviyelerine göre TÜRMOB ile işbirliği yapılarak güncellenmelidir.
- İşletmelerde staj gören öğrencilerin muhasebe dışında işlerde çalıştıkları ve çalışma sürelerinin uzun olduğu görülmektedir. Bu sorunu okulların engelleyebilmesi mümkün değildir. Çünkü okullar öğrencilerin staj eğitimine devam edebilmeleri için bu işletmelere bağımlıdırlar. Ayrıca bu konuda okulların resmi olarak bir yaptırım gücü yoktur. Resmi kurumlar ile eş güdümlü bir şekilde çalışarak öğrencilerin sadece kendi alanları ile ilgili çalışmalar yapması sağlanmalıdır.
- Stajyer öğrenci çalıştıran işletmelere verilen devlet teşviki tutarı artırılmalı ve kalıcı hale getirilmelidir.

- Staj eğitiminde öğrencilere alanları ile ilgili bilgi ve beceri kazandırmayan işletmelere bir sonraki dönemde staj için öğrenci gönderilmemelidir.
- Yanında staj yaptığı öğrencilere mesleğin gerektirdiği bilgi ve beceriyi kazandıran ve stajdan sonra bu öğrencileri işe alan işletmelere koordinatör öğretmen de onayının alınması şartı ile belirli bir süre ücret ve SGK prim desteği sağlanmalıdır. Bu durum işletmelerin öğrencilere iş öğretmesini de sağlayacaktır.
- Araştırmada Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde verilen muhasebe eğitiminin MYO'daki muhasebe eğitiminde yeterli alt yapıyı oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle sınavsız geçiş uygulaması yeniden getirilmeli fakat lise diploma puanının belirli bir puanın üzerinde olması vb. şarta bağlanmalıdır. Bu durum hem Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesindeki muhasebe eğitiminin kalitesini hem de MYO'daki muhasebe eğitiminin kalitesini artıracaktır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde staj için ayrılan zamanın yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle öğrencilerin stajı 11.sınıfta başlatılmalı ve son sınıf (4.sınıf) tamamen staj eğitimine ayrılmalıdır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında fiziki ortam ve teknolojik altyapı güçlendirilmelidir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında öğrencilerin bir muhasebeci gibi çalışabileceği meslekle ilgili her türlü belgenin bulunduğu teknoloji sınıfları oluşturulmalıdır. Bu sayede öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmeleri sağlanacaktır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında okuyan öğrencilerin muhasebe mesleğinin gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olmadıkları, bu okullarda verilen eğitimin piyasadaki işlemlere paralel olmadığı ve sadece teoride kaldığı görülmektedir. Bu nedenle ders içeriklerinin piyasa ihtiyaçlarına göre yeniden güncellenmesi, teoriden çok uygulamaya yönelik işlenmesi gerekmektedir.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında okuyan öğrencilerin, özellikle uygulama derslerinde bireysel çalışma yapabilmeleri sağlanmalıdır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında ders programlarında araştırma yapmaya sevk edecek düzenlemeler yapılmalıdır.
- Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde ve Meslek Yüksekokullarında öğrencilerin muhasebe mesleğine karşı önyargılı olduğu anlaşılmaktadır. Muhasebeciler odası ile işbirliği yapılarak, muhasebe mesleğini tanıttıkları seminerler düzenlemeli, öğrenciler muhasebe mesleği hakkında bilinçlendirilmelidir.
- Öğretmenlikte kariyer basamakları oluşturulmalıdır. Bu kariyer basamakları için öğretmenler kendi alanları ile ilgili belirli aralıklarla hizmet içi eğitime tabi tutulmalıdır. Bu sayede öğretmenlerin alanları ile ilgili kendilerini sürekli yenilemesi sağlanmalıdır.
- Öğretmenlerin Lisansüstü öğrenime yönelmesini sağlayacak teşvik edici tedbirler yeniden düzenlenmelidir. Mevcut uygulamada öğretmenlerin fiilen girdiği ek ders ücretleri yüksek lisans yapan öğretmenlere %5, doktora yapan öğretmenlere %15 farklı ödenir şeklindedir. Bunun öğretmenlere ücret olarak yansımaları çok düşük kalmakta ve teşvik edici olmamaktadır. Bu nedenle, bu farklı ücret sisteminin ek derslerden değil de maaşları üzerinden yapılması daha uygun olacaktır. Yani yüksek lisans yapanlara maaşları %5, doktora yapanlara maaşları %15 fazla ödenmelidir.
- Öğretmenlerin alanları ile ilgili lisansüstü öğrenime yönelmelerini sağlayacak teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır.

- Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesindeki öğretmenler ile Meslek Yüksekokullarında çalışan öğretim elemanlarının muhasebe eğitimi ile ilgili uygulama alanında eksiklikleri olduğu görülmektedir. Bu eksiklikleri gidermek ve güncel değişiklikler hakkında bilgilendirmek amacı ile illerde bulunan muhasebeci odaları ile birlikte hizmet içi eğitimler ve seminerler düzenlenmelidir.
- MYO'larda eğitimde kullanılan araç ve gereçlerin güncellenmesi, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler konusunda da bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- MYO'da staj süresi 1 yıla uzatılmalı (eğitim-öğretimle birlikte yapılmalı) ve staj yapan öğrencilere tatmin edici ücret ödenmelidir.
- MYO muhasebe bölümü öğrencilerine işletme, iktisat, maliye gibi 4 yıllık bölümlere dikey geçişte kolaylıklar getirilmesi, öğrenci kalitesini dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesini artıracaktır.
- MYO da öğretim elemanlarına ve öğrencilere muhasebe mesleği ile ilgili değişiklikleri ve gelişmeleri kurs, seminer, sempozyum vb. şekillerde yakından takip edebilme imkânı sunulmalıdır.

İşletmelerin Muhasebe ve Finansman departmanlarına ara eleman yetiştiren Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri ile Meslek Yüksekokulları ülkemiz için önemli eğitim kurumlarıdır. Bu eğitim kurumlarının eksiklerinin giderilmesi ve çağdaş eğitim kurumları haline getirilmesi işletmelerin ihtiyaç duyduğu teknolojik ve mesleki bilgilerle donatılmış işgücü ihtiyacını karşılayacaktır.

KAYNAKÇA

- Başar, H., (2010). “*Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi Ve İş Dünyasının Beklentilerine Göre Yapılandırılması*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Bay, M. M., (2010). “*MEGEP Kapsamında Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitimi Uygulamasında Karşılaşılan Aksaklıklar Ve Çözüm Önerileri: Ankara Örneği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büte, M., (2010). “*Meslek Yüksekokulu Yöneticilerinin Kişisel ve Örgütsel Vizyonları*”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4): 175-193.
- Çamtosun, İ., (2008). “*Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi Sürecinde Ticaret Meslek Liselerindeki Muhasebe Eğitiminin Meslek Yüksekokullarındaki Muhasebe Eğitimine Etkileri: İstanbul'da Bir Alan Araştırması*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çiftçi, Y. ve Çemrek, N., (2018). “*Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi: Muğla İli'ndeki Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma*”, *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1): 192-208.
- Demirci, M.S., (2007). “*Ticaret Meslek Lisesinde Staj Yapan Öğrencilerin İşletmelerde Beceri Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eleren, A. ve Kayahan, C., (2007). “*Muhasebe Eğitiminin Öğrenci Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokullarında Bir Araştırma*”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 7(23): 47-63.

- Gökgöz, A., (2007). “*Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Stajyerlikte Karşılaştıkları Problemler ve Çözüm Önerileri: İstanbul Örneği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- İmamoğlu, M., (2010). “*Ortaöğretim Kurumlarında Muhasebe Eğitimi ve Karşılaşılan Sorunların İncelenmesi*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kalaycı, Ş., (Ed.), (2006). *SPPS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara, Asıl Yayın Dağıtım, 240s.
- Kandemir, T., Kardeş, Z. ve Baykut, E., (2016). “Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulları Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2): 133-151.
- Karaca, N. ve Çakır S., (2014). “Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) Muhasebe – Finansman Alanı Modüllerinin Etkinliğinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(31): 213-231.
- Otlu, F., Durmuş, A. F. ve Solak, B., (2012). “Meslek Yüksekokulları Muhasebe ve Vergi Bölümlerindeki Muhasebe Eğitimi ve Bölümün Geleceği Hakkında Bir Araştırma: Malatya Meslek Yüksekokulu Uygulaması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (55): 35-50.
- Süer, H. M., (2007). “*Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi, Muhasebe Eğitiminden Beklentiler ve Karşılaşılan Sorunlar*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tekşen, Ö., Tekin, M. ve Gençtürk, M., (2010). “Muhasebe Eğitiminin Değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne Bağlı Meslek Yüksekokulları Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46): 100-112.
- Tugay, O. ve Ömürbek, V., (2014). “Meslek Yüksekokullarında Verilen Muhasebe Derslerinin Uygulamada Kullanılma Düzeyi ve Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3): 53-74.
- Yardımcıoğlu, M. ve Büyükşalvarcı, A., (2007). “Muhasebe Eğitiminde Meslek Yüksekokullarının Yeterliliği ve Tercih Edilme Sebepleri: Selçuk Üniversitesinde Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36): 173-178.
- Yılmaz, Y., (2011). “*İşletmelerdeki Beceri Eğitimi Uygulamasının Muhasebe Eğitimine Katkısı ve Erzurum İl Genelindeki Ticaret Meslek Liselerinde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Uygulama*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

www.megep.meb.gov.tr

TÜKETİCİLERİN KORSAN VE ORJİNAL YAZILIM KULLANMA NİYETLERİNİN VE ORJİNAL YAZILIMI TERCİH ETME POTANSİYELLERİNİN FİYAT DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Geliş Tarihi: 05.06.2020

Arş. Gör. Alaidin KOŞAR¹

Kabul Tarihi: 26.06.2020

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Korsan ürünlerin üretimi ve kullanımı dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yaygındır. Bu araştırmada korsan ürünlerden biri olan korsan yazılım ele alınmıştır. Araştırmanın amacı korsan yazılım ve orijinal yazılım için belirlenen fiyatlar baz alınarak tüketicilerin niyetlerini ve orijinal yazılımı tercih etme potansiyellerini ortaya koymaktır. Veriler, Mersin İli’nde ikamet eden toplam 261 katılımcıdan senaryo yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarında tüm katılımcılar bazında, katılımcıların farklı demografik kategorilere göre korsan ve orijinal yazılım kullanma niyetleri ve orijinal yazılımı tercih etmedeki fiyat düzeyleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Korsan Ürün, Korsan Üretim, Yazılım Korsanlığı.

Jel Kodları: M31.

INVESTIGATION OF CONSUMERS' USE OF INTENTIONS AGAINST PIRATED AND ORIGINAL SOFTWARE AND POTENTIALS TO PREFER ORIGINAL SOFTWARE IN THE CONTEXT OF PRICE FACTOR

Abstract

Production and use of pirated products is also common in Turkey as well as worldwide. In this research, pirated software which one of the pirated products, was discussed. The aim of the research is to reveal the intentions of consumers and their potential to choose original software based on the prices determined for pirated software and original software. The data were collected by a scenario method from a total of 261 participants who live in Mersin Province. In the results of the research, on the basis of all participants, the intentions of the participants to use pirated and original software according to different demographic categories and the price levels in choosing the original software were determined.

Key Words: Pirated Product, Pirated Production, Software Piracy.

Jel Codes: M31.

¹ Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, alaidinkosar@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5481-403X

1.GİRİŞ

Küreselleşen bir dünya düzeninde son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve bilgi çağında olduğumuz da düşünülürse bilgisayarların önemi daha da artmıştır. Gerek masaüstü gerekse dizüstü bilgisayarlar hem iş yerlerinde hem de evlerde yaygın ve aktif olarak kullanılmaktadır. Bu bilgisayarların temel gereksinimini ve olmazsa olmazını da işletim sistemi yazılımları oluşturmaktadır. Windows, Mac OS, Linux gibi işletim sistemi yazılımları günümüzde en sık kullanılanlarıdır. Bu yazılımlar her ne kadar orijinal olarak piyasada bulunsa da BSA Global Software Survey'in 2018 raporuna göre Türkiye'de korsan olarak kullanım oranının %56 dolaylarında olduğu açıklanmıştır. Korsan yazılım kullanım oranının bu kadar yüksek olmasının farklı sebepleri olsa da temelinde orijinal yazılımlarının tüketiciler açısından maliyetli olmasının yattığı aşikârdır. Korsan yazılım kullanımı, yasal olmamasına ve çoğu kişi tarafından bu durum bilinmesine rağmen yaptırımlar yeterli düzeyde olmadığından dolayı yüksek oranlardadır. Bu yüksek kullanım oranının orijinal yazılım üreticisi işletmelere verdiği zararların yanı sıra ülke ekonomisine de yıkıcı etkileri olmaktadır.

Ulusal ve uluslararası yazında korsan ürün ve korsan yazılımlara ilişkin yapılan bilimsel çalışmalarda genellikle tüketicilerin neden korsan yazılım/ürün tercih ettiklerine, bu ürünler/yazılım ile başka faktörler arasındaki ilişkilere odaklanılmıştır. Bu çalışmada ulusal ve uluslararası yazında yapılan çalışmalardan farklı olarak tüketicilerin hangi fiyat düzeyinde korsan üründen vazgeçebilecekleri, hiçbir fiyat düzeyinde korsan üründen vazgeçmeme durumları ya da fiyatı ne olursa olsun orijinal ürün kullanma istekleri farklı demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle korsan ürün ve yazılım korsanlığı başlıkları altında kavramsal çerçeve çizildikten sonra toplanan veriler ışığında analizler yapılmış, bulgular değerlendirilmiş ve öneriler ile çalışma sonlandırılmıştır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Korsan Ürün ve Yazılım Korsanlığı

Korsancılık uzun zamandan beri var olmasına rağmen 1970'lerde ortaya çıkmıştır ve kısa zaman içerisinde (1984-1994 arası) dünya pazarındaki korsan ürün değerinin %1100 büyüdüğü tahmin edilmektedir (Veloutsou ve Bian, 2008, s. 3). Bu ürünler, günümüzde de küresel ticaretin yaygın ve gelişen bir parçası olmaya devam etmektedir. Bulgular ve istatistikler, korsan ürün sayısının ve bunların tüketiminin istikrarlı bir biçimde büyüdüğünü göstermektedir (Key vd., 2013, s. 307). Bu ürünlerin kullanımı yasal olarak hırsızlık olarak değerlendirilse de ahlaki açıdan böyle görülmemekte ve bundan dolayı da korsan ürün satışları günden güne artmaktadır. Bu konuda yapılan bilinçlendirme çabaları ve yasal yaptırımlar da gelir düzeyi düşük olan ülkelerde yetersiz kalabilmektedir (Uysal, 2006, s. 36). Hatta Matos vd. (2007, s. 36) korsan ürün kullanımının gelişmiş ülkelerde de yaygın olduğunu ifade etmiştir. Gelir düzeyi yüksek olan ABD ve Birleşik Krallık gibi bazı ülkelerde korsan ürün kullanımı suç olarak kabul edilmesine rağmen yapılan çalışmaların yaklaşık üçte biri tüketicilerin korsan ürün almanın sonuçlarını bilmesine rağmen bu ürünleri satın aldıklarını ortaya koymaktadır (Tom vd., 1998; Phau vd., 2001). Bloch vd. (1993) de tüketicilerin korsan ürünlerin yasa dışı olmasını bilmelerine rağmen aynı satın alma davranışını gösterdiğini belirtmiştir. Tüketicilerin talebiyle daha da yayılan korsan ürün pazarı, ürünlerinin bütünlüğünü koruma, fikri mülkiyet haklarını ve pazar konumlandırmasını koruma gibi zorluklarla uğraşmak zorunda kalan şirketler üzerinde giderek daha fazla yük oluşturmaktadır. Korsan üretimin tüm bu sonuçları şirketlerin varlıklarına, marka imajına ve ürünlerine büyük bir darbe vurmaktadır (Hamelin vd., 2013, s. 159). Ayrıca korsan ürünlerde araştırma ve geliştirme faaliyetlerine neredeyse hiç yatırım yapılmamaktadır (Penz vd., 2008, s. 67). Korsan ürünlerin satışını azaltmayı amaçlayan mevzuatlara rağmen, tüm dünyadaki

endüstri liderleri ve tasarımcılar bunu büyüyen bir sorun olarak tanımlamakta ve tasarımlarını korumak için Sahtecilik Karşıtı Uluslararası Birlik (IACC) gibi gruplarla çalışmaktadırlar (Norum ve Cuno, 2011, s. 27).

Korsan ürünler, bilgisayar yazılımından ilaca kadar geniş bir ürün yelpazesinde görüldüğünden, bu ürünlerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi büyük olduğu kadar aynı zamanda yaygındır da. Özellikle, yüksek talebin olduğu, üretim teknolojisinin ucuz ve yaygın olduğu ürün kategorilerinde korsan ürünlerin ortaya çıkması daha olasıdır. Örneğin, ayakkabı ve şapka dahil olmak üzere giysilerin yüksek talep görmesi ve düşük üretim teknolojileri ile üretilmesi göz önüne alındığında bu ürünlerin korsanlarının olması daha olası görülmektedir (Chiu ve Leng, 2016, s. 23). Korsan ürünlerin küresel ekonomiye üretim, dağıtım ve satış maliyetleri oldukça fazladır (Kozar ve Marcketti, 2011, s. 393). Ayrıca olumsuz ekonomik etkilerinin yanı sıra ürünlerin sahte ve kalitesiz oluşundan dolayı insan sağlığı üzerinde de ciddi olumsuz etkileri vardır (Karakuş ve Sever, 2013, s. 34). Bu tip ürünlere karşı talep arttıkça korsan ürün üreticileri müşterilere hizmet vermenin her zaman bir yolunu bulacaklardır (Ang vd., 2001, s. 220).

Teknolojinin de gelişimiyle dünya genelinde yaygın bir şekilde kullanılan korsan ürünlerden biri de yazılımlardır. Yazılımlar, işletim sistemi yazılımları ve uygulama yazılımları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşletim sistemi yazılımları, bilgisayardaki donanımların kullanımını sağlayan Windows, Mac OS, Linux vb. yazılımlardır. Uygulama yazılımları ise ofis yazılımları, istatistik programları gibi belirli bir amaç ve işlem için kullanılan yazılımlardır (Sancar, 2016, s. 7).

Yazılım korsanlığı, yazılımı orijinal olarak sunan ve tescil hakkına sahip üreticilerin yazılımlarının taklit edilerek çoğaltılması, pazara sunulması ve satılmasıdır. Yazılım korsanlığında sadece yazılımın kendisi değil aynı zamanda üretici işletmenin markaları, logoları (Karahan, 2018, s. 13), ambalaj ve etiketleri de taklit edilebilmektedir (Ang vd., 2001, s. 219). Yazılımların geliştirilmesi önemli ölçüde çaba ve emek istemesine karşın kopyalanması ve çoğaltılması da bir o kadar kolaydır (Karakaya ve Ulutürk, 2011, s. 40). Uluslararası Fonogram Endüstrisi Birliğinin 2004 tarihli raporunda korsan yayıncılık ve telif hakları ihlalleri özellikle sinema, müzik ve yazılım sektörlerinde önemli derecede ekonomik kayıplara yol açmaktadır (Karip, 2015, s. 14). Büyük ekonomik problemlere yol açan bu sorunun nedeni belirlenemezse hem yazılım geliştiricileri hem de fikri mülkiyet haklarının gelişimi bu problemten olumsuz yönde etkilenmeye devam edecektir (Liu ve Fang, 2003, s. 186). Yazılım korsanlığı, lisanslı bir yazılımın kopyalanması, satılması, paylaşılması veya lisansla izin verilen sayıdan fazla kopyalanması gibi farklı yollarla gerçekleştirilebilmektedir (Karakaya ve Ulutürk, 2011, s. 47).

Korsan yazılım kullanmanın ülke için olumsuz etkilerinden bazıları şunlardır (Yaman vd., 2008, s. 64):

- Bilişim sektöründe beyin göçünün hızlanması
- Devletin vergi kaybına uğraması
- Yazılım faaliyetlerini yasal olarak yapan üreticilerin rekabet gücünün zayıflaması
- Nitelikli personel kullanım maliyetlerinin düşmesi
- Yazılım alanında eğitim veren kurumların gelişiminin engellenmesi
- Bilginin önemini kaybetmesi ve ucuzlaması

Tablo 1. Korsan yazılımların kullanıldığı ülkelere göre dağılımı

Kıtalar	Ülkeler	Korsan Ürün Üretimi (%)
ASYA	Bangladeş	84
	Pakistan	83
	Endonezya	83
	Sri Lanka	77
	Vietnam	74
	Çin	66
AVRUPA	Ermenistan	85
	Moldova	83
	Beyaz Rusya	82
	Gürcistan	81
	Azerbaycan	81
	Ukrayna	80
AMERİKA	Venezuela	89
	Paraguay	83
	Nikaragua	81
	El Salvador	80
	Bolivya	79
	Guatemala	78
ORTA ASYA VE AFRİKA	Llibya	90
	Zimbabwe	89
	Yemen	88
	Irak	85
	Cezayir	82
	Kamerun	80

Kaynak: (BSA Global Software Survey, 2018, s. 10-11)

2017 yılı verilerine göre korsan yazılım kullanımının dünya genelinde oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Tablo 1 incelendiğinde Asya’da Bangladeş; Avrupa’da Ermenistan; Amerika’da Venezuela; Orta Asya ve Afrika bölgesinde ise Libya’nın korsan yazılım kullanımında ilk sırayı aldıkları görülmektedir. Türkiye’ bu tabloda Orta Asya ve Afrika bölgesi içerisinde değerlendirilmiş ve %56 korsan yazılım kullanım oranıyla bu bölgedeki ülkeler arasında 19.sırada yer almıştır.

3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma tanımlayıcı araştırma türüne göre tasarlanmış ve nicel araştırma yöntemleri uygulanmıştır.

3.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı kişilerin orijinal işletim sistemi yazılımlarını kullanmak için kafalarında belirli bir fiyat düzeyinin olup olmadığını, varsa bu fiyat düzeyinin mevcut orijinal yazılımın fiyatından ne kadar aşağı seviyede olduğunu; orijinal yazılımın fiyatının hangi düzeyde olursa olsun kullanıcıların yine de korsan yazılım kullanma isteklerinin derecesini ya da tam aksi orijinal yazılımın fiyatının düzeyi ne olursa olsun orijinali kullanma isteklerinin derecesini incelemektir.

Mevcut araştırmalar, korsan ürün kullanımında tüketici davranışları altında yatan nedenlere, yazılım korsanlığının başka faktörler ile ilişkisine ya da demografik değişkenler açısından yazılım korsanlığına ilişkin farklılıkları incelemeye odaklanmıştır (Swinyard vd., 1990; Cordell vd., 1996; Ang vd., 2001; Cheung ve Prendergast, 2006; Matos vd., 2007; Yaman vd., 2008; Hamelin vd., 2013). Bu araştırma ulusal ve uluslararası yazından farklı olarak kullanıcıların korsana karşı niyetlerini ya da bunların altında yatan faktörleri incelemek yerine kullanıcıların orijinal ürün kullanma potansiyelleri var ise bunun hangi fiyat düzeyinde gerçekleşebileceğini ortaya koymak adına ve fiyat şartları her ne olursa olsun yine de korsan yazılım kullanma istek derecelerini ya da tam tersine orijinal yazılım fiyat şartları her ne olursa olsun orijinal ürün kullanma istek derecelerini ortaya koymak adına önemlidir.

3.2.Veri Toplama Aracı ve Örneklem

Araştırmada veri toplama aracı olarak senaryo yöntemi seçilmiştir. Senaryoda kullanılacak işletim sistemini belirlemek için 50 kişiye kullandıkları işletim sistemi yazılımı sorulmuş ve çıkan sonuçlar (Windows=40 kişi, Mac Os: 8 kişi, Linux: 2 kişi) doğrultusunda Windows işletim sistemi örnek görsel olarak kullanılmıştır. Senaryoda katılımcılara korsan yazılım yüklemenin ve orijinal yazılım yüklemenin maliyetleri belirtilmiştir. Korsan yazılımın maliyeti belirlenirken bilgisayarlara format atan bazı yerlerden fiyatlar alınmış ve aynı zamanda bazı internet sitelerinde satılan ve yasal olmayan windows yazılım fiyatları dikkate alınmıştır. Toplanan veriler sonucu korsan yazılım maliyeti ortalama 50 TL olarak belirlenmiştir. Orijinal yazılım maliyeti belirlenirken Windows 7'nin çeşitli internet sitelerinden farklı satış fiyatları karşılaştırılmış ve orijinal yazılım maliyeti 600 TL olarak belirlenmiştir. Bu maliyetler baz alınarak katılımcılara 3 adet ifade sunulmuş ve birini tercih etmeleri istenmiştir (1.ifade=Bu fiyatları baz alarak her koşulda korsan yazılımı tercih ederim; 2.ifade=Bu fiyatları baz alarak her koşulda orijinal yazılımı tercih ederim; 3.ifadede ise orijinal yazılımın fiyatı olursa orijinal yazılımı kullanmayı tercih ederim). Analizleri demografik değişkenler açısından sınıflandırabilmek için senaryoda katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyleri ve gelir seviyeleri de sorulmuştur.

Araştırmada örneklem yöntemi olarak seçkisiz olmayan örneklem yöntemlerinden amaçsal örneklem kullanılmıştır. Bu doğrultuda örnekleme oluşturan birimler, bilgisayar kullanmalarına ve kullandıkları işletim sistemi yazılımının da Windows olmasına göre seçilmiştir. Araştırma evrenini Mersin İli'nde bilgisayarında Windows işletim sistemi yazılımını kullanan tüm bireyler oluşturmaktadır. Bu bireylerin hepsine ulaşmak mümkün olmadığından bu nitelikte olan toplam 270 örneklemden senaryo yöntemi ile veri toplanmıştır. Eksik veya hatalı olan veriler çıkarıldıktan sonra 261 veri üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

4.BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan 261 katılımcıdan toplanan verilerin araştırma amacı doğrultusunda yapılan analizlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların demografik özellikleri

Cinsiyet	n	%	Bireysel Aylık Net Gelir	n	%
Erkek	148	56.7	1500 TL’den az	65	24.9
Kadın	113	43.3	1500-3000 TL arası	49	18.8
Yaş	n	%	3001-4500 TL arası	64	24.5
18 yaş altı	68	26.1	4501-6000 TL arası	55	21.1
18-27 arası	52	19.9	6001 TL ve üzeri	28	10.7
28-37 arası	54	20.7	Eğitim Durumu	n	%
38-47 arası	47	18	Lise ve altı mezunu	92	35.2
48 yaş ve üzeri	40	15.3	Ön lisans mezunu	30	11.6
			Lisans mezunu	92	35.2
			Lisansüstü mezunu	47	18
TOPLAM	261	100	TOPLAM	261	100

Tablo 2’ye bakıldığında erkek katılımcıların oranının kadın katılımcıların oranına göre daha çok olduğu (%56.7); yaş değişkeni açısından tüm yaş gruplarının oranının birbirine yakın olduğu ancak 18 yaş altı grubun biraz daha çoğunlukta olduğu (%26.1) görülmektedir. Bireysel aylık net gelire göre katılımcıların hemen hemen yarısının (%49.4) ya 1500 TL’den az ya da 3001-4500 TL arası bir gelire sahip oldukları söylenebilir. Son olarak ise katılımcılardan lise ve altı mezunu olanlar (%35.2) ile lisans mezunu olanların (%35.2) büyük çoğunluğu oluşturduğu ifade edilebilir.

Tablo 3. Katılımcıların korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetine ilişkin durumları

Değişken	n	%	İfade 1 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda korsan yazılımı tercih ederim) n	İfade 2 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda orijinal yazılımı tercih ederim) n	İfade 3 (Orijinal yazılımın fiyatı olursa orijinal yazılımı kullanmayı tercih ederim) n (\bar{x})
Tüm Katılımcılar	261	100	140	15	106 (316 TL)

Tablo 3’te tüm katılımcıların korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetine ilişkin durumlarına ait veriler yer almaktadır. Buna göre 140 katılımcının fiyat şartları her ne olursa olsun korsan yazılımı tercih etmeye devam edecekleri görülmektedir. Çok az sayıda katılımcının (15 kişi) ise orijinal yazılım fiyatı (600 TL) üzerinden tercihini yaptığı görülmektedir. 106 katılımcının 3.ifadeye verdikleri yanıtların ortalamaları alındığında ise

orijinal yazılım fiyatının ancak ortalama 316 TL düzeyine çekildiğinde tercih edebileceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 4. Cinsiyete göre katılımcıların korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetine ilişkin durumları

Değişken	Kategoriler	n	%	İfade 1 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda korsan yazılımı tercih ederim) n	İfade 2 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda orijinal yazılımı tercih ederim) n	İfade 3 (Orijinal yazılımın fiyatı olursa orijinal yazılımı kullanmayı tercih ederim) n (\bar{x})
Cinsiyet	Erkek	148	56.7	94	6	48 (297 TL)
	Kadın	113	43.3	46	9	58 (331 TL)

Cinsiyete göre incelendiğinde Tablo 4'te erkeklerin 94'ünün her koşulda korsan yazılımı tercih edeceği, 6'sının da her koşulda orijinal yazılımı tercih edeceği görülmektedir. Erkek katılımcıların 48'i belirli bir fiyat koşulu altında orijinal yazılım kullanabileceklerini ifade etmişlerdir ve bu katılımcıların fiyat koşullarının ortalaması 297 TL olarak bulunmuştur. Kadın katılımcılar açısından bakıldığında ise 46 katılımcı her koşulda korsan yazılımı tercih ederken, 9 katılımcı da her koşulda orijinal yazılımı tercih etmiştir. Kadın katılımcıların 58'inin orijinal yazılım fiyatının ortalama 331 TL olması koşulu ile tercih edebilecekleri bulunmuştur. Cinsiyetler açısından karşılaştırıldığında kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre orijinal yazılıma 34 TL daha fazla maliyet ödemeye razı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 5. Yaş gruplarına göre katılımcıların korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetine ilişkin durumları

Değişken	Kategoriler	n	%	İfade 1 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda korsan yazılımı tercih ederim) n	İfade 2 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda orijinal yazılımı tercih ederim) n	İfade 3 (Orijinal yazılımın fiyatı olursa orijinal yazılımı kullanmayı tercih ederim) n (\bar{x})
Yaş	18 yaş altı	68	26.1	45	0	23 (310 TL)
	18-27 yaş	52	19.9	22	1	29 (312 TL)
	28-37 yaş	54	20.7	28	4	22 (353 TL)
	38-47 yaş	47	18	23	3	21 (328 TL)
	48 yaş ve üzeri	40	15.3	22	7	11 (240 TL)

Yaş grupları açısından korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetleri incelendiğinde 18 yaş altı katılımcıların her koşulda korsan yazılım kullanma niyetleri ağır

basmakta olup, bu niyete ilişkin diğer yaş gruplarındaki katılımcı sayıları birbirine oldukça yakındır. Ayrıca 18 yaş altı katılımcıların hepsi mevcut maliyet ile orijinal yazılımı kullanmayacağını belirtmiştir. Mevcut maliyet ile orijinal yazılımı kullanmayı tercih eden katılımcı sayısı en çok 48 yaş ve üzeri katılımcılar olmuştur. Yaş gruplarına göre belirli bir fiyat düzeyinde orijinal yazılımı tercih etme durumunda ise en fazla maliyeti ödemeye razı olacak grubun 353 tl ile 28-37 yaş aralığı; en az maliyetle ödeme isteğinde bulunan grubun ise 240 TL ile 48 yaş ve üzeri grup olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 5 değerlendirildiğinde 48 yaş ve üzeri grubun orijinal yazılım için ortalamannın (316 TL) çok altında bir bedel ödemek istediği, 28-37 yaş arası katılımcıların ortalama üzeri bir bedel ödemeye razı oldukları, diğer yaş gruplarının ise ortalamaya yakın bir bedeli göze aldıkları söylenebilir.

Tablo 6. Bireysel aylık gelire göre katılımcıların korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetine ilişkin durumları

Değişken	Kategoriler	n	%	İfade 1 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda korsan yazılımı tercih ederim) n	İfade 2 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda orijinal yazılımı tercih ederim) n	İfade 3 (Orijinal yazılımın fiyatı olursa orijinal yazılımı kullanmayı tercih ederim) n (\bar{x})
Bireysel Aylık Gelir	1500 TL'den az	65	24.9	36	0	29 (326 TL)
	1500-3000 TL arası	49	18.8	28	2	19 (294 TL)
	3001-4500 TL arası	64	24.5	31	3	31 (305 TL)
	4501-6000 TL arası	55	21.1	26	6	23 (295 TL)
	6001 TL ve üzeri	28	10.7	19	4	5 (280 TL)

Tablo 6'da katılımcıların aylık gelirine göre korsan ve orijinal yazılımlara karşı niyetlerine ilişkin verileri görülmektedir. Geliri en düşük olan grubun her koşul altında korsan yazılım tercihi diğer gruplardan fazladır ve yine bu grup içerisinde mevcut maliyeti ile orijinal yazılımı tercih eden hiç kimse yoktur. En ilgi çekici bulgu ise yine geliri en düşük olan bu grubun 326 TL ortalama maliyet ile orijinal yazılım kullanmaya olan eğilimlerinin diğer tüm gelir gruplarından yüksek olmasıdır. Yine Tablo 6'daki ilgi çekici bir bulgu da geliri en yüksek olan grubun orijinal yazılım kullanması için ödemeyi göze aldığı ortalama maliyetin (280 TL) diğer tüm gruplar arasında en düşük olmasıdır.

Tablo 7. Eğitim durumuna göre katılımcıların korsan yazılım ve orijinal yazılım kullanma niyetine ilişkin durumları

Değişken	Kategoriler	n	%	İfade 1 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda korsan yazılımı tercih ederim) n	İfade 2 (Bu fiyatları baz alarak her koşulda orijinal yazılımı tercih ederim) n	İfade 3 (Orijinal yazılımın fiyatı olursa orijinal yazılımı kullanmayı tercih ederim) n (\bar{x})
Eğitim Durumu	Lise ve altı mezunu	92	35.2	54	0	38 (329 TL)
	Ön lisans mezunu	30	11.6	15	0	15 (281 TL)
	Lisans mezunu	92	35.2	47	9	36 (334 TL)
	Lisansüstü mezunu	47	18	24	6	17 (279 TL)

Eğitim durumu açısından incelendiğinde lise ve altı derecede ve ön lisans mezunu katılımcıların hiçbirinin mevcut maliyet ile orijinali ürünü tercih etmediği, bu yöndeki tercihlerin hepsinin lisans ve lisansüstü mezunu katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Ayrıca orijinal yazılımı kullanmak için göze alınan maliyet ortalaması en çok lisans mezunu katılımcılarda bulunmuştur (334 TL).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüketicilerin korsan ve orijinal yazılıma karşı niyetlerini ve orijinal yazılımı tercih etme potansiyellerini inceleyen bu araştırma sonucunda orijinal yazılım üreticileri ve devlet için dikkate alınması gereken bazı önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Farklı demografik özelliklere sahip 261 katılımcı ile gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda tüketicilerin korsan ve orijinal yazılımlara karşı farklı kullanım niyetlerinin olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında 261 katılımcıdan 140'ının her koşulda (mevcut orijinal yazılımın fiyatı baz alınarak fiyat koşulları hangi düzeyde olursa olsun) korsan ürün kullanmayı tercih edecekleri; 15'inin ise mevcut orijinal yazılım maliyeti (600 TL) baz alınarak bu fiyat düzeyinde her zaman orijinal yazılımı tercih edecekleri; 106 katılımcının ise orijinal yazılımın fiyatları istedikleri düzeye çekilirse orijinal yazılım kullanma potansiyellerinin olduğu ve orijinal yazılımı tercih edebilecekleri belirlenmiştir. Bu 106 katılımcının orijinal yazılımı tercih etmek için göze aldıkları maliyetlerin ortalaması ise 316 TL olarak bulunmuştur. Yani bu katılımcılar, orijinal yazılım fiyatı 600 TL'den ortalama 316 TL'ye indirildiğinde korsan ürün kullanmak yerine orijinal yazılım kullanmayı tercih edeceklerdir. Orijinal yazılımı tercih etme potansiyeli olan bu 106 katılımcı cinsiyet açısından karşılaştırıldığında 48'inin erkek 58'inin kadın olduğu ve erkeklerin fiyat beklentilerinin 297 TL; kadınların fiyat sınırının ise 331 TL olduğu görülmektedir. Yani katılımcılar arasında orijinal yazılım için kadınların erkeklerden daha fazla bedel (34 TL daha fazla) ödemeye razı oldukları söylenebilir. Yaş grupları açısından bakıldığında 27 yaş altı olan toplam 67 katılımcıdan sadece 1 tanesinin mevcut orijinal yazılım maliyeti ile orijinal yazılımı tercih edeceği, kalan 66 katılımcının hepsinin tercihinin korsan yazılım olduğu bulunmuştur. Yaş grupları açısından dikkat çeken başka bir bulgu da orijinal yazılımı tercih etmek için beklenen fiyat maliyetinin en yüksek olduğu grubun 28-37 yaş aralığı olmasıdır. Bu yaş aralığındaki katılımcılar orijinal yazılımı

kullanabilmek için ortalama 353 TL ödemeye razı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu aynı zamanda toplam katılımcıların ödemeye razı oldukları bedelin (316 TL) de üzerindedir. Gelir grupları açısından incelendiğinde ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. En düşük gelir grubundaki katılımcıların (1500 TL'den az) orijinal yazılım için göze aldıkları fiyat bedelinin 326 TL; en yüksek gelir grubundaki katılımcıların (6001 TL ve üzeri) ise 280 TL olduğu görülmektedir. Ayrıca 1500 TL'den az geliri olan katılımcıların ödemeye razı oldukları bedel, diğer tüm gelir gruplarının ödemeye razı oldukları bedellerden daha yüksektir. Son olarak katılımcıların eğitim durumlarına göre bakıldığında lise ve altı mezunu ile ön lisans mezunu olan toplam 69 katılımcının hepsi mevcut fiyat koşullarında daima korsan yazılımı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Eğitim durumuna göre orijinal yazılım kullanmada en yüksek bedeli ödemeye razı olan grubun ise 334 TL ile lisans mezunları olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve sonuçlar değerlendirildiğinde orijinal yazılım üreticileri ve devlet iş birliği ile bazı çalışmalar yapıldığı takdirde korsan yazılım kullanım oranının düşürülebileceği öngörülmektedir. Mevcut orijinal yazılımların maliyetleri katılımcıların istediği ortalamaya ya da bu ortalamaya yakın bir maliyete çekilebilirse orijinal yazılım kullanım oranının artabileceği öngörülmektedir. Bu maliyetlerin düşürülmesinde devlet, teşvikler vererek orijinal yazılım üreticilerinin maliyetlerini düşürebilir ve bu durum da orijinal yazılım fiyatlarını daha da düşürecektir. Ayrıca korsan yazılım üreticilerine ve kullanıcılarına getirilecek ciddi yaptırımlar ve denetimler sonucunda tüketicilerin orijinal yazılım kullanma eğilimleri artacaktır. Devletin yapabileceği bir başka uygulama ise tüm tüketicilere yönelik ama özellikle lise ve ön lisans mezunu ve genç yaştaki tüketicileri hedef alarak korsan ve orijinal ürünlerin kullanımını konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapmaktır. Devletin yapabileceklerinin yanı sıra orijinal yazılım üreticileri de değişken giderler içerisindeki maliyetleri kısararak, yazılım satışlarında bazı promosyonlar, çekilişler, hediyeler gibi tutundurma faaliyetleri yaparak korsan yazılım kullanım oranının azalıp, orijinal yazılım kullanım oranının artmasına destekte bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Ang, S. H., Cheng, P. S., Lim, E. A., ve Tambyah, S. K. (2001). Spot the difference: Consumer responses towards counterfeits. *Journal of Consumer Marketing*, 18(3), 219-235.
- Bloch, P. H., Bush, R. F., ve Campbell, L. (1993). Consumer "Accomplices" in product counterfeiting: A demand side investigation. *Journal of Consumer Marketing*, 10(4), 27-36.
- Cheung, W. L., ve Prendergast, G. (2006). Exploring the materialism and conformity motivations of chinese pirated product buyers. *Journal of International Consumer Marketing*, 18(3), 7-31.
- Chiu, W., ve Leng, H. K. (2016). Consumers' intention to purchase counterfeit sporting goods in Singapore and Taiwan. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 28(1), 23-36.
- Cordell, V. V., Wongtada, N., ve Kieschnick Jr, R. L. (1996). Counterfeit purchase intentions: Role of lawfulness attitudes and product traits as determinants. *Journal of Business Research*, 35(1), 41-53.
- Hamelin, N., Nwankwo, S., ve El Hadouchi, R. (2013). 'Faking brands': Consumer responses to counterfeiting. *Journal of Consumer Behaviour*, 12(3), 159-170.

- Karahan, M. O. (2018). *Dijital korsanlıkta planlı davranış teorisi ve etik kavramının etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Karakaya, M., ve Ulutürk, B. (2011). ABD ve Avrupa Birliği'ne kıyasla Türkiye'deki korsan yazılım kullanım oranı ve farklılıkların analizi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 39-60.
- Karakuş, Ö., ve Sever, M. (2013). Fikir ve sınai mülkiyet suçları ile ödeme odaklı mücadele stratejisi: Kriminolojik bir yaklaşım. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4(2), 33-52.
- Karip, F. (2015). Öğretmen adaylarının korsan üretime ilişkin metaforik algıları. *Current Research in Education*, 1(1), 13-22.
- Key, T. M., Boostrom Jr, R. E., Adjei, M. T., ve Campbell, D. A. (2013). Watch out: Themes in timepiece communities of counterfeit consumption. *Journal of Consumer Behaviour*, 12(4), 307-317.
- Kozar, J. M., ve Marcketti, S. B. (2011). Examining ethics and materialism with purchase of counterfeits. *Social Responsibility Journal*, 7(3), 393-404.
- Liu, L. P., ve Fang, W. C. (2003). Ethical decision-making, religious beliefs and software piracy. *Asia Pacific Management Review*, 8(2), 185-200.
- Matos, C. A., Ituassu, C. T., ve Rossi, C. A. V. (2007). Consumer attitudes toward counterfeits: A review and extension. *Journal of Consumer Marketing*, 24(1), 36-47.
- Norum, P. S., ve Cuno, A. (2011). Analysis of the demand for counterfeit goods. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 15(1), 27-40.
- Penz, E., Schlegelmilch, B. B., ve Stöttinger, B. (2008). Voluntary purchase of counterfeit products: Empirical evidence from four countries. *Journal of International Consumer Marketing*, 21(1), 67-84.
- Phau, I., Prendergast, G., ve Chuen, L. H. (2001). Profiling brand-piracy-prone consumers: An exploratory study in Hong Kong's clothing industry. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 5(1), 45-55.
- Sancar, İ. V. (2016). *Üniversite öğrencileri, mezunları ve öğretim elemanlarının korsan yazılım kullanma eğilimleri ve açık kaynak kodlu yazılımlar hakkındaki farkındalıklarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Swinyard W. R., Rinne H., ve Kau A. K. (1990). The morality of software piracy: A cross-cultural analysis. *Journal of Business Ethics*, 9(8), 655-664.
- Tom, G., Garibaldi, B., Zeng, Y., ve Pilcher, J. (1998). Consumer demand for counterfeit goods. *Psychology & Marketing*, 15(5), 405-421.
- Uysal, S. E. (2006). *Korsan yayıncılığın türk müzik endüstrisine olan etkilerinin popüler kültür açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Veloutsou, C., ve Bian, X. (2008). A cross-national examination of consumer perceived risk in the context of non-deceptive counterfeit brands. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 7(1), 3-20.
- Yaman, E., Erdoğan, Y., ve Ekşi, H. (2008). Bilgisayar kullanıcılarının korsan/kaçak yazılım kullanımı hakkındaki görüşleri. *İş Ahlakı Dergisi*, 1(2), 61-79.

https://gss.bsa.org/wp-content/uploads/2018/05/2018_BSA_GSS_Report_en.pdf

AKADEMİK MOTİVASYON VE GENEL ERTELEME DAVRANIŞININ ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ROLÜ¹

Geliş Tarihi: 09.06.2020

Dr. Öğr. Üyesi Meryem Derya YEŞİLTAŞ²

Kabul Tarihi: 26.06.2020

Makale Türü: Alan Araştırması

Özet

Bu araştırmada akademik erteleme davranışının öğrencilerin akademik motivasyon ve genel erteleme davranışları ile arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış olup, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nin işletme bölümünde okuyan lisans öğrencilerinden anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Araştırmada, doğrulayıcı faktör analizi, keşfedici faktör analizi, korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Analizlerin sonucunda genel erteleme davranışının akademik erteleme davranışı üzerinde pozitif yönlü; akademik motivasyonun alt boyutu olan içsel motivasyonun ise negatif yönlü role sahip olduğu belirlenmiştir. Dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk boyutlarının ise akademik erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir rolü bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erteleme, Akademik Erteleme, Akademik Motivasyon, Genel Erteleme, Öğrenci.

Jel Kodları: M10, A20, C80, D90.

THE ROLE OF ACADEMIC MOTIVATION AND GENERAL PROCRASTINATION ON STUDENTS' ACADEMIC PROCRASTINATION

Abstract

In this study, it was aimed to investigate the relationship between students' academic procrastination behavior and academic motivation and general procrastination behavior. In the research, convenience sampling method was used and data was collected from the undergraduate students in the business administration department of Osmaniye Korkut Ata University by using a survey method. Confirmatory factor analysis, exploratory factor analysis, correlation and multiple linear regression analysis were used in the study. As a result of the analysis, it was determined that general procrastination behavior has a positive role; intrinsic motivation has negative role on the academic procrastination behavior. Also, external motivation and unmotivation dimensions do not have a significant role on academic procrastination behavior.

Keywords: Procrastination, Academic Procrastination, Academic Motivation, General Procrastination, Student.

Jel Codes: M10, A20, C80, D90.

¹ II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresinde sunulan bildirinin geliştirilmesi ile hazırlanmıştır. (4-5 Mayıs 2018, Adana-Türkiye)

² Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, deryayesiltas@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5067-4538

1. GİRİŞ

Erteleme toplumda belirgin ve çok yaygın bir olgudur. Erteleme davranışıyla ilgili araştırmalar olmasına rağmen (Steel, 2007), hem toplum hem de üniversite öğrencileri bakımından hâlâ çözülmemiş sıklıkla karşılaşılan bir sorundur (Uzun Özer, Saçkes ve Tuckman, 2013). Eğitim süreci boyunca, öğrenciler çoğu zaman sorumlu oldukları projeler, dönem ödevleri ve okuma listeleri ile başa çıkmak zorundadır. Akademik erteleme davranışlarını anlamak öğrencilerin sorumluluklarını geciktirme eğilimlerinin olumsuz sonuçlar doğurması sebebiyle oldukça önemlidir (Prohaska, Morrill, Atilas, ve Perez, 2000, 127). Öğrencilerin akademik erteleme ve geciktirme davranışlarının olumsuz sonuçları yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur. Düşük akademik performans (Tice ve Baumeister, 1997; Kennedy & Tuckman, 2010; Klassen, Krawchuk, & Rajani, 2008), depresyon (Sadler ve Sacks, 1993), dejeksiyon (Lay, 1995), moral bozukluğu, zamanında yetiştirememe / dakik olamama, yönlendirmeleri takip etmede zorluk (Lay, 1986) ve dönem sonu teslim tarihi yaklaştıkça hastalanma (Tice ve Baumeister, 1997); okul tükenmişliğine veya akademik tükenmişliğe yol açması (Akın, 2012; Çakır, Akça, Fırıncı Kodaz, ve Tulgarer, 2014) bazılarıdır.

Öğrenciler açısından ciddi sorunlara sebep olan akademik erteleme davranışını şekillendiren faktörlerin belirlenmesi, söz konusu davranış kontrol edebilmek hususunda önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, öğrencilerin genel erteleme davranışı ile akademik motivasyonlarının (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) akademik erteleme davranışları üzerindeki rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Erteleme davranışı öznel rahatsızlık yaşama noktasına kadar gereksiz yere görevlerin ertelenmesi (Solomon ve Rothblum, 1984, s. 503); amaçlanan bir eylem sürecinin gecikme durumunda kötü sonuçlar elde edileceğinin bilinmesine rağmen geciktirilmesi (Steel, 2007, s. 66) olarak tanımlanmıştır. Erteleme, bireyin performansını kendi kendine düzenleyememesi ve kontrolü altındaki bir faaliyeti erteleme veya tamamen önleme eğilimi olarak da ifade edilebilir (Tuckman ve Sexton, 1989). Erteleme tanımlarının genellikle bireyin verimliliğini olumsuz yönde etkileyen işlemler ve davranışlar içerdiği görülmektedir (Balkis ve Duru, 2009, s. 19).

Erteleme, vergilerin/faturaların ödenmesinden sağlık sorunları için yardım almaya kadar hayatın her alanında görülebilmektedir (Milgram ve Toubiana, 1999). Özellikle bir öğrenci eğitim hayatı boyunca ilerledikçe, performansını kontrol etme sorumluluğu kademeli olarak ebeveynlerden ve öğretmenlerden öğrencinin kendisine geçmekte ve üniversite yıllarında sorumluluğu yüksek bir noktaya ulaşmaktadır. Akademik erteleme, bir akademik görevin tamamlanmasının sonraya bırakılması durumunda kötü sonuçlar doğuracağı bilinmesine rağmen beklenen veya istenen zaman dilimi içinde gönüllü olarak ertelenmesi olarak anlaşılabilir (Steel, 2007). Dietz, Hofer ve Fries (2007) akademik ertelemeyi öğrenme faaliyetlerini erteleme eğilimi olarak görürken; Tuckman (2002, s.2) “yaşamları sık teslim tarihleriyle karakterize edilen öğrenciler için özellikle ciddi sonuçlar doğurabilecek bir temel özellik” olarak tanımlamıştır. Yong (2010) ise, akademik erteleme akademik görevlerin tamamlanmasının mantıksız bir gecikmesi olduğunu ifade etmiştir.

Lay, Knish ve Zanata (1992) çalışmaya başlamadan önce gerekli hazırlığın yapılmaması, gerekenden az çaba gösterilmesi, performansı olumsuz etkileyecek unsurların gözden kaçırılması gibi faktörlerin akademik ertelemeye katkıda bulunduğu dikkat çekmektedir (s.244). Örneğin, öğrencilerin çalışmak için dikkatlerini dağıtacak unsurlar olduğu ortamları seçmeleri durumunda çalışmalarını erteleyip dikkat dağıtıcı unsurların

cazibesine kapılmaları mümkündür. Bu aynı zamanda kendini sabote etmenin de bir yansımasıdır (Lay vd., 1992). Akademik erteleme, tipik olarak, akademik bir görevin başlangıcında ve / veya tamamlanmasında gecikmeye yol açan irrasyonel bir eğilimdir.

Öğrenciler, istenen veya beklenen zaman dilimi içinde akademik bir faaliyeti gerçekleştirmek istemelerine rağmen bunu yapmaya motive olmayabilirler (Lay, 1995). Bir öğrencinin, tamamlanacak bir göreve başlamamasından veya daha önce gerçekleştirmemiş olmasından kaynaklanan duygusal rahatsızlığı artana kadar geciktirmesi durumu (Lay ve Schouwenburg, 1993), öğrencinin seçilen akademik görevi yerine getirmemeye ve bitirmemeye yöneldikleri bir tür “anti-motivasyon” olarak düşünülebilir. Nitekim, akademik erteleme, zayıf zaman yönetimi becerileri veya sürekli tembellikten daha fazlasını içeren motivasyonel bir sorundur (Senecal vd., 1995). Yetişkinler ile lise ve üniversite düzeyindeki öğrenciler arasında yaygın olarak görülmektedir (Wolters, 2003). Erteleyicileri motive etmek zordur ve bu nedenle, okul ödevlerini yapmak ve sınavlar için mümkün olan en son ana kadar çalışmaktan vazgeçmeleri muhtemeldir (Tuckman, 1998). Motivasyonlarını artırmak için adımlar atılmazsa, yeni bilgileri öğrenmede zorluk yaşamaları söz konusudur (Lee, 2005, s.6).

İlgili literatürdeki tanımların ortak noktalarına dayanarak, motivasyon, bir bireyin belli bir şekilde davranmasını sağlayan, onu böyle davranmaya iten veya bir görevi yerine getirme konusunda hevesli kılan psikolojik durum olarak tanımlanabilir (Çeliköz, 2009, s.1358). Başka bir deyişle, motivasyon bir bireyin belirli bir görevi yerine getirme, gerekli çabayı harcama ve bu çabayı sürdürme gayretidir (Deci & Ryan, 2000). Motivasyon, öğrencilerin öğrenmesinin anahtarı olarak görülebilir. Motivasyon, bireyin görevlerini yerine getirme, gerekli çabayı adama ve devam ettirme uğraşına yansımaktadır (Çeliköz, 2009). Akademik motivasyon, “içsel”, “dışsal” ve “motivasyonsuzluk” olarak sınıflandırılmaktadır (Deci & Ryan, 1985).

İçsel motivasyon, bireyin kendisi için bir faaliyette bulunmayı ve katılımdan haz almayı deneyimlemesini ifade etmektedir (Deci ve Ryan, 1985). Akademik anlamda öğrencinin bilmeye, öğrenmeye, keşfetmeye başarmaya ve yaparken zevk almaya yönelik dürtülerini içermektedir (Ryan & Deci, 2000). Dışsal motivasyon, genel olarak bireyin ödül, ceza ve kısıtlamalar gibi dışsal yönlendirmelerle şekillenmektedir (Deci ve Ryan, 1985). Öğrencinin takdir görme, yüksek not veya ödül kazanma, olumsuz söz ve cezalardan kaçınma, mezun olma, iyi bir işe sahip olma gibi unsurlardan (Ryan & Deci, 2000) kaynaklanabilmektedir. Motivasyonsuzluk, amaçsızlık nedeniyle ortaya çıkan motivasyon eksikliğidir (Deci ve Ryan, 1985). Motivasyonsuz bireylerin hissettiği yetersizlik ve kontrol edememe duygusu öğrenilmiş çaresizliğe benzemektedir (Abramson, Seligman ve Teasdale, 1978). Kimi zaman öğrencinin davranışları ile sonuçları arasındaki ilişkiyi kavrayamamalarından (Vallerand, Pelletier, Blais, Briere, Sendcal ve Vallieres, 1992), kimi zaman ise yetersizlik ve başarısızlık korkusundan kaynaklanabilmektedir.

Akademik ortamlarda, öğrenciler belirli görevleri yerine getirmekle hoşlarına giden farklı etkinliklere katılmak arasında ikilemde kalabilmektedir. Öğrencilerin sosyal aktiviteleri ile öğrenme hedefleri çatıştığında hangisini erteleyeceklerine önemsedikleri değerler doğrultusunda karar verdikleri; sosyal aktiviteleri yerine getirmek için akademik görevleri erteleme eğiliminde oldukları belirlenmiştir (Dietz vd., 2007). Kültürün, bireylerin inanç ve uygulamalarında önemli bir rol oynaması öğrencilerin akademik görevleri yerine getirme konusunda motive olmalarına da yansımaktadır (Klassen, 2004). Bu noktada bireyci ve toplulukçu (kolektivist) kültür ayrımı ön plana çıkmaktadır (Triandis, 1995). Bireyci topluluklar, rekabet, özerklik ve bağımsızlığa büyük önem vermektedir (Singelis, Triandis, Bhawuk ve Gelfand, 1995; Triandis, 1995). Bireyciliğin yüksek olduğu toplumlarda,

başarının da bireysel olduğu; genelde bireyin kendisi için çalıştığı düşünülmektedir (Triandis, 1995, s.20). Bu toplumlarda eğitimin amacı, öğrencinin kendi ayakları üzerinde durmasına yardımcı olmaktır (Hofstede, 1991, s. 51). Dolayısıyla, bu toplumlardaki öğrencilerin ailelerinin beklentilerini karşılamak için değil, kendi gelişimleri için öğrenmeleri beklenmektedir (Hofstede, 1991). Hofstede'ye (1991) göre, yüksek güç mesafesine sahip toplulukçu (kolektivist) kültürlerin çoğunda, insanların aile üyeleri ve geniş aile gibi grup üyeleriyle yakın ilişkileri vardır. Çocuklara ebeveynlere, yaşlılara ve okuldaki öğretmenlere itaat etmeleri ve saygı göstermeleri öğretilmektedir. Ayrıca, çocukların ailenin beklentilerini karşılamaları beklenmektedir (Triandis, 1995). Bu nedenle toplulukçu kültürlerde dışsal motivasyon unsurlarının; bireyci kültürlerde ise içsel motivasyon unsurlarının daha etkili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla toplulukçuluk ve yüksek güç mesafesi özellikleri taşıyan bir ülke olan Türkiye'de (Hofstede, 2000) öğrencilerin akademik motivasyonlarının dışsal motivasyon unsurları tarafından şekillenmesi beklenmektedir.

3. ARAŞTIRMA SORULARI

Akademik erteleme davranışlarını anlamak öğrencilerin sorumluluklarını geciktirme eğilimlerinin olumsuz sonuçlar doğurması sebebiyle oldukça önemlidir (Prohaska vd., 2000, 127). Bazı erteleyici öğrenciler, stres, endişe, düşük benlik saygısı ve kötü iş kalitesi (Pychyl, Lee, Thibodeau ve Blunt, 2000), yüksek düzeyde suçluluk ve düşük motivasyon düzeyleri gibi erteleme davranışının olumsuz sonuçlarının olduğunu belirtmişlerdir (Ferrari, Johnson ve McCown, 1995). Yapılan araştırmalar, erteleme davranışı ve bireysel performans arasında bir bağlantı olduğunu göstermiştir (Kennedy ve Tuckman, 2010; Steel, Brothen, ve Wambach, 2001). Bu bulgular, erteleme davranışının öğrencilerin başarısına zarar verme potansiyeli olduğunu göstermektedir. Erteleme davranışı, bir tür “temel motivasyonsuzluk” olarak görülebilmektedir (Klassen, Krawchuk, Lynch ve Rajani, 2008, s.137); Yani, erteleyicilerin aksine, motive olmuş bireyler kendileri için hedefler belirlemede, çalışmalarını için çabalamakta ve engellerle karşılaştıklarında bile çalışmaya devam etmektedirler. Akademik erteleme, kötü zaman yönetimi veya sürekli tembellikten daha fazlasını içeren bir motivasyon problemidir (Senecal, vd., 1995). Muhataplar motive olmakta zorlanmakta, mümkün olan en kısa süreye kadar okul ödevlerini yapmaktan ve sınavlarda çalışmaktan kaçınmaktadırlar (Tuckman, 1998). Motivasyonlarını geliştirmek için adımlar atılmazsa yeni bilgi edinmede zorluk yaşayabilecek, başarılarında düşüş meydana gelebilecektir.

Bu çalışma, öğrencilerin genel erteleme davranışı ile akademik motivasyonlarının (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) akademik erteleme davranışları üzerindeki rolünün incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla iki araştırma sorusu oluşturulmuştur;

***Araştırma Sorusu 1:** Öğrencilerin genel erteleme davranışları, akademik motivasyon boyutları (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) ile akademik erteleme davranışları arasında ilişki var mıdır?*

***Araştırma Sorusu 2:** Genel erteleme davranışının ve akademik motivasyon boyutlarının (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) akademik erteleme davranışı üzerindeki rolü nedir?*

4. YÖNTEM

Bu bölümde veri toplama araçlarına, evren ve örnekleme ilişkin bilgiler yer almaktadır.

4.1. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı akademik erteleme ölçeği, genel erteleme ölçeği, akademik motivasyon ölçeği ve kişisel bilgi formu olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır. Akademik Erteleme Ölçeği, Tuckman (1991) tarafından geliştirilmiş olup, 14 ifade ve tek boyuttur. Ölçeğin Türkçe verisi Uzun Özer, Saçkes ve Tuckman (2013)'dan alınmıştır. Genel Erteleme Ölçeği, (Lay, 1986) ise 20 ifade ve tek boyuttan oluşmaktadır. Akademik Motivasyon Ölçeği ise Vallerand, Pelletier, Blais, Briere, Sendcal ve Vallieres (1992), tarafından geliştirilmiş 28 ifade ve 7 boyuttan oluşmaktadır (Yurt ve Bozer, 2015). Bu boyutlar, bilmeye yönelik içsel motivasyon, başarmaya yönelik içsel motivasyon, uyarım yaşamaya yönelik içsel motivasyon, dış düzenleme- dışsal motivasyon, içe yansıyan dışsal motivasyon, belirlenmiş dışsal motivasyon ve son olarak motivasyonsuzluk olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğin içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk olmak üzere üç boyutlu kullanımı da bulunmaktadır (Cavusoglu ve Karatas, 2015; Karataş ve Erden, 2012; Karataş, 2011). Araştırmada Akademik Motivasyon ölçeğinin üç boyutlu yapısı kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda ise öğrencilerin yaş, cinsiyet ve ortalamalarına ilişkin sorular yer almaktadır.

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış olup, İşletme Bölümü'nde eğitim gören üniversite öğrencilerinden anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Elde edilen anketlerin 12'si değerlendirmeye uygun bulunmaması sebebi ile çıkarılmış, analizler 199 geçerli anket ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların %50,75'i erkek, %49,25'i ise kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin yaş ortalaması ise 21,56'dır.

5. BULGULAR

Bu bölümde ölçeklere ilişkin doğrulayıcı faktör analizi, keşifsel faktör analizi ve Cronbach Alfa güvenirlik testi ile araştırma sorularına ilişkin analizlerin bulgularına yer verilmiştir. Analizlere başlamadan önce değişkenlere ilişkin histogram grafiği, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, dağılımların normal ya da normale yakın olduğu belirlenmiştir.

5.1. Ölçeklere İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerliliğinin test edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi ve keşifsel faktör analizi, güvenilirliğinin test edilmesi için ise Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Analizlere ilişkin değerler Tablo 1 ve Tablo 2 'de sunulmuştur. Doğrulayıcı Faktör analizi sonuçları genel erteleme ve akademik erteleme ölçeklerinin tek boyutlu yapıları korunmuştur. Akademik Motivasyon ölçeğinin ise üç boyutlu yapısı kullanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör analizi sonucunda elde edilen bulgular ölçeklerin iyi uyum iyiliğine sahip (Meydan ve Şeşen, 2015) olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi uyum iyiliği değerleri

Ölçekler	Boyut Sayısı	Doğrulayıcı Faktör Analizi				
		CMIN/ df	GFI	TLI	IFI	RMSA
Genel Erteleme	1	1,408	0,919	0,902	0,922	0,045
Akademik Erteleme	1	1,698	0,928	0,907	0,930	0,059
Akademik Motivasyon	3	1,825	0,851	0,860	0,889	0,065
İyi Uyum Endeksi*		≤3	≥0,90			≤0,05
Kabul Edilebilir Uyum Endeksi*		≤4-5	0,89-0,85			0,06-0,08

*Kaynak: Meydan ve Şeşen,2015, s.37

Keşfedici faktör analizi sonuçları Tablo 2’de bulunmaktadır. Bulgular, örneklem yeterliliğinin genel erteleme davranışı ve akademik motivasyon ölçekleri için çok iyi ($KMO > 0,80$); akademik motivasyon ölçeğinin için ise iyi olduğunu ($KMO > 0,700$) göstermektedir (Kalaycı, 2010, s.322). Genel erteleme davranışı ölçeğinin Açıklanan Varyans oranı %24,965; Akademik Erteleme Davranışı Ölçeği Açıklanan Varyans oranı %31,529; Akademik Motivasyon Ölçeğinin Açıklanan Toplam Varyans oranı % 46,954 tür. Cronbach Alfa güvenilirlik analizinde ölçeğin Alfa (α) değeri güvenilirlik derecesini ifade olup, $0,60 \leq \alpha < 0,80$ arası güvenilir; $0,80 \leq \alpha < 1,00$ arası yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2010, s.405). Sonuç olarak araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 2. Kullanılan ölçeklere ilişkin keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik değerleri

Değişkenler	İfade Sayısı	KMO	Açıklanan Varyans %	Cronbach Alfa (α)
Genel Erteleme Davranışı	20	,813	24,695	,819
Akademik Erteleme Davranışı	14	,798	31,529	,803
Akademik Motivasyon	28	,877	46,954	,858
İçsel Motivasyon	12		31,031	,882
Dışsal Motivasyon	12		10,648	,792
Motivasyonsuzluk	4		5,275	,733

5.2. Araştırma Sorularına İlişkin Bulgular

Bu bölümde öğrencilerin akademik erteleme davranışlarının akademik motivasyon ve genel erteleme davranışları ilişkisini incelemek amacı ile oluşturulan araştırma sorularına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Öğrencilerin genel erteleme davranışları, akademik motivasyon boyutları (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) ile akademik erteleme davranışları arasında ilişki var mıdır?

Korelasyon analizi ile öğrencilerin akademik erteleme davranışı, genel erteleme davranışı ve akademik motivasyonun alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Bakınız Tablo 3). Akademik erteleme ve genel erteleme davranışları ile motivasyonsuzluk değişkenleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkilere; Akademik erteleme ve genel erteleme davranışları ile içsel motivasyon ve dışsal motivasyon değişkenleri ise negatif yönlü anlamlı ilişkilere sahiptir.

Tablo 3. Değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi sonuçları

	Değişkenler	1	2	3	4	5
1	Akademik Erteleme Davranışı	1				
2	Genel Erteleme Davranışı	,671**	1			
3	İçsel Motivasyon	-,377**	-,321**	1		
4	Dışsal Motivasyon	-,334**	-,334**	,659**	1	
5	Motivasyonsuzluk	,361**	,412**	-,180*	-,331**	1

*p<0,05 **p<0,01

Araştırma Sorusu 2: Genel erteleme davranışının ve akademik motivasyon boyutlarının (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) akademik erteleme davranışı üzerindeki rolü nedir?

Korelasyon analizi sonuçları genel erteleme davranışı, akademik motivasyon boyutları ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkiler hakkında genel bir bilgi vermektedir. Hangi değişkenlerin akademik erteleme davranışı üzerinde rol oynadığını incelemek amacı ile çoklu regresyon (multiple linear regression) analizi ve enter metodu kullanılmıştır (Kalaycı, 2010, s.263).

Tablo 4. Çoklu regresyon analizi sonuçları

Bağımsız Değişkenler		Bağımlı Değişken: Akademik Erteleme Davranışı								
		B	β	t	p	R^2	Düz. R^2	F	VIF	Durbin Watson
Model	(Constant)	1,110		5,242	,000					
	Genel Erteleme Davranışı	,489	,577	9,801	,000	,486	,475*	45,867	1,827	1,830
	İçsel Motivasyon	-,072	-,180	-2,592	,010				1,937	
	Dışsal Motivasyon	,004	,008	,115	,909				1,309	
	Motivasyonsuzluk	,032	,093	1,598	,112				1,284	
*p<0,01										

Regresyon analizi sonuçları Tablo 4’te gösterilmektedir. Tabloda, p değerleri değişkenlerin anlamlılık düzeylerini göstermektedir. R^2 değeri bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklayabilme oranını, B değerleri ise bağımlı değişken üzerindeki etkiyi göstermektedir. Durbin Watson testi modelde otokorelasyon olup olmadığını göstermekte, genellikle 1,5-2,5 aralığı otokorelasyonun olmadığını ifade etmektedir. VIF (Variance Inflation Factor) değerleri bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyonun analiz açısından bir sorun teşkil edip etmediğini göstermektedirler (Kalaycı, 2010, s.267-269).

Çoklu regresyon analizi sonucunda, bağımlı değişken akademik erteleme davranışının %47,5’nin genel erteleme davranışı ve akademik motivasyonun alt boyutlarından içsel motivasyon değişkeni tarafından açıklandığı anlaşılmaktadır. Genel erteleme davranışının akademik erteleme davranışı üzerinde %48,9 pozitif yönlü anlamlı bir etkiye; içsel motivasyonun akademik erteleme davranışı üzerinde %7,2’lik negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk değişkenlerinin ise akademik erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ($p>0,05$) belirlenmiştir.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ertelemeyi teşvik eden koşulların belirlenmesi ve bu koşulların değiştirilmesi ile erteleme davranışının önlenmesi düşüncesiyle araştırmanın amacı öğrencilerin genel erteleme davranışı ile akademik motivasyonlarının (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) akademik erteleme davranışları üzerindeki rolünün incelenmesidir. Bu amaçla iki araştırma sorusu oluşturulmuştur. Öğrencilerin genel erteleme davranışları, akademik motivasyon boyutları (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) ile akademik erteleme davranışları arasında ilişkileri konu alan birinci araştırma sorusunun cevaplanması adına korelasyon analizi uygulanmış olup, akademik erteleme davranışı ile genel erteleme ve motivasyonsuzluk değişkenleri pozitif yönlü; akademik erteleme davranışı ile içsel motivasyon ve dışsal motivasyon değişkenlerinin negatif yönlü ilişkili olduğu belirlenmiştir. İkinci araştırma sorusunda genel erteleme davranışının ve akademik motivasyon boyutlarının (içsel motivasyon, dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk) akademik erteleme davranışı üzerindeki rolünün belirlenmesi amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış olup bulgular akademik erteleme davranışı üzerinde genel erteleme

davranışının önemli düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir role; içsel motivasyon değişkeninin ise negatif yönlü anlamlı ancak daha mütevazı bir role sahip olduğunu göstermektedir. Dışsal motivasyon ve motivasyonsuzluk değişkenlerinin ise akademik erteleme davranışı üzerinde anlamlı bir role sahip olmadığını ifade etmektedir. Bulgular, akademik erteleme davranışının şekillenmesinde yüksek güç mesafesi ve toplulukçu toplumlarda dışsal motivasyon faktörlerinin içsel motivasyon faktörlerinden daha ilişkili olduğu görüşünden (Hofstede, 2000) ziyade öğrencilerin yüksek içsel motivasyona sahip olmalarının önemli rol oynadığını ifade etmektedir (Balkıs, 2006; Lee, 2005; Senecal vd., 1995).

Bu çalışma, eğitim alanındaki öğretmenler, veliler ve diğer paydaşlar için akademik erteleme hakkında nitelikli veriler sunmaktadır. Öğrencilerin kendi kendilerine motive olma ve daha az erteleme eğilimi göstermeleri çevrelerinden alacakları destek ile mümkün olabilecektir. Bu bağlamda hem öğretmenler hem de aileler öğrencilere büyük rol düşmektedir. Öğrencilerin yetkinlik ihtiyaçlarını artırmak için güvenli bir sosyal ortam sağlanması ve verilen akademik görevleri yerine getirmeye teşvik edilmeleri önem taşımaktadır. Öğrencilerin ulaşması gereken notlara odaklanmaktan ziyade verilen akademik görevlerin kazandıracağı yetkinliklerin ve görevin arkasındaki temel güdünün açıklanması öğrencilerin içsel motivasyonlarını arttırmalarına katkı sağlayabilir.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, tüm değişkenler aynı zaman aralığında ölçülmüştür. Sonraki çalışmalarda önerilen modeli test etmek için uzun dönemli araştırma tasarımı kullanılabilir. İkinci olarak, bu çalışma sadece akademik erteleme, akademik motivasyon ve genel erteleme davranışlarını konu almaktadır. Yaşam koşulları ve rol çatışması gibi faktörlerin akademik erteleme üzerindeki etkisinin de incelenmesi faydalı olacaktır. Son olarak araştırmanın örnekleme üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Sonraki çalışmalarda örneklem sayısının artırılması ve farklı öğrenci gruplarının birlikte değerlendirilerek karşılaştırılmalar yapılması faydalı olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abramson, L. Y., Seligman, M. E. P., & Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87, 49-74.
- Akın, A., (2012). Self-handicapping and burnout. *Psychological Reports*, 1101, 187-196.
- Balkıs, M.(2006). *Öğretmen adaylarının davranışlarındaki erteleme eğilimlerinin düşünme ve karar verme tarzları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Balkıs, M., & Duru, E. (2009). Prevalence of academic procrastination behavior among pre-service teachers, and its relationship with demographics and individual preferences. *Journal Of Theory & Practice in Education (Jtpe)*, 5(1). 18-32.
- Çakır, S., Akça F., Fırıncı Kodaz, A., Tulgarer, S. (2013). The survey of academic procrastination on high school students with in terms of school burn-outand learning styles. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 114, 654-662.
- Çavuşoğlu, C., & Karataş, H. (2015). Academic procrastination of undergraduates: Self-determination theory and academic motivation. *The Anthropologist*, 20(3), 735-743.
- Çeliköz, N. (2009). Basic factors that affect general academic motivation levels of candidate preschool teachers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1357-1365.

- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The " what" and " why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 11(4), 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). The general causality orientations scale: Self-determination in personality. *Journal of Research in Personality*, 19, 109–134
- Dietz, F., Hofer, M., & Fries, S. (2007). Individual values, learning routines and academic procrastination. *British Journal of Educational Psychology*, 77(4), 893-906.
- Ferrari, J. R., Johnson, J. L., & McCown, W. G. (1995). Procrastination research. In *Procrastination and Task Avoidance* (pp. 21-46). Springer, Boston, MA.
- Hofstede, G. (1991). *Cultural and organizations: Software of the mind*. London: McGraw-Hill.
- Hofstede, G. (2000), *Cultures Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*, London: Sage Publications.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karataş H. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Epistemolojik İnançları Öğrenme Yaklaşımları ve Problem Çözme Becerilerinin Akademik Motivasyonu Yordama Gücü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Karataş H, & Erden, M. (2012). Akademik motivasyon ölçeğinin dilsel eşdeğerlik, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 7(4), 983-1003.
- Kennedy, G. J., & Tuckman, W. (2010). The mediating role of procrastination and perceived school belongingness on academic. In *Performance in first term freshmen. The Ohio State University, Paper Given at AERA Annual Meeting, Denver, CO*.
- Klassen, R. M. (2004). Optimism and realism: A review of self-efficacy from a cross-cultural perspective. *International Journal of Psychology*, 39(3), 205-230.
- Klassen, R. M., Krawchuk, L. L., Lynch, S. L., & Rajani, S. (2008). Procrastination and motivation of undergraduates with learning disabilities: A Mixed-Methods inquiry. *Learning Disabilities Research & Practice*, 23(3), 137-147.
- Lay, C. H. (1986). At last, my research article on procrastination. *Journal of Research in Personality*, 20, 474-495.
- Lay, C. H., & Schouwenburg, H. C. (1993). Trait procrastination, time management, and academic behavior. *Journal of Social Behavior & Personality*, 8, 647–662.
- Lay, C. H. (1995). Trait procrastination, agitation, dejection, and self-discrepancy. In J. R. Ferrari, J. A. Johnson, & W. G. McCown (Eds.), *Procrastination and task avoidance: Theory, research, and treatment* (97–112). New York: Plenum Publications.
- Lay, C. H., Knish, S., & Zanatta, R. (1992). Self-handicappers and procrastinators: A comparison of their practice behavior prior to an evaluation. *Journal of Research in Personality*, 26(3), 242-257.
- Lee, E. (2005). The relationship of motivation and flow experience to academic procrastination in university students. *The Journal of Genetic Psychology*, 166(1), 5-15.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Milgram, N., & Toubiana, Y. (1999). Academic anxiety, academic procrastination, and parental involvement in students and their parents. *British Journal of Educational Psychology*, 69(3), 345-361.
- Prohaska, V., Morrill, P., Atilas, I., & Perez, A. (2000). Academic procrastination by nontraditional students. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15(5), 125.
- Pychyl, T. A., Lee, J. M., Thibodeau, R., & Blunt, A. (2000). Five days of emotion: An experience sampling study of undergraduate student procrastination. *Journal of social Behavior and personality*, 15(5), 239.
- Sadler, C. D., & Sacks. (1993). Multidimensional perfectionism and academic procrastination: relationships with depression in university students. *Psychological Reports*, 73, 863–871.
- Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P. S., & Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research*, 29, 240-275.
- Solomon, L. J., & Rothblum, E. D. (1984). Academic procrastination: Frequency and cognitive-behavioral correlates. *Journal of counseling psychology*, 31(4), 503.
- Spaulding, C. L. (1992). Motivation in the classroom (E. B. Mohamadreza Naeenian, Trans.). Tehran: Madreseh.
- Steel, P. (2007). The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological Bulletin*, 133, 65–94.
- Steel, P., Brothen, T., & Wambach, C. (2001). Procrastination and personality, performance, and mood. *Personality and individual differences*, 30(1), 95-106.
- Tice, D. M., & Baumeister, R. F. (1997). Longitudinal study of procrastination, performance, stress, and health: the costs and benefits of dawdling. *Psychological Science*, 8(6), 454–458.
- Triandis, H. C. (1995). *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview Press.
- Tuckman, B. (1991). The development and concurrent validity of the Procrastination Scale. *Educational & Psychological Measurement*, 51, 473-480.
- Tuckman, B. (1998). Using tests as an incentive to motivate procrastinators to study. *Journal of Experimental Education*, 66, 141-147.
- Tuckman, B., & Sexton, T. (1989). Effects of relative feedback in overcoming procrastination on academic tasks. Paper given at the meeting of the American Psychological Association, New Orleans, LA.
- Tuckman, B. W. (2002, August). *Academic Procrastinators: Their rationalizations and web-course performance*. Paper presented at the annual meeting of the American Psychological Association, Chicago, IL.
- Vallerand, R., Pelletier, L., Blais, M., Briere, N., Sendcal, C., & Vallieres, E. (1992). The Academic Motivation Scale: A measure of intrinsic, extrinsic, and amotivation in education. *Education and Psychological Measurement*, 52, 1003-1017.
- Wolters, C. A. (2003). Understanding procrastination from a self-regulated learning perspective. *Journal of Educational Psychology*, 95, 179–187.

- Uzun Özer, B., Saçkes, M., & Tuckman, B. W. (2013). Psychometric properties of the Tuckman Procrastination Scale in a Turkish sample. *Psychological reports*, 113(3), 874-884.
- Yong, F. L. (2010). A study on the assertiveness and academic procrastination of English and Communication students at a private university. *American Journal of Scientific Research*, 9, 62-71.
- Yurt, E., & Bozer, E. N. (2015). Akademik Motivasyon Ölçeğinin Türkçeye yarılanması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 14(3).

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Karacaoğlan Yerleşkesi, Fakuşağı Mah., 80000, Osmaniye / Türkiye
<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>
iibfdergi@osmaniye.edu.tr
+90 328 827 10 00